

PHILOSOPHIA MORALIS CHRISTIANA.

AUTHORE
GULIELMO COLVILLO,
*Academiae Jacobi Regis
Edinburgensæ Modera-
tore Primario.*

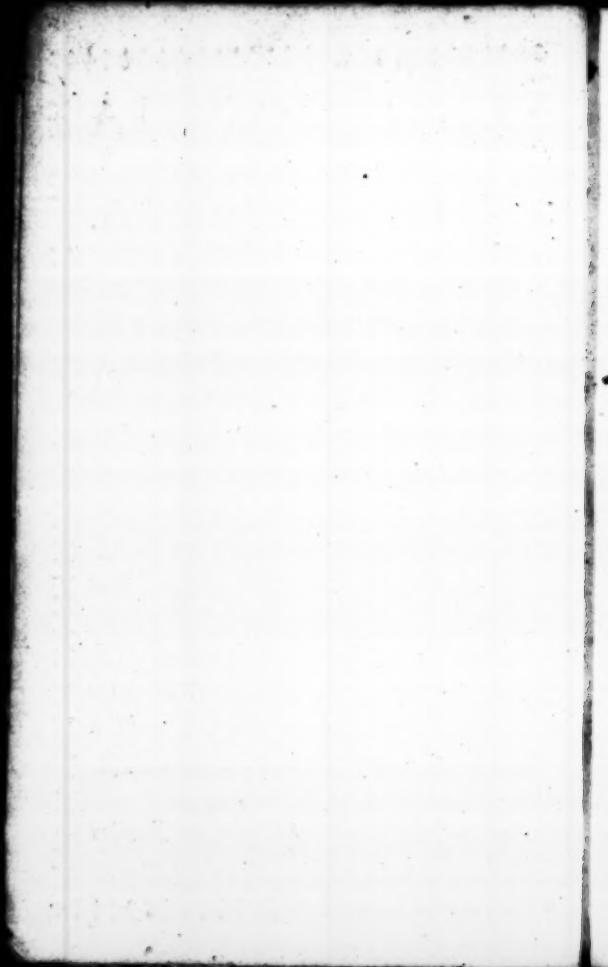
Pl. 119.9. *Quomodo purificabit puer semi-
tam suam? Observando eam secundum
Verbum tuum.*

August. Epist. 3. *Superbæ animulæ, nimis
afficiant plurimum posse; & ad sua vitia
sananda, vel etiam refrenanda, nihil
possunt.*

EDINBURGI,
Excudebant Georgius Swintoun, & Jacobus
Glen. Anno DOM. 1670.

Nobilibus & eximiae spei Ju-
venibus, Domino Gulielmo
Haio à Drummallier; & D.
Ioanni Hopæo ab Hoptoun.

*Uæ sunt mentis Opera-
tiones ad vitam hu-
manam rectè institu-
endam, & ritè com-
ponendam apprimè necessariæ: Al-
tera; reflexio severa in Actiones
vitæ præteritas: Altera; præco-
gitatio matura, & seria de futu-
ris. Istis subserviunt quæstio-
nes duæ, diebus singulis animo re-*

Epistola Dedicatoria.

*colendæ, & nobismet proponendæ ;
quid feci ? quid faciam ? Illa,
si desit, homines in pessima peccan-
di consuetudine securi persistunt :
Hæc si absit, cæco & rapido Af-
fectuum impetu in facinus quod-
vis abripiuntur, & de malo in pe-
jus præcipites prouunt. Lex
Divina moralis, est speculum pel-
lucidum, quo latentes animi macu-
læ & sordes repræsentantur : qui-
bus conspectis, & non sine gravi
indignatione perspectis, homines
excitantur & præparantur ad re-
medium in ablutione per sangui-
nem & Spiritum Christi oppor-
tune*

Epistola Dedicatoria.

tunè investigandum. Philosophia autem Moralis Christiana Operationum istarum, est principium (ut ita loquar) tum cognoscitivum, quo intellectus bonum à malo dignoscit; tum directivum, quo voluntas dirigitur in electione & prosecutione boni; nec-non in aversione & fuga mali.

Tractatum hunc, ut nomini vestro (Juvenes verè nobiles) inscriberem, animum mihi impulerunt rationes non leves: quòd probè sciam, vobis, qui praxi Christianà institutionem academicam in moralibus condecorastis, disser-

Epistola Dedicatoria.

tationem hanc non fore ingratam: muneris mei ratio & jus gratitudinis postulat, ut retributionem hanc, non vobis satis, sed nobis valde dignam Præceptorum in hac Academia, omnium nomine rependam: Vos enim, toto Curriculi quadrimi spatio, Athenæo nostro ornamento insigni fuistis: Vos, morum probitate conspicua, observantiâ in Præceptores exemplari, diligentia, & profectu in studiis non-vulgari, Condiscipulis omnibus præluxistis: Vos, Bibliothecam munificentia vestra auxistis, & adornastis; &, Coronidis

Epistola Dedicatoria.

dis loco, in Comitiis Laureatis, Theses publicas strenue impugnando, Eruditionis vestræ specimen egregium, magna cum laude præbuisistis. Faxit Deus Opt. Max. ut Primitiis adeò præclaris Messis vitæ insequentis uberima respondeat; quod exoptat, expetit, & exspectat.

Celebritatis vestræ Studiosissimus

Gulielmus Colvillus.

LECT-

Journal of the

First voyage of the
Sloop "Enterprise" under
the command of John
C. Fremont, to the
Colorado River, and
thence to the Gulf of
California, in the
year 1845.

By John C. Fremont,
Lieutenant of the
Army.

San Francisco:

Published by

W. H. & O. G.

LECTORI.

COmplures Viri non indocti, Philosophiæ peripateticæ Logicam, & Physicam è Scholis eliminandam censent; quod istam ineptientem & Skeleton umbratile; hanc autem inanem & jejunam Speculationem appellitent. Num temere & satis pro imperio dictum id fuerit, ipsi viderint; verum nemo (quod sciam) Philosophiam moralem tali notâ perstringit; ne, si fecerit, non moralis sed morosus audiat. Agnosco quidem libenter, neque fidem in divinis; neque opinionem; multo minus scientiam in humanis, in hujus vel illius hominis placitum terminari debere: *Veterum* quidem sententiæ ob vetustatem non sunt fastidiendæ; neque *Neotericorum* opiniones ob novitatem statim fovendæ: Multa siquidem primis labris gustata perplacent, quæ potata, stomachum movent, & nauseam pariunt; nullius in verba jurandum est: nec enim sufficit ad rei veritatem probandam AUT. 192. quasi in pectore ullius hominis consideret omnis veritas. *Adamus Olearius*, observator sedulus, lib. 6. Hist. peregrinationis suæ apud *Persas*, refert eos, Philosophiam *Aristotelis* appellare *Pateram mundi*, quod (ut illi non abs re sentiunt) haustus ex ipsa sobrius ingenio exacuendo multum profit; haustus vero liberalior

LECTORI.

hior absque recto imbibendorum & discendorum delectu sanitati mentis plurimum obsit. Cavendum etiam à desultoria levitate nimia in Philosophicis, ne viam primum aperiat ad Scepticismum in Philosophiæ principiis communioribus, natura lumine perceptis, & apud plerisque receptis; deinde nè pruriente disputacitate, viam facile muniat ad superciliosum ex aucupio inanis gloriæ veritati contradicendi studium; & tandem (nisi obviam eatur) ad Scepticismum in principiis propriè Theologicis defiliatur: Est autem mentis ~~compositum~~ & Æquilibrium in rebus fidei ad salutem scitu necessariis Atheismo confine & affine: *Cartesius*, qui apud multos celebris & strenuus Rationis in Philosophicis hyperaspistes audit, ingenue & rotunde profectur, rationem divinæ Revelationis veritati semper subjiciendam; licet forte lumen rationis quam maxime clarum & evidens aliud quid nobis suggerere videatur. De Princip. Philosoph. Part. I. Num. 76. Quocirca optandum, ut systema Philosophiæ universæ communi omnium, qui in patria hac, Academias celeberrimas moderantur consilio, opera, & suffragio componatur, juris publici fiat, & in singulis Academiis prælegatur: propositum fuit hoc in Synodo Ecclesiæ hujus generali, & indubiè ad umbilicem perductum fuisset, nisi omnes nostræ rationes hostium tunc temporis inopinata irruptione conturbatæ fuissent: Spero (Deo dante)

LECTORI

dante) fore, ut institutum tam utile ad summum Reipub. literariæ commodum redintegraretur.

Philosophiam Moralem Ethnicam, omnes Philosophorum familiæ libentissime semper exceperunt, & laudibus permagnis extulerunt: multo magis Christianos omnes *Philosophiam moralem Christianam* amplectari, & exosculari decet; cum ipsius scopus præcipuus sit, animum humanum ad actiones in hac vita honestas, & ad felicitatem æternam in futura formare & efformare. In Tractatu hoc, *methodum* Decalogi sacri, *morum* regulæ primæ & perfectæ *virtutis* insequutus sum. De Semi-virtutibus nihil attigi, quod putem quemvis, qui virtutes ipsas serio insequitur, semi-virtutes Virtutum pedissequas facile assequuturum: Passiones & Affectus animi magis ethicè quam physice pertractandos duxi. Quæstiones nonnullas scholasticas silentio prætereo, cum consilii mei ratio præsertim postulet, ut Studentium nostrorum omnium captui & commodo (quoad fieri potest) consulam. Non enim dubito quin alii *Ethicam Christianam* majore cum solertia edituri sint; quorum Racematio, vindemiatione nostrâ præstantior fuerit. Coronidis loco, nonnihil de *Prudentia Christiana* adjeci; cum ea sit virtutum *Regina*, & affectuum omnium *præcipua moderatrix*: cum in hac materia non tam phaleræ verborum ostentandæ quam rerum momenta pensanda

LECTORI.

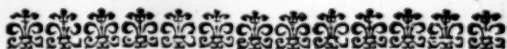
fitanda sint, filo simpliciore, non cothurnato
usus sum. Ut opusculum hoc (candide Le-
ctor) multum tibi prosit, Deum humillime
precatur.

Tui Observan-
tissimus,

Gul. Colvillus.

In

In opus hoc Dom. *Gulielmi*
Colvilli, Academiae *Jacobi R.*
Edinburgenae Moderatoris
 primarii, de Ecclesiâ & Repub. præsertim
 literariâ præclarè meriti.

ΠΡΟΠΕΜΠΤΙΚΟΝ.

Non te digna fero; ne dedignare ferentem
 Pro lauru hanc hederam quæ tibi serpit ovans.
 Quantumvis celebres tua rara modestia laudes
 Non ferat, O senii flosq; decorq; virens;
 Gratuler at patriæ, patriis gratando Lyceis
 Hoc super ingenii pignore, flore tui.
 Dum prensant alii titulos, fastigia, fastum
 Tu fugis: at meritos sponte sequetur honos.
 Hic honor, hoc onus est, teneram formare juventam:
 Recte etiam in Domino tu venerande Pater.
 Hic labor hoc opus est, vitiorum ut sorde reliquâ
 Virtutem omnigenam cum pietate colant.
 Qui Sophiam abstractam tradunt, laudantur, & ipsis
 Redditur ex merito palma laboris honos,
 Non minor ergo tibi debetur palma, juventam
 Qui vitâ & scriptis vivere rite doces:
 Theologusq; Sophos socias cum Pallade Paulum
 Cum famulâ dominam, cum ratione fidem

Enucleam

Enucleas pulchrè quid honestum, quid sit iniquum;
 Quis modus in rebus quem tenuisse iuvat.
 Quid licitum, vetitum; quis summus deniq; finis;
 Principium pariter, fons, & origo boni.
 Innocentiam virtutis iter, moderamine recto,
 Te praeunte, sacram pandit in astra viam.
 Indomitis frangis affectibus injicis arctos,
 Ne rampat renuens calcitro claustra ferus.
 Instruis acononium, clerum, cum Rege, scholararcham,
 Ut Spartam exornent non sine laude suam.
 Aevo infelici, felici applaudo iuventa,
 Te monstrante viam, praeside, luce, duce.
 Face hac Romulea fera quâ dominatur Erynnis,
 Dum porta in vitium probo Detumana patet,
 Tu vegeta, mundi sed degenerante senectâ,
 Pellis ~~anxi~~ Gorgona, monstra domas.
 Corruptos misere mores, retroq; ruentes,
 In rectum efformas, restituïsq; probos.
 En quot obaratos devincis nomine tanto,
 Virtuti obstrictos, obsequioq; tno.
 Publica res multum, tibi multum Ecclesia debet,
 Quid dicam! quantum (fons utriusq;) Scholæ.
 Fausta! O si norint! te sospite Gymnasiarchâ
 Gymnasia & lulos Scotia quotquot habet!
 Discipulos discant doctores posse docere
 Qui cives, homines, Christiadesq; sient.
 Perge precor, reliqua ingenii felicis, opimi,
 Fac lacem videant tot monumenta tui.
 Plus satis illa latent decimumq; premuntur in annum
 Quis forte ulterius pagina sacra patet.

Cum

Cum tot finieris tibi gratâ morte labores,
 Lux, requies, merces non peritura manet.
 Ne mundum ingratum, aut orbem causare Britan-
 Cui inideas animi pignora rara tui. (num
 Testis Edina duplex, Cramondia, Belgia, Perthæ,
 Quam blando caleant peïora amore tui.
 Dum grato & memori recolunt modulamine, quin-
 Quam pius exemplo doctus & ore cluas. (tus,
 Fundit adhuc latices vitæ scaturigo perennis
 Exhilarat riguum peïus & unda recens;
 Novimus, & quod plus, libamus fonte salutis
 Flumina, quæ Urnigero te, peramena fluunt.
 Porrige plura, prius-quam privet lumine tanto
 Seva Reformatum trux Libitina polam.
 Hactenus heu lachrymas maxagite in funere tristi
 Ante-parentando fundere causa jubet.
 Patria sed lugens olim quem flet moriturum,
 Tam genitum jaëans, lata superba canit.
 O utinam fælix Academia celsa co-optet
 Cælestis, Pylum non nisi sero senem.
 Id vovet indignus quondam collega, perenni —
 — servus in obsequium promptior usq; tuum.

G. Cuminus.

Errata.

- Prolegom. Pag. 3. lin. 30. Dele debere.
Pag. 14. l. 30—31. Actum, lege Actuum.
Pag. 23. l. 14—15. exest, le. exerit.
Pag. 45. l. 27. veraciris, le. veracitatis.
Pag. 92. l. 7—8. tripudiare, le. si tripudiant.
Pag. 102. l. 22. imprimendum, le. imprimendam.
Pag. 217. l. 26. reliquenda, le. relinquenda.
Pag. 234. l. 26—27. amicitiores, le. amiciores.
Pag. 319. l. 12. leviusculum, le. leviusculam.
Pag. 326. l. 14. procacia, le. procaciz.
Pag. 334. l. 9. prosecutione, le. persequutione.
Pag. 337. l. 5—6. moderatori, le. moderatiori.

PROLO-

PROLEGOMENA

IN

Philosophiam Moralem Christianam.

U M nobis animo fit (Deo dante) Ethicam Christianam in Auditorio Publico prælegere, Deum luminum Patrem Supplices rogamus, ut nobis præcat, ac præluceat, Intellectum illuminando, Voluntatem dirigendo, & Affectus nostros purificando ac temperando; nobisque in tractatu hoc profequendo propitius *κατα πόδας* adsit: in nominis sui gloriam, & Animarum nostrarum salutem sempiternam.

Prolegomena, n loco dicemus *ὡς ἐν τούτῳ*. 1. Quid sit Philosophia Moralis in genere. 2. Quæ sit ejus dignitas & præstantia. 3. In quo conveniant, ac etiam discrepent Philosophia Moralis Ethnica & Christiana. 4. Quid sit Ethica Christiana.

Philosophia in genere dividitur in Speculativam,

& Practicam; quæ Philosophiæ partes in tribus præferrim differunt, nempe, Objecto, Fine, Effectu seu Usu. 1. Objecto, quia Objectum Philosophiæ Speculativæ sunt res necessariae, quæ à nobis fieri non possunt: Practicæ vero objectum sunt res contingentes, quæ pendent à nobis libere operantibus. 2. Differunt fine, quia finis Philosophiæ Speculativæ est, unica Veritatis cognitio & contemplatio; Practicæ vero finis est, Actio secundum virtutem. 3. Differunt Effectu, five usu; Quia Philosophia est animæ Pharmacum & Medicina, cujus applicatione sanantur duo morbi Animis nostris congeniti, nempe, Ignorantia in Intellectu; & horrenda ἀταξία ac deformitas in Voluntate, & Appetitu sensitivo: priori medetur Philosophia Speculativa; posteriori vero pro modulo suo medicinam adhibet Philosophia Practica, quæ dicitur Philosophia Ethica, seu, Moralis.

Varia sunt Disciplinæ Moralis nomina. 1. Dicitur *Philosophia Moralis*, quia tota in Moribus recte instituendis versatur: Mores autem dicuntur, tum Actiones humanæ liberæ, ac præsertim consuetæ, & sæpe iteratæ: tum Habitus, qui ex ejusmodi actibus sæpe iteratis acquiruntur. 2. Dicitur *Philosophia Practica*; tum quia ejus finis præcipuus est πραξις; tum quia versatur circa τα πρακτα, i. e. Actiones humanas. 3. Dicitur *Politica*, & *Philosophia civilis* per synecdochen speciei pro genere; nempe, à præcipuo & primario Fine, qui est Bonum commune Civitatis aut Reipub. omnia enim ipsius præcepta eò diriguntur, ut Homo in Societate civili quam rectissimè vitam transigat. 4. Denique dicitur *Prudentia*; quod Philosophia moralis & Prudentia sint unus ac idem habitus.

Definitur

Definitur Philosophia Moralis in genere, quòd sit *Habitus practicus directivus actionum humanarum ad honestatem*. In qua definitione Genus remotum est *Habitus*, nempe Intellectualis: Genus proximum est *Habitus practicus*: Differentia petitur partim ab Objecto Materiali, nempe, *Actionibus humanis*; partim ab Objecto formali, nempe, *Honestate* introducendâ tanquam formâ, in actiones humanas ut Materiam ipsius.

Dividitur in parrem Generalem, & Specialem. Pars generalis (quæ etiam Ethica dicitur) tradit præcepta generalia honestè vivendi in quovis vitæ statu: Pars specialis est, quæ tradit præcepta, quomodo honestè vivendum sit in certa aliqua vitæ conditione; & subdividitur in Politicam, quæ Hominem instituit quomodo vivere debeat, ut membrum Reipub. adeoque quomodo evadere possit bonus Magistratus, Civis, Subditus, &c. Et in *Oeconomicam* seu domesticam, quæ Hominem instituit, quomodo se gerere debeat quatenus membrum familiæ. Alii dividunt Philosophiam moralem in Tres partes speciales, nempe, *Monasticam*, *Politicam*, & *Oeconomicam*; quarum præcipua est *Politica*.

Notandum 1. Finem Absolutè ultimum Philosophiæ Moralis, & omnium Actionum humanarum, ut & cæterarum rerum omnium esse *Deum Opt. Max.* ejusque gloriam, qui omnia creavit, agit, & ordinat propter seipsum, cum sit Ens absolute perfectissimum, *Prov. 16. 4. Rom. 11. 36.*

Not. 2. Teneri omnes Homines, ubi rationis usum assequuti fuerint, finem hunc ultimum suarum Actionum sibi proponere debere. *1 Cor. 10. 31.* Sive igitur editis, sive bibitis, sive quid facitis; omnia in gloriam Dei facite. Licet autem non soleant, Homines

hunc finem sibi actu proponere in singulis individuis actionibus ; necesse tamen est ut illæ actiones virtualiter in Deum ut finem ultimum referantur : quod quidem fit, cum quis Deum ejusque gloriam suarum actionum finem ultimum sibi aliquando actu proposuit, nullumque alium ut ultimum deinceps sibi præsumit : prout fecit *David*, Ps. 17. 3. *Cogito, non transgreditor os meum*, licet alias ore suo in die tentationis transgressus fuerit, Ps. 31. 22. Ps. 116. 11.

2. Quod ad Philosophiæ Moralis dignitatem & præstantiam spectat : Inter omnes Philosophiæ partes hæc sibi primas & palmam facile vendicat ; quæ (ut asserit *Seneca*, epist. 95) docet non modo disputare sed & vivere : quocirca nonnulli viri docti integram Philosophiam *Aræ* variis arboribus confixæ comparant : Physicam & Metaphysicam, ob materiæ sublimitatem, arbori proceræ, qualis est *Cedrus* ; Logicam ob rationis firmitatem arbori robustæ, qualis est *Quercus* ; Ethicam vero ob ipsius præstantiam & utilitatem arbori frugiferæ & utili in varios vitæ humanæ usus (qualis est *Cocus Indica*) assimilantes. Philosophia Moralis viam nobis præmonstrat, quâ nostrorum Affectuum fluctus tumultuantes compescamus, & ad portum exoptatæ tranquillitatis incolumes appellamus. Absque recta institutione Moralis Philosophiæ, toto (ut aiunt) cælo erramus ; imo similes evadimus Hominibus, qui in Labyrintho præproperant, & quo sumus in cursu præpostero celeriores (ut rectè ait *Seneca*) eo longius ab isto quod petimus, abscedimus. His accedit, quod assidue suffitum quendam (ut loquitur Cl. nostras *Volusenus* in Opusculo suo aureo) noxium & tenebri-
cosum ad Mentem usque exhalat corpus nostrum, cu-
jus

ius interventu livescit plurimum Ingenii solgor, & Judicii acies hebetatur: Philosophiæ vero Moralis benigno afflatu & subsidio, fumi isti dispelluntur & dissipantur. Denique cum omnis cognitionis finis ulterrime sit *praxis*, Philosophia Moralis quæ versatur in praxi præstantior est Philosophiæ speculativæ parte ulla quæ in cognitione tantum subsistit, vel ad praxin non refertur: Finem enim præstantiorem esse Mediis, quæ ad ipsum ordinantur, nemo negare poterit.

3. Philosophia Moralis Ethnica & Christiana præsertim habitualis conveniunt. 1. In Authore, cum Deus, Pater luminum, utramque Hominum cordibus inscribat, *Rom. 2. 13. Ostendunt Gentes opus Legis scriptum in cordibus suis*: hanc idem Deus caractere ampliori, & magis perspicuo cordibus Fidelium inscribit, *Heb. 8. 10. Indam leges meas menti eorum, & cordi eorum inscribam.*

2. In Objecto materiali, cum utraque versetur circa Actiones humanas. Ethnici enim, licet Legem divinam scriptam non haberent, naturâ tamen duce per Philosophiam Moralem, Legis Divinæ scriptæ opera multa quoad substantiam faciebant, *Rom. 2. 14. Cum Gentes, quæ legem non habent, natura, quæ legis sunt, faciant, isti legem (nempe divinam scriptam) non habentes, sibi ipsi sunt Lex.*

3. In principio, Spontaneæ Electionis; quia tum Christiani, tum Ethnici Philosophi Morales requirunt spontaneam Electionem, ut Actio aliqua recta & honesta dici possit; verum Nomothetæ, qui leges Homini- bus descripserunt, de animi proposito non adeo solliciti fuerunt, modo externam obedientiam Subditi præstarent; cogitationis verò pœnam nullam constituiebant,

ficer inviti, vel metu coacti opus externum in specie honestum præstarent.

4. In Fine subordinato, cum utraque sibi proponat Felicitatem quandam naturalem : nempe, degere vitam civilem in tranquillitate secundum virtutem moralem in gradu intenso.

Discrepant verò, 1. In medio cognitionis, seu, revelationis ; quia Ethnici è corrupto & obsecato jam Naturæ nostræ lumine, ex quali-quali Conscientiæ suæ testimonio, ex pravis Hominum opinionibus, & ex consuetudine qualicumque jam receptâ præcepta sua de Moribus & Honesto hauriunt : sed Prudentes Christiani ipsa ex Lympidissimo Verbi Divini fonte, & ex Conscientiæ per fidem purgatæ judicio ea depromunt. Unde fit, ut cum luce Dei destitutum Humanum Ingenium sit, Homines, sive Philosophi, sive Politici, neque quid verè Honestum vel Turpe sit, sæpe viderint; neque etiam cum viderunt, præscripserint; neque de eo, quod honestum dici & definiri debet, omnes inter sese consenserint. Nam aliis furari turpe visum non est, si modo id astu fieret, veluti Lacedæmoniis ; Aliis Adulteria non displicuerunt, ut Persis ; Aliis, Cades & Homicidia placuerunt, ut Scythis ; prout copiosè restatur *Ambr. Lib. 1. De Off.* imò tanta fuit inter Philosophos Ethnicos de honesto & Turpi dissensio, ut tandem ab iis ipsis disputatum fuerit, *An Honestum & Turpe, Justum & Injustum natura, vel Hominum tantum opinione constaret, & definiendum esset?* ut restatur *Arist. Lib. 5. Ethicorum, & Tullius, Lib. 1. De Off.* Proinde (ut refert *Laëtan. Lib. 6. cap. 30*) Pueros tantum & adolescentes in præceptis Ethices instituendos esse docebant complures Philosophi Ethnici : Quoniam, qui jam

jam aliquam opinionem imbibierant, ab ea non poterant divelli : Et statuere haud facile poterant aliud esse Honestum aut Turpe, quàm quod jam opinione & præjudicio quodam præoccupati perceperant.

2. Differunt Extensione ad Objectum materiale, seu, materiam *circa quam* versantur ; quia Philosophia Moralis Christiana cognoscit & agnoscit multa esse scæda, eaque prohibet, quæ tamen Philosophia Moralis Ethnica neque dignoscit ut scæda, neque prohibet. Et vice versa Philosophia Moralis Christiana cognoscit quædam honesta, eaque præcipit ; quæ Philosophia Moralis Ethnica neque cognoscit neque præcipit. ex. gr. Christiani Idololatriam Gentium gravissimum esse in Deum peccatum cognoverunt, illudque prohibuerunt ; Ethnici *fornicationem* (quam vocant *simplicem*) in *Rerum indifferentium* censu habuerunt, ut patet ex illo Chremetis ad Menedemum responso apud Comicum : *crede mihi, non est peccatum adolescentem scortari, &c.* Quod etiam evincitur ex *Act.* 15. 20. Verum Christiani cognoscebant *Scortationem* esse vitium turpe, illudque prohibebant secundum S. Scripturam, *1 Cor.* 6. 13. *Gal.* 5. 19. *Ephes.* 5. 3. *Coloss.* 3. 5. *1 Thess.* 4. 3. Quinetiam ipsi Stoïci, licet præ aliis in vitia severissimi videri voluerint, *primos* tamen pravæ cupiditatis *motus* vitia esse ignorabant ; ut & animi nostri *vitiosam concupiscentiam* ac *titillationem*. Verum Christiani ex Decalogo (qui Philosophiæ Moralis Christianæ compendium est) probè sciunt, concupiscentiam inordinatam Legi Divinæ difformem esse, nec non *primos* istos concupiscentiæ istius *motus* esse vitiosos & prohibitos, *Rom.* 7. 7.

3. Denique

3. Differunt Fino, quia Philosophi Morales Ethnici vel omninò ignorabant quod esset summum Hominis bonum & Finis absolutè ultimus; vel illud ad hujus caducæ & mortalis vitæ utilitatem tantummodo referebant; nempe, ut consentientè Naturæ hîc viveretur: ista autem Naturalis (siqua dici potest) scèlicitas est larvæ & umbra tantum veræ scèlicitatis: Philosophi vero Christiani illud esse Hominis summum bonum docent, quod in futura tantum vitæ perfectè obtineri potest, & nullis hujus vitæ miseriis, incommodis, vel ærumnis impediri vel abrumpi possit secundû illud, *Ps. 16. 11. Notam facies mihi semitam vitæ; satietatem gaudiorum in conspectu tuo amœnissimorum; dextra tua in æternitatem. Act. 2. 28. Replebis me jucunditate in conspectu tuo. 2 Cor. 4. 17. Momentanea enim levitas afflictionis nostræ excellentis gloriæ pondus æternum conficit nobis.* Hinc est, quod Christiani in gravissimis pro Evangelio perpeffionibus hunc finem sibi proposuerint. *2 Cor. 4. 16, 18. Propterea ita non succumbimus, dum non spectamus ea quæ cernuntur; sed ea quæ non cernuntur: nam quæ cernuntur temporalia sunt; at quæ non cernuntur, æterna: & dum perseverarent Sancti in bene agendo, eundem sibi finem ante oculos posuerunt, 1 Cor. 9. 24. Ita currite, ut comprehendatis.*

4. Denique Philosophia Moralis Christiana est Habitus infusus directivus Actionum humanarum ad scèlicitatem supernaturalem, & vitam æternam; est Habitus infusus à Deo, non item viribus nostris acquisitus, *Phil. 4. 13. Omnia valeo per eum, qui me corroborat, nempe, Christum, quippe Deus solus est, qui nos promptos reddit ad omne opus bonum. Heb. 13. 21. Deus pacis perficiat vos in*

in omni opere bono ad prastandam ipsius voluntatem, efficiens in vobis quod acceptum sit in conspectu suo per Jesum Christum. Et prout habitus infunditur à Deo, ita etiam Christianus omnis hoc habitu imbutus dirigitur à Deo, in actionum bonarum exercitio, Joan. 15.5. Seorsim à me nihil potestis facere. I Cor. 15. 10. Gratia ejus, qua in me collata est, non fuit inanis; sed amplius quam illi omnes laboravi: non ego tamen, sed gratia Dei, qua mecum est, 2 Thess. 3.5. Dominus vero dirigat vestra corda ad Dei charitatem & Christi patientem expectationem, Quod autem Philosophia Moralis Christiana in hac directione Fœlicitatem supernaturalem & Vitam æternam pro Fine ultimo habeat, supra dictum est,

---

ETHI-

ETHICES CHRISTIANÆ.

LIBER PRIMUS.

CAPUT. I.

De Actionibus Humanis, & primo de Bonis.

Recepta est distinctio inter Actiones Hominis, & Actiones humanas: Actiones Hominis dicuntur quamp̃lures, quæ ei etiam cum brutis animantibus communes sunt: ex. gr. Accretio, Nutritio, &c. Actiones humanæ dicuntur, quæ Homini soli sunt propriæ ex. gr. *Uti ratione, intelligere, velle, &c.*

Tria sunt Actionum humanarum genera, 1. Actiones aliæ sunt Bonæ: 2. Aliæ, Malæ: 3. Aliæ, Adiaphoræ seu Indifferentes.

Quer. 1. Quænam sit prima regula morum?
 Resp. Prima regula Morum non est *φιλαυτία*, sui amor seu conservatio, ut quidam volunt. Quia hæc *φιλαυτία* debet esse ordinata secundum Dei voluntatem.

voluntatem revelatam; quod autem ordinatur secundum aliud, idipsum non potest dici *Regula prima*, licet dici possit *Regula secundaria* morum secundæ Tabulæ decalogi; attamen *sui-amor* dici nequit *Regula* morum seu actionum primæ Tabulæ, cum subordinetur actionibus & officiis primæ tabulæ, ut patet, *Mat. 16. 24, 25.*

Primaria (ut sentiunt complures viri docti) *Regula Morum* est, Beneplacitum divinum, seu Voluntas Dei revelata. Moralis enim Bonitas actionis consistit in conformitate cum Voluntate & Lege divina: sicut & actionis Malitia posita est in difformitate isti legi. *Pf. 119. 9. Quomodo purificabit puer semitam suam? observando eam secundum verbum tuum. Gal. 6. 16. Quicumque secundum hanc regulam incedunt, pax erit super eos & misericordia, & super Israëllem Dei.*

Secundaria morum *Regula Primæ* subordinata est, *Conscientia humana* rectæ rationis dictamine informata. *Rom. 2. 14, 15. Gentes legem, nempe, scriptam in Dei verbo, non habentes, sibi-ipsis sunt Lex, una testimonium reddente ipsorum Conscientia.*

Obj. Deus necessariò vult *amorem sui* & non vult *odium sui*. (loquimur autem de amore & odio Hominis in Deum) cum non possit *amorem sui* non velle neque *odium sui* velle: ergo liberum Dei beneplacitum non est prima regula morum, quia Dei beneplacitum non est simpliciter necessarium sed liberum. *Resp.* Deus vult quædam, 1. *Necessariò & absolutè, absque ulla hypothesi:*

pothefi: ex. gr. vult ſuum ſui amorem, nec omnino poteſt eum non velle. 2. Quædam vult liberè & neceſſariò ex hypothefi: ex. gr. Deus neceſſariò vult *conſervare Creaturam in exiſtentia*, ex hac hypothefi quod exiſtat: quia neceſſe eſt ut Creatura pendeat à Creatore tum in exiſtendo, tum in operando: ita Deus neceſſariò vult *ab Homine amorem ſui*, & non vult *ſui odium* ex hac hypothefi, quod crearet Hominem animal rationale intelligendi facultate & amoris affectu præditum: ſed absolute loquendo Deus id liberè vult, quia potuit Hominem non creâſſe, & homo non-creatus non tenebatur Deum amare.

3. Quædam vult Deus liberrimè abſque ulla neceſſitate, ne hypotheticâ; ut *creare Mundum*: hoc modo vult Deus Actiones Humanas in ſecunda decalogi Tabula præceptas.

Quer. 2. Quænam ſunt conditiones requiſitæ ad Actionem formaliter bonam? Reſp. Tres præſertim requiruntur. 1. Ut fiat ex fide, h. e. ex certa ſcientia & perſuaſione ex Dei Verbo eam eſſe à Deo præceptam ac proinde acceptam. *Rom. 14. 23. Quicquid ex fide non eſt, peccatum eſt.* 2. Ut fiat ex fide in Chriſtum Mediatorem, in quo ſolo Perſonæ noſtræ & Actiones noſtræ ſunt acceptæ, *Philip. 1. 11. 1 Pet. 2. 5.* 3. Ut fiat ad Dei gloriam, *Matth. 5. 16. 1 Cor. 10. 31. 1 Pet. 4. 11.* duobus vero modis aliquid ad Dei gloriam referri dicitur, 1. Formalitèr & explicite, quando aliquis cogitat cum animo ſuo, hoc ſibi agendum eſſe, quia nomini Divino ſic

fit gloriosum. 2. Virtualiter & implicite, cum quis Divinæ studens gloriæ ideoque nihil facere decernens, nisi quod legi divinæ congruat; & ad hoc gratiam Dei quotidie exposcens, si boni quippiam facit, licet de universali fine actu in singulis actionibus non cogitet, sed solum particularis finis bonum intendit: talis tamen actio ad Dei gloriam quoque fieri jure censetur; quia quod honestè quis agit, hoc provenit ex proposito nihil agendi nisi quod conscientia Voluntati divinæ congruum dictarit.

Quer. 3. An Gentilium actiones fuerunt bonæ? *Resp.* Gentilium actiones fuerunt materialiter bonæ, quoad substantiam operis; non item formaliter bonæ, ob defectum supra-dictarum circumstantiarum. 1. Non enim operabantur ex fide in Deum, cum verum Deum, ejusque Voluntatem revelatam in Dei verbo ignorarent, *Matth.* 11. 25. *Matth.* 13. 11. 2. Non habuerunt fidem in Christum Mediatorem; fides enim in Christum est ex auditu Evangelii, quod ad Gentes ante Christum natum nondum pervenerat, *Rom.* 10. 13, 14. 3. Gentiles non referebant actiones suas ad Dei gloriam, neque explicitè, neque implicitè, sed plerumque ad inanis gloriæ aucupium apud Homines: quo nomine censet *August.* *Traçat.* in *Joan.* Alexandrum victo Dario virgines Regias intactas remisisse: Et Scipionem virginem in bello captam *Allucio* cui desponsata fuerat, restituisse. Servator noster Phariseos olim reprehendebat, quod in externa

ternæ charitatis operibus præstandis inanem gloriam sibi iniet apud Homines proponerent, *Mat. 6. 1.* Gentiles quidem ad finem aliquem bonum particularem, sed non ad universalem illum divinæ gloriæ finem collimabant: Denique Gentilium opera bona non erant utilia ad bonum æternum & vitam æternam obtinendam; sed Gentiles mercedem tantum temporalem nonnunquam in hac vita consequuti sunt. *August. Epist. 5. ad Marcellinum circa finem. Primi Romani etsi veram pietatem erga Deum non haberent; custodiebant tamen quandam Generis sui probitatem, quæ posset terrene civitati constituenda, augenda, conservandaque sufficere. Similiter August. lib. 4. contra Jul. cap. 3. Minus Fabricius quàm Catilina punietur, non quia iste bonus; sed quia hic magis malus; & ille minus impius, quàm Catilina; Fabricius, non veras virtutes habendo; sed à veris virtutibus non plurimum deviando.*

Notandum. Actiones Gentilium materialiter bonas multos nomine tendens Christianos redarguere, qui actiones ne materialiter bonas, sed formaliter malas edunt. *Matth. 12. 41. Ninivite resurgent in Judicio cum Gente ista, & condemnabunt eam, &c.*

CAP.

CAP. II.

De Actionibus malis.

Quer. 1. **I**N quo consistit malitia actionis?
Resp. In carentia debitæ rectitudinis & conformitatis Legi Divinæ: Hinc est, quod exprimitur peccatum in terminis privativis, ex. gr. ἀνομία Iniquitas, 1 Joán. 3. 4. ἀσέβεια impietas, Jud. epist. 15. 18. ἀδίκη Injustitia, Heb. 8. 12. οὐκ ἔργον τι nihil boni, Rom. 7. 18.

Notandum, 1. Concupiscentiam Originalem nobis in statu corrupto congenitam non tam propriè dici posse actionem malam, quam inclinationem pravam, quæ est radix amara, unde proveniunt fructus amari actionum malarum, Matth. 15. 19.

Not. 2. Concupiscentiam istam non esse otiosam privationem, ut est cæcitas in oculo: sed actuosam (ut loquuntur Cl. Profess. Leid. in Synop.) instar luxationis in tibia, unde provenit inordinatio & irregularitas motus. Rom. 7. 8. *Peccatum effecit in me omnem cupiditatem.*

Not. 3. Concupiscentiam istam originalem esse propriè peccatum, legisque Divinæ transgressionem; cum Lex divina non tantum bonas actiones requirat, sed & bonam animi dispositionem prærequirat: prava autem dispositio est etiam difformis Legi Divinæ, & vocatur peccatum, & corpus peccati, Rom. 6. 6. Rom. 7. 8.

Not. 4. In peccato Commissionis *Materiale*
peccati

peccati istius esse actum aliquem Physicum, qui entitative, & Physice bonus est, cum omne Ens sit à Deo supremo Ente: sed *Formale* istius peccati est carentia debitæ rectitudinis, quæ est ab innata Hominis in statu corrupto dispositione prava, ex. gr. in comestione fructus vetiti, *Comestio* fuit *Materialis*; sed comestio fructus quæ vetiti, fuit *Formale* istius peccati.

Not. 5. Peccatum Omissionis non tam propriè dici actionem malam, quam Omissionem actionis bonæ & debitæ; quæ Omissio est propriè & formaliter peccatum, & pœnæ æternæ obnoxia, *Matth.* 3. 10. *Matth.* 25. 42, 46.

Quer. 2. An Peccatum formaliter sumptum sit Ens, & quid *Positivum*? *Resp.* Negat. Quia omne Ens est à Deo, in quo vivimus, movemur, & sumus, *Act.* 17. 28. item *Coloss.* 1. 16. *Omnia per eum consistunt.* Quod autem peccati, quæ talis, non sit Author Deus, manifestò patet ex S. Scriptura, *Deut.* 32. 4. *Pf.* 5. 4. *Pf.* 45. 7. *Prov.* 11. 20. *Prov.* 15. 9. *Eccles.* 7. 29. *Habac.* 1. 13. *Rom.* 9. 14. *Jacob.* 1. 13. 1 *Joan.* 2. 16. 1 *Joan.* 3. 10. *Rationibus* etiam manifestis idem confirmatur & evincitur. 1. A natura Dei, qui Sapiens, Justus & Sanctus est. 2. A natura peccati, quod est aversio, & recessus à Deo: impossibile autem est, ut Deus faciat voluntatem Hominis recedere à Summo Bono & Ultimo Fine, cum ipse sit Summum Bonum & Finis Ultimus. 3. Ab absurdo, quia implicaret contradictionem, nempe, Deum velle id efficere, quod non appro-

bat ; hoc enim esset simul velle, & non velle idem.

In hanc sententiam recte loquitur Concil. Araus. 2 cap. 21. *Aliquos ad malum, potestate divina prædestinatos esse, non solum non credimus; sed etiam si qui sint, qui tantum malum velint, cum omni detestatione in illos Anathema dicimus,* & cap. 23. *Suam voluntatem faciunt homines, non Dei, quando agunt quod Deo displicet.*

Quer. 3. An ulla Actio mala, seu peccatum, sit in se Veniale & morti æternæ non-obnoxium?
Resp. Nullum peccatum est in se veniale. Quia,
 1. *Omne peccatum est difforme Legi divinæ; qui autem non perseverat in omnibus mandatis legis, maledictioni divinæ obnoxius est, Gal. 3. 10.*
 2. *Mors æterna est peccati indefinitè sumpti sive levioris, live gravioris stipendium, Rom 6. 23. Stipendia peccati, Mors.*
 3. *Minimo peccato læditur infinita Dei Majestas & Justitia.*
 4. *In Die Judicii homines rationem reddent verbi otiosi, quod scilicet neque spectat ad officium loquentis, neque ad honestam utilitatem audientis, Matth. 12. 36. Nihilominus omne peccatum etiam gravissimum est resipiscenti & credenti Veniale per Dei misericordiam propter meritum Christi Mediatoris, 1 Joan. 1. 7. 9. Si confitemur peccata nostra, fidelis est, & Justus, ut remittat nobis peccata, & purget nos ab omni iniquitate.*

CAP. III.

De Actionibus Indifferentibus.

Quer. 1. **A**N sint ullæ actiones Indifferentes seu Mediæ? *Resp.* affirmat. Quod ut melius intelligatur, observandum est, *Indifferentiam* (late sumpto vocabulo) multifariam esse. 1. Alia est in Intellectu & Judicio, respectu diversarum inter homines sententiarum; cum suspenditur ultimum Intellectus judicium, usque dum facta fuerit disquisitio veritatis, & tandem fiat inclinatio in eam sententiam quæ verbo Dei, & rectæ rationi est maxime consentanea: hujusmodi quidem *ισορροπία* & æqua lance Pensatio, est apprime laudabilis, *1. Thess. 5. 21. Quia probate, & quod bonum est tenete.* Verum ejusmodi suspensio, seu potius vacillatio in rebus à Deo perspicue revelatis, est detestanda, cum sit scepticismus damnandus, & Atheismo affinis; non enim vel de auctoritate vel veritate eorum quæ à Deo perspicue revelantur, est ullatenus discipandum, *Act. 10. 20. Surgens itaque, descende, & nihil addubitans, proficiscere cum iis, nam ego eos misi.* 2. Indifferentia quædam est in voluntate respectu plurium eligibilium, cum voluntas utrinque coarctatur, incerta quid eligat, *Philip. 1. 22, 23. An vero vivere in carne mihi operæ-pretium sit, & quid eligam ignoro: coarctior enim utrinque.* 3. In Appetitu sensitivo respectu multorum appetibilium: quemadmodum Con-

viva mensæ variis & exquisitis cupediis instructa accumbens habet appetitum ad hoc, vel illud ferculum indifferentem. 4. Denique est Indifferentia in actionibus quæ dicuntur *Media* à medio Abnegationis, quod neque sint bonæ, neque malæ in genere *Moris*: hujusmodi actiones complures dari dico in S. Scriptura, ex. gr. alienatio possessionis *Anania* nec erat bona, nec mala in genere *Moris* ante consecrationem pretii Deo nuncupatam, *Act.* 5. 4. *Nonne si servasses, manebat tibi, & venundatum in tua erat potestate?* 1 Cor. 6. 12. *Omnia mihi licent, at non omnia expediunt.* Erat etiam Indifferens in re ipsa comedere, vel non comedere carnes, & *Idolothyta*, *Rom.* 14. 2. *Alius quidem credit vesci licere quibusvis.* De Indifferentiâ hac in actionibus humanis nos hoc in loco loquimur.

Obj. Omnis Actio, vel est bona & Legi divinæ conformis, vel est mala & Legi divinæ difformis. Ergo nulla est Indifferens. *Resp.* Omnis Actio qua talis, in genere *Entis* & Naturæ, est bona sed in genere *Moris*, datur actio neque bona neque mala. 2. In actu signato seu specie, Actio quædam, nec est bona, nec mala, ex. gr. *Vidua mortuo marito nubere, vel non nubere*, 1 Cor. 7. 39. nec est Actio mala, neque Actio bona in specie & actu Signato spectata; sed in actu Exercitio & individuo est bona, in genere *Moris*, nempe Si nubat in domino; h. e. secundum Regulam Verbi divini. Cl. Paræus in *Rom.* 14. *Dub.* 1. Dicit, Actiones considerationi Theologicæ ob
via

vias, esse in Triplici differentia: 1. Quatenus considerantur in se, & quoad substantiam operis; sic autem multæ Actiones & res sunt Indifferentes. 2. Ratione sui Principii, h. e. Electionis & Intentionis quæ fiunt: Et sic nulla Actio est Indifferens, sed vel bona, vel mala. 3. Ratione Effectus, nempe, si fiunt ad ædificationem proximi & si sint productivæ boni alicujus spiritualis, sunt bonæ: Si vero sint impeditivæ spiritualis boni, vel promotivæ spiritualis mali (ut fit in Scandalo activo) sunt malæ.

Quer. 2. Quid sunt Actiones Indifferentes, seu *Mediae*? *Resp.* Sunt ejusmodi, quæ neque sunt præceptæ, neque prohibitæ à Deo; scilicet, vel præcepto ullo, vel Exemplis: non enim omnes res, quarum non est Præceptum particulare explicitum, in rerum mediarum numero censendæ sunt; ex. gr. *Pædobaptismus*, *mutatio Sabbathi*, *mulierum participatio Sacræ Cænæ*: Tenemur autem imitari Christum, & laudabile Exemplum Apostolorum ejus in omnibus, ubi non manifesto constat eos habuisse rationem aliquam specialem, quæ ad nos non spectat, ex. gr. Christum non imitatur in tempore administrationis Sacræ Cænæ, nempe vespere; quoniam Christus habuit specialem rationem, scilicet, quod eo tempore observaret etiam *festum Agni Paschalis*; quod autem Christi & Apostolorum Exemplum, eo, quo dictum est, modo imitari teneamur, patet ex præcepto generali, *1 Cor. 11. 1. Ephes. 5. 1. Philip. 4. 8, 9.*

Quer. 3. Quanam circumstantiæ Actionem in semet, & quoad Speciem indifferentem; in actu tamen Exercitio reddunt bonam vel malam in genere *moris*? *Resp.* Circumstantiæ istæ præcipuè sunt septem vulgari hoc versiculo comprehensæ.

Quis, Quid, Ubi, Quibus auxiliis, Cur, Quomodo, Quando.

1. Est, *Quis*, designans Personam agentem, ex. gr. *punire homicidam*, est Actio bona quoad speciem & objectum; sed in actu exercitio fit bona in genere *Moris*, si peragatur à Magistratu; sin vero ab homine Privato, fit mala, ut diserte testatur Servator, *Matth. 26. 52.*

2. *Quid*, denotans qualitatem & conditionem objecti, e. g. si quis sua accipiat, est Actio bona; sin vero *aliena*, est Actio mala, *Exod. 22. 17.*

3. *Ubi*, denotans locum, ex. gr. *Convivium celebrare nonnunquam in ædibus propriis*, est Actio bona; sed in *Ecclesia epulari*, est Actio mala, *1 Cor. 11. 22.*

4. *Quibus auxiliis*, ex. gr. *Si quis Medius legitimis ad valetudinem recuperandam utatur*, est Actio bona; sin *malis & illicitis* (ut fecit *Abazias*) est Actio mala, *2 Reg. 1. 3.*

5. *Cur*, Causa movens, & impellens, ex. gr. *Si quis alium delinquentem reprehendat ex sincero in ipsum amore, & desiderio ad frugem meliorem revocandi*, est Actio bona; sin ex odio privato, fit Actio mala, *Levit. 19. 17.*

6. *Quomodo*, i. e. Ratione Principii & intentionis,

tionis, *ex. gr.* Si fiat ad Dei gloriam, est Actio bona, 1 Cor. 10. 31. Matth. 5. 16. *si vero tantum ad privatam gloriam affectandam coram hominibus, vel ad privatum commodum solummodo, fit Actio mala, Matth. 6. 1. Matth. 23. 14. Si etiam fiat ex charitate ad edificationem fratris, est Actio bona, Rom. 15. 2. 1 Cor. 14. 26. si vero fiat, vel tendat in Scandalum alicuius, quo inducitur frater ad peccandum, est Actio mala, Rom. 14. 15.*

7. Quando, denotans circumstantiam temporis, *ex. gr.* Opera servilia obire sex septimanae diebus à Deo ad id concessis, est Actio bona: Verùm ea, die dominico obire, est Actio mala; similiter, *Lautius convivari, quo tempore Deus vocat ad ejusmodi letitiae signa, est Actio bona; Nehem. 8. 10. Sed convivari quo tempore Deus vocat ad luctum, jejunium, & humiliationem ob peccata nostra, est actio mala; Is. 22. 12, 13, 14. Cumque vocaverit Dominus Jehova exercituum tempore illo, ad fletum, & ad planctum, & ad calvitium, & ad cincturam cilicii; Ecce letitiam & gaudium, &c. Atqui, &c.*

C A P I V.

De Causa Bonarum Actionum.

Duo sunt principia intrinseca Actionum humanarum, nempe, Intellectus & Voluntas; Intellectus objectum illustrat, & Voluntati eligendum

gendum præmonstrat ; Voluntas objectum monstratum prosequitur, velaversatur. Ethnici, Hominis lapsum ignorantes, *vires naturales Liberi Arbitrii* plus æquo extollebant : Verum nos, qui Hominis lapsum, ejusque impotentiam ad omne opus bonum ex S. Scriptura probe compertam habemus, agnoscimus quidem ista esse duo principia Actionum Humanarum, qua talium ; quandoquidem adhuc post lapsum Homines simus & essentialia non amiserimus : Verum Intellectus & Voluntas non sunt causæ Actionum bonarum, quæ bonæ sunt : quia, 1 Cor. 2. 14. *Animalis Homo non est capax eorum, quæ sunt Spiritûs Dei ; sunt enim ei stultitia, nec potest ea cognoscere, quia spiritualiter dijudicantur.* 2 Cor. 3. 5. *Non idonei sumus per nos ipsos ad cogitandum quicquam velut ex nobis ipsis : nec ex nobis ipsis possumus bonum velle, neque perficere,* Philip. 2. 13. *Deus is est, qui efficit in vobis & ut velitis, & ut efficiatis pro gratuita sua benevolentia.* Recte August. Enchirid. cap. 32. *Totum Deo detur, qui Hominis voluntatem bonam & præparat adjuvandam, & adjuvat præparatam : nolentem prævenit, ut velit ; volentem subsequitur, ne frustra velit.*

Subiectum in quo producit Deus Actiones bonas, est Homo regeneritus, 1 Joan. 3. 9. 1 Joan. 5. 18. *Habitus quidem gratiæ infunditur Homini irrogenito, qui ipsius subiectum passivum est ; verum Homo jam per gratiam regeneritus, est Activum bonarum subiectum activum.*

Causa efficiens Actionum omnium formaliter bonarum in Homine, ut subiecto, & per Hominem, ut instrumentum Morale, est *solus Deus gloriosus* : idque Mentem fide verâ & vivâ illuminando, 2 Cor. 4. 6. *Deus, qui dixit ut è tenebris lux splenderet, is est qui splenduit in cordibus nostris ad præbendum lumen cognitionis gloriæ Dei in facie Iesu Christi* : Atque etiam Legem suam, quæ est norma tum Credendorum tum Agendorum, Menti inscribendo, eamque Intellectus interventu Voluntati proponendo, Jer. 31. 33. *Indam Legem meam Menti eorum & Cordi. h. e. Voluntati eorum inscribam eam.* Proinde Apostolus, Coloss. 1. 9, 10. Deum precatur, ut impleat eos agnitione voluntatis Dei cum omni Sapientia & Intelligentia spiritali ; ut incedant sicut domino dignum est, omnis operis boni fructum proferentes.

Deus Gloriosus Mentem illuminando, & in Voluntatem operando, est Causa efficiens omnium bonarum Actionum. Quinque autem sunt præsertim Gratiæ divinæ in Voluntatem Operationes.

1. Deus dat habitualement voluntati rectam inclinationem ad omne bonum ab intellectu propositum : Quemadmodum Homo irreginitus habet congenitam habitualement aversionem ab omni bono ; ita Homo per gratiam reginitus, habet dispositionem habitualement ad omne opus bonum ; quia in conversione ad Deum, Voluntas, quæ Naturæ vicio fuit distorta & depravata, restituitur

strenuitur & constituitur recta & disposita erga omne bonum à Deo volitum & præceptum. Inclination hęc habitualis, dicitur *Præparatio Populi instructi in Domini obsequium*. Luc. 1. 17. Dicitur promptitudo ad omne opus bonum, Tit. 3. 1. & *Cor carneum*. Ezek. 11. 19, 20. Indam iis cor carneum, ut in statutis meis ambulent, &c. Ductilis autem hęc Inclination (quæ dicitur *cor carneum*) ad Opus Bonum, est à Deo solo, Ezek. 36. 26. Ego indam vobis cor carneum. Ps. 110. 3: *Populus tuus, est populus devotus tibi in die fortitudinis tue.*

2. Operatio gratiæ in Voluntatem est, remotio & propulsatio impedimentorum, quæ obicem ponunt Voluntati & obstant, quo minus hunc vel illum actum bonum eliciat: cuiusmodi Impedimenta sunt Affectus nostri inordinati; ex. gr. *Tristitia vel Metus nimius in rebus adversis; & Spes vel Gaudium nimium in rebus secundis.* Isti Voluntatem ab Objecto bono proposito divertere & divellere satagunt. Hinc est, quod precetur David, ut Deus cor suum dilatet, quo alacrius viam præceptorum ipsius percurrat, Ps. 119. 32. 37. *Averte oculos meos, ne respiciant vanum: in viis tuis fac ut vivam: Libido enim oculorum impedit, quo minus oculus Mentis & Voluntatis propositum fixum in bona opera teneamus.* Quemadmodum Christus *Lazarium*, non modo è mortuis suscitavit; sed etiam jam suscitatum à fasciis, quibus ligabatur, liberavit, Joan. 11. 44. Similiter Deus non modo
per

per gratiam nos vivificat, Principium novæ Vitæ infundendo, sed etiam Affectus nostros inordinatos, qui sunt tanquam vincula impediens, quominus in præceptis Dei ambulemus, compescit, & in ordinem redigit.

3. Operatio Gratiæ in Voluntatem ad hoc vel illud bonum opus in Individuo producendam est *Dei Prædeterminatio*, quæ est prævia & efficax Voluntatis inclinatio ad Actionem gratiosam. Sive autem fiat hæc determinatio per modum influxus Physici (ut quidam volunt) sive per modum persuasionis moralis, ut Cl. nostras *Camero*, & alii volunt. De *ta ôti*, Quod sit, convenit inter omnes fere *Reformatos*, & etiam *Pontificios Dominicanos*.

Quod autem à Deo fiat huiusmodi determinatio Voluntatis ad Actiones (ut loquuntur) gratiosas, manifesto evincitur : Quia ejusmodi opera gratiosa superant Naturæ vires ; Ac proinde si quid agant Causæ Secundæ supra Naturam, virtutem sufficientem à Deo suppleri necesse est ; adeoque gratia efficaci & insuperabili opus est, quâ possit homo bona efficere, & mala vitare : Ut liquido constat ex variis S. Scripturæ locis, *Dent.* 30. 6. *Pf.* 119. 32. *Jer.* 24. 7. *Jer.* 32. 40. *Jer.* 31. 33, 34. *Ezech.* 11. 19, 20. *Ezech.* 36. 26, 27. *Joan.* 6. 29. (ubi Fides dicitur opus Dei) *Joan.* 6. 44, 45. *Act.* 16. 14. *Rom.* 8. 14. *2 Cor.* 3. 5. *Ephes.* 2. 5. 8. *Philip.* 1. 19. *Philip.* 2. 13. *Coloss.* 2. 13. *Heb.* 8. 10, 11. Idipsum elucet ex precibus Sanctorum, *1 Reg.* 8. 57, 58.

Pf. 5. 8.

Pf. 5. 8. *Pf.* 25. 4, 5. *Pf.* 50. 12. *Pf.* 86. 11. *Pf.* 119. 18, 27, 29, 35, 36. *Jer.* 31. 18. *Jer. Thren.* 5. 21. *Ephes.* 1. 17. *Ephes.* 3. 15, 16, 17. *Heb.* 13. 20, 21. *1 Pet.* 5. 10. & passim alias. Imo Deus etiam ad naturalia & civilia Hominum Voluntates determinat. *Prov.* 16. 17. *Gen.* 33. 3, 4. *Gen.* 43. 14. *Exod.* 11. 2, 3. *Exod.* 12. 35. *1 Sam.* 10. 16. *2 Chron.* 12. 30. *2 Chron.* 36. 22. *Ezra* 1. 1. *Ezra* 7. 27. *Nehem.* 1. 11. *Nehem.* 2. 4. *Nehem.* 7. 27. *Prov.* 16. 1. *Prov.* 21. 1. *Jer.* 15. 11. Multò magis igitur Deus determinat Hominum Voluntates ad opera gratiosa, quæ superant Naturæ vires.

Obj. Per Voluntatis prædeterminationem tollitur Libertas, quæ est Voluntati essentialis. *Resp.* Libertas Voluntati essentialis est, ut ex prævia ratione & consilio absque omni coactione feratur in objectum: Non item, ut Indifferenter possit semper agere vel non agere, in sensu composito, nempe, positis omnibus ad agendum requisitis: dicimus autem Deum Voluntatem prædeterminare, eam efficaciter flectendo ad suæ Voluntatis propositum, sed neutiquam eam cogendo.

In hac sententia fuit *August.* de Corrupt. & Grat. cap. 14. *Deus magis in Voluntate sua habet Hominum Voluntates, quam ipsi suas: Deo volenti saluum facere nullum resistit Hominum arbitrium.* Idem, de Spirit. & Lit. cap. 28. *Gratia efficax tollit actualem resistantiam, inspiratâ gratiæ suavitate per Sp. Sanctum faciente plus delectare, quod præcipit; quam delectat quod impedit.* Nimi-

rum (ut alibi brevius loquitur) indendo certam scientiam, & victtricem delectationem. Idem, de Prædest. Sanct. cap. 8. Hæc gratia, quæ occultè cordibus humanis benignitate Divina tribuitur à nullo duro corde respuatur, ideo quippe tribuitur, ut cordis durities Penitus auferatur. & cap. 20. Cum Deus id vult fieri, quod non nisi volentibus Hominibus oportet fieri, inclinat eorum corda ut hoc velint, eo scilicet inclinante, qui in nobis mirabili modo & ineffabili operatur & Velle & Perficere.

Fulgent. de Remiss. Peccat. lib. 2. cap. 2. Quia hoc vult, qui omnia, quæcunque voluit, fecit; quod semper insuperabiliter facit; hoc unique in his impletur, quod omnipotentis Dei voluntas incommutabilis & insuperabilis facit.

Concil. Arausican. 2. Can. 6. Si quis sine gratia Dei credentibus, volentibus, desiderantibus, conantibus misericordiam dicit conferri; non autem Divinitus ut credamus, & velimus per infusionem & inspirationem Sp: Sancti in nobis fieri confitetur, Anathema sit. Et Can. 20. Quoties bona agimus, Deus in nobis atque nobiscum ut operemur, operatur.

4. Operatio est Concursum auxilii specialis, seu, gratiæ assistentis & affusæ in bene agendo. Dixerat siquidem Christus Apostolis suis, licet jam gratiâ infusâ imbutis. Joan. 15. 5. Seorsim à me nihil potestis facere, Et Paulus, 1 Cor. 15. 10. Gratiâ ejus quæ in me collata est, non fuit inanis; sed amplius quam illi omnes, laboravi:

Non

Non ego tamen, sed gratia Dei quæ mecum est. Quo in loco Apostolus, Ministerii sui successum, non modo Gratia prævenienti & infusæ, sed etiam Gratia subsequenti, concurrenti & assistenti acceptum refert. Quemadmodum semina, licet naturâ suâ pretiosissima & fecundissima in Terræ visceribus recondita fuerint; fructus tamen non proferunt, nisi pluvia cœlitus irrigentur: pariter Habitus in corde reconditi, Actus pios & bonos proferre nequeunt absque concursu Auxilii specialis divini: quocirca Sponsa Sponsum precatur, *Cant. 4. 16.* Ut Spiritus sui aurâ fortiori instar Aquilonis, & attatu resocillante instar Austri perfleret animæ suæ hortulum, in quo Gratia Habitus ipsius manu prius confiti, jam benigno ipsius concursu irrigati proferant actus gratiosos, tanquam aromata deo & hominibus grata.

5. Operatio Gratia divinæ in *Voluntatem Humanam est conservatio* istius habitualis rectæ inclinationis per donum perseverantiæ, secundum Novi Fœderis promissum, *Jer. 32. 40. Joan. 10. 29. Heb. 13. 5. 1 Pet. 1. 5.* & Christi efficacem apud Patrem intercessionem, *Joan. 17. 11.* Ubi Christus orat Patrem, ut Fideles *perseverare faciat ad vitam æternam.*

C A P. V.

De Causa actionum malarum seu Peccatorum.

Quar. 1. **N**Um detur ulla peccati causa?
Resp. Mali, quâ malum est, nulla est proprie dicta Causa. Bonum enim (quale est Causa omnis Secunda, cum ut talis sit & pendeat à Causa Prima) non potest esse Mali Causa. Hic autem *Malum culpæ* intelligo, quod omnino malum est: Nam in Malo pœnæ longe alia ratio est, cum pœna sit tantum *Kara* et Malum, nimirum, ratione Creaturæ, cui molesta est: verum absolute loquendo, habet Pœna rationem Boni, quia eam Justitia exigit; qua de causa recte ascribitur Deo, *Is. 45. 7. Amos 3. 6.* Peccati Principium potius est defectus causæ: Bonum enim est ex integra causa; Malum autem ex singulis defectibus, ut ait *Dionysius* de divinis nominibus, *cap. 4.* Quippe omnis Causa, qua talis, cum pendeat à Prima Causa, tum in essendo, tum in operando, bona est; & non nisi Bonum producit. Ideoque *malum culpæ* est à Secundis Causis, non quatenus sunt Causæ, sed quatenus deficiunt à recta ratione Causæ. Nihil enim, quod quovis modo habet rationem Causæ, vel respondet Causæ efficienti ratione peccati, Deo tribui potest: cum Peccatum, quia tale, nullo modo à Deo Procedat, vel pendeat; Cumque Deus nihil fecerit vel omiserit, unde ortum sit Peccatum: Neque enim Deus Peccatum decrevit; neque

Hominiis

Hominis Voluntatem ad peccandum determinat, eam vel physicè, vel moralitèr ad peccandum movendo: Neque Deus in lapsu *Adami* Gratiàm aut vires sufficientes subtrahit, ex quarum subtractione per se sequeretur Peccatum: neque unquam deserit Deus Creaturam; nimirum, subtrahendo auxilium prius collatum, priusquam ipsa peccando Deum deserat: Aliter se res habet in cohibendo auxilium ad perseverandum efficac; cum Deus creaturæ debitor non sit. Sed de hac *Questione* consulatur doctiss. & clariss. nostras *D. Strangius*, in Libro de Voluntate Dei circa peccatum.

Quer. 2. Quo Impulsore vel Authore fiat peccatum? *Resp.* Ut respondeatur, has ex S. Scriptura ponimus Conclusiones.

Concl. 1. Primum Peccatum *Adami* fuit à Diabolo ut Impulsore, *Gen. 3. 13. 2 Cor. 11. 3.* Ab ipso Homine autem, ut Authore & consentiente. *Gen. 3. 12, 13. Eccles. 7. 29.*

Concl. 2. Peccatum Originale, seu, Naturæ depravatio, derivata est in Posterios, per Primum *Adami* peccatum, *Rom. 5. 12, 14.* tanquam corruptio, à radice corrupta in ramusculos, & consumptio, à capite malè affecto in membra.

Concl. 3. Peccati actualis in ipsis posteris, 1. *Origo* Scaturiens, est Natura in nobis depravata, *Rom. 7. 8.* 2. Impulsor est Diabolus, suggerendo pravas cogitationes & illicitas cupiditates; nostrosque affectus deinde sollicitando, 1 *Chron. 21. 1. Matth. 16. 23. Añ. 5. 3.* 3. Author peccati actualis

actualis est ipse Homo, seipsum decipiens & tentationi contentiens, *I. 44. 20. Gal. 6. 3. Jacob. 1. 14. 15. Jacob. 1. 26. Jacob. 5. 19.*

Quer. 3. Quanam sit Dei Providentia circa peccatum? Resp. Hic duo Extrema sedulo cavenda sunt: primum, ne permissionem otiosam Deo, actui puro & summè activo attingamus. Alterum, ne Deum summè Sanctum peccati causam vel authorem esse blasphemè statuamus. Deum autem peccati causam vel authorem nuntiquam esse, ex clarissimis & Scripturæ Testimoniis supra probatum est, *Resp. ad Quæst. 2. Art. 2. cap. 1.*

Deus Providentiam suam circa peccatum exercit, 1. Peccatum permittendo, *Ps. 81. 13. Act. 14. 16. Rom. 1. 24. 25.* Non loquimur de Permissione, quam nonnulli vocant *Moralem*; seu, Concessionem, quæ concedit Deus ut consequi possimus, quod optamus in rebus bonis vel Indifferentibus. Hæc Permissio conjuncta est cum Approbatione & Efficiencia Dei, *1 Cor. 16. 7. Heb. 6. 3.* Sed in hac Quæstione intelligimus Permissionem physicam; seu, non-impeditionem, quæ est Actus & Effectus divinæ Voluntatis, quo Deus sciens & prudens consulto & libere, cum posset impedire peccatum, illud tamen fieri sinit. Itaque Permissio Dei non est otiosa, quasi Deo invito, aut negligente aliquid accideret; nec opponi debet permissio voluntati & consilio Dei; licet enim Deus non approbet peccatum permittit, permissionem tamen suam vult & appro-

D

bre;

Dat, ut rem sibi gratam. In hanc sententiam dicit August. Enchirid. cap. 100. Miro & ineffabili modo non fit præter ejus voluntatem; quod etiam fit contra ejus voluntatem; quia non fieret nisi sineret; nec utique nolens finit sed volens; nec bonus sineret fieri malo, nisi omnipotens etiam de malo facere possit bene.

2. Conservando & sustentando etiam in ipso peccati actu naturam hominis, vires & facultates peccato vitiatas; quia ad omnes peccati actiones, quatenus sunt actiones, Deus concurrit, cum omnis Entitas sit ab ipso summo Ente, Rom. 11. 36. August. Enchirid. cap. 13. Omnis natura, etiamsi vitiosa est, in quantum natura est, bona est.

3. Limitando & circumscribendo peccatores; ne omne quod ipsi velint, statim perpetrent, aut ulterius procedant ac nocent, quam ipsi visum fuerit, Gen. 31. 24. Job 1. & 2. cap. Ps. 107. 7, 12. Ps. 37. 29. Præclare dicit in hanc sententiam Cl. Molinæus in Anatomie Armin: cap. 3. Num. 10. Etsi diabolos & homines permittas Deus peccare; non tamen habeamus ita rem. xit, quin teneantur obstricti vinculis divine potentie, ac dum evagantur extra tramitem divine Justitie, includuntur tamen limitibus divine Providentie.

4. Deferendo, & auxilium suum denegando præfractis peccatoribus, qui ipsum prius deseruerant; unde fit ut in vitia præcipites ruant, tanquam equi effrares in prælium; ita Shaul desertus fuit, 1 Sam. 16. 14. & Israelita, Pl. 81. 11, 12. diversa tamen ratione Deus suos, & reprobos

probos deserit; eos, tanquam Medicus, ad eorum correctionem aut probationem, *2 Chron. 32. 31.* Reprobos vero, ut Judex, tradit Satanæ, & ipsorum cupiditatibus in sensum reprobum, *1 Reg. 22. 22, 23. Rom. 1. 24, 26, 28.* ita ut peccata peccatis puniantur: In hunc modum Deus Pseudo-prophetas populo Rebeli in ruinam fore promittit, *1 Reg. 22. 22. Hos. 9. 8.*

5. Administrando argumenta & occasiones, quæ velut incitamenta sunt (sic Loquitur ipse *Armin: de Just: providentia Dei in malo, Thes. 11.*) ad actum, qui à Creatura sine peccato non fit: Antequam peccata fiant, Deus sapientissimè & sanctissimè, pro summa sua libertate administrat illa argumenta & occasiones quæ per se mala non sunt, ut patet, *Jona 1. 3. Jer. 6. 21. Ezech. 3. 20.* Ita Deus prosperitatem reprobis in tendiculum concedit, *Ps. 69. 22.* Hujusmodi argumentorum objectis per se non malis, homines ex suâ malitiâ ad peccandum abutuntur; & propter illam incitamentorum oblationem permissi-
oni peccati additam, dicitur Deus mala ipsa facere, quæ ab hominibus malis & Satana perpetrantur, *Gen. 45. 7, 8. Job. 1. 21. Job. 2. 10.*

6. Denique, peccata jam facta ordinando, pro suâ sapientiâ & potentiâ: quicquid enim ex Dei permissione futurum est, certò præcognoscitur à Deo Omniscio; queniadmodum qui catenam cani solvit, certò scit eum leporem persequuturum; & qui lorum Leoni laxat, certò scit eum agnum objectum devoraturum: similiter Deus

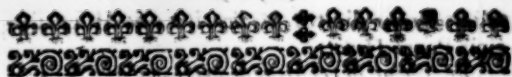
habenas hominibus remittens, & peccata permittens, ordinat ea ad gloriam suam, ex. gr. ad gloriam iustitiæ in Impiis puniendis; ut in *Achabo*, 1. Reg. 22. ad gloriam misericordiz in Electis servandis, *Rom* 5. 20. ad gloriam bonitatis, sapientiæ & potentiz suæ, cum ex malis facit bonè, *Gen*. 50. 20. quemadmodum peritia Medici hinc maximè elucescit, dum ex viperarum carne venenatâ, Medicinam & Alexipharmacum conficit: Denique Deus ordinat peccata ad suos humiliandos, E. g. ad *Petrum* humiliandum; & ipsius humiliationi apparet, *Joan*. 21. 17. & ordinavit oppressiorem Regis *Assyrîi* ad populum suum humiliandum, *Isa*. 10. 12. quemadmodum Medici non induunt animalculis sanguisugis appetitum istum humani sanguinis, sed istum iis à naturâ insitum ordinant ad humores corporis humani expurgandos: similiter Deus crudelitatem & malitiam hominibus impiis non infundit, sed eam à naturâ pravâ insitam, & malâ consuetudine adauctam, ordinat ad tumentem populi sui animum humiliandum; atque ita sapiens & bonus Deus facit omnia operari in bonum semet diligentibus, *Rom*. 8. 28. *August. epist.* 59. ad *Paulinum*, Sicut malorum nequitia, est malè uti operibus Dei; sic eius sapientia est bonè uti malis operibus eorum, id est de peccatis: *Remiss. lib.* 1. cap. 29. Bono male uti malum; sed malo bonè uti, bonum est.

Quer. 4. An præscientia Dei sit causa peccati dicitur enim, (*Joan*. 10. 26.) Judæis incredulis Vos non creditis: non enim estis ex ovibus illis meis

meis? Resp. Præscientia Theorica nullius rei
 causa est, quia præsciens per illam non in alio, sed
 in se agit tantum; & quia res futura est, ideo
 præscitur; non autem ideo futura est, quia præ-
 scitur, ex. gr. præscientia quam aliquis habet de
 Eclipsi futura, non est causa Eclipsis: Practica
 vero scientia, si posset considerari seorsim à vo-
 luntate, aut decreto producendi, seu efficiendi
 id quod præscitur, non dicenda esset rei futuræ
 causa; verum quia scientia Practica supponitur
 esse conjuncta cum voluntate efficiendi, cætenus
 dicitur causa, non per se, sed ratione voluntatis
 cum qua conjungitur: cum Scientia Dei Practi-
 ca sit tantum earum rerum, quas ipse fecit, non
 habet Deus præscientiam practicam Peccati, quæ
 talis: habet quidem scientiam practicam pecca-
 torum (ut ait *Thom. Part. 1. Quæst. 14. Art. 16.*) in quantum permittit vel impedit,
 vel ordinat ea, sicut & ægritudines cadunt sub
 scientiam practicam Medici; sed scientiam Pec-
 catorum approbativam Deus non habet: licet
 enim Deus suam Peccati permissionem approbet,
 neutiquam tamen peccatum, quod permittitur,
 approbat. Dico itaque divinam peccati futuri
 præscientiam, esse quidem antecedens ad pecca-
 tum futurum; sed nequaquam esse peccati cau-
 sam: particula autem (*2^a* enim) in loco ci-
 tato non semper significat causam, sed nonnun-
 quam denotat Antecedens, ut *Matth. 16. 2.* Ru-
 bedo cœli, non est causa, sed Antecedens futuræ
 serenitatis. Item, *1 Cor. 4. 4.* Nullius enim rei

*mihî conscius sum : conscientia candor non est
 causa ob quam Judicium & censuram hominum
 non multum moremur (cum Conscientia sit eti-
 am errori & oblivioni obnoxia) sed Testimoni-
 um conscientia bonæ, antecedit pium contemp-
 tum censuræ temerariæ hominum male-feriato-
 rum : causa autem vera pii hujus contemptus, est
 fiducia in Deum innocentum patronum benignum
 ac Judicem justum, Is. 50. 8. 1 Pet. 2. 23.
 Christus convitiis affectus, non vicissim convitiaba-
 tur ; sed committebat causam suam ei, qui justè
 judicat : ut & David fecit, 2 Sam 16. 12. For-
 tasse respiciet Jehovah ad afflictionem meam, &
 reddet Jehovah mihi bonum loco maledictionis ejus,
 bodierno Die.*

ETHICES CHRISTIANÆ

LIBER SECUNDUS.

CAPUT. I.

De Virtutibus & Vitiis in genere.

CUM Lex divina Moralis, seu Decalogus, sit prima Regula morum, & suprema recti & obliqui Norma, proinde ordinem in virtutibus & vitiis recensendis, ac explicandis secundum Decalogi methodum sequemur, præmissis paucis de Virtute in genere Quæstionibus: & ex doctrinâ de Virtute in genere, facile erit vitii virtuti oppositi doctrinam intelligere.

Quer. 1. Quid sit Virtus? Resp. Ut quid nominis intelligamus, dicitur Latinis virtus, quod sit actio viro maxime digna: Græcis, ἀρετή, quod imprimis eligenda sit; & Hebræis dicitur Middah, mensura, quod ea demum actio virtus censenda sit, in qua modus & ratio in Lege Dei præscripta, tanquam mensura quædam diligenter observatur, Deut. 5. 32. Observabitis igitur ut faciatis, quemadmodum præcipit Jehovah Deus vester vobis; ne recedatis dextrorsum aut sinistrorsum. Unde rectè ab Aristotelicis

*felix virtus dicitur Mediocritas; & Hisce succi-
nit Poeta Horat:*

Est Modus in rebus, sunt certi denique fines;

Quos ultra, citraque nequit consistere Rectum.

Plato ut in multis, ita & in hoc philosophus vere divinus (ut citat August: lib. 4. contra Julian: cap. 3.) cum omnia ad mentem divi-
nam tanquam verissimam rerum omnium causam & mensuram referret, virtutem definiit *Vivum* charac-
terem & efficiem ejus *Idea*, quæ est in mente Dei, sed in hominis animo impressa, nos ad bene
agendum excitat & dirigit. Hanc præceptoris sui sententiam Aristot: Ethic: Lib. 1. in ipsum
iniquior sugillat. Patres Ecclesiastici, in Virtutis definitione saniores, quam Sententarii & Scho-
lastici, eam describebant ab effectis, ut citat Laëtant: lib. 6. cap. 5. hunc in modum, *Virtus*
est sedatio omnium turpium commotionum, atque
affectuum nostrorum. August: lib. 83. Quæst: 31. *Virtus*
est animæ habitus naturæ modo, atque rati-
oni consentaneus; cujus partes sunt quatuor,
nempe, prudentia, justitia, fortitudo, temperan-
tia. Ubi per *Naturam* intelligimus naturam pri-
migeniam & integram. Patrum sententiæ suffra-
gatur Plato, lib. 4. de Repub: *Virtus*, inquit, ut
apparet, est *sanitas quædam mentis & pulchritudo,*
& bene compositus animi habitus: Vitium contra,
& morbus, & turpitude, & infirmitas. Ex his
omnibus jam faciliè colligitur, nihil aliud esse ve-
ram Virtutem, quam nostrarum actionum ad Dei
Legem

Legem conformationem; & Vitium esse, Legi divinæ difformitatem.

Quer. 2. Quotuplex sit Virtus? *Resp.* Quidam ex veteribus Philosophis afferuerunt, omnes virtutes unam tantum esse virtutem, quæ nominibus variis pro diverso objecto nuncupatur; eam enim, cum in pecunia largiendi versatur, *liberalitatem* dici; cum in contractuum & humanæ societatis jure tuendo versatur, *Justitiam* nominari; cum vero in belli periculis sustinendis versatur, *fortitudinem* appellari. Hanc sententiam (ut Testatur *Plutarch. lib. de Virtute Morali*) primus induxit *Menedemus Eretrienfis*; verum hæc sententia non immeritò à plerisque rejicitur. *Platonici*, Virtutes ab officio & fine, triplices faciunt, nempe, 1. *Civiles*, quæ ad communem Civium societatem conservandam accommodantur. 2. *Purgatorias*, quæ animos nostros à vitiosis affectibus purgant. 3. *Exemplares*, quæ ad divinæ mentis ideam proximè accedunt, & dici possunt *Héroicæ*. *Peripatetici* quatuor virtutes Cardinales numerant, nempe, 1. *Prudentiam*, quæ virtutum Regina & Moderatrix est. 2. *Justitiam*, quæ appetitum rationalem perficit. 3. *Temperantiam*, quæ appetitum concupiscibilem corrigit. 4. *Fortitudinem*, quæ appetitum irascibilem moderatur. *Theologi* denique, virtutes omnes ad tria capita, sub quibus aliæ omnes ut membra continentur, secundum S. Scripturam revocant, nempe, ad *pietatem*, *justitiam*, & *temperantiam*, Tit. 2.13. nonnunquam

nunquam etiam ad duo, nempe, ad *Sanctimoniam* & *Iustitiam*, Luc. 1. 75. *Ephes.* 4. 24.

Quar. 3. Quid sit *Virtus Heroica*? *Resp.* Heroicæ virtutis adumbratio quædam etiam in hominibus Ethnicis reperta fuit: ipsa autem vera *Virtus formaliter* in iis non fuit, ut supra demonstratum. Vera *virtus Heroica* ea dicitur, quæ in viris à Deo specialiter excitatis apparuit ad Ecclesiæ suæ foundationem, propagationem, vel restitutionem supra ordinariam mensuram ipsis eâ ætate impensam; qualis fuit *Iustitia Heroica* in *Mose* & *Solomone*; *fortitudo* in *Joshua*, *Sampson*, *Davide*, & iis qui isto sæculo inter triginta fortes recensentur: ejusmodi fuit *Heroica* multorum Christi Martyrum *fortitudo*, & *patientia*: *Heroica* etiam fuit *temperantia* in *Elia* & *Joanne Baptista*: *Heroica prudentia* & *liberalitas* eminebat in *Solomone*, ut in primævis Christianis etiam fuit *liberalitas Heroica*, *Act.* 2: 44, 45. *Act.* 4. 34, 35. *Virtuti heroicæ* vitium oppositum secundum *Aristot.* est *Superbia*, *feritas*: sed secundum alios *Αυαλγασια*, *conscientiæ dedolentia*, de qua *Apost.* *Ephes.* 4. 19.

Quar. 4. An virtutes omnes sint ita inter se connexæ, ut à se invicem divelli nequeant? *Resp.* Virtutes infusæ à Spiritu Dei, hominemq; ad salutem æternam sanctificantes, sunt quidem connexæ in uno & eodem principio ac Authore, nempe, Spiritu Sancto, qui operatur in nobis fidem, spem & charitatem; neque unquam possunt divelli vel interire *Inedictus*, *Joan.* 4. 14.

Quisquis

*Quisquis autem biberit ex aquâ illâ, quam ego ei dabo, non sitiet in æternum: sed aqua illa quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Licet enim fides & spes in altera vita sit cessatura, quoad exercitium in verbum promissi divini; semper tamen cum perfecta charitate in cœlo conveniunt, ac consistunt ratione beatitudinis promissæ in cognitione ac fruitione Dei sempiterna. Verum virtutes (quas vulgo vocant *morales*) & habitus Actuum iteratione acquisiti, in gradu imperfecto non sunt semper necessario connexæ; licet in statu *Heroico* & *Eminentie* sint concatenatæ.*

C A P. II.

De Virtutibus & Vitiis, primo decalogi præcepto comprehensis.

Virtutes in primo præcepto nobis præceptæ, sunt imprimis quatuor, nempe, 1. Pietas in genere. 2. Cognitio veri & vivi Dei. 3. Fidei assensus revelationi divinæ. 4. Cultus Religiosus in Deum, quem cognoscimus, & in quem credimus: Hæ autem tres virtutes spectant ad pietatem in specie. Nam primum præceptum nos dirigit ad objectum verum cultus omnis religiosi, quod est Deus unus & vivus, *Deut. 6. 13. Matth. 4. 10.*

Quer. 1. Quæ sunt argumenta ex S. Scriptura desumpta, quibus excitari debemus ad virtutem illam eximiam, nempe, pietatem in Deum?
Res:

Resp. 1. Quia per pietatis affectum & effectum assimilamur Deo sanctissimo, *Levit.* 20. 7. *Ephes.* 5. 1. 2. Quia sine sanctimonia nemo Deum infinite sanctum videbit, *Heb.* 12. 14. *Apoc.* 21. 27. *Non intrabit in caelestem Jerusalem quicquam, quod inquinat.* 3. Quia pietas ad omnia utilis est, &c. *1 Tim.* 4. 8. *Habet enim promissiones tam hujus vite, Pl.* 34. 9. *Is.* 65. 13. *tum vite futurae, Matth.* 5. 8. *1 Cor.* 2. 9.

Quer. 2. Quæ sunt motiva nos ad Dei cognitionis studium excitantia? *Resp.* De nostra Dei cognitione diximus in tractat: de *Attribut: divin: cap.* 2. *Art:* 1. Argumenta vero quibus excitari debemus ad Dei cognitionem secundum S. Scripturam, è multis sunt hæc, 1. Quia nostra Dei cognitio est virtus fundamentalis, cui tanquam basi superstruuntur omnia pietatis officia; absque hæc, loco primo substratâ, Deum non possumus diligere; *ignoti nulla cupido*: Deum non possumus timere reverentia filiali; cum hæc sit reverentia bonitatis & excellentiæ cognitiæ in objecto; nec etiam timore servili, cum hic oriatur ex nostra cognitione Dei, ejusque in peccatum justitiæ vindicativæ; neque possumus Deo credere absque præeunte Dei & ipsius veracitatis cognitione, nec invocare eum in quem non credimus, *Rom.* 10. 14. nec denique possumus in Deum confidere ad obtinendum animi nostri desiderium, nisi eum & ipsius misericordiam ac potentiam prius cognoscamus, *Pf.* 9. 10. *Fiduciam habebunt in te, qui noverunt nomen tuum.* 2. Quia

2. Quia nostra Dei cognitio per fidem ac revelationem, est rudimentum cognitionis perfectæ in cœlis tandem futuræ, *Joan. 17. 3.* Hæc est autem vita æterna, ut te cognoscant esse illum solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum. Cognitio specularis in hac vita, præcedit visionem directam & beatificam in vita futura, *1 Cor. 13. 12.* Cernimus enim nunc per speculum & per Ænigma; tunc autem coram cernemus: quem admodum diluculum matutinum antecedit lucem meridianam. 3. Quia non possumus Deum ritè colere & adorare, nisi ipsum prius cognoverimus, *Joan. 4. 22.* Vos adoratis quod nescitis: nos autem adoramus quod scimus. Athenienses Idololatæ habebant altare inscriptum & nuncupatum τῷ θεῷ ἀγνώστῳ Deo ignoto, *Act. 17. 23.*

Quer. 3. Quænam sunt motiva fidei assensum revelationi divinæ suadentia? *Resp. 1.* Deus est prima & suprema veritas; ac proinde ipsius Verbo fidei assensus absolutè præbendus est. 2. Deus est justissimus in omnibus suis præceptis, ac proinde verbo præcepti, ut justissimo & verissimo assentiendum & acquiescendum est. 3. Deus est fidelis, verax, & potens ad omne verbum suum implendum; ac proinde ipsius verbo promissionis, vel interminationis firmiter credendum est.

Quer. 4. Quænam sunt argumenta motiva, quibus excitamur ad Dei cultum? *Resp. 1.* Quia Deus suos cultores benignus exaudit, *Joan. 9. 31.* Si quis Dei cultor est, & facit quod Ille vult, Ille hunc audit. 2. Quia Deus suis cultoribus pacem & gau-

& gaudium largitur, ut *Eunuchus*, *Act.* 8. 39. qui postquam Deum Hierosolymis coluisset, & à *Philippo* baptizatus fuisset, perrexit in via sua gaudens. 3. Quia Deus suis cultoribus, cognitionis incrementum largitur, prout fecit *Abrahamo* Deum cum familiâ suâ colenti, *Gen.* 18. 17, 18, 19. & *Centurioni Cornelio*, qui cum universa familia Deum colebat, quem per *Petrum* in mysteriis fidei magis erudiendum Deus curavit, *Act.* 10.

Vitia in primo Præcepto prohibita præcipue sunt, 1. Impietas in genere. 2. Ignorantia Dei. 3. Infidelitas. 4. Idololatria.

Quæst. 1. Quanam sunt argumenta dissuasiva ab impietate omni in genere? *Resp.* 1. Deus quotidie detestatur Impium, *Pf.* 7. 12. Deo vindice iust, & Deo fortè detestante quotidie. Licet enim Impium non semper puniat Deus, semper tamen ei silencet & irascitur, 2 *Pet.* 2. 9. Novit Deus Impios & injustos in diem judicii servare. Prætere in hanc sententiam *August.* Deus punit quosdam Impios, etiam in hac vitâ, ne si impuniti omnes Impii dimitterentur, providentiam divinum pernegarent, & dicerent Deo curâ non esse, quia homines in hac vitâ agant: neque Deus in omnes Impios in hac vita animadvertit, ne putarent homines non fore Diem Judicii, ad quem servantur Impii. Imo Deus irascitur impiis in Die prosperitatis ipsorum externæ, *Prov.* 1. 32. Tranquillitas stolidorum perdet eos. Siquidem flagitat eos Deus, ut agnum in loco spatiofo, in diem

diem cædis & mactationis; *Hos. 4. 16.* & de Pharaone dicitur, *Rom. 9. 17.* Ad hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te potentiam meam. 2. Hominibus impiis, sensu acerbis, & tremendo prælagio iræ futuræ expectatis nulla est pax aut quies conscientiæ, *Is. 57. 21.* Nulla est pax, inquit Deus meus, improbis. *Job. 20. 12, 13, 14.* Cum dulce fuerit in ore ipsius malum, &c. *Osus* ejus in viscera ejus conversus, fel assiduum in ipso fiet. Impius iste Apostata *Julianus*, impietatis suæ pœnas non modo corporis sauciati gravi dolore, sed & animæ desperatæ extremo angore in hac vitâ luebat. 3. Impii omnes, qui in impietate sua persistunt, tandem in Die Judicii toti confundentur, & animo consternabuntur, *Pf. 1. 5.* & in Gehennam conjicientur, *Pf. 9. 17. Ecclesi. 8. 12, 13.*

Quer. 2. Quænam sint argumenta dissuasiva, quo minus plerique homines in crassa ista, & (ut loquantur) Schythica ignorantia persistant, atque ita à tenebris ignorantie in hac vitâ in tenebras exteriores tandem detrudantur? *Resp.* Dico homini etiam à natura insita sit notitia quædam deitatis; attamen à veri & vivi Dei cognitione, Gentes omnes ante prædicationem Evangelii longè aberrarunt: Vera quidem est illa *Tullii* sententia, *lib. 1. Tuscul.* Nulla est tam fera, nulla tam barbara natio, quæ non fateatur aliquem esse Deum. Sed quisnam esset verus ille Deus, ignorarunt: nihilominus certo certius est Deum verum nunquam semet reliquisse *apapropi*, sine teste:

testes A&T. 14. 17. cum Pluvias daret, cum Tem-
pestates anni uno semper tenore fluerent; deni-
que cum invisibilia Dei ex visibilibus ejus operi-
bus facile intelligi semper potuerint, Rom.
1. 20. Romani tamen ante susceptam Evangelii
prædicationem, vani facti sunt in ratiocinationi-
bus suis; homines itaque Barbari à crassa ista ig-
norantia per lumen revelationis divinæ solum-
modo liberantur; verum multo gravius pecca-
tum est Supina illa, & contumax ignorantia *Præ-
ve dispositionis*, in iis, qui in Ecclesia aliqua visibili
degentes, veri Dei cognitionem ex ipsius Ver-
bo, suisque deque habent,

Argumenta, quæ homines ab hujusmodi igno-
rantia, tam crassâ, quam affectatâ deterreant, à
multis sunt hæc, 1. Ignorantia Dei veri, supre-
mi Judicis & Vindicis, est origo flagitiorum &
scelerum in mundo grassantium: *Tenebriones* isti,
tanquam bruta animalia, nocte tenebricosâ ad
prædandum prodeunt, Ps. 14. 4. Jer. 9. 3. Et
intendunt linguâ suâ arcum suum falsum, neque
in fide invalescunt in terra; sed de malo in malum
procedunt, neque agnoscunt me, dictum Jehova.
2. Ignorantia voluntaria & contumax, aggravat
hominum peccatum & poenam, Joan. 3. 19. Hæc
est autem condemnatio, quod lux venit in mun-
dum; sed dilexerunt homines potius tenebras quam
lucem; quia eorum opera mala sunt. Quemad-
modum multo magis culpanda & damnanda est
eorum aberratio à viâ rectâ, qui luce meridianâ,
quam qui nocte mediâ aberrant. 3. Nisi ho-
mines

mines isti resipiscant, tempusq; redimant, Verbi divini lumen in mentis suæ penetrabile postea admittendo, istiusmodi ignorantiae pœnas in æternum luent, 2 *Thess.* 1. 7, 8. *Patefiet dominus Iesus de cælo cum Angelis suis potentibus, cum igne flammante, infligens ultionem iis, qui Deum non noverunt.*

Quer. 3. Quænam sunt argumenta dissuasiva à vicio isto & peccato Infidelitatis, seu non-credendi revelationi divinæ in Verbo? *Resp.* 1. Qui non credit revelationi divinæ, Deum ipsum (quod blasphemum & dictu horrendum) summè veracem Mendacii arguit, 1 *Joan.* 5. 10. *Qui non credit Deo, mendacem eum facit.* 2. Qui quicquam facit absq; fide & persuasione à Verbo divino id esse Deo acceptum, peccat, *Rom.* 14. 23. *Quicquid enim non ex fide, peccatum est.* 3. Quia nemo potest Deum ritè colere & invocare, nisi credat Dei verbo, in quo rectus Dei cultus præscribitur, *Rom.* 10. 14.

Vitium seu peccatum veri Dei cultui summè oppositum, est *Idololatria*, de qua quærentur varia.

Quer. 1. Quid sit *Idololatria*? *Resp.* Alia est subtilis & interna tantum, cum homines animum & affectus suos pravis cupiditatibus proni subjiciunt & mancipant; de qua, *Ezech.* 14. 3, 4. & *Coloss.* 3. 5. ubi *Avaritia* dicitur *Idololatria*, præsertim ob has rationes. 1. Quod avaritia item, ut crassa ista & Schythica *Idololatria*, animum à
E veri

veri Dèi amore & cultu penitus avertat, ut videre est in *Solomone*,cujus animum prava & vaga libidines à veri & vivi Dei cultu alienarunt, 1 Reg. 11. 3, 4. 2. Sicut crassa ista Idololatria, homines complures adeo dementat, ut bruta animantia & res inanimatas prout adorent, nullisq; sumptibus aut laboribus in Idola effingenda parcant, *Jer.* 50. 38. *Apud terricula insanè agunt.* Similiter homines cupiditatibus pravis mancipati, nullis parcant sumptibus & laboribus, quibus miseram animam dementes immergunt & submergunt. Alia vero est Idololatria tum Interna, in voluntatis subjectione servili; tum externa, in externa corporis humiliatione coram Idolo: de crassa hac Idololatria deestanda, passim in S. Scriptura agitur, ut & *Aâ.* 7. 40, 41, 42. *Rom.* 1. 23. Hæc autem fit, cum cultus religiosus, vel honores divini alii, præterquam Deo, deferuntur, ut Angelis, *Coloss.* 2. 18. qui cultus falsus, dicitur ibi *εὐλοβρεσκεια*: omnis enim Idololatria, est cultus voluntarius & instituti merè humani; sive fiat hominibus in Terris adhuc degentibus, qualis fuit illa, *Dan.* 6. 7. & ista populi Romani Imperatoribus suis etiam hominum monstris *Tiberio & Caligula*, honores divinos tribuentis; sive hominibus jam demortuis, qualis fuit Idololatria *Affyriorum* in Regem suum *Belum*; unde probabile est, Idololatriam Baaliticam ad posteros dimanasse, paulo immutato nomine *Bel* in *Baal*; quæ vox Dominum sonat, quod *Belus* ipsorum Rex Dominus fuisset: sive cultus iste

iste Idololatricus tribuatur Brutis animantibus, ut *Bovi* apud *Ægyptios*; sive rebus inanimatis, ut *Soli* apud *Persas*; sive denique ipsi diabolo, ut hodie apud plerosq; in utraq; *India* incolas. O quam præceps, & vesana est *Idololatria*! ut jure audiat *Idolomania*.

Quer. 2. Quænam sit origo Idololatriæ? *Resp.* Oriri videtur ex quatuor hisce fontibus turbidis, 1. Ex populi nimio Regum suorum & Magnatum timore, vel adulatione; hinc orta est illa *Assyriorum* in *Belum*, & illa in *Nebuchadnezerum* Idololatria, *Dan. 3. 7.* In hoc casu verè usurpari potest illud Poetæ *Lucretii*,

Primus in orbe Deos fecit timor.

2. Ex nimia donorum in hominibus quibusdam eminentium stupida demiratione, *Ad. 14. 13, 14. Act. 28. 6.* Quam adorationem Apostoli indignabundi summoperè respuebant; licet *Herodes* in suum exitium istam admiserit, *Act. 12.* Ex hac nimia demiratione fuit, quod Poeta *Virgilius* honoribus divinis Augustum prosequutus fuerit, *Eclog. 1.*

O Melibæe Deus, nobis hæc otia fecit,

————— *illius aram*

Sæpe Tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.

3. Ex pravo & erroneo animi Judicio, nempe, quod deitas quædam (qui fuit etiam *Manicheorum* error) sit *Anima* & forma *Mundi* secundum illud *Virgil: 1. Georg:*

Esse apibus partim divine mentis & haustus
Ætherios dixere.

Et Æneid: lib. 6.

Principio cælum ac terras camposq; liquentes,
Lucentemq; globum Luna, Titaniaq; astra,
Spiritus intus alit, totamq; infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Idcirco deitatis particulam quandam singulis
Creaturis affingebant: unde Ægyptii herbas quas-
vis & frutices colebant, ut Testatur Juvenal:
Satyr: 15.

Porrum, & Cæpe nefas violare & frangere morsu.

4. Denique orta est Idololatria etiam ex nimio
animi affectu & desiderio erga defunctos viros
pios & probos; hinc fuit quod Patres quidam
Ecclesiastici in orationibus panegyricis defuncto-
rum animas apostrophis suis Rhetoricis compella-
bant & invocant, ut videre est apud Gregor:
Nazianz.

Quar. 3. An licitum sit Angelis, vel Sanctis
defunctis cultum religiosum exhibere? Resp.
Pontificii cultum religiosum supremum quem
ΑΑΤΡΕΙΑΣ vocant, Deo soli; sed inferiorem,
nempe ΔΟΥΛΕΙΑΣ, angelis & sanctis defunctis de-
ferendum asserunt. Sed, 1. distinctionem istam
in cultu religioso gratis absque ulla S. Scrip-
turæ authoritate comminiscuntur; imo Apost:
Gal. 4. 8. ne cultum istum ΔΟΥΛΕΙΑΣ iis, qui non
sunt natura dii, tribui vult. 2. Ex S. Scriptura
probari

probari nequit, cultum religiosum Creaturæ ulli in praxi delatum, vel præcepti autoritate deferendum esse: quin contrarium manifestum patet, *Matth. 4. 9, 10. Apoc. 19. 10. Apoc. 22. 9.* Refert *Augustinus de Civit. Dei, lib. 22. cap. 10,* in Sacræ cœnæ celebratione Martyrum nomina commemorata, non tamen à Sacerdote invocata fuisse. *Chrysost. lib. 6. contra Jul: Sanctos Martyres neque deos esse dicimus, neque adorare consuevimus: laudamus autem eos potius summis honoribus, quod pro veritate strenui decertarint, & fidei sinceritatem servarint.*

Quer. 4. Quænam sunt rationes dissuasivæ ab animi Idololatria subtili & interna, qua homines affectibus impuris occæcati, cupiditates suas secundas ut Idola proni colunt? *Resp. 1. Huiusmodi Idololatrarum preces neutiquam exaudiuntur, Ezech. 14. 3. Offendiculum iniquitatis suæ sibi positum habent viri isti è regione faciei suæ: an ullo pacto consular ab iis?* *2. Subtilis ista animi Idololatria, plurimum obstat, quo minus Verbum Dei audiatur, vel fructus Verbo Dei digni proferantur, Ezech. 33. 31, 32. Matth. 13. 22. Qui vero in spinas semen excepit, is est, qui sermonem audit: sed sollicitudo sæculi huius, & fallacia divitiarum suffocat sermonem, qui sit fructus expers.* *3. Cupiditates istæ pravæ, & effrænæ in æternum exitium, (si serio resipiscant) homines præcipites dant, 1 Tim. 6. 9. Qui autem volunt ditescere, incidunt in tentationem & laqueum, & cupiditates amentes & damnosæ, quæ*

demergunt homines in exitium & interitum.

*Quer. 5. Quænam sunt rationes dissuasivæ ab Idololatria ista crassa Gentilium? Resp. 1. Deus est Zelotypus, & gloriam cultus religiosi alteri non dabit, Is. 42. 8! 2. Idola omnia Gentilium fuerunt summæ Deo detestationi, ac proindè vocantur *Elilim*, vana & *Gillilim*, stercores, 1 Reg. 15. 12. *Añ. 15. 20.* Vocantur *Αἰσχροτάτα τῶν ἰδω-
λῶν*, pollutiones Idolorum. 3. Homines semel in Idololatriam prolapsi, iusto Dei Judicio magis ac magis in Idololatriæ voraginem & Abyssum abripiuntur, *Añ. 7. 41, 42.* Et vitulum fecerunt per illos dies, obtuleruntque sacrificium Idolo, & oblectarunt sese operibus manuum suarum: vertit autem sese Deus, & tradidit eos ad serviendum exercitui cæli. 4. Nulla est consensus vero Dei Templo cum simulachris, 2 Cor. 6. 16. Idololatria enim tanquam Carcinoma, Ecclesiam quamvis tandem depaseit.*

CAP. III.

*De recto veri Dei cultu, qui est Virtus,
2. Decal: Præcepto comprehensa.*

Quemadmodum præceptum primum decalogi, nos instruit in vero & unico cultus religiosi objecto, nimirum, Deo vero & vivo; ita & secundum, in recto Dei unius colendi modo.

Quer. 1. Quid requiritur, ut animus rite præparetur ad Dei cultum, præsertim ad invocationem

tionem Nominis divini? *Resp.* Requiritur. 1. animi seria & sedula diversio ab omni pravâ cogitatione, & proposito illicito; *Ps.* 66. 18. *Ad iniquitatem si spectassem animo meo, non exaudivisset Dominus.* Et etiam ab omni cogitatione mundanâ, licet alias licitâ; quemadmodum (*Gen.* 22. 5.) dixit *Abraham* pueris suis, *Vos consistite hic cum asino; ego vero & hic puer ibimus eoque; cumque adoraverimus, revertemur ad vos.* Similiter & nos, quodocunque ad Dei cultum vocamur, rerum mundanarum cogitationibus nuntium remittamus, usque dum re divina facta ad ipsas tempore opportuno redeamus. 2. Animi elevatio ad cogitationes sublimis, illius majestatis divinæ, coram qua comparemus, ejusque sanctitatis purissimæ, ad nos humiliandos; justitiæ inculpatæ, ad nos ob peccata nostra pudefaciendos; misericordiæ in Deo summæ, ad nos ipsius obtinendæ spe erigendos: Benignitatis ineffabilis, ad nos in omnibus necessitatibus & angustiis sublevandos; ad cogitationes Sapientiæ inscrutabilis, ad nos in difficultatibus gravissimis dirigendos; potentiæ divinæ insuperabilis, quam potest Deus pro omnipotenti sua facilitate exercere & agere, supra omne quod petimus aut concipere possumus. Denique, requiritur animi elevatio ad cogitationes veracitatis divinæ in promissis, ad excitandam animi nostri fiduciam; qualia sunt promissa, *Matth.* 11. 28. *Joan.* 6. 37. 1 *Joan.* 5. 14. & passim alibi: hujusmodi elevatione

tione usi sunt sancti Dei viri, *Nehem. 9. 32. Dan. 9. 4. 1 Tim. 1. 17. 1 Tim. 6. 16.*

Quer. 2. Quid requiritur in ipso recto Deum colendi & adorandi modo ? Resp. 1. Ut fiat in fide de Dei existentia, & ipsius benignitate erga adorantes & invocantes, Heb. 11. 6. Qui accedit ad Deum, hunc credere oportet esse Deum, & premia largiri ipsis, qui eum requirunt. Cum impossibile sit ut quis auxilium expectet ab eo, qui in rerum natura non existit ; & licet existat, nemo tamen beneficium à quovis expectat, nisi is etiam fuerit benignus ; & ut fiat invocatio ex fide in Christum Mediatorem, qui vocatur Altare nostrum, Heb. 13. 10. 15. In quo, scilicet, omnes nostræ victimæ spirituales sanctificantur, & Deo acceptæ redduntur, Joan. 16. 23. 1 Pet. 2. 5. 2. Ut fiat ex notitia, nempe, ea quæ petuntur, esse secundum Dei voluntatem, eique grata, 1 Joan. 5. 14. Hæc est fiducia quam apud Deum habemus, ipsum, si quid petierimus secundum voluntatem ejus, nos audire. 3. Ut fiat ex animo sedato & corde puro, ab iræ & malitiæ perturbationibus alieno, 1 Tim. 2. 8. Volo viros precari in quovis loco, puras manus attollentes absque ira. Quemadmodum Sagittarii manus tremula impedit, quo minus sagitta ad metam recta feratur ; pariter & affectuum nostrorum perturbatio, efficit, quo minus oratio nostra supplex ad Deum perveniat. 4. Ut fiat in timore & reverentia Numinis divini, Ps. 5. 7. Heb. 12. 28. Quo propius autem ad Deum appropinquamus, eo majore

ri reverentia affici debet animus; ut videre est in
Abraham, Gen. 18. 27. in *Iob*, Job. 142. 5.
 & *Isaiah*, II. 6. 3. Quamobrem dixi, *bei mibi quod*
exscindar, quia vir pollutus labiis sum, & in medio
 populi polluti labiis habito: cum regem illum *Je-*
hovah exercituum viderint oculi mei. 5. Ut fiat
 ex affectu cordis vero & sincero, Ps. 145. 18. Pro-
 pinquus est *Jehovah* omnibus, qui invocant ipsum
 fide, b. e. sincere. Scilicet, ut gratiarum actio
 fiat ex seria & sincera benignitatis divinae, & no-
 strae indignitatis notitia: qualis fuit in *Jacobo*,
 Gen. 32. 10. in *Davide*, 1 Chron. 17. 16, 17, 18.
 & in *Paulo*, 1 Cor. 15. 9, 10. Item, ut supplica-
 tio nostra procedat ex sincero & profundo sensu
 doloris ob peccata praeterita; nec non ex sensu
 summae necessitatis, qui indigemus Dei miseri-
 cordia, Ps. 51. 2, 3. Luc. 15. 18. Ut fiat ex sin-
 cero sensu nostrae imbecillitatis ad resistendum
 tentationibus & insidiis diaboli, Mundi &
 carnis; & ex sensu necessitatis, qua indigemus
 speciali Dei auxilio ad standum & resistendum:
 hujusmodi sensu affecti fuerunt *Jehoshaphat* &
Paulus, 2 Chron. 20. 12. 2 Cor. 12. 8, 9. 6. Ut
 fiat ex zelo & spiritus nostri fervore, Rom. 12. 11.
 Estote ferventes spiritu. Jacob. 5. 16. *Ad.* 12. 5.
Preces assidue fiebant ab Ecclesia ad Deum pro
Petro. Gr: *αἰτήσεις ὑπὲρ αὐτοῦ*, intensa; quemadmo-
 dum Sagittarius vires omnes in arcum intendit,
 ut Sagitta ad Scopum, quo collimat, pertingat:
 hoc modo luctatus fuit *Jacob*. cum Angelo, ni-
 mirum, fletu & oratione supplice, Hos. 12. 5.
 7. Deni-

7. Denique requiritur, ut noster Dei cultus sit Spiritualis absque omni superstitiosa limitatione præsentiæ divinæ ad hunc vel illum locum, *Joan. 4. 24. Deus est Spiritus; & qui adorant eum, oportet ut spiritu ac veritate adorent. Act. 10. 35. Deprehendo, inquit Petrus, in quavis gente acceptum Deo esse quemvis, qui eum timeat, & opere- tur justitia. 1 Tim. 2. 8. Volo viros precari in omni loco. Et ut adoratio fiat absque omni ima- gine externa & visibili Numinis divini, Dent. 4. 15, 16. Quamobrem cavebitis vobis ipsis valde: nam non animadvertistis ullam similitudinem, quo die alloquutus est Jehovah vobis in Horebo, è me- dio illius ignis: Ut non corrumpatis vos, & facia- tis vobis sculptile, similitudinem ullius simulachri, formam maris aut femine.*

Quær. 3. Quid nobis tempore cultus divini, si- vè privati si- vè publici, faciendum, ne tentatio- num importunis & inopportunis insultibus inter- pellemur? Resp. Vigilandum, & sedulo caven- dum, ne animus noster huc & illuc divagetur, Coloss. 4. 2. In precibus perdurate, invigilantes iis. Et licet impedire nequeamus, quo- minus diabo- lus cogitationes pravas, vel saltem pro tempore inopportunas, & incommodas cordibus nostris injiciat; demus tamen operam cum bono Deo, nè cordibus penitus infideant: quemadmodum Abraham, Gen. 15. licet volucres rapaces impe- dire non potnerit, ne circumvolitarent; eas ta- men abegit & impedivit, quo- minus super Cada- vera, in Sacrificium præparata, requiescerent.

Timore

Timore itaque Nominis & præsentiæ divinæ, tanquam pessulo, sunt occludendæ cordis nostri fores, nè pravæ vel mundanæ cogitationes subrepant: sin autem à Sathana cordibus nostris ingerantur & suggerantur; non est à precibus desistendum, cum id maximè satagat salutis nostræ adversarius: sed eò magis insistendum est; quod & pius *Bernardus* semet fecisse testatus est, *Tumultuatur*, inquit, *inter precandum, caro*: sed eò magis *mihi in orando insistendum est*. Animum itaq; resumamus à gratioso isto promisso, *Jacob. 4. 7. Resistite diabolo, & fugiet à vobis.*

Vitia opposita recto Dei cultui, sunt, 1. Hypocrisis. 2. Superstitio. 3. Ethelothreskia. 4. Imaginum cultus seu Iconolatria.

HYPOCRISIS.

*Quer. 1. Quid sit Hypocrisis? Resp. Est vitium sinceritati in cultu divino oppositum, seu, est religio personata & larvata, cum homines in re Religionis histrionicam exercent, pietatem, cujus expertes sunt, simulantes. Pro diversis partibus quas in Scena agunt, varii sunt Hypocritæ, 1. Alii sunt Ambitiosi, qui sub specie zeli & Religionis, viam ad gratiam popularem, & honoris fastigium affectant; qualis fuit *Jehu*, qui sub specie zeli, pro Domino in delendo Sacerdotes Baaliticos, familiæ *Achab*i Hyperaspistas, regnum sibi, & familiæ suæ, quoad potuit, stabilivit, 2 Reg. 10. 16. 2. Alii sunt Sordide avari sub larva*

larva Religionis, quales fuerunt Pharisei, *Matth.* 23. 14. & *Judas* proditor, *Joan.* 12. 5, 6. 3. Alii sunt *Superstitiosi*, qui Religionis in minutis, vel ceremoniis speciem præ se ferunt; dum interim sibimet gravia indulgent flagitia; quales fuerunt etiam Pharisei, qui decimas minores religiose persolvebant; sed honestatis, charitatis, & justitiæ, nullam habebant rationem: qui templum manufactum magni-facere prætendebant, dum interim templa Dei viva destruerent, *Matth.* 21. 30, 31. 4. Alii *Privatim Profani*, qui sub fuce Religionis & pietatis externæ sibimet indulgent, & reputant tunc aliquando flagitia multa & abominanda; qualis fuit meretrix ista, *Prov.* 7. 14, 15. Hujusmodi sunt isti, de quibus Poeta.

Qui Curios simulant, & Bacchantalia vivunt.

5. Alii deniq; sunt *Hypocritæ crudeles*, qui crudele animi propositum sub speciosa Religionis larva occultant; quales fuerunt *Simeon* & *Levi*, *Gen.* 34. 13, 14, 15. & Tyrannus iste *Herodes*, *Matth.* 2. 8.

Quer. 2 Quænam sunt rationes dissuasivæ ab omni hypocrisi in re Religionis? *Resp.* 1. Vitium hoc detestandum repugnat ipsi naturæ divinæ, cum Deus sit ipsa veritas, & pro infinita sua bonitate mentiri nescius, *Deut.* 32. 4. 2. Repugnat voluntati Dei, qui veritatem præcipit, eaque in præcordiis delectatur, *Psal.* 51. 6. 3. Hypocrita Blasphemus est in ipsum Deum, cujus Sacrosanctum institutum, nempe Religionem, ementi-
tur

tur. 4. Hypocritæ (ni relipiscant) in infimum Gehennæ Ergastulum detrudentur, *Mat. 24. 51.*

SUPERSTITIO.

Recto & vero Dei colendi modo opponitur etiam *Superstitio*, Græcis, *Δεισιδαιμονία*; cum homines Religionem statuunt in iis rebus, in quibus Deus eam nunquam posuit; vel cum impietatem statuunt in iis, in quibus impietatem Deus nunquam collocavit; prout fecerunt Ethnici in diebus suis Fastis & Nefastis; ut & in locis iis, quæ Idolis consecraverunt; prout fecerunt *Encratitæ* in abstinence à quibusdam cibis tanquam in semet immundis; similiter *Samaritani* cultum publicum ad montem *Garizim*, *Joan. 4. 21.* & *Israelitæ* ad excelsa, & *Lucos* sæpius limitabant; quam superstitionem à medio sustulit pius *Jehoshaphat*, *2 Chron. 17. 6.*

Quer. Quænam sunt rationes dissuasivæ à superstitione? *Resp.* 1. Homines superstitiosi metui panico plerumque sunt obnoxii ab hoc vel illo insomnio; ab hoc vel illo animalculo sibi mane primum obvio; unde, (*Act. 17. 22.*) *Athenienses* à Paulo dicuntur *Δεισιδαιμονιστοί*, à timore panico: necesse enim est, ut qui Deum verum non timent, multos & multa metuant. 2. Superstitiosi sunt etiam in Deum blasphemi, cum ipsum ejusque virtutem, qui essentia & potentia immensus & infinitus est, ad hoc aut illud tempus, ad hunc vel illum locum, ad hoc vel illud amuletum

cervici

cervici suspensum, & huiusmodi ineptias magnam cum superstitione limitant.

ΕΘΕΛΟΘΡΕΣΚΕΙΑ

Cultus voluntarius.

Quer. Quid sit *εθελοθρεσκια* seu *cultus voluntarius*? *Resp.* Cultus voluntarius alius est *Licitus*, & summe laudabilis, nempe, qui est secundum Dei voluntatem in ipsius Verbo præscriptus: Alius dicitur *Voluntarius* secundum hominum arbitrium tantum, ab ipsis ut pars cultus divini excogitatus, qui est illicitus & rejiciendus.

1. Quia Dei solius proprium est, cultum suum, vel ullam cultus sui partem præscribere, *Exod.* 25. 40. quod sæpius repetitur tum in Veteri, tum in Novo Testamento, *Act.* 7. 40. *Heb.* 8. 5. Vide igitur, & fac ex structura istorum, quæ tibi exhibita est videnda in hoc monte. *Deut.* 12. 8. Ne facitote secundum omnia, quæ nos hic facimus hodie; quisque quicquid rectum videtur in oculis ejus. 2. Huiusmodi cultus arbitrarius, Deo minime gratus est, *Matth.* 15. 9. Frustra me colunt, docentes doctrinas, quæ sunt mandata hominum.

3. Quia rituum ejusmodi religiosâ, ut partium cultus divini, observatione derogatur multum præceptis divinis, *Matth.* 15. 6. Irritum fecistis mandatum Dei per traditionem vestram. Sæpe enim evenit (ut monet *Tertull.* lib. de Pænit.) ut cum aliquid quod non oportet adhibetur, quod oportet negligatur. *Gerson.* de vita spirit. part. 3. Supervacua occupatio circa Traditiones humanas, gignit

gignit ignorantiam praeceptorum divinorum. Vide plura in Tract. de S. Scriptura, cap. 9. 4. Prohibetur arbitrarius hic cultus, Coloss. 2. 23. licet sapientiae humanae speciem quantum prae se ferre nonnunquam videatur.

ICONOLATRIA, seu *Cultus imaginum.*

Quer. 1. An licitum sit Deum ipsum & Sacrosanctam Trinitatem depingere vel exsculpere? Resp. Non licet, quia id repugnat S. Scripturae, Deut. 4. 15, 16. Quamobrem cavebitis valde: nam non animadvertistis ullam similitudinem, &c. Ut non corrumpatis vos, & faciatis vobis sculptile, similitudinem ullius simulacri; formam maris aut famine. Hoc argumentum aequè militat contra Dei effigiem pictam, ac Sculptam; cum nullam prorsus viderint similitudinem externam in monte Horeb. Et Praecepto decalogi 2. interdicatur, nè faciant ullam imaginem, ubi Interpretes 70. reddunt vocem hebraicam per ὁμοιωμα similitudinem: quin etiam idem patet, Is. 40. 18. Cui ergo assimilabitis Deum fortem, & quam similitudinem comparabitis ei? August. epist. 119. Nulla imago Dei coli debet, nisi illa quae hoc est quod ipse, nec ipsa pro illo, sed cum illo, nimirum, ipse Dei filius. Et lib. 4. de Civit. Dei, cap. 31. laudat Varronem, quod diceret Religionem ed puriorem esse, quò immuniior esset ab imaginibus: quin & ipsum Concilium Nicenum 2. celebratum anno Dom. 780. licet imagines Sanctorum

rum adorandas statuerit; nihil tamen de imagine Dei adoranda decrevit; verum id alto silentio præterivit.

Imo & inter Ethnicos *Numa Pompilius*, prælucente naturæ faculâ, lege prohibuit (ut refert *Plutarch.* in ipsius vita) nè deorum effigies ad similitudinem ullius creaturæ depingerentur: quippe quod ab omni sana ratione alienum iudicaret, ut Numina excellentissima, quæ mentē tenuis concipi possunt, creaturis præ ipsorum excellentia longe infimis compararentur.

Quer. 2. An licet Deum in vel per imaginem colere? *Resp.* Negat. 1. Quia id secundo decal. præcepto planè prohibetur: sive cultus externus, *Ne incurvato te iis*; sive internus, *Neque colito ea*. Inane est subterfugium, quod obtendunt quidam *Iconolatra* ex *Pf. 99. 5.* *Adorate scabellum pedum ejus, nempe, Arcam.* Non enim adorabant Arcam vel Propitiatorium; sed Deum ipsum, apud, vel coram Arca, quæ erat, Deo ita instituyente, præsentia divina signum; eodem plane sensu dicitur, *Pf. 99. 9.* *Exaltate Jehovah Deum nostrum & incurvate vos, honorem exhibentes ad montem Sanctitatis ejus, h. e. exaltate Jehovah, qui speciali modo inhabitat montem Zion.*

Obj. An igitur licet Deum coram imagine colere, ut Israelitæ olim coram Arca? *Resp.* Nequaquam; cum iste cultus ipsis ad tempus Reformationis per Christum futuræ (*Heb. 9. 19*) à Deo præscriptus fuerit; non item nobis cultus Dei coram ulla imagine: sed nobis fixa est lex

in perpetuum, ne scilicet ullius creature similitudini nolmet incurvemus. 2. Hujusmodi cultus Majestati divinæ, quæ est spiritalis & immensa, multum detrahit, in quam sententiam recte dicit Clem. Alex. lib. 5. Stromat. Quæ intelligentiā percipitur, essentiam per Materiam colere, est eam per sensum vilipendere. 3. Hæc Iconolatria in Dei cultu, occasionem præbet lapsus detestandi in hæresin Anthropomorphitarum. Origen. (lib. 8. contra Celsum,) Simulachra Deo dicenda sunt, non fabricum operâ, sed Verbo Dei dedolata, formataque in nobis; videlicet virtutes ad imitationem Primogeniti totius creature; hæ sunt statue Deo dicatæ in animis. Idem dici potest contra cultum Sanctorum coram ipsorum imaginibus; quæ si propriè & directè colantur (ut quidam è Pontificiis volunt) tunc est & Idololatria, & Ethelothreskia si Deus per eas (ut illi ex iis volunt) colatur; licet ex ipsorum Hypothesi non esset Idololatria; est tamen *Εθελωθρεσκια*, & cultus voluntarius ab homine tantum institutus.

Quæst. 3. Licetne Sanctorum imagines in templis collocare ad usum historicum, prout etiam in ædibus nonnullis privatis collocantur? Resp. Non est par ratio, quia in loco cultui publico destinato & accommodato, est periculum Idololatriæ manifestum: Quemadmodum non licebat vesci Idolothytis in Ethnicorum Ædiculis & Templis, nè Idololatræ in errore suo obfirmarentur, 1 Cor. 10. 20. Sed tamen fidelibus licebat in privatis Ædibus vesci Idolothytis, ut patet,

1 Cor. 10. 27. Denique, Apost: (1 Thess. 5. 22.)
vult nos abstinere ab omni specie mali; quod pos-
sit esse offendiculo doloris firmiteribus, vel ruina
infirmioribus, vel obdurationis Ethnicis & Ido-
latriis.

C A P. IV.

De Virtutibus Christianis, & Vitiis oppositis
Decal. Præcept. 3. comprehensis.

Virtus præcep. 3. comprehensa in genere,
est *nominis Dei sanctificatio*; quod & peti-
mus in Orat. Dom. *Sanctificetur Nomen tuum*:
per *Nomen Dei*, intelligimus Verbum Dei, Opera,
Attributa gloriola, Titulos, & omne id per quod
Deus semet manifestum facit: per *Sanctificatio-
nem nominis Dei*, intelligimus nostram Dei in om-
nibus istis cum omni reverentia in animo æsti-
mationem, & prædicationem tum verbo, tum
opere.

Nostra Nominis Dei sanctificatio, in his tribus
præsertim elucescit, nempe, 1. In jurando per
ejus Nomen. 2. In vovendo. 3. Et in ejus
Nomine piè divinando.

JURAMENTUM.

Juramentum, Gr. *ορκος*, ab *ὀρκο* includo, dici-
tur, quod jurans in nomine Dei, juramenti reli-
gione constrictus teneatur: Juramentum aliud
est *assertorium*, quo in nomine Dei veritas asseri-
tur

tur à Testibus coram Judice, Heb. 6. 16. *Omnis controversiæ finis est iusjurandum ad confirmationem adhibitum.* Forma autem hujus juramenti (ut Testatur *Sbinderus* in *Lexico*) fuit hæc, *Juramentum præstans, tenet librum legis brachio suo, & lingua sancta jurat in hunc modum: Ego juro per Deum Israelis, per eum qui dicitur Clemens & Misericors, quod huic nihil debeam.* Juramentum aliud est *Promissorium*, quo jurans promittit in nomine Dei semet hoc aut illud facturum, *Nehem. 5. 12. Adjuravi illos, inquit Nebe- mias, ut facerent secundum verbum istud.*

Quer. 1. An licet sub N. Test. jurare coram Judice? *Resp. Affirmat.* 1. Id manifesto patet, *Is. 45. 23.* ubi loquitur Propheta de vocatione Gentium tempore Evangelii. 2. Id evincitur à praxi ipsius Angeli, *Apoc. 10. 6.* 3. A praxi Apostoli in re gravi ad aliorum salutem spectantes; *2 Cor. 1. 23. Ego testem Deum invoco in meam animam, &c.* 4. A ratione ista, *Heb. 6. 16.* quæ non minus locum obtinet inter homines sub Nov. Test. quam sub Vet. cum litium decisio sit non minus necessaria sub Novo, quam sub Vet. Testamento.

Quer. 2. Quænam conditiones requiruntur in Juramento omni licito? *Resp. Tres requiri, Jer. 4. 2. Quin jures, vivit Jehovah, in veritate, justitia, & judicio.* 1. In veritate, quia jurans, Deum summe verum ut Testem invocat: fin quod falsum esse scit, juraverit; summa cum impietate, & blasphemia impudentia, Deum tan-

quam mendacii sui testem ac patronum advocat.
 2. In *Justitia*; hæc requiritur in juramento promissorio, nempe, ut res promissa sit licita, sive ea sit in materia necessaria, quale fuit juramentum & votum *Jacobi*, Gen. 28. 21. ut & *Davidis*, Ps. 119. 106. Sive sit in re licita, sed in te adia-phora, & in nostra potestate; quale fuit juramentum ab *Abrahamo* præstitum. *Abimelecho*, Gen. 21. 31. Imo requiritur justitia & animi sinceritas ad fidem præstandam, licet id foret cum privato nostro damno, Ps. 15. 4. *Juratus in damnum suum, non tamen mutat.* 3. In *Judicio*, h. e. cum discretionem, scilicet, non in re quavis levi vel triviali; imo ne in re gravi, si cui fides adhibeatur absque juramento; *August.* in verb. Apost. in Epist. *Jacob.* cap. 5. 12. *Cum videro non mihi credi nisi jurem, & ei, qui mihi non credit, non expedire quod non credat: hac perpensa ratione & consideratione libratâ, cum magno timore dico, Coram Deo, aut Deus est mihi testis; aut scilicet Christus sic esse in animo meo. Si vero Galatæ simplici Apostoli Pauli assertioni fidem adhibere voluissent, juramento usus non fuisset, Gal. 1. 20. Quin etiam ab adolescentibus, infra annum ætatis decimum-quartum, juramentum ob judicii & discretionis defectum ne exigeretur, lege etiam civili cautum fuit. Hieron. in Jer. 4. 2. concinnè & concisè omnia comprehendit, Ut veritas sit in re; Justitia in causa & proposito, & judicium in modo jurandi.*

Quer. 3. An omne juramentum promissori-
 riue

rium obligat jurantem? *Resp.* Non obligat,
 1. In re malâ legi divinæ, & communi æquitati
 ac honestati contraria: siquidem in re mala fit
 vinculum iniquitatis, & obligatur jurans ad pæ-
 nitentiam: tale fuit juramentum *Davidis* de
 perdenda familia *Nabalis*, 1 *Sam.* 25. 33, 34.
 2. Non obligat in re, quæ post juramentum, per
 providentiam divinam redditur impossibilis, ex.
 gr. si quis de agris suis alteri alienandis juret, &
 isti post juramentum, maris inundatione obruan-
 tur: vel, si res reddatur illicita, & noxia proxi-
 mo, in cujus gratiam juratum fuit, ex. gr. de
 reddendo gladium homini, qui post juramen-
 tum ipsi præstitum, Maniâ correptus est: vel si
 juramentum sit tantum sub conditione, non ob-
 ligat, nisi impleatur conditio, *Gen.* 24. 8. *Quod si*
nollet mulier illa sequi te, tum insons eris ab ad-
juratone hac mea. 3. Si juramentum sit in re
 mutabili, ut sæpenumero usu-venit in statutis
 Societatis alicujus; quandocunq; statuta ista per
 Magistratum legitimum, vel Societatis istius de-
 putatos refiguntur, tum cessat materia juramen-
 ti, & jurantem non obligat.

Obligat vero juramentum, 1. In re necessa-
 ria, & in officio invariabili erga Deum & Præpo-
 sitos legitimos; quod quidem jurantem ad offi-
 cium præstandum magis constringit, ut Juramen-
 tum *Jacobi*, *Gen.* 28. 21. & *Davidis*, *Pf.* 119. 106:
 Tale etiam fuit juramentum populi de fidelitate
 in *Regem*, 2 *Reg.* 11. 17. *Tunc pepigit Jehojadach*
sædus inter Jehovam & Regem ac populum, ipsos
 E 3 *fare*

fore populum Jehova ; & inter Regem & populum. 2. In re licita, juramentum licet temerè datum, & cum privato damno conjunctum, obligat jurantem, *Pf. 15. 4. Juratus in damnum suum, non tamen mutat.* Sed si juramentum fit in damnum publicum, non obligat ; quia est in materiâ illicita : cum non fit in hominis potestate, quicquam in Reipub. detrimentum facere ; & ipse prius ad bonum publicum promovendum cum lege Dei, tum naturæ obligatus fuerit. 3. Licet sit aliquis defectus in formula juramenti, ex. gr. si fiat per creaturas, vel falsos deos ; in re tamen licita obligat ; ut videre est in Juramento isto *Abimelechi & Labanis* per ipsorum Idola præstito. 4. In Juramento complexo, ex una re licita & alia illicita ; licet jurans ad quod illicitum est, nequaquam obligetur : obligatur tamen ad quod licitum est, ex. gr. si quis Civis à prædonibus in itinere circumdatus, juramento promittat semet tantam argenti summam iis daturum, & vires etiam suas cum iis ad alios infestandos juncturum, obligatur quidem ad summam promissam persolvendam, cum sit in ipsius potestate ; sed ad alterum neutiquam obligatur, cum anterior, & longè superior fuerit ista à Legge Dei & naturæ obligatio, qua obstringitur, ne quid in damnum Proximi, vel Reipub. disturbance perperet.

Quer. 4. An juramentum vi metus extortum, vel dolo confectum, jurantem obligat?
Resp. Juramentum vi metus extortum, si fit in

re licita, & à Deo non-prohibita, obligat jurantem, ex. gr. Juramentum *Izedechia* datum Regi *Babylonia*, eum obligavit, licet Rex *Babylonia* id, animo malo, subdolo & crudeli exigeret, *Ezech.* 17. 14, 18. quia hujusmodi juramentum non est simpliciter involuntarium; eam potuisset *Izedechias*, si voluisset, pœnæ malum potius eligere, quam juramentum illud suscipere: Juramentum etiam licet *Dolo* elicitum, jurantem in re per Legem divinam non-prohibitam, ad promissum servandum obligat; ut manifestum est in juramento isto per *Gibeonitarum* dolum à principibus *Israëlitarum* ipsis præstito, *Josh.* 9. 15.

Quer. 5. Quid censendum de juramento (ut vocant) *ex officio* ? *Resp.* Viri nonnulli, doctrina & pietate eximii, asserunt posse hominem ad manifestandum innocentiam suam ultro coram *Judice*, semet juramento purgare: quod etiam jurejurando in privato fieri posse probat *Ch. Calvinus*, *Institut.* lib. 2. cap. 8. *Seç.* 26, 27. Sed dicunt neminem ad hoc ab ipso *Judice* cogendum, idque ob has rationes. 1. Quia si res sit occulta, expectandus est adventus *Judicis Domini Iesu Christi*, *1 Cor.* 4. 5. Qui & illustraturus est occulta tenebrarum, & manifesta faciet consilia cordium, ac tunc laus erit unicuique à Deo. Verum (quoad fieri potest) inquisitio fieri debet per *Testes*, *Num.* 35. 30. *Deut.* 17. 2. *Joan.* 18. 20, 21. *1 Tim.* 5. 19. 2. Quia est Regula in jure recepta, Nemo tenetur seipsum prodere. *Chrysost.* *Hom.* 31. ad *Heb.* Non tibi dico ut te prodas in publicum neque

neque ut apud alium accuses. 3. Quia viam aperit ad scandala multiplicanda, si quis ex officio teneatur jurare ad semet purgandum : cum possint & etiam velint homines maleseriati crimina occulta & nefanda adversus alium obtendere. 4. Quia plerique ad occultandam turpitudinem suam hoc pacto in perjurium inducerentur : juramentum autem illud, Num. 5. uxori suspectæ à Sacerdote administratum, putant nonnulli fuisse extraordinarium & singulare propter duritiem cordis : illam vero adjurationem, Matth. 26. 63. fuisse gravem tantum obtestationem, sentiunt.

VOTUM.

Discrimen inter *juramentum* & *votum*, est, quod omne votum sit juramentum, sed non contra. *Votum* est, juramentum soli Deo præstitum, Ps. 65. & Ps. 76. 11. *Juramentum* vero etiam hominibus præstatur, h. e. in eorum gratiam coram Deo.

Quer. 1. Quanam condiciones requiruntur in voto pio & licito? *Resp.* Requiritur, 1. Ut *Votentes* sint ætatis adultæ, ut sint mentis compotes, & ut sint sui juris, Num. 30. 2. Ut votum sit in re licita ; siue ea sit factu necessaria, (quale fuit votum *Jacobi*, Gen. 28. 21.) siue in re per se non necessaria, sed in nostra potestate ; quale fuit votum *Anne*, 1 Sam. 1. 11. & *Nantarum*, Jone 1. 16. quale etiam est votum *dedicationis* & *bonorum Mortificationis* (ut vulgo loquuntur) in pios usus : hujusmodi votorum religiosa per-
solutio,

solutio, non est falsè perstringenda, tanquam Ethelothreskia & superstitio, ut sapius ori est hominibus avaris aut sacrilegis: cum ejusmodi votum non sit pars ulla cultus divini, quatenus est in re non-necessaria, vel in opere indebito; sed tantum induit rationem cultus respectu formæ, nempe, quatenus est votum Deo nuncupatum.

Quer. 2. An omne votum, voventem obligat ad impletionem? *Resp.* In opere indebito, non semper obligat. 1. Si Vovens non habeat ætatem; si non sit sanæ mentis vel sui juris, ut pater, Num. 30. 2. Si votum sit in re malâ, quale fuit illud ad *Paulum* de medio tollendum, *Act.* 23. 14, Recepta est celebris ista sententia *Isidori*, *In malis promissis, rescinde fidem; in turpi voto, muta decretum.* 3. Si sit impeditivum melioris boni, ex, gr. Abstinentiæ votum per complures dies, si sit impeditivum Sanitatis: votum cœlibatus, si sit impeditivum castitatis, & unctioni occasionem præbeat, 1 *Cor.* 7. 9. *Cyprianus* (lib. 1, epist. 11.) loquens de virginibus Christo consecratis, etiam per votum solenne, sic sentit, *Si non possunt, aut non volunt continere, multo consultius est, ut nubant, quam ut in ignem Gehenne incendant per pravas cupiditates.*

Obligat vero votum, 1. Si Vovens sit voti capax, h. e. ætatis maturæ, mentis sanæ, & sui juris. 2. Si votum sit in re necessariâ & licita; quale fuit votum *Davidis*, *Pf.* 119. 106. quale est votum Baptismi nostri: hujusmodi votum obligat, tum ratione materiæ, tum ratione formæ, votum

votum eorum, qui sui juris non sunt, obligat, si sit in rebus, in quibus non subsunt Superioribus. Si vero sit in re per se non-necessariâ, obligat ratione formæ, nempe, quatenus res talis fuit Deo dicata per votum, *Eccles. 5. 4, 5. Quum nuncupaveris votum Deo, nè differto persolvere illud: melius est ut non voveas, quam ut voveas ac non persolvas. Prov. 20. 25. Tendicula est homini deglutire Sacrum, & post vota requirere.*

*Quær. 3. Quid censendum est de voto Jeph-
ta, Judic. 11. 33. Num rectè voverit, & num
filiam suam immolaverit? Resp. De hoc facto,
variaz sunt sententiaz: Rabbinii recentiores, quo-
rum sententiam amplectuntur complures Viri
docti, putant eam non fuisse immolatam, votum-
que illud fuisse Cherem: afferunt, nempe, non ut
puella inter-necioni obstricta fuerit, sed tantum
ut Deo dicata viveret, & cultui divino perpetuo
innupta incumberet: ac proinde dicunt, præposi-
tionem (*vau*) esse alternativam, ut sensus sit,
*Quodcunque primum egredietur foribus domus
meæ obvlam mibi, quando revertar cum pace, ab
Hammonitis, erit, inquam, Jehovæ, aut offe-
ram illud holocaustum.* Eam autem Deo dicatam
fuisse, & mansisse innuptam non item fuisse im-
molatam, probare sibi videntur ex vers. 39. & 41.
*Fuit vero exactis duobus mensibus, quum reversa
esset ad patrem suum, ut exsequeretur in ea vo-
tum suum, quod voverat; nam ipsa non novit vi-
rum, fuitque ritus in Israël: nimirum, ut luge-
rent ejus virginitatem.* Rabini Antiquiores,
quorum*

quorum sententiam sequuntur *Ambrosius* & *Augustinus*, asserunt filiam *Jephthæ* fuisse immolatam: in hac sententiâ est *Petrus Martyr* cum aliis in istum locum *Jud.* sed qui in hac sunt sententiâ, voti *Jephthæ* temeritatem agnoscunt, cujus pœnas filia suæ morte luebat; cum secundum Dei legem Ceremonialem potuisset *Jephthæ* votum illud temerarium redimere, *Levit.* 27. 2, 3, 4.

Pia in Dei nomine DIVINATIO.

Quer. Quænam sit ista pia in nomine Dei de futuris divinatio? *Resp.* Licet Prophetæ, sub Vet. & Nov. Test. per extraordinariam quandoque à Deo revelationem divinarint de rebus contingentibus futuris, ut *Elishah* de *Hazaelis* crudelitate in populum *Israëlis*, 2 *Reg.* 8. 12. & *Agabus* de *Pauli* vinculis, *Act.* 21. 11. possunt tamen & debent quivis etiam privati in Ecclesia, secundum ordinariam revelationem in nomine & verbo Dei ipsis factam, divinare de quibusdam futuris, *Deut.* 29. 29. *Quæ occulta sunt, penes Jehovah Deum nostrum sunt; at quæ revelata, nobis & filiis nostris usque in seculum revelata sunt, ut faciamus omnia verba hujus legis:* nimirum, 1. Generatim de actionibus futuris viri vere pii & probi; ut & de actionibus futuris viri impii & improbi ex verbo Dei, *Matth.* 12. 35. *Bonus homo, è bono Thesauro cordis, profert bona; & malus homo, ex malo Thesauro, profert mala.* De actionibus futuris hominis justii vel injusti, *Prov.*

29. 7. *Cognoscit justus causam tenuium; improbus non animadvertit, ut cognoscat. De actionibus futuris Judicis iniqui, & privato cominodo addicti, Prov. 28. 21. Agnoscere personam, non est bonum; nam propter buccellam panis deficeret vir.*

2. *De successu scelici tandem hominum piorum & justorum; ut & de infelici Impiorum & Injustorum, Is. 3. 11, 12. Dicite justo, bene esse; nam fructu actionum suarum fruiturus est: Va, Improbis male est: nam retributio manuum ipsius conficietur ipsi. De futuro scelici successu hominum in negotiis, tum privatis tum publicis, honestatem & fidem observantium: de Infelici item hominum ad ditescendum, consilia omnia & studia sua præcipitantium eventu, Prov. 28. 20. Vir optimæ fidei amplius est benedictionibus; at præceptum ad ditescendum non erit impunis. De scelici successu hominum in egenos liberalium; ut & de infelici hominum, plusquam necesse est, Tenuium & Illiberalium, Prov. 11. 24. Est qui dispergit, tamen augetur amplius: sed qui cohibet se à recto, tantummodo ad egestatem cohibet.*

3. *Denique possunt homines ex verbo Dei divinare de exitu vitæ læto futuro hominibus piis, in integritate sua ambulantibus; ut & de misero hominum impiorum in peccati deviis aberrantium, Ps. 37. 38. Observa integrum, & aspice rectum; finem istius viri esse pacem: Defectores vero perdi pariter, finem improborum excindi: ut videre est in exitu vitæ Lazari, & miseri istius Epulonis. Luc. 16. 22, 25. Factum est autem ut moriretur Mendicus,*

Mendicus, & asportaretur ab Angelis in sinum Abrahami : mortuus est vero etiam Dives, ac sepultus est : ubi mentio fit sepulturæ, sed nulla asportationis in sinum Abrahami : ut & v. 25. dicitur Epuloni, fili, memento te bona tua recepisse in vitâ tuâ, & Lazarum similiter mala : nunc autem hic, solamen recipit, tu vero cruciaris.

Vitia Virtutibus præcepti 3. opposita, sunt, 1. Blasphemia in genere. 2. Juramentum Temerarium & supervacaneum. 3. Perjurium. 4. Divinatio Impia.

BLASPHEMIA in genere.

Quer. Quid sit Blasphemia in Deum? *Resp.* Est vitium, seu peccatum gravissimum, quo læditur Majestas divina verbo vel opere : Blasphemia autem ista hominis in hominem, qualis fuit illa Schimeï maledici in Davidem ; & ista Jud. Epist. 8. prohibetur in præcepto decal. 9.

Blasphemia in Deum, est, 1. Cum Majestati divinæ derogatur; e.g. ipsius veritati & veracitati, veritatem revelatam abnegando per metum, tempore diræ persecutionis, Act. 26. 11. per Hæresin contumacem, 1 Tim. 1. 20. Vel per Infidelitatem, 2 Reg. 7. 2. 1 Joan. 5. 10. *Qui non credit Deo, mendacem eum fecit, &c.* Cum misericordiæ ejus summæ derogatur per animi desperationem, ut videre est in Caino & Juda proditore ; cum derogatur omniscientiæ divinæ per Atheismum sive speculativum sive practicum,

P/s.

Pf. 10. 11. Ezech. 8. 12. Denique cum derogatur justitiæ & Sanctitati Dei, quasi hominum peccata approbantis, eò quod per longanimitatem ea ad tempus impunita serat, *Pf. 50. 21.* 2. Cum ascribitur Deo, quod sanctitati & justitiæ ipsius repugnat, ex. gr. Quod Deus peccati author sit: quod fuit etiam *Adami* peccatum & blasphemia statim à lapsu primo, *Gen. 3. 12.* 3. Cum cultus vel honor, Deo soli debitus, desertur etiam creaturis; qualis Blasphemia est omnis Idololatria, & impia hominum adulatio, *Rom. 1. 23. Ad. 12. 22.*

Juramentum Temerarium & Supervacaneum.

Quer. Quid est juramentum Temerarium vel supervacaneum; & quænam sunt rationes dissuasivæ ab istâ pessimâ consuetudine? *Resp.* Tale juramentum est, cum quis temere jurat in re levi & absque ullâ urgente necessitate, *Eccles. 5. 2.* *Ne acceleres ore tuo, & animus tuus ne festinet proferre quicquam coram ipso Deo; nam Deus ipse in calis est; tu autem super terram: idcirco sunt verba tua pauca.* Rationes dissuasivæ, sunt, 1. Quod temerè jurando nomen Dei profanetur, & in vanum assumatur; quod severè sub gravi intermissione interdicitur, præcept. 3. & *Levit. 19. 12.* *Neque jurate per Nomen meum ad fallaciam ullam; neque profanato nomen Dei tui.* Ubi non modo falsa sed & supervacanea juratio prohibetur; cum nefas sit jurare absque gravi necessitate, licet id fiat etiam in veritate: quia
temere

temerè & promiscuè in re quâvis jurando fit injuria non levis in Majestatem divinam ; quemadmodum qui Regis diploma epistolæ cuius promiscuè appendit, læsæ majestatis quodammodo reus est. 2. Quia homines, apud quos invaluit terrima ista, & veternosissima consuetudo, Deo in panam jurationis temerariæ id sæpe permittente, prouunt etiam in perjurium horrendum : quibus enim Religio non est temerè jurare, nec Religio est ipsis in privatum commodum pejorare. 3. Quia hominibus istis, quibus consuetudo est temerè jurandi, non adhibetur fides jurantibus in re gravi, quippe, quod eorum fidem alii meritò suspectam habeant. 4. Denique, cum in die judicii reddenda sit ratio verbi omnis otiosi, *Matth. 12. 36.* quanto magis sermonis blasphemi ? Rectè *August. in Epist. Jacob. 5. 12.* Duo sunt, quæ nunquam damnabo ; veram jurationem, & nullam jurationem ; damno autem falsam : juratio falsa, est exitiosa ; vera, periculosa ; Nulla, est secunda.

PERJURIUM.

Quer. 1. Quid est perjurium ? *Resp.* duplex est, vel in asserendo, cum in nomine Dei asseritur ut verum, quod interim falsum esse jurans certo scit ; quale fuit perjurium *Adulteræ, Num. 5. 27.* *August. in Joan. Evang.* Qui jurat esse verum quod putat falsum, licet forte verum sit, perjurus est. Vel in promittendo, cum non est ipsi animo propositum sincerum implendi promissum, ut patet

patet ex illa oppositione, *Matth. 5. 33. Non pejerabis, sed reddes Domino quæ juraveris.* Ac proinde qui non reddit, perjurus est; vel licet quis tempore quo jurat, propositum implendi habeat, si tamen postea, cum possit, non impleat perjurii reus est, cujusmodi fuit perjurium Regis *Izedekia*, *Ezech. 17. 18.*

Quer. 2. An jusjurandum per Idola vel Creaturas præstitum, possit absque perjurio violari? *Resp.* Ejusmodi juramentum, fideles ab Ethnicis vel aliis exigere non debent, Verum qui ejusmodi dant, ea violare non possunt nec debent: licet enim per Idola vel Creaturas nefas sit jurare (cum in Dei solius Nomine jurandum sit) juramentum tamen ejusmodi nefas est violare; prout nefas fuit *Abimelecho* fidem datam *Abrahamo*; vel *Labani* fidem datam *Jacobo* per Idola ullatenus violare.

Quer. 3. Quænam sunt rationes dissuasivæ ab hoc vitio & peccato horrendo? *Resp. 1.* Quia per illud summa fit Deo omniscio & fideli injuria, nempe, cum invocatur ut testis falsæ nostræ assertionis, vel promissi falsi; quivis enim hominæ integræ ægerrimè fert, si ad falsum testimonium perhibendum, vel approbandum advocetur; quanto magis Deus omniscius, justus & fidelis succenset iis qui ipsum tanquam perjuriis suis succenturiatorem compellant. 2. Perfidia etiam in hominem detestanda est, *Is. 21. 2.* Perfidi & perjuri apud Romanos ex Monte *Tarpeio*, præcipites ad mortis supplicium dabantur: quan-

to magis perfidia & perjurium in ipso Dei nomine, est Deo veracissimo & iustissimo summæ abominationi. 3. Hoc est viri probi indicium certum, quod juramenti religionem ut Sacrosanctam revereatur, *Eccles. 9. 2.* 4. Perjurus Deum habet severum judicem & vindicem, *Zach. 5. 3, 4.* Quod etiam ipsi Ethnici ex naturæ & rectæ rationis lumine prælagiebant, nempe, homines, quibus in fide servanda candidæ & ingenuæ mentes essent, providentiæ divinæ favore crescere, florere, & sæpius in vitæ statu prospero perseverare: unde dixit bene *Q. Marcius* apud *Livium*, lib. 44. *Favere pietati fideique deos, per quæ populus Romanus ad tantum fastigii venerat, benè & opportunè hoc ad Persen Regem dixerat (ut monet Lipsius) qui spem in astu & fallaciis ponebat, scæderum parum memor. Prælagiebant etiam Ethnici noxam & pœnam perjurii & perfidiæ in Deum, ut patet ex Homeri Iliad. lib. 4.*

ὃ μὲν πρὸς ἄλλων πάλαι ὕμνων ἀμὰ τε ἄργον, &c.

Quod latine sic redditur à *Lipfio*, lib. 1. *Monit.*

*At non irritum erit jurandum, & fœdera pœla
Sanguine, nec dextra, queis credere suadeba-*
(*mur;*

Nam quanquam Deus haud pœnas in tempore
(*sumit;*

At post sumet, & hi magni (mihi crede) re-
(*pendent*

Ipsi atque uxores, & dulcia pignora nati.

G

Hos

Hoc ipsum etiam innouit *Aegyptiis*, apud quos hæc lex fuit, recitante *Diodoro*, *Perjuri capitale puniuntur*, quia duplici scelere obstricti; & pietatem in Deos violant & fidem inter homines tollunt, *Maximum vinculum Societatis*: Cum *Agessilaus* *Lacedæmoniorum* Rex accepisset *Tisapharnem* exercitus *Persarum* Imperatorem, sedus iuramento sancitum violasse, dixit (ut refert *Plutarch.* in *Apophthegm.*) se ei multum debere: non enim dubitavit, quin in eum, ut perjurum, Deus & homines animaduersuri essent; deumq; sibi in Bello propitium fore, cui in scedere summa cum fide perseverare animo fuit. *Amurath* *Turcarum* Imperator, spem magnam victoriae in pugna adversus *Uladislum* *Hungariæ* Regem præcepit: quod is scdus, in nomine Christi solenniter factum, nefarie per perjurium violasset: quod similiter evenit in funesta illa pugna *Varnensi*. Summoperè laudandus est *Franciscus* *Galliarum* Rex, cum multorum sermonibus ipsius comitas, & credulitas erga *Carolus* *5.* Imperatorem, per *Galliam* in *Belgium* ex *Hispania* redeuntem, graviter vapularet; respondit ut vere Christianus, & ut pius ac fidelis Rex, *Etiamsi fides toto orbe exularet, tamen Regibus tenendam esse, qui ea sola, & nullo metu cogi, adstringiq; possent.* Teste *Lips.* in *Monit.*

DIVINATIO Impia.

Divinatio, Alia est supernaturalis de futuris contingentibus ex Revelatione extraordinaria, qualis,

qualis fuit Prophetarum sub Vet. & Nov. Test. Alia est naturalis, à causis naturalibus; qualis est divinatio Astronomica de Eclipsi futura; & Medicorum de febris futuro incremento vel decremento: harum utraque approbanda est.

Divinatio improbanda, Est, 1. ea de futuris contingentibus ex phaenomenis Astrologiæ judicariæ. 2. Ex sortibus consultoriis. 3. Superstitiosa ista à diebus Fastis & Nefastis; ab insomniis (quæ dicitur *νυκτοματῶν*) ab occurſu animalium quorundam; ab extorum & intestinorum aspectu (unde dicebantur olim *Harnspices*, vel *Extispices*, Gr. *ἐκτοσπικῶν*) ab Avium garritu, volatu, vel positu (unde dicebantur olim *ορνιθοσπικῶν* *Augures* & *Auspices*) & reliquæ hujus furfuris. 4. Magica & diabolica divinatio, qualis est illa, 1 Reg. 1. 2.

Quer. 1. Quid censendum de Astrologiâ Judicariâ & divinatricè? *Resp.* Eam merito improbandam ducimus, ob has rationes, 1. Quod præscientia & prædictio futurorum contingentium sit soli Deo propria, Is. 41. 22. *Proponent & indicent nobis ea quæ obventura sunt, &c.* 2. Hujusmodi scientia (si ita dicenda) proflus inutilis est, Is. 47. 13. *Defetisceris multitudo consiliorum tuorum: stent jam Astrologi, qui contemplantur stellas, qui notas faciunt in menses prædictiones suas; & servent te ab iis quæ superventura sunt tibi.* Imo noxia est; si enim res prædicta sit bona, hominem sæpe securum & negligentem Mediorum ad eam adipiscendam reddit;

quia innititur infallibilitati prædictionis conceptæ: vel eum tentat ad præcipitem Mediorum illicitorum usum, quo citius bono prædicto fruatur. Sin res prædicta fuerit mala & noxia, homo misellus, eventus futuri timore discruciat, priusquam eveniat: Imo plerunque iusto Dei iudicio hominis istius curiositati plus satis indulgentis, angores & terrores præconcepti malum prædictum ipsi accersunt. 3. Viam Ethnico Stoicorum fato aperit; tanquam omnia obtingerent ex necessariâ causarum serie: quæ sententia, supremo Dei dominio adversatur, Dan. 4. 32. *Usque dum agnoscas dominari excelsum in regno hominum, & cui vult dare illud: cum Deus catenam causarum secundarum in manu sua teneat, Job 38. 31, 32, 33. An constringas Delicias Pleiadum? aut lora Orionis dissolves? Educesne remotiora signa? quodque tempore suo? aut Arcturum cum filiis suis duces? An cognoscis de statutis cæli? an disponere potes dominatum ejus in terra?* 4. Omnis hæc cognitio est incerta & conjecturalis; quia plurimi homines eodem temporis momento nati, neque similem genium & mores, neque similem vitæ conditionem, neque simile mortis genus sortiuntur: Imo complures eandem mortis speciem nanciscuntur, qui tamen eodem tempore nati non fuerant; veluti qui in diluvio, & Sodome ruina terribili perierunt. *Basilius Magnus* dixit Astrologiam judiciariam esse vanitatem occupatissimam: *August. Tractat in Joan.* insanix nonnullos coarguit, quod ad Astrolo-

Astrologos intrarent liberi, ut exirent Servi, & mendaciis emptis libertatem suam illis erogarent. *Plotinus* in familia *Platonica* primæ auctoritatis, postquam operam diligentem *Astrologiæ* isti navasset (ut relet *Porphyrus*) vanitate ejus perspecta, tandem in libro (cui titulus *de efficientia stellarum*) *Astrologorum* dogmata risit & consutavit. Verè & argutè dicit *Nobilissimus* ille *Mirandula* comes, inter *Philosophiæ* *Proceres* jure optimo numerandus. *Astrologiam* gustatam, forte quibusdam primo gustu placere potuisse: potatam vero philosophi palato, nunquam satisfecisse. Quocirca nostrum est, de officio nostro præsentē non item de eventu futuro contingente, sollicitos esse, sed omnem nostram curam in Deum conjicere, 1 *Pet.* 5. 7.

Quer. 2. An licitum sit *Sortilegium*, & divinatio de actionibus futuris per illud? *Resp.* *Sortes* erant trium generum. 1. *Divisorie*, quibus utebantur in hæreditate dividenda, ut in divisione terræ *Canaan*; ac proinde in S. Scriptura *Sortes* sæpius sumitur pro ipsa hæreditate, *Pf.* 16. 5. *Pf.* 125. 3. 2. *Decisorie*, quales fuerunt illæ, *Josh.* 7. 18. & *Act.* 1. 26. 3. *Sortes consultorie*; qualis fuit per sortes divinatio impij *Hamanis*, *Ester.* 9. 24. & Regis *Babyloniæ*, *Ezech.* 21. 21. Ad Quæstionem dico, *Sortes divisorias* licitas esse, modo fiant in hunc finem, ut per eas litis decisio fiat, sin vero fiant in hunc finem, ut Deus consulatur de futura decisione, dico esse *consultorias*: sortes *decisorie*, non sunt usurpandæ temere absque

urgente necessitate, neque Deo inconsulto ; cum
 ejus nomen ad litiſ & quæſtionis deciſionem in-
 vocandum ſit, ut factum fuit, *Act. 1. 24.* Quia
 in gremium conſeclitur ſors ; à Jehova autem eſt
 tota ratio ejus, *Prov. 16. 33.* Sortes conſultoria
 & divinatoria à plerisque ut illicitæ reprobantur
 hinc eſt quod nonnulli viri docti ludum *Alea*
 prorsus damnent, ut Sortem conſultoriam ; *Chry-
 ſoſt. Hom. 6. 1. Math. Cypr. lib. de Aleatoribus,*
aleator quicumque es, Chriſtianum te dicis, quod
non es. Concilium *Elibertinum, Can. 79. Si quis*
fidelis Alea luſerit, placuit eum abſtinere à Sacra
Cana ; & ſi emendatus ceſſaverit, poſt annum po-
terit reconciliari. Verum alii putant hujusmodi
 ludum mixtum ex caſu & induſtria (ut loquun-
 tur) qualis eſt Ludus *Aleæ* & *Tellerarum*, ac ho-
 juſmodi, non eſſe prorsus illicitum, dummodo
 certaminis pretium ſit exiguum ; & abſint rixæ,
 juramenta, & hujusmodi mala, quæ læpius con-
 ſequentur iſtum ludum. *Pet. Marr. Claſſ. 2*
cap. 12.

Quer. 3. Quid cenſendum de diebus *Faſtis* &
Nefaſtis, de divinatione per inſomnia, & de aliis
 hujusmodi ſuperſtitioſis ac omniſis divinationi-
 bus ? *Reſp.* Dietum ejusmodi obſervatio, quaſi
 diebus illis, quos vocant *Faſtos*, opus aliquod
 vel iter ſuſcipiendum eſſet ; vel illis, quos vo-
 cabant *Nefaſtos*, ab opere vel itinere deſiſtendum
 eſſet, ab Apoſt. ſevere reprehenditur, *Gal. 4. 10.*
 quod non tantum de Feſtis Judæorum ceremo-
 nialibus ; ſed & de Ethnicorum diebus ſuperſti-
 tioſis intelligendum eſt

Quod

Quod ad Infomnia spectat, licet ab iis superstitiosè divinandum non sit; non tamen prorsus negligenda sunt: si quid bonis moribus & præcepto Divino congruum infomnia Phantasiæ repræsentarint, observanda sunt, ut cælitus immissa ad nos in bono instituto confirmandos; prout *Midianite* infomnio confirmatus fuit *Gedeon* in officio ipsi à Deo prius demandato, *Judic. 7. 15.* Sin quid bonis moribus contrarium infomnia dormientis Phantasiæ objecerint, non sunt neglectui habenda: sed à somno experrectis sedulo cavendum, ne in ejusmodi Infomniorum reminiscencia oblectentur; verum humilientur coram Deo, agnoscentes & descentes Corpus illud peccati in ipsis inhabitantis; unde tanquam è malorum omnium Sentina ascendunt ejusmodi vapores & sumi ad cerebrum: Deum assidue precentur, ut tempore diurno voluntatem, & nocturno Phantasiam puram custodiat. Quod ad occursum horum aut illorum Animalium, tanquam infavorum, vana & detestanda est superstitio; quæ metum panicum in superstitiosis istis parit & nutrit: non est itaque ab opere bono vel itinere desistendum ob ejusmodi terriculamenta: cum *Phocion* Atheniensis exercitum ex urbe contra Hostes educeret & Corvi ad portam erocitantes occurrerent; Milites tanquam omine malo attoniti, pedem referre admodum cupiebant; imò (inquit *Phocion*) semper est bonum omen pugnare pro Patria. *August. lib. 2. de Doctr. Christ.* multum invehitur adversus superstitiosam hinc divinationem,

nationem, & citat lepidum illud *Catonis* scomma, qui consultus à quodam, cujus *Caligæ* tempore nocturno à *Soricibus* comestæ fuissent, quidnam hoc omine portenderetur, Respondit, Id minime, mirandum esse : verum si *Sorices* à *Caligis* comesti fuissent, id quidem mirum, & portentosum fuisset.

Quer. 4. Quænam sit ista Impia, & diabolica divinatio de occultis vel futuris contingentibus? *Resp.* Hujusmodi Magorum, & divinationis octo genera enumerantur, *Deut.* 18. 10, 11. 1. *Cosem, cofamim*, Interpretes 70. reddunt *μαγτευσμῶν & μαγτεῖαν*, divinans divinationem, qui consulendo spiritus familiares, divinabat de occultis vel futuris contingentibus : isti Magi vocabantur *Pythones* vel *Pythonisse*, *Levit.* 19. 31. Vel consulebant imagines dictas *Teraphim*, nempe, Idola ad effigiem hominis facta, à quibus *Israëlitæ* per summum nefas petebant aliquando consilium & auxilium, *Hof.* 4. 12. *Zach.* 10. 2. Similiter *Ethnici*, ab Oraculo *Delphico* responsa petebant, quæ divinantibus à diabolo suggererantur, & verbis ambiguis & amphibologicis ad fallendum proferebantur, ut apparet in responso *Lydiorum Regi Cræso* dato.

Cræsus halym penetrans magnam pervertet opum
(*vim.*)
Et in isto *Epirotarum Regi Pirrho*,

Aio te Æacida Romanos vincere posse.
Unde ab Amphibolicis Responsis dictus fuit *Apollo* *ἄμφω*.

2. *Megnonen*,

2. *Megnonen*, Interpret. 70. Κληρονομικός. *genethliacus*, seu *planetarius*. Quem neutiquam in rebus adversis & Angustis consulendum voluit Deus, *Jer.* 27. 9. Ipsi autem *consultores* vocantur, *Exod.* 7. 11. *Dan.* 2. 2. *Chartummim*, à 70. Εξηγῆται *Enarratores*; quod in Characteribus, numeris, & figuris consilium à Spiritibus malis peterent, & responsa ferrent.

3. *Menachef*, Interpret. 70. οὐρανόμενος. *con-
jētor* vel *Augur*: qui divinabat ab avium volatu, garritu & passu; ut & ab Animalium in victimam mactatorum extis & intestinis; quod reprehenditur in Rege *Babyloniae*, *Ezech.* 21. 21. *Infexit jecur*. Hujusmodi divinatio est etiam illa, quæ dicitur Κεκοινομαντεία & Αξινομαντεία per *cribrum* & *forcipes*; ut & Κεαθομαντεία, divinatio per *poculum* vel *pelvim*, in quo aqua repleto per artes Magicas apparebat facies hominis ejus, qui bona, de quibus consulebatur, surripuerat: frequens erat hoc divinationis genus apud *Ægyptios*, *Gen.* 44. 5. à qua tamen divinationis arte putamus pium *Josephum* longe alienum fuisse: verum ista verba proferuntur ab eo per modum interrogationis, idq; tentandi & fratres explorandi gratia: dicebatur etiam Υδρομαντεία, divinatio per *aquam*: sed quicumque hujusmodi consiliis & nefariis artibus corporis bona recuperare studet, facit quod in se est, ut animam pretiosam perdat, bonaque ista pessimis artibus recuperata, post tamen per diffatam iræ divinæ cum tremendo horrore amittat.

4. *Mecasheph*. 70. Φαρμακός. *Veneficus*, *prestigiator*,

glaſſar ; qui occultis diaboli arte. & auxilio mor-
 bis vel alia mala injicit : dicitur *Veneficus Malus*
 (ut vulgo Loquuntur) seu *Maleficus* : *Præſtigiator*
 autem dicitur, qui utitur præſtigiis verborum,
 vel aliorum ſignorum & ſymbolorum, quæ nullum
 præſus naturalem habent influxum in effectum
 ſive bonum ſive malum : ſed diabolus ad manci-
 pia iſta miſera in ſervitio ſuo retinenda, ſignis &
 ſymbolis iſtis præſto adest vi ſua occulta, quæ ope-
 ratur ipſe ad ea ſigna & myſteria horrenda præſti-
 giatoribus à ſe data, ut manifeſto conſtat ex con-
 feſſionibus *Veneficorum*, qui hominum, quibus
 male volunt, mare trajicientium effigiem ex luto
 effingunt, & in mare præcipitant ; quo ſacto pu-
 tant ſemet navem, omneſq; in ea navigantes de-
 mergere ; cum interim diabolus pro poteſtate
 ſibi in Aerem permiſſa, tempeſtatem gravem con-
 citat, qua navis & omnes in ea ſubmerguntur.

3. *Chober-chaber*, 70. *Enaſor* *magiſter*, *jungens*
junctionem *Incantator* ; vel, (ut perperam lo-
 quuntur) *Veneficus bonus* ; cui vi ſua occulta a-
 deſt & ſuccenturiatur diabolus, dum *Incantator*
 voelbus vel rythmis, ad fallendum compoſitis,
 utitur ad morbos pellendos ; vel dum eos cu-
 rat, ~~utitur~~ *Amuleta* ad cervicem vel aliam cor-
 poris partem ſuſpendendo.

4. *Sheol-ob*, Interpret. 70. *Interrogans* *Pythone* : *Iſ*
diſt *ab Ob*, uter, vel quod voce crypta & ca-
 vernola tanquam ex utre vacuo reſponſa daret ;
 vel quod venter ipſius inſtar utris intumeſceret,

& à ventre voces responsoria nonnunquam audientur, labiis interim indivulsis.

7. *Il-degnon*, 70. *Belolus*, vel *Hariolus*, qui divinabat ab occurſu horum vel illorum animalium, ex. gr. si eui primo mane obviuſſet homo pedibus nudis, vel lepus, putabat & dicebat id eſſe malum *Omen*.

8. *Doreſh-el-banim* *methim*, 70. *methim* à *meth* *methim* querens à mortuis ſeu *Necromantis*, qui conſulebat mortuos, ſeu potius diabolum in mortuorum ſpectris: huiusmodi fuit *Pythoniſſa Endori*, quam Rex *Shaul* conſulebat, *1 Sam.* 28. 8.

Rationes diſſuaſivæ ab horrendo iſto & abominando peccato, nempe, à Magos conſulendo, è multis ſunt hæ, 1. Qui ſamiliaribus utuntur ſpiritibus, à quibus conſilium petunt, rei ſunt ſummæ horrendæ *Idololatriæ* diabolo ipſi directe præſtitæ; qui vero ejuſmodi magos conſultant, ſimilis *Idololatriæ* indirecte rei ſiunt. 2. Deus prohibet populo ſuo, ne in anguſtiis, vel ullâ alia cauſa ejuſmodi *Hariolos* conſultent, idque ſibi poena ærutinaſum graviffimarum, *Iſ.* 8. 19, 21, 22. *Quum enim edicunt vobis, conſalite Pythones aut Hariolos, qui pipiunt, & qui muſſitant: nonne populus Deum ſuum conſultaturus eſt? pro viventibus mortuos conſulat? Quapropter peragrabit illam difficultatibus preſſus atque famelicus, &c.* 3. Deus utrumque, nempe, conſultum & conſultorem, morte afficiendum præcepit, *Levit.* 20. 8. *Levit.* 20. 27. 4. Quia iis, qui conſultunt Magos iſtos vel *Veneficos*, peſſimè tandem cedit conſilium

lium, ut Regi *Sbauli*, 1 *Sam.* 28. 19. & *Achazia*, 2 *Reg.* 1. 5. Quapropter in omnibus ærumnis & angustiis nosmet Deo submittamus; consiliis vero illicitis & artibus malis cum indignatione renunciantes, dicamus cum *Iobo*, *Job.* 2. 10. Bonum acceperimus à Deo, & malum non acciperemus? cum credamus, & compertum habeamus, omnia tandem operatura in bonum iis, qui Deum diligunt.

C A P. V.

*De Virtutibus, & Vitiis oppositis 4. Decal.
Præcept. comprehensis.*

SANCTIFICATIO SABBATHI.

Sabbathum à voce Hebr. *Shavath*, quievit, cessavit. Sabbathum aliud fuit *jubileum*, nempe, Annus 50. ita dictus à voce Hebr. *Iovel*: quod sonitu cornuum *Arietinorum* indiceretur solenne illud festum & Sabbathum, *Levit.* 25. 11. Aliud *Septennale*, *Exod.* 23. 10. & aliud *Hebdomodarium*, quale fuit quod præcepto 4. Judæis præcipiebatur: fin vero aliud festum cum hoc Sabbatho coincideret, ut festum *Paschæ*, dicebatur *Sabbathum magnum*, *Joan.* 19. 31.

Vox hæc, *Sanctificatio*, significat separationem istius diei ab omni usu profano vel sæculari ad usum sacrum, *Levit.* 8. 30.

Quær. 1. De Tempore Institutionis Sabbathi;

num

num fuerit institutum ante Legem in Monte Sinai promulgatam? *Resp.* Patres nonnulli, quos sequuntur *Gomarus*, & alii viri docti, negativam tuentur: Verum Affirmativam tuetur *Calvinus* in 4. Præcept. & *Walaus*, qui Patres nonnullos, & complures Modernos huic sententiæ suffragantes profert. Convenit quidem inter omnes, Sabbathum fuisse à Deo institutum; sed controversatur de circumstantia temporis; nos quidem in sententiam affirmativam propendimus, ob has rationes, 1. Quia dicitur, *Gen. 2. 2, 3. Quievit Deus ipse die septimo, & benedixit diei septimo, & sanctificavit ipsum*: benedictio autem & diei istius sanctificatio, fuit ejusdem ab opere omni servili Separatio, ejusque ad cultum Dei publicum & solennem consecratio: quemadmodum (*Matth. 26. 26. 1 Cor. 10. 16.*) dicitur Christus pani & poculo benedixisse, h. e. in præsentem & futurum Ecclesiæ suæ usum instituisse, ac separasse: hæc autem benedictio & institutio Sabbathi, fuit isto ipso die, quo quievit Deus ab operibus Creationis. In hac sententia fuisse Judæos, testatur *Tertul.* lib. adversus Judæos, cap. 4. Nos equidem diffiteor, posse longum tempus intercedere à legis alicujus sanctione, ad ipsius promulgationem; Nec inficior hujus institutionis notitiam à naturæ lumine Patriarchas habere non potuisse; quandoquidem observatio istius diei esset mutabilis, & tandem mutanda in Sabbathum Christianum; sed quod lumine naturæ cognoscitur, est invariabile, ideoq; verisimile est hanc

hanc Sabbathi institutionem de observatione temporis determinati, nempe, septimi diei, innotuisse *Adamo* & aliis per Revelationem ipsis à Deo factam; cum his lumine naturæ satis constaret de tempore aliquo indeterminato, quo colebatur Deus. Quemadmodum licet nulla sit mentio præcepti alicujus ante Legem de sacrificandis Deo animalibus: officium tamen hoc ea in victimam Deo offerendi, ipsis procul dubio aliquo modo per Dei revelationem manifestatum fuit; si enim id lumine naturæ præstitissent, officium illud animalia sacrificandi, fuisset perpetuum, etiam tempore Evangelii duraturum. Idem itaque videtur sentiendum de Institutione & observatione Sabbathi, quod de sacrificiis ante legem in monte *Sinai* promulgatam, nimirum, institutionem ejus, fuisse Patriarchis à Deo revelatam. 2. Dicit Deus, *Heb. 4: 3, 4. Juravi in ira mea, si ingressuri sint in requiem meam: quàmvis operibus à jacto mundi fundamento factis. Ita enim dicit quodam loco de septimo die; Et requievit Deus die septimo ab omnibus operibus suis. Ubi manifestè constat, hanc requiem die septimo Dei populo à mundi primordiis innotuisse: non enim hoc in loco loquitur Deus de requie illa sibi essentiali, qua acquiescit in seipso infinite bono: sed de illa requie fidelibus in cælo reservata, ejus signum aliquod fuit illa requies die septimo. 3. *Exod. 16. 23, 25, 26.* fit mentio diei septimi; quo tempore cælitus datum fuit *Manna*: quo in loco loquitur *Moses* de die septimo,*

timo, tanquam olim instituto, ut apparet, v. 26. hoc autem tempore *Manna* datum fuerat ante Legem promulgatam. 4. Institutus fuit dies septimus in solennem Creationis commemorationem: sed si dies septimus solummodo destinatus, & non item observatus ante Legem fuisset, commemoratio ista dilata fuisset per annos 2544. quod divinæ sapientiæ & hominis officio admodum incongruum videtur: verisimile quidem est observationem Sabbathi aliquandiu per servitutem in Ægypto fuisse intermissam.

Quer. 2. Quodnam sit *Ceremoniale*; quodnam vero *Morale* in quarto præcepto? *Resp.* *Ceremoniale* est, observare diem illum septimum à principio Mundi conditi: quod erat signum antecedaneum gaudii, & requiei nobis affuturæ per Christum: hoc autem *Ceremoniale* per adventum & mortem Christi abrogatum est, *Coloss. 2. 16, 17.* *Nemo vos judicet, h. e. damnet, pro cibum vel potum, aut respectu festi, aut novilunii, aut Sabbathorum; quæ sunt umbra rerum futurarum; at corpus est Christi.* De *Morali*, non ita convenit inter viros doctos: Alii dicunt observationem unius indeterminate è septem diebus fuisse *Moralem*; & quoad *Morale* præcepti, nos etiam sub Evangelio obstringi; licet ab eo, quod fuit *Ceremoniale*, nempe, istius diei septimi observatione liberemur, ut & ab alijs umbris Legalibus per Christum, qui istarum umbrarum corpus est. Alii dicunt unum indeterminate ex septem diebus non fuisse *Morale* in isto

istò præcepto ; utpote, quod lumine naturæ nemo scire possit, an unus ex septem, an vero ex decem diebus observandus sit. In horum numero cum aliis viris doctissimis, est Cl. *Calvinus*, *Institut. lib. 2. cap. 8.* In quartum Præceptum. Verum cum pace, ac bona venia tantorum virorum, nobis probabilior videtur sententia eorum, qui dicunt *Morale* esse positivam observationem unius è septem diebus ; quia conceditur libertas operandi sex diebus ; ac proinde uno ex septem feriandum est à laboribus, ut Deus publico ac solenni cultu, die isto feriato colatur : licet autem hoc non sit de jure Morali naturali ; est tamen de jure Morali congruo rectæ rationi, & gratitudinis officio, ut unus è septem diebus consecratur cultui Dei publico & solenni ; cum Deus nobis sex ad operandum concedat. Ad hæc si hominum arbitrio relinqueretur, unum aliquem ex viginti vel quadraginta diebus eligere, illa sententia januam apertam licentiæ, & divini cultus neglectui aperiret ; à quo maxime abhorret Cl. *Calvinus*, licet unius diei è septem observationem esse de jure morali, non agnoscat ; ut & Cl. *Pridieaux*, licet in eadem cum *Calvino* sententia, agnoscit tamen in celebri sua de Sabbatho dissertatione, pietatis & religionis Animam, esse debitam cultus divini, etiam publici peractionem.

Quer. 3. Quænam fuit ratio mutandi Sabbathum seu diem septimum in primum Septimanæ ?
Resp. Licet nullum sit præceptum de Sabbatho

in istum diem transmutando; illud tamen primò die septimanæ ab Apostolis observatum fuisse liquido constat, *Act. 20. 7. 1 Cor. 16. 1, 2.* Quin etiam vocatur *dies Dominicus*, *Apoc. 1. 10.* Quidam putant ita denominatum, quod ejus observatio ab ipso Domino instituta, & Apostolis præcepta fuerit; quemadmodum & Sacra Cæna denominatur *Cæna Dominica*, *1 Cor. 11. 20.* Sed cum hujusmodi Præcepti nulla sit mentio in S. Scriptura, putamus vocari *diem Dominicum*; quod Dominus eo die à mortuis resuscitatus fuerit. Cl. *Zanchius* vocat hujus diei observationem *Traditionem Apostolicam*. Cl. *Pridieaux* dicit Sabbathum Christianum esse juris divini; cum fundetur in praxi Apostolica, & continua Ecclesiæ Christianæ, secundum illam praxin, consuetudine: Et licet hunc diem in se & absolute mutabilem asserant complures viri docti cum *Calvino*; dicunt tamen moraliter & practice mutandum non esse, ut loquitur Cl. *Rivet* in 4. Præceptum. Quod autem Sabbathum Christianum, hoc die observatum fuerit, abundè testantur Patres. *Justinus Martyr*, *Apol. 2.* Die Solis Urbanorum ac Rusticorum cætus fiunt, ubi Apostolorum, Prophetarumq; literæ, quoad tempus fert, præleguntur, deinde, cessante Lectore, Præpositus (ὁ πρεσβυτερος) verba facit adhortatoria ad imitationem tam honestarum rerum invitans: post-hæc consurgimus omnes, & preces offerimus; quibus finitis profertur panis, vinum & aqua: tum Præpositus, quantum potest, preces offert & gratiarum

rum actiones; plebs vero Amen accinit: inde Consecrata distribuuntur singulis presentibus & deinde ad absentes mittuntur per Diaconos: ditiores si libeat, pro sua quisque voluntate conferunt; collectæ deponuntur apud Præpositum: is subvenit pupillis, Viduis; & propter morbum aliamve necessitatem Egentibus, Vinculis quoque & peregrinis; & in summa, curator fit omnium inopum: Conventus autem hos, die Solis facimus, quoniam hoc die primum Deus, depulsis tenebris, formatamque materiam mundum creavit; Iesus Christus quoque, noster Servator, eodem die resurrexit à mortuis. Tertul. de Idol. Num. 14. invehitur adversus Christianos observantes Ethnicorum festa, qualia fuerunt eorum Januaria; O melior fides Nationum in suam Sectam! quæ nullam solennitatem Christianorum sibi vendicat; non dominicum diem, non Pentecosten: etiamsi nossent, nobiscum non communicarent; timerent, nempe, nè Christiani viderentur; nos ne Ethnici pronunciemur non veremur. August. de Civit. Dei lib. 22. cap. 30. Dominicus dies, qui Christi Resurrectione sacratus est, æternam non solum spiritus, sed & corporis requiem præfigurat. Id. de verb. Apost. Serm. 15. Domini Resuscitatio promisit nobis æternum diem, & consecravit nobis Diem dominicum: qui vocatur dominicus, ipse videtur propriè ad Dominum pertinere, quia eo die Dominus resurrexit; reddita est Petra, qua circumciduntur nostra peccata.

Quer. 4. In quantum nos sub Evangelio liberamur

ramur ab ista ceremoniali & Judaica Sabbathi observatione? *Resp.* Liberamur, 1. Respectu istius diei septimi, qui fuit umbra (unde à quibusdam dicitur *Sabbathum umbratile*) nostræ pacis & requiei sub Nov. Test. per Christum acquisitæ. 2. Respectu Solennis istius Parasceues sive externæ præparationis, quæ incipiebat ab hora tertia Pomeridiana diei præcedentis. 3. Respectu strictæ observationis in quibusdam, ut in igne non accendendo, (secundum communem sententiam) *Exod. 35. 3.* Verum Pharisei, homines cerebrolissimi, plura ex cerebro suo addiderunt, ut videre est apud pium & eruditum *Th. Goduin. lib. 3. de Mos. & Aaron.*

Quer. 5. Quomodo sanctificandus est dies Dominicus sive Sabbathum Christianum? *Resp.* 1. Præparando corda nostra ad cultum Dei publicum celebrandum, & summovendo omnia pravorum cupiditatum Idola, *Ezech. 14. 3.* *Viri isti induxerunt stercoreos Deos suos in animum suum; & offendiculum iniquitatis sue positum habent è regione faciei sue: an ullo pacto consular ab iis?* Quapropter præparemus nosmet, & una, quantum in nobis est, nostros; prout fecerat *Jacob. ascendens ad cultum publicum in Bethèle, Gen. 35. 2.* *Edixit Jacob familie sue & omnibus qui erant secum, Removete Deos populi alieni, qui sunt inter vos, & mundate vos ac mutate vestimenta vestra.* 2. Debent Christiani cætui Ecclesiastico interesse; & cultum Dei publicum precibus, Psalmorum cantu, concionibus sacris

audiendis, & Sacramento sacrae Coenae participando concelebrare; prout fecerant Christiani Primitivi, ut testatur *Iust. Mart. Apol. 2. 3.* In omni parte cultus divini, sedulo vigilandum adversus occultos insultus diaboli, nos infestantis malis, vel saltem intempestivis cogitationibus, *Eccles. 5. 1. Observa pedem utrumque tuum, h. e. omnes cordis tui affectus, cum ad domum ipsam Dei.* Similiter faciamus, quemadmodum *Abraham* adversus volucres rapaces, descendentes super cadavera ad victimam praeparata, *Gen. 15. 11.* Sedulo & nos operam demumne ejusmodi cogitationes in animo nostro requiescant, licet nobis invitis circumvolitent. 4. Post cultum publicum peractum, in Dei verbo, quod praedicatum vel praelectum audiveramus, seriemus, & colloquiis piis, ac aliis pietatis exercitiis domesticis utamur, prout admonemur ab Apost. *Heb. 2. 1.* & ut fecit beata virgo *Mariae Luc. 2. 51.* 5. Denique, (quoad fieri potest) sit isto die sermo noster privatus, nostraque omnis delectatio ac recreatio congrua diei sacro, *Is. 58. 13, 14. Si vocaveris Sabbathum delicias, sanctumque Jehovae honoratum, honoraverisq; ipsum, non exercendo vias tuas, non praestando id quo delectaris, aut loquendo verbum: tunc obletabis te Jehova, & vebam te supra excelsa terra.*

Quer. 6. Quænam opera licet facere die Dominico, qui est Sabbathum Christianum? *Res.* Licet facere, 1. Opera ad Dei cultum directè spectantia; quemadmodum licebat populo Ju-

daico

daico proficisci à Tentoriis ad Tabernaculum, in quo colebatur Deus tempore peregrinationis in deserto (quod vocabatur *iter Sabbathicum*, *Act. 1. 12.* circiter unum miliare germanicum, vel tria miliaria anglica) ita jam licet Christianis à publico cultus loco remotioribus proficisci ad Templum. Illo etiam die mactabantur Sacrificia, & peragebatur opus circumcisionis, ut & alia in ordine ad eam, *Joan. 7. 22, 23.* 2. Opera Charitatis, *Luc. 13. 15.* Nonne unusquisque vestrum Sabbatho solvit bovem suum aut asinum à præsepì, & ducit aquatum? Christus morbos sanavit isto die; proinde possunt ac debent medici ægros isto die invisere, & remedia applicare. 3. Opera absolutæ necessitatis, ut est defensio adversus hostium irruentium impetum, prout fecerunt Israelitæ, *1 Reg. 20. 29.* nam ut proverbio est (*necessitas non habet ferias*, h. e. non agnoscit dies feriatis) & dicit Servator, *Mar. 2. 27.* Sabbathum propter hominem factum est, non homo propter Sabbathum.

Quer. 7. An Recreationes vel ludi sint die Dominico liciti? *Resp.* Non multum miror, nec moror sententiam quorundam, qui quosvis permittunt ludos isto die, quos & alio quovis die festo Ecclesiæ autoritate deputato: cum afferant ipsi, diem Dominicum, ut quemvis alium diem festum, soli Ecclesiæ autoritati inniti. Ad quæstionem dico, Recreationes isto die debere esse absque scandalo, & usurpari in ordine ad præcipuum opus diei, nempe, ut Sanctificationem

nem & animi requiem in ipso Domino quæramus; & idcirco admittendæ non sunt Recreationes, quæ eam impediunt : Ludi autem Scenici, tripudiatio, & huiusmodi, si quando isto die fierent, à Patribus Ecclesiæ graviter perstringebantur. *August. Ennarrat. in Ps. 33.* Dicit Judæos melius facturos, si operarentur in agris isto die, quam tripudiare : quam sententiam citat *Thomas 2. 2x. Quest. 112. Art. 4.* & addit Judæos rectius facturos & minus peccaturos in operando die isto, quam in Theatrum eundo & ludos Scenicos intuendo; ipsorumque mulieres rectius facturas, si diem istum nendo, potius quam tripudiando impenderent.

Quer. 8. Quid censendum de diebus festis Ecclesiæ solummodo autoritate constitutis ?
Resp. Dies festos Martyribus & aliis sanctis defunctis sacratos, approbare non possumus, cum inducant ad superstitionem & cultum Sanctorum: non diffitemur Martyrum memoriam celebrandam, ut patet, *Heb. 11.* per totum caput, idque ad nostram imitationem, *Heb. 12. 1. Heb. 13. 7.* Quod quidem officium præcipue incumbit Concionatoribus pro occasione textus Scripturæ, quem explicant : quod piè & consulto factum fuit in Ecclesia Prisca, diebus etiam statis & anniversariis, tempore præsertim Ethnicæ persecutionis, & aliquandiu etiam temporibus Ecclesiæ tranquillioribus : verum cum misera experientia compertum sit, quod animo minime malo fecerunt Patres, seculis sequentibus sequioribus

ribus in superstitionem & invocationem Sanctorum degenerasse, consultius est ut hujusmodi dies festi penitus aboleantur. Doctissimus Zanchius in Præcept. 4. de hoc argumento disserens, hanc proponit regulam, *Si quando sacra Dei ipsius Instituta, superstitione vel alio abusu contaminata fuerint; repurganda sunt ab omni abusu; sed ipsa retinenda sunt, quemadmodum fecit Apostolus, 1 Cor. 11. In casu Sacre Cene: sin vero, que contaminantur superstitione vel alio abusu fuerint Adiaphora, tolli penitus & possunt & debent; quemadmodum Ezechias sustulit serpentem æneum, qui fuit populo offendiculum in superstitionem. Idem etiam statuit de aliis diebus festis, Magis consentaneum est cum prima institutione, & cum scriptis Apostolicis; ut unus tantum dies in Septimana totus sanctificetur, quam si plures. Sentit Danaus in 4. Præcept. dies festos in prisca Ecclesia memorie Christi & ipsius beneficiorum sacratos fuisse ad redarguendos homines Ethnicos, qui quicquam tale, quale de Christo prædicat Evangelium, unquam fuisse negabant: Nobis (inquit ille) hodie eosdem dies observare nihil necesse est, quibus cum Ethnicis aut Christum passum vel natum negantibus res non est: itaque neque dies istos colere aut observare necesse est aut operæ pretium.*

Verum in Ritibus & Ceremoniis adiaphoris, præcipua pacis Ecclesiasticæ, & ædificationis in charitate ratio habenda est: si jam introducti sint in aliquam Ecclesiam, & absque tumultu ac
 pacis

pacis jactura aboleri nequeant, tutius videtur ut abique omni superstitione observentur, quam ut funditus abrogentur: sin in Ecclesia aliqua per consuetudinem nondum invaluerunt; & novitate perturbaturi sint, & schismatis periculum se-eum allaturi; consultius videtur, ut à ritibus non-necessariis abstineatur, quam pacis beneficium jucundum amittatur, & charitatis officium necessarium omittatur. Rectè monet *August.* Epist. ad *Casul.* *Utique cavendum, ne tempestate contentionis, obnubiletur serenitas charitatis.*

Quer. 8. Quid censendum de locis Sacris, in quibus cultus divinus celebratur? *Resp.* Patriarchæ ad Dei cultum externum utebantur Altaribus & Lucis, *Gen. 13. 4. Gen. 21. 33. Gen. 22. 1.* In deserto utebantur Tabernaculo portatili; post in terra Canaan Solomonis Templo, quod testatur etiam *Tacitus*, lib. 5. fuisse Templum immensæ opulentix.

Gentiles primo Deos suos seu Idola colebant sub Dio; habebant & excelsa sua, nempe, Montium Cacumina, ut & Lucos; teste *Lucano*, lib. 1. ubi loquitur de *Druidum* cultu; *Nemora alta remotis incolitis lucis.* Quemadmodum in Templo Hierosolymitano, fuit Atrium, Sanctum, & Sanctum Sanctorum; pariter & *Gentiles* habebant Aream seu Porticum, Basilicam, & Adytum seu penetrale, quod nemini fas erat intrare, præterquam Sacerdoti, ut testatur *Cesar*, lib. 3. de *Bello Civili.*

Chri-

Christiani Antiquitus precabantur versus Plagam Mundi orientalem Θ το Ηλιακον κλιμα (inquit *Iust. Mart. Quest.* 118.) quod putarent Clima orientale, esse divinum habitaculum : hæc autem Superstitio iis postea malè cessit ; nam *Tertulliani* tempore accusati fuerunt, quod *Solem* colerent, *Tertull. Apol. cap.* 16. Quod ad loca sacra spectat, hic duo extrema sedulo cavenda sunt, 1. Illud Pontificiorum, qui locis sacris aliquam sanctitatem affingunt : Aliis quidem ratio fuit Templi Hierosolymitani respectu specialis promissi præsentiae divinæ in isto loco : verum nunc sub Evangelio nulla est promissio specialis in ordine ad locum aliquem certum & determinatum : vult enim Deus homines ubivis Gentium semet in spiritu & veritate adorare ac invocare, iisque præsentiam suam pollicetur, *Joan.* 4. 21, 22, 23. *Matth.* 18. 20. *Act.* 10. 35. *1 Tim.* 2. 8. 2. Alterum extremum est *Anabaptistarum*, qui locis sacris ad alium quemvis usum promiscuè utuntur : verum putamus Magistratum pro officio suo recte facere, qui loca ista ad commodiorem populi Christiani usum in externo Dei cultu extruenda, & in eum tantummodo finem cum decore ab *Ædituis* conservanda curat.

Vitia Sabbathi sanctificationi opposita, sunt, 1. Sabbathi neglectus, qualis est Phanaticorum, qui publici cultus exercitia tanquam Pædagogicæ judaicæ Rudimenta negligunt ac rejiciunt : non cogitant isti prædictum à Prophetis sub Ver. Test.

Test. fore etiam cultum publicum sub Nov. Test. *If. 2. 3. Micæ 4. 2.* Non cogitant supinam separationem à cultu publico fuisse vetitam sub Nov. Test. *Heb. 10. 25. Jud. epist. 19. 2.* Sabbathi contemptus fastuosus, qualis est eorum phanaticorum, qui *Perfēdijæ* audiunt, & publici Cultus exercitia tanquam infirma, & egena Elementa despectui habent: Hi sunt de quibus vaticinatus est *Petrus*, 2 Epist. 2. 18. *Nam prætumidam vanitatem loquendo, inescant eos per carnis cupiditates lascivas, qui verè effugerant eos, qui in errore versantur.* Non cogitant isti, quod Dominus noster Iesus Christus, conventus Ecclesiæ publicos, præsentia suâ sapius honestavit, *Lue. 4. 16. Introivit, ut consueverat, die Sabbathi in Synagogam, & surrexit ut legeret.* Non cogitant, quod *Petrus & Joannes*, summi Apostoli, ascenderint in Templum sub horam precationis, *Act. 3. 1.* ut cultui publico in cætu Ecclesiastico interessent. 3. Superstitiosa abstinencia ab operibus necessitatis absolutæ, ex. gr. in casu incendii, vel hostium incursum inopinato: Superstitiosi hujus erroris magno suo damno pœnas luerunt Judæi cum plures, semet crudeli *Antiochi* Lanienæ potius exponentes, quam semet die Sabbathi adversus hostem defenderent, 1 *Maccab. 2. 38. Joseph. lib: 12. de Bell. Judaic. cap. 8.* Superstitiosa hæc Sabbathi observatio, fuit re-vera Sabbathi & Bonitatis divinæ profanatio; quasi Deus Sabbathum in tendiculum & ruinam homini destinasset; cum pro sua bonitate non hominem

nem propter Sabbathum, sed Sabbathum propter hominem fecerit.

Quer. Quænam sunt rationes dissuasoriæ à neglectu & contemptu Sabbathi Christiani, seu diei Dominici? *Resp.* 1. Quia per Sabbathi observationem, tanquam conspicuam, & præcipuam Religionis externæ partem, Deus Religionem universam designat, *Nehem. 9. 14. Sabbathum quoque Sanctum tuum, notum fecisti iis. II. 56.* 2. *Beatus Mortalis observans Sabbathum, ne profanet illud.* Ac proinde qui Sabbathi nullâ teneatur Religione, is ab omni Religione alienum semet miserè prodit indicio suo. 3. Quia observatio Sabbathi Christiani, est nobis, ut & olim diei septimi Judæis, signum spiritualis nostræ à Deo Sanctificationis, *Exod. 31. 13. Sabbatham meam servatote: nam signum est inter me & vos, per Generationes vestras, ad cognoscendum, me Jehovah esse qui sanctifico vos.* Qui autem Sabbathum Christianum negligunt vel profanant (cum sit signum spiritualis & internæ sanctificationis) nec à pravis animi cupiditatibus cessant, Deum sibi Sanctificatorem non habent; neque Sabbathi illius perpetui (nisi resipuerint) in Cœlis participes erunt. 4. Quia per Sabbathi neglectum & contemptum, tanquam per cuniculos subterraneos, subvertitur omnis Religio: hinc est, quod Dominus nullius præcepti obedientiam severius exegerit, quam Quarti; & cum Religionem omnem everfam per Prophetas significat, polluta & violata sua Sabbatham conqueritur, *Ezech. 20. 12.*
Ezech.

Ezech. 22. 8. Ezech. 23. 38. 4. Quia in præcepti hujus violatores, Deus severe admodum animadverterat, Num. 15. 36. Jer. 17. 27. 5. Denique, Quia qui negligunt & contemnunt Sabbathum, seipsos frustrantur mercede à Deo, Sabbathum custodientibus, proposita, nempe, tum pace interna, Is. 56. 5. Is. 58. 14. tum pace externa, Jer. 17. 24, 25. Primo itaque mane singulis diebus Dominicis gratiam à Deo efflagitemus, qua Diem istum in ipsius honorem & animæ nostræ requiem sanctificemus: absit, ut nosmet à cœtu Ecclesiæ subducamus. De conventu Ecclesiæ, die Dominico præsertim observando, ita loquitur Zanchius in 4. Præcept. Nisi impediat inevitabilis necessitas, semper una cum aliis, sanctorum cœtibus interesse oportet: qui autem secus facit, gravissimè in Deum peccat, quia mandatum Dei de sanctificando Sabbatho contemnit.

C A P. VI.

De Virtutibus & Officiis ; nec-non de Vitiis oppositis Præcept. 5. Decal. comprehensis.

PATRIS nomine in hoc Præcepto intelligimus, 1. Magistratum Supremum & subordinatum. 2. Ecclesiæ Pastores, qui *Patres* spirituales & Ecclesiastici audiunt. 3. Maritum & Uxorem qui *Pater-familias* & *Mater-familias* appellantur. 4. Parentes Naturales. 5. Dominos Servorum. 6. Denique Præceptores Discipulorum

cupulorum. Cum autem relatio fit mutua inter Superiores & Inferiores, de singulis singulatim (Deo dante) agemus.

Magistratus officium in Subditos & Subditorum in Magistratum.

Quar. 1. Quid requiritur in Magistratu erga subditos? *Resp.* 1. Requiritur pietas exemplaris in omni Magistratu sive Supremo sive subordinato, *Dent.* 17. 18, 19. *Exod.* 18. 21. ut sint *viri strenui*, h. e. animo forti & constante in munere desungendo; *timentes Dei*; *Veraces*, h. e. fidem in promissis inviolatam servantes; & *Osores turpis lucri*, cum non tam privatum, quam commodum publicum spectare & curare debeant; *Qualis Magistratus fuit pius & generosus Mordecaius*, *Esther.* 10. 3. *Procurans bonum populo suo.* Timor Dei, est virtus in Magistratu fundamentalis, cum eum in munere exsequendo iustum reddat, *2 Sam.* 23. 3. *Qui dominatur hominibus, iustus esto, dominans in timore Dei.* Et ab omni injustitia immunem conservet, *Nehem.* 5. 15. *Principes priores, inquit Nehemias, qui antecesserant me, praegravabant populum, &c. ego vero non feci ita, propter reverentiam Dei.* 2. Ut pietatis studium, & veram Religionem inter Subditos suos Magistratus Supremus promovendam curet, *Is.* 49. 23. *Et erunt Reges nutritii tui, & famina principes eorum nutrices tuae.* Huiusmodi fuerunt *Jehoshaphat*, *2 Chron.* 17. 7, 8. *Ezekias*, *2 Chron.* 30. 5, 6. & *Josias*, *2 Chron.* 35. 6.

35. 6. Habent quidem potestatem coercivam in rebus Ecclesiasticis, qua Ministros Ecclesiæ adigant ad officium præstandum, secundum Dei in Verbo suo institutum, ut *Ezekias*, 2 *Chron.* 29. 30. & *Josias*, 2 *Chron.* 35. 6. Ut & Ministros in munere defungendo, protegendæ potestatem; & præsentia sua per nobiles deputatos cohonestandi, 2 *Chron.* 17. 7, 8, 9. Hujusmodi fuerunt Christiani Imperatores, ex. gr. *Constantinus Magnus*, qui Concilium primum *Nicenum* indixit, in quo damnata Hæresis *Arii*; *Theodosius Senior*, qui Concilium *Constantinopolitanum*, in quo damnata fuit Hæresis *Macedonii* & *Eunomii* contra deitatem Sp. Sancti; *Theodosius Junior*, qui Concilium *Ephesinum*, in quo damnata fuit Hæresis *Nestorii*, personas duas Christo affingentis; & *Martianus* Concilium *Chalcedonense*, Edicto publico coegit, quo suppressa fuit *Eutychetis* Hæresis de confusione duarum naturarum in Christo. Recte dicit *August.* lib. 3. contra *Crescon.* In hos Reges, qua Reges, serviunt Deo; si in regnis suis præcipiunt bona, & vetant mala; non tantum, quæ spectant ad Societatem humanam, sed etiam ad Religionem divinam.

3. Requiritur in Magistratu *Justitia*, *Prov.* 16. 12. Abominationi sit regibus committere improbitatem: nam justitiâ stabilitur solium. *August.* de *Civit. Dei*, lib. 4. cap. 6. Magna regna, remota justitia, nihil aliud sunt quam magna latrocinia. Quemadmodum corpora superiora cœlestia, semper sunt in motu, nec quiescunt ab influxu

fluxu virtutis suæ in corpora inferiora: pariter & Superiores à Deo in potestate constituti, quiescere non debent ab influxu potestatis & virtutis suæ; quo magis res Subditorum indies vigeant, & efflorescant. Magistratu Supremo, dignum fuit illud *Hadriani* Imperatoris, licet *Ethnici* dictum, *Talem memet Imperatorem erga Subditos geram, qualem optarem, si egomet privatus essem.* Requiritur in Magistratu *Iustitia* tum *Remunerativa* in probos, & bene-meritos; tum *Vindictiva* in Improbos & male-meritos: de utraque, *Pf. 101. 6, 7. Oculi mei attendent ad Veraces terræ, ut consideant mecum, &c. Non habitabit intra domum meam faciens dolum, loquens mendacia non stabilietur coram oculis meis. Rex David, Barzillaium bene-meritum in ipsius filio remuneratus est; ut & male-dicum Shimeium, supplicio adjudicavit, quem limitibus Civitatis Hierosolymæ circumscripsit primum Solomon, & limites transgressum, supplicio capitali afficiendum curavit.*

4. *Æquitas*, seu *ἐπιεικεία*, (quæ ἀποδοτικὴν summi juris moderatio prudens est) tum in Legibus condendis, nempe, ut sint paucae, perspicuae, & observatu possibiles; non instar legum *Draconis*, quæ propter nimiam severitatem dicebantur in sanguine scriptæ, *Prov. 13. 14. Lex sapientis, est Scaturigo vitæ, ad recedendum à tendiculis mortis.* Leges enim observatu difficiles, sunt tanquam *pressura Nasi, quæ educit sanguinem*, *Prov. 30. 33. Cum Antiochus Tributum in uno tantum*

tum anno duplicaret, dixit *Hybrias*, *Quin & aut-
tumnus duplica, ut ex agri redditibus annuis, popu-
lus Tributum persolvere possit.* Quin potius Ma-
gistratus, Deum, Magistratum absolute supremum,
imitari debet, qui leges suas populi sui faculta-
tibus & viribus attemperavit, *Exod. 12. 4.*
Levit. 5. 7, 11. Elucet etiam hæc æquitas in
legibus bonis exsequutioni mandandis, absque
personarum respectu, h. e. quod fas & æquum est,
præstando tum nobili, tum ignobili; tum divi-
ti, tum pauperi, *Levit. 19. 15. Deut. 33. 9.*

5. *Clementia* in puniendo citra Condignum,
in quantum cum bono publico consistere potest:
Elogium illud Regibus Israël laudi fuit, *1 Reg.*
20. 31. Reges domus Israël, Reges benignitatis
sunt. Hujusmodi fuit *Clementia Davidis*, qui
Shimeum solummodo intra civitatis *Jerusalem*
limites primo circumscripserat: de hac Virtute,
omni viro Principe digna, loquens *Seneca*, di-
cit, *Principi non minus turpia esse multa suppli-
cia, quam medico multa funera.* *Nerva & An-
tonius* Imperatores, monetæ imprimendum cu-
rarunt effigiem *Brontie* super pulvinar molle de-
cidentis: quo Emblemate significabant, Justi-
tiam vindicativam in *Clementiæ* gremio tandem
conspiciendam esse.

Quer. 2. Quodnam est subditorum officium
in Magistratum, præsertim Supremum? *Resp.*
Debent, 1. eum revereri, *Prov. 24. 21. Reve-
rere Jehovah, fili mi, & Regem;* nempe, Deum,
suprema & religiosa Reverentia; Magistratum

vero

vero supremum, supremâ civili, 1 *Chron.* 29. 20.
Tota Congregatio, inclinato vertice, incurvaverunt se Jehovæ ac Regi. Quo in loco, Reverentia Dei & Regis tam interna, quam externa conjunguntur, licet specie distinctæ (cum altera sit religiosa, altera civilis) quia omnis subditus verè pius & Dei timens, Magistratum à Deo constitutum ex ipso Religionis actu imperato reveretur. *Tertull.* ad *Scapulam*; cap. 2. *Christianus nullius est hostis, nedum Imperatoris, quem sciens à Deo suo constitui, necesse est ut ipsum diligat, revereatur, ac salvum esse velit.* Eum autem revereri debent Subditi *Animo*, *Eccl.* 10. 20. *Ore & Sermone*, *Exod.* 22. 12. Invehitur *Apost.* *Judas* (v. 9.) in eos, qui dominatum rejiciunt, & dignitates probris incessunt, qui enim subjectionis jugum cervici suæ semel excusserunt, linguæ etiam blasphemæ in Superiores frænum statim laxare solent. *Judices Romani* (ut testatur *Valer. Max.*) dixerant eum, qui *Principes* venerari nesciret, in facinus quodvis facile ruere.
 2. Debent Subditi, supremo Magistratui *Subjectionem & Obedientiam*, *Rom.* 13. 1. *Tit.* 3. 1. *Obedientia* quidem in omnibus Illi in Deo debetur: verum si Magistratus *Supremi* mandata repugnent *Legi divinæ*, vel in re pietatis, vel communis æquitatis, dicendum cum *Petro*, *Act.* 4. 19. *An justum sit apud Deum, vobis potius auscultare, quam Deo, judicate.* Quod etiam testatur *August.* in *Ennarrat. Ps.* 124. *Milites Christianos respondisse Imperatoribus Ethnicis,*
 I si quando

si quando ipsis, ut Idolis sacrificarent, præciperent: Imo Christianorum laudatur patientia, Heb. 10. 34. quod bonorum direptionem æquo animo absque omni tumultu tulerint: Victrice hac fidelium Patientiâ, per Dei benedictionem, crevit Religio Christiana. Celebre & luculentum est Orosii in hanc rem testimonium, lib. 6. cap. 1. *Christiana fides, per multa retro secula, savientibus undique adversum se Gentibus, Regibus, Legibus, Cædibus, Crucibus, ac Mortibus reprimi, nullo modo potuit; imo inter hæc & per hæc crevit. Testatur Tertull. Apologet. Quoties metimur, toties serimur. Nunquam majori triumpho (inquit Sulpitius) vicit Ecclesia, quam cum decem annorum stragibus sub Diocletiano vinci non potuit.* 3. Debent Deum supplices pro Magistratu orare, Jer. 29. 7. 1 Tim. 2. 1. Tertull. Apolog. cap. 31. *Oramus pro Regibus, Principibus, & Potestatibus, ut omnia tranquilla sint: vobiscum enim, nimirum, Ethnicis concutitur imperium: concussis enim cæteris membris ejus, utique & nos in aliquo loco casus seu ruine invenimur.* 4. Debent Magistratui Supremo Tributum; idque Naturæ & Gentium jure; cum æquissimum sit, ut Illi, qui sub Deo, subditos & subditorum bona omnia protegit, partem bonorum Subditi deferant: Gratitude hæc, fundatur in ipso jure naturali: qui vero secus fecerit, alienegando, vel clam subtrahendo tributum, summæ ingratitude, cum perverso Nabale in Benefactorem & Protectorem suum Davidem,

reus

rēns peragitur: quin etiam peccat in præceptum Christi Servatoris, *Matth. 17. 27. Matth. 22. 21. Date quæ sunt Cæsaris, Cæsari.* Imo Christiani; Imperatoribus in Ecclesiam sævientibus; tributum persolverunt, ut testatur *Iust. Mart. Apol. 2. Tributa & collectas deputatis à vobis ubique & ante omnia deferimus, sicut & edocli fuimus à Domino nostro Iesu Christo.* Quemadmodum à terra & aqua, vapores exiles ascendunt ad corpus sibi superius, nempe, *Aerem*; & in imbribus largioribus descendunt: pariter, quæ subsidia, ad sumptus publicos sustentandos, sparsim & minutim à Subditis expenduntur, larga benedictione protectionis, tum à motibus domesticis, tum à vi externa per Magistratum Supremum rependuntur.

Quær. 3. Quænam sunt Vitia, maximè opposita virtutibus, & officio requisito in Magistratu? *Resp. 1.* Supinus neglectus rei Religionis, qualis fuit in *Gallione* præconsule *Achaie*, *Act. 18. 17. Neque quicquam eorum Gallioni curæ erat.* 2. Tyrannis & subditorum oppressio; cum ille, tanquam pater, filios, subditos suos Lege Dei & naturæ protegere teneatur: licet autem subditi non possint nec debeant de Magistratu Supremo vindictam sumere; habet tamen ille Deum severum vindicem; quod magno suo malo experti sunt graves isti oppressores, *Pharaoh, Herodes, Ascalonita*, & complures Persequutores Ethnici.

Quær. 4. Quodnam sit Vitium maximè oppositum

fitum Virtuti, & officio in Subditis requisito
Resp. Vitiū maximè oppositum, est *Rebellio*.
 Quemadmodum *Rebellio* in Deum, ob atrocita-
 tem, comparatur impiæ & diabolicæ divinationi.
1 Sam. 15. 23. Sicut peccatum divinationis est
Rebellio. Pariter & rebellio in Magistratum
 Dei in terris Vicarium, non incommode assimi-
 ri potest divinationi magicæ: qui enim artibus
 magicis, semel irretiti sunt, plerumque iusto De-
 iudicio magis ac magis iisdem implicantur: Pa-
 riter, qui nomina & vires suas Rebellioni in Ma-
 gistratum dedere, sæpius metu & veniæ despera-
 tione in pejus quotidie vergunt, & scelera sceleribus
 accumulunt: peccatum hoc gravissimum, si-
 licet Magistratus Supremus nonnunquam pro
 multitudine delinquentium, & virium suarum
 imbecillitate, ac spretæ autoritatis neglectu
 non possit punire, & in Sontes animadvertere.
 Deus tamen, qui spretæ & lesæ Majestatis Vindex
 est, de rebellibus, præsertim *Corypheis*, serius
 ocus vindictam sumet, ut videre est in *Chore*, &
 ejus *Corrèis*, Num. 16. 31, 32. In *Abimilecho*
Sechemitis, Judic. 9. 23. & in *Absolone* filio
 Subdito in patrem ac Regem ingraticissimo
2 Sam. 18. 9.

*Pastoris Ecclesiæ in populum sibi Subditum,
 officium, & contra.*

Quer. 1. Quid requiritur in Ecclesiæ Pasto-
 ribus ac Rectoribus, ut officium erga Gregem, co-
 ræ suæ commissum, præstent? *Resp. 1.* Ut si

pii in omni conversatione, & in doctrina Ortho-
doxi, *Rom.* 2. 22. *1 Tim.* 4. 12. 16. *Tit.* 2. 7.
2. Ut sint διδασκαλικοί, apti ad docendum, habentes
δυναμιν ἑρμηνευτικῆς, facultatem interpretandi
& explicandi veram doctrinam positivam: nec-
non ut sint διλογητικοί, apti ad consultandum ad-
versarios, *Tit.* 2. 9. Oportet Episcopum tenacem
esse fidelis illius sermonis, ut possit & exhortari
doctrina sana, & contradicentes convincere. 3. Ut
sint comes & mansueti, si quando pro muneris &
officii ratione res ipsis est cum iis, qui sunt à vera
Religione alieniores, *2 Tim.* 2. 24, 25. 4. Ut
populi sibi commissi animas, sana doctrina ex Dei
verbo pascant, *Jer.* 3. 15. *Acl.* 20. 28. Et ut Sa-
cramenta in simplicitate, secundum Christi insti-
tutum, administrent, *Matth.* 28. 19, 20. *1 Cor.*
11. 23. 5. Ut populum à præceptis divinis
aberrantem, non tantum ex verbo Dei reprehen-
dant; sed etiam disciplina, & censura Ecclesia-
stica ad rectam semitam reducant, *Matth.* 18. 17.
1 Cor. 5. 4, 5. *2 Cor.* 2. 6. *Chrysostr.* de Offic.
Sacerdot. lib. 2. Quod seduli esse debeant in Mi-
nisterio, edocet exemplo Petri, quem Christus
interrogavit, num ab ipso amaretur? non quod
ignoraret, sed ut doceret hujus maximum indi-
cium esse curam Gregis illi commissi. Quantam
autem debeant Pastores Ecclesiæ vigilantiam &
diligentiam adhibere in munere obeundo, osten-
dit *Chrysostr.* comparisonem instituendo inter
Pastorem Ecclesiæ & Pastorem ovium, 1. Ovis
perditæ damnum, pecunia redimi potest; at ani-

mae perditæ jactura, non nisi Ministri (ni resipuerit) jacturâ sempiternâ. 2. Pastor ovium invigilat ovibus, tantum adversus fures & feras: sed Pastor Ecclesiæ adversus diabolum & phalanges asperas, non ferro quidem circumseptas, sed quibus pro universa armatura ingenium ipsis suum abunde satis est. 3. Possunt ovium Pastores eas vincere & cogere: sed non licet Ministris vim Gregi asferre; neque enim ad delictorum modum oportet & multam ipsam adhibere; sed tanquam conjecturis quibusdam explorandus est animus delinquentium; nequa fiat, ut dum consuere vis, quod interruptum est, scissuram deterioriorem facias; & lapsi, quem emendare velis, casus ipse per te major reddatur: monet etiam ibidem, ut pie & circumspicte ambulent Ministri coram populo, *Non possunt, inquit, Episcoporum vitia dissimulari; sed vel parva & exigua manifesta fiunt; Athleta domi se continens, imbecillitatem suam ab aliis occultare potest; sed in pulvere manifestum fit, quid possit.*

Quer. 2. Quodnam officium requiritur in Grege erga Pastorem? Resp. 1. Reverentia filialis erga Pastorem, ut Patrem spiritualem, una cum amore sincero conjuncta, 1 Thess. 5. 12, 13. Rogamus autem vos, fratres, ut agnoscatis eos qui laborant inter vos, &c. Et quam maximè charos ducatis propter opus ipsorum. Philip. 2. 29. Excipite igitur eum in Domino cum omni gaudio, & tales in pretio habete. 2. Populus Pastoris curæ commissus, interesse debet cœtui publico,
ad

ad rem divinam ibi peragendam; idque animo honesto, non ut Concionatorem in sermone irretiant ad obrectandum apud alios (qui Phariseorum mos fuerat, *Marc. 12. 13.*) vel instar eorum, de quibus loquitur *Chrysof. lib. 5. de Offic. Sacerd.* Quæ, ut sibi falso adblandiuntur, discipulorum conditionem supergressi, spectatorum exemplo, tanquam in Theatro otiose sedent; aliis huic, aliis illi concionatori applaudentibus: sed animo sincero ad publicam synaxin, verbo divino obsequendi animo, accedere debent, ut fecit Centurio, *Act. 10. 33.* 3. Debet subjectionem disciplinæ & correptioni Ecclesiasticæ; ut & obedientiam piis & sanis consiliis è verbo Dei depromptis, *Heb. 13. 17. Obedite duëtoribus vestris & obsecundate.* 4. Debet alimoniam liberalem & honestam præbere, quæ Ministro Ecclesiæ jure naturæ & gratitudinis debetur, *1 Cor. 9. 9. 11. Gal. 6. 6.*

Quer. 1. Quænam sunt vitia, virtuti & officio pastoralis opposita? *Resp. 1.* Impietas & improbitas vitæ, quæ in quovis peccatum grave; in Ministro autem Ecclesiæ gravissimum est. *Chrysof. lib. 6. de Offic. Sacerd.* Sacerdotum peccata, privatorum peccatis longè graviora sunt; ut patet ex *Levit. 4.* ubi tantundem præcipitur offerri pro Sacerdotis peccato, quantum pro universo populo; & graviora sunt Sacerdotum peccata, non naturâ ipsâ, sed Sacerdotis, qui ea commiserit dignitatis conditione: quin & Sacerdotium filie fornicationis supplicium gravius, quam
alia

alia luebant. 2. Doctrinae Heterodoxia, qua populo summè noxia est, *Matth. 15. 14. Quod si cecus cecum per viam duxerit, ambo in foveam cadent.* 3. Imprudentia in censuris & correptionibus Ecclesiasticis adhibendis: *Summa enim (inquit Chrysost. in eodem loco) opus est prudentia Sacerdoti in correptionibus: nam ut corporis vulnera, si atteris, curatum difficiliora reddis; sic animi morbi, si irrites, magis fiunt rebelles.*

Quer. 4. Quænam sunt vitia, populi officio erga Pastorem Ecclesiæ opposita? Resp. 1. Verbi divini in ore Concionatoris supinus neglectus, vel superciliosus contemptus, quem in semet redundare conqueritur Servator Christus, Luc. 10. 16. Qui vos audit, me audit; & qui vos rejicit, me rejicit. 2. Levitas, & inconstantia affectus erga Pastorem, qualis fuit inconstantia populi erga Joannem Baptistam, sanctitate & doctrina eximium, *Joan. 5. 35. Ille erat lucerna ardens & lucens, vos autem voluistis ad momentum exultare ejus luce. Et Galatarum erga Apost. Paulum, Gal. 4. 15, 16. Testimonium reddo vobis, vos, si fieri potuisset, oculos vestros effossos daturus mihi fuisset: num inimicus factus sum vobis, dum vobis vera loquor.* Hinc oritur scabies ista Ecclesiæ Pastori admodum molesta, & ipsi populo summopere noxia, nempe, pruritus audiendi novos & nova, *2 Tim. 4. 3.* 3. Obstinata quorundam separatio à conventu Ecclesiæ publico; quod vitium in quibusdam perstringit Apost. *Heb. 10. 25. Non deferentes aggregationem nostri mutuam, si-*
cuti

cuti mos est quibusdam. Cypr. lib. 3. Epist. 3. Etsi videntur in Ecclesia zizania esse, non tamen impediri debet aut fides aut charitas nostra; ut, quoniam zizania in Ecclesia esse cernimus, ipsi de Ecclesia recedamus; nobis tantummodo laborandum, ut frumentum esse possimus: in domo magna (2 Tim. 2. 20.) sunt non modo vasa aurea, sed & fictilia: ceterum, vasa fictilia confringere, soli Domino datum est, cui etiam virga ferrea concessa est. August. lib. 2. contra Epist. Parmen. cap. 13. Si quando ex ipsa parte, nempe, Novatianorum, venientes etiam Præpositi, pro bono pacis, correpto Schismatis errore, suscepti sunt; & si visum est opus esse, ut eadem officia gererent quæ gerebant, non sunt rursus ordinandi: sed sicut Baptismus in iis, ita & Ordinatio mansit integra. Quinetiam moderni, & strictioris disciplinæ in moribus corrigendis studiosi, à doctrina & praxi Separationis, longè alieni sunt. Brightman. in Apocalyp. cap. 3. Scelestus & blasphemus est eorum error, qui sic ab hac Ecclesia deficiunt; intelligit Anglicanam, quam Ecclesiæ Laodicene comparat; quasi Christus hinc prorsus exularet, nec ulla spes Salutis manentibus esset. Parker de Polit. Eccles. lib. 1. cap. 14. Non in muri dejectione, sed in fundamenti ipsius demolitione separatio duntaxat licita est: nam (1 Tim. 6. 5.) loquitur Apost. de fundamentali corruptione doctrinæ illius, quæ est secundum pietatem: nullum igitur Separationis vestræ in Scripturis, aut exemplum piorum hominum, aut præceptum Prophetarum

rum & Apostolorum extat. 4. Ingratitudo, si quando alimoniam non subministrat, vel Pastorem ad litem forensē subeundam cogat, oblitus Canonis istius Apostolici, *Gal. 6. 6. Communice* autem qui instituitur in Sermone, cum eo qui se instituit, omnia bona.

Officium Mariti in Uxorem, & contra.

Quer. 1. Quodnam est Mariti officium erga Uxorem? *Resp. 1.* Ut uxorem amore conjugali prosequatur absque omni acerbitate, *Coloss. 3. 19.* Quemadmodum *Abraham* Patriarcha, *Saram*, licet plus æquo iracundiorem, *Gen. 16. 5, 6.* & *Elcana*, *Annam*, licet sterilem & afflictam, *1 Sam. 1. 8.* 2. Ut familiæ prospiciat, quæ ipsi usui sint, pro facultatum, vocationis & vitæ conditione, *1 Tim. 5. 8.* Ad quod præstandum, ipso jure naturæ tenetur, cum etiam bruta Animantia, catulis & pullis suis provideant; ad quod etiam jure Matrimoniali obstringitur, cum sit caput familiæ; ac proinde omnibus ipsius membris, & præcipue Uxori prospicere debet. 3. Debet maritus cum ea prudenter cohabitare, *1 Pet. 3. 7.* Tribuens ei honorem, ut vasi infirmiori, non irritans impotentem animi muliebris affectum ad contentionem & rixas, quibus ipsius infirmitas aliis manifesta fiat; sed prudenter infirmitates præveniens, & quantum in se est, indecora quævis occultans, quemadmodum & vox honorandifumitur, *1 Cor. 12. 24.* 4. Debet maritus

tus uxoris infirmitates (excipio eas, quæ divortio legitimam causam præbent) tolerare; h. e. non ob infirmitates seu affectuum impotentiam separare, vel societatem deserere; quod in omni etiam Societate, nempe, ecclesiastica, civili, vel domestica requiritur, *Gal. 6. 2. Ephes. 4. 2.* Quod intelligendum est de infirmitatibus societatis ipsam essentiam non-perimentibus: *Moses* protervam *Zipporam* non deseruit, neque *Job* uxorem, licet iniqua consulentem, *Job. 2. 9.* & halitum ipsius cum fastidio averſatam, *Job. 19. 17.*

Quær. 2. Quodnam est officium Uxoris erga Maritum? *Resp. 1.* Debet uxor marito, ut Capiti subjectionem, nec-non reprehensioni ipsius, ut domini sui, *1 Pet. 3. 1.* Si homo lapsus non fuisset, mulier quidem ei ut digniori, & donis eminentiori, subordinata fuisset (quod jus ordinis & decori postulare videtur) sed propriè dicta subiectio Marito, ut reprehensori & correctori, non fuit ante lapsum, ut apparet, *Gen. 3. 16.* *Quin, erga virum tuum appetitus tuus esto, & ipse præsto tibi.* Neque nunc potest uxor domestica bona vel ex voto, viro inconsulto, alienare, *Num. 3. 6, 7, 8.* Verum potuit Maritus pro jure suo, votum uxoris in iis quæ pones se erant, irritum reddere. *2.* Debet viro obedientiam in Domino, h. e. in omnibus licitis, *Tit. 2. 5.* Licet ipse à Religione vera alienus esset: cum uxor pia & orthodoxa, tanto magis tali Marito officium præstare debeat, ne secus vera Religio per eam male audiat,

audiat, 1 Pet. 3. 1, 2. 3. Debet uxor esse lenis ac quieti spiritus, ne sit altercationibus & rixis viro, suo molesta, Prov. 19. 13. Ut enim *Stilla continua sunt jurgia mulieris*. Cum enim *Modestia* sit isti sexui summo ornamento, *rixatio effrenis* est summo dehonestamento. 4. Cum uxor jure matrimoniali ascita sit in partem sollicitudinis domesticæ, debet liberorum educationi pie ac probæ invigilare; & domi (nisi necessitas & honesta familiaritas exitum urgeat) manere, Tit. 2. 5. & rem domesticam procurare in bonum & commodum familiæ, Prov. 14. 1. 1 Tim. 5. 14. 5. Denique, debet uxor etiam Mariti infirmitates tolerare (excipio gravissimas istas, quæ vinculum conjugale dirimunt) qualis est morositas, iracundia, sordida parcimonia, infirmitates & debilitates corporis, &c. Ob hæc non est deferenda Societas : sed interim potest uxor & debet modestum & opportunum adhibere consilium, quo possit maritus ab infirmitatibus vitiosis ad mentem saniozem, & frugem meliorem revocari : quemadmodum fecit lectissima femina *Abigail*, quæ morosum & misere parcum *Nabalem* non deseruit ; verum opportunè eum, postquam besternam crapulam edormivisset, delicti in *Davidem* sensu affecit.

Quer. 3. Quænam sunt vitia virtuti, & officio maritali opposita? *Resp. 1.* Inhumana & vesana in uxorem sævitia, qualis est viti cadentis aut suffigantis : hujusmodi quidem maritus demens est, cum carni suæ vim inferat, *Ephes. 5. 29.*

Nullus

Nullus unquam suam ipsius carnem odio habuit. Qui enim diligit uxorem suam, seipsum diligit, & vice versa. 2. Supina & improvida rei domesticæ incuria, 1 Tim. 5. 8. Si quis suis, & maxime domesticis non providet, fidem abnegavit, & est infideli deterior. 3. Scortatio & fœderis conjugalis Sacro-sancti violatio, de qua post in Præcept. 7. nec-non desertio malitiosa.

Quer. 4. Quænam sunt vitia opposita virtuti & officio conjugali in uxore? Resp. 1. Rixatio, & objurgatio: hæc viro animum & vultum adimit: hæc utriusque preces ad Deum impedit & interpellat, 1 Pet. 3. 7. Hæc quietem & pacem domesticam interturbat; cum melius sit vitam in deserto solitariam degere, quam in Ædibus spatiosis & speciosis, una cum muliere contentiosa & indignabunda, Prov. 21. 19. 2. Otiosa & neutiquam necessaria frequens à familia divagatio, instar viduarum istarum lascivientium, 1 Tim. 5. 13. 3. Rei familiaris per ignaviam, vel luxum devastatio, Prov. 14. 1. Famina stulta, manibus suis destruit domum suam. 4. Denique, desertio malitiosa, vel fœderis conjugalis per scortationem violatio, Prov. 2. 17. Mulier extranea, derelinquit ducem adolescentiæ suæ, & fœderis Dei sui obliviscitur.

Officium Parentum in liberos, & contra.

Quer. 1. Quodnam est officium Parentum erga Liberos? Resp. 1. Ut pietatis & morum probitatis exemplo liberis suis præeant, & præluceant;

ant; ipsosque domi in via pietatis & honestatis erudiant; prout fecit Pater fidelium *Abraham*, Gen. 18. 19. *Lois & Eunyce*, 2 *Tim.* 1. 5. 2 *Tim.* 3. 15. 2. Ut ipsos in bonis literis & honestis disciplinis instituendos curent, *Prov.* 22. 6. *Instrue puerum pro ratione viæ ipsius; etiam quum valde senuerit, non recedet ab illa.* Qui autem sumptibus in hunc usum misere & insipide parcunt, pecuniæ magis quam liberorum commodo consulunt: Educationis liberalis inopiâ Liberi redduntur ingeniî servilis: verè quidem & argutè respondit *Aristarchus* Ludimagister Atheniensis civi misello, indignanti tantam pecuniæ summam ad filium instituendum ab ipso expeti, quippe, cum tanti servum emere posset: Imo (inquit *Aristarchus*) si tu Majorem pecuniæ, quam filii rationem habes, hoc pacto duos tibi comparaveris servos, utpote, unum emeris, alterum vero, filium tuum educationis inopiâ domi apud te servum habueris. 3. Debent parentes in eos pro gravitate delicti, & ætate animadvertere, admonendo, increpando vel castigando, *Prov.* 19. 18. *Eph.* 6. 4. Hic parentes, pro sua prudentia, à duobus extremis sedulò cavebunt; à nimia indulgentia, ne liberos corrumpant, *Prov.* 13. 24. *Qui cohibet virgam suam, odit filium suum: qui autem amat eum, tempestivè procurat eruditionem ei.* Et à nimia severitate de causis leviusculis, nè animum ipsis adimant; ipsosque vel stupidos, vel à parentibus alieniores reddant: si vero offensa fuerit.

fuerit gravior in liberis ætate adultioribus, debent parentes non animum, sed vultum ad tempus subducere; quemadmodum semet gessit *David* erga filium *Absolom*; debentq; pro Liberis procacioribus prece supplice apud Deum contendere, ut ipsos reducat, & gratiæ insuperabilis potentia in ordinem redigat: quod fecit *Monica* mater *Augustini*; & exaudita fuit, sicut sæpius in ipsius solamen prædixerat *Ambrosius* Episcopus *Mediolanensis*, dicendo, *Non potest filius tot lachrymarum perire.* 4. Debent parentes liberis suis (quoad fieri potest) *Thesauros* in posterum congerere, 2 *Cor.* 12. 14. *Non enim debent filii parentibus, sed parentes filiis Thesauros recondere.* Non autem in fraudem Liberorum gulæ nimium indulgere: qui id faciunt, semet brutis animantibus deteriores produnt; cum ista ut catulis vel pullis provideant, ventrem suum sæpius defraudent, granaq; solidiora frustatim in ipsorum usum comminuant.

Quer. 2. Quodnam est officium Liberorum erga parentes? *Resp.* 1. Debent ipsos honore & reverentia filiali prosequi, *Levit.* 19. 3. *Quisque matrem suam & patrem suum timetote.* Ubi nomen *Matris* nomini *Patris* præponitur; ne liberi belle semet officio despectos putent, si patrem revereantur; licet matrem interim neglectui habeant. 2. Debent obedientiam iis in Deo Patri supremo, *Prov.* 23. 22. *Ausculata patri tuo, qui genuit te; neque contempnas, cum senuerit, matrem tuam.* *Ephes.* 6. 1. *Liberi, auscultate in Domino*

Domino parentibus vestris ; id enim est justum.
 3. Debent semet, quamdiu sunt in familia, disciplinæ paternæ submittere, *Heb. 12. 7. Quis enim est filius, quem non castiget Pater :* filius vero contumax, & disciplinæ omni recalcitrans apud Judæos, ex Judicum sententia lapidibus obæbatur, *Deut. 21. 18.* Si quis autem in parentes contumax permanserit, licet parentes non possint, vel Judices forsitan nolint in eum animadvertere ; Pater tamen cœlestis paternæ authoritatis læsæ severus vindex, eum manifeste & nonnunquam extraordinario supplicio ad aliorum terrorem malè mulctabit, *Prov. 30. 17. Oculum qui subsannat patrem, aut spernit obedientiam matris, hunc effodient corvi vallis, aut comedent juvenes aquilæ.* 4. Nihil majoris momenti parentibus inconsultis Liberi agere debent ; præsertim in Nuptiis ineundis : iniquum enim est, ut in familiam Patris introducant, qui in filium vel filiam cooptetur parentibus inconsultis : si qui autem parentibus insciis vel invitis matrimonium contraxerint, graviter in quintum Præceptum peccant, cum honorem in re maximi momenti iis non deferant. Quum autem multa impediunt matrimonium contrahendum (ut dici solet) quæ non dirimunt contractum ; Liberi, parentibus insciis vel inconsultis, matrimonio juncti, debent delictum coram Deo agnoscere, & veniam supplices orare ; ut & parentum iram deprecari, & delicti veniam rogare : Parentum vero est eos in gratiam

tiam recipere, & matrimonium, tanquam jam consensu partium sui juris satis ratum, consensu & benedictione paterna ratum habere. *Hieron.* Epist. ad *Sicinnum*, laudat eum, quod filio condonasset, qui clam patre nuptias inierat, quod quidem fieri non debuit: *Offensio*, inquit, fuit paterna, quoniam venturam in locum filie debuisti eligere iudicio cui fieres pater; namque aut natura filios, vel filias suscipimus, aut electione. Si vero virgo fuerit, & pater ipsius absque omni ratione consensum nuptiis iacundis vel consummandis denegat: in hoc casu, Magistratus, qui parens civilis est, suam auctoritatem; & Pastor, qui parens spiritualis est, consilium suum interponere debet, ne quo pacto patris absurda perveracia virgini fraudi fiat. 5. Debent Liberi pro facultatum ratione parentes egenos sustentare, & ut loquitur Apost. *1 Tim. 5. 4.* *ancas arcedideris*, Educationis gratiam rependere, quod fecit *Ioseph* patri suo *Jacobo*, *Gen. 34. 11.*

Quer. 3. Quanam sunt vitia Parentum officio opposita? *Resp. 1.* Impium ipsorum dictis vel factis exemplum: huiusmodi parentes, cum exempli mali rei sint, Liberos per peccata penas etiam graves luent. 2. Neglectus in ipsis educandis, & honestarum disciplinarum (quoad possunt) cognitione instituendis, vel ipsis pro delictorum gravitate corripiendis: huiusmodi infelix conniventia & crudelis indulgentia, Sacerdoti *Eli* & ipsius filiis profligatis

gatis male cessit, 1 Sam. 4. 17, 18. 3. Rei-familias per inertiam vel luxum devastatio, Prov. 23. 21. Ebriosus & comessator pauper fiet, & panniculòs induet dormitator.

Quer. 4. Quænam sunt vicia Liberorum officio in Parentes opposita? *Resp.* 1. Parentum mandatis inobedientia, qualis prædicatur futura postrentis & pessimis mundi temporibus, 2 Tim. 3. 2. 2. Parentum neglectus vel contemptus, qui à Deo gravissimè punitur, Prov. 30. 17. sicut, vice versa, qui officium honoris, obedientiæ & gratitudinis erga Parentes præstant, promissum habent longævitas, & prosperitatis in hac vita, quod experti sunt Rechababæ patri suo morigeri, Jer. 35. 2, 3. Sin ejusmodi filii morte præmatura e medio tollantur; quicquid benedictionis temporalis his deest, abunde superq; in vita æterna compensatur. 3. Ingratitudo Liberorum quorundam, qui à parentibus simplicioribus bona sermè omnia domestica eblandiuntur; & ipsos, cum nihil amplius habent quod dent, negligunt, neque sustentant.

Officium Domini seu Heri erga Servum, & contra.

Quer. 1. Quid requiritur in Domino seu Hero erga Servum? *Resp.* 1. Moderatio in labores exigendo, non supra animi vel corporis vires; cum vir justus, etiam jumenti sui vitam curet, Prov. 12. 10. multo magis Servi sui, cum quo

quo naturæ communionem habet, vitam curare tenetur, ne ipsum nimio labore enecet.

2. Debet Dominus Servo alimoniam sufficientem ad corporis vires reparandas & sustentandas suppeditare, *Prov. 31. 15. Et surgens dum adhuc nox est, dat escam domui suæ & pensum puellis suis: si secus fecerint, sicut instar istorum exactorum rigidorum, Exod. 6. 11. qui pensum ad rigorem exegerunt, sed stipulam non dederunt.* 3. Debetur moderatio in supplicio infligendo, *Ephes. 6. 9. αἰνῆτες τὰς ἀπειλὰς remittentes minas.* Non de quavis re servum increpantes & semper ringentes, quod servum vel stupidum, vel securum reddit, cum putet Dominum suum id non tam ex judicio & prævia deliberatione, quam ex affectuum impotentia pro more ipsius antiquo facere: notum & celebre est illud *Archite* in servos suos dictum, *Nisi iratus essem, verberibus vos cederem.* Dominus omnis sive Herus ab altero extremo etiam cavere debet; ne servum nimia licentia, nimia familiaritate, vel nimia in victu & amictu indulgentia corrumpat, & insolentiorum reddat, *Prov. 29. 21. Qui delicate educat à pueritia servum suum, tandem erit orbis liberis, h. e. faciet ut servus de ipsius favore nimium præsumat, tanquam esset filius.* 4. Debetur Servo merces laborum, *Luc. 10. 7. Dignus est operarius mercede sua. Coloss. 4. 1. Domini, equitatem & æquabilitatem servis exhibete. Sit justa & æqua proportio inter mercedem*

cedem & laborem: neutiquam autem Dominus propter servi sui simplicitatem, vel urgentem necessitatem, minus æquo reddere, vel in diem differre debet, *Levit. 19. 13.* Multo minus detinere, *Deut. 24. 15.* Hujusmodi violenta vel fraudulenta detentio, est gravis oppressio, ad Deum in vindictam clamitans, *Mal. 3. 5.* 5. Debet Dominus vitæ pietate, & morum probitate, servo suo præire, ut ad bonum incitetur, & à malo deterreatur: cum autem Dominus flagitiosus est, contendunt sæpe servi, quisnam ei in sceleribus magis adblandiatur, *Prov. 29. 12.* *Dominatoris attendentis verba falsitatis, omnes ministri sunt improbi.* 6. Debetur compassio & sublevatio in morbo vel aliis angustiis, cujus dilucidum exemplum habemus in *Centurione*, *Matth. 8. 6.* Servus item in ætate senili minime negligendus, nedum rejiciendus est; quum & Romani Ethnici decreverint, ut equi & jumenta, quæ oneribus portandis in Capitolii structuram inserviiissent, senio post confecta in pascuis pinguioribus usque ad vitæ exitum saginarentur. 7. Denique debetur comitas & patientia in audiendo servum innocentiam suam defendentem, *Job 31. 13, 14.* *Si sprevi causam servi mei aut ancille mee litigantium mecum, &c.*

Quæ. 2. Quid requiritur in servo erga Dominum? *Resp. 1.* Reverentia & honor, licet ipsius Dominus ab omni pietate & vera Religione alienus esset, *1 Tim. 6. 1.* *Quicumque sub*

jugo sunt servi, Dominos suos omni honore dignos ducunt, ne nomen Dei & doctrina blasphemetur. Multo magis hunc honorem Domino suo Christiano servus Christianus debet, 1 Tim. 6. 2. Licet enim Christiani omnes in Christo & beneficiis ipsius spiritualibus, pares quoad essentiam & speciem prerogativæ sint: hæc tamen paritas, ordinem in Civilibus & Oeconomicis minime tollit: Aequatores, qui sunt in altera sententia, ordinem omnem pessundant, & Reges ac Regna subvertere satagunt. 2. Fidelitas sincera tum in fidei suæ commissa custodiendo; qualis fuit in Jacob, Gen. 31. 39, 40. & Joseph, Gen. 39. 8, 9. tum in mandata Domini sui, licet procul absentis summa cum fide exsequendo, ut fecit servus Abrahami, Gen. 24. 33. 3. Obedientia in Deo Domino supremo, Coloss. 3. 22. *Servi, auscultate per omnia iis, qui Domini sunt secundum carnem.* Eamque promptam absque cunctatione, & alacrem absque responsatione, Tit. 2. 9. 4. Denique Domini sui magis, quam privati commodi rationem habere debet: nequaquam autem Domini sui nomine vel autoritate, ad privatum & inhonestum lucrum abuti debet, prout fecerat magno suo malo Elizei servus Gebezi, 2 Reg. 22. 23.

Quer. 3. Quænam sunt vitia officio Domini seu Heri opposita? Resp. 1. Inhumana sævities, qualis fuit Ethnicorum olim, qui in Servos vitæ & necis potestatem usurpabant: hu-

jusmodi consuetudo non fuerat in populo Dei, *Exod.* 21. 27. Et jamdudum, à quo prævaluit Religio Christiana, ab Imperatoribus Christianis abrogata fuit. 2. Crudelis injustitia in laborum mercede detinenda, vel diminuenda, *Mal.* 3. 5. *Accedam ad vos in judicium, &c. contra oppressionem detinentes mercedem Mercenarii.*

Quer. 4. Quænam sunt vitia officio servi opposita? *Resp.* 1. *Ουδελυσδουλια*, *Servitium ad oculum*, *Coloss.* 3. 22. Magno quidem conatu & strepitu coram Domino servire videtur: verum absente Domino, servus nequam vel ad otium, vel ad rixas, vel etiam pugnas cum conservis semet componit, ad morem istius servi reprobi, *Matth.* 48. 49. 2. Canina & impudens adulatio & assentatio, instar Parasiti istius apud Comicum, *Ais? aio; Negas? nego.* Hujusmodi servus est pestis, & Domino suo laqueus, *Prov.* 29. 5. *Vir qui blanditur amico suo, rete pandit contra pedes ejus.* *Julius Cæsar*, Ministrorum Aulicorum adulationi ad summam arrogantiam succubuit, dum voces istas emisit, *debere jam homines consideratius secum loqui, & pro Legibus habere, quæ ipse dicit.* 3. Perfidia Deo & hominibus exosa: perfidus *Gebexi*, leprâ ad diem mortis, usque percussus fuit, *2 Reg.* 5. 27. *Amalekita* qui in bello sub *Shanle* merebat, seque dominum suum jam moribundum ad mortem præcipitasse in gratiæ aucupium apud *Davidem* mentitus fuerat, capite

pite pœnas merito luebat, 2 Sam. 1. 15. Mari-
 us devicto Cinna, edicto publico servis omni-
 bus, qui dominos suos factionis Cinnana ob-
 truncarent, & ipsorum ad se capita afferrent,
 libertatem promisit : eumque unus domini sui
 caput attulisset ex promissi Religione, eum
 primo libertate donavit ; sed ex detestatione
 perfidiæ de rupe Tarpeia statim præcipitandum
 curavit. Vetrinius Thurinus, Alexandra Severa
 Imperatori Minister aulicus, ingentes opes
 supplicantibus accessum ad Imperatorem ven-
 dendo accumulabat ; quod cum resciret Impe-
 rator, ministrum istum palo affigendum, & su-
 mo ad mortem usque suffocandum mandavit,
 hoc Epitaphio fronti superimposito, fumo pu-
 nitur, qui fumum vendidit. Postea autem (ut
 plerumque ex malis moribus oriuntur bonæ
 leges) Constantinus magnus, Lege sub gravi
 pœna sanxit, Imperatoris velum ne sit venale.

*Officium Præceptoris in Discipulum, &
 contra.*

*Quer. 1. Quid requiritur in præceptore er-
 ga discipulum ? Resp. 1. Ut pietatis & hone-
 statis sit discipulo exemplum vivum & conspi-
 cuum, Rom. 2. 21. Qui doces alium, teipsum
 non doces ? 2. Eruditio vocationi & muneri
 quadantenus congrua ; cum Deus quemcunque
 ad munus aliquod vocat, donis etiam ipsum
 instruat : qui vero ex privata gratia præcepto-
 rem minus idoneum eligunt coram sunt ipsius*

in

in munere defungendo defectum vel errorum.
 3. Prudentia in seligendo ex Authoribus quæ
 sunt decora ac honesta & utilia, eaque prælegen-
 do: *Plato*, lib. 2. De *Repub.* Juventutis Insti-
 tutoribus consulit ut nihil prælegant ex Poe-
 tis, quod discipulos vitiorum ulla delectatione
 imbuat; quia (inquit) in ætate ea juvenili;
 quæ opinionibus accipiuntur difficulter elui,
 avellique consueverunt. Adultiores & præser-
 tim nobiliores discipuli in linguarum peritiæ,
 Historia, Geographia, & Philosophia, nempe,
 Logica, Ethica, & Physica instituendi sunt: si-
 quidem (ut monet *Lyps.* de *Monit. & Exemp.*)
 duæ istæ partes Philosophiæ, nempe, Ethica &
 Physica, formant discipuli animum, vel ad vir-
 tutum amorem & pretium; vel ad notitiam
 cœlestium & terrestrium, & quibus magnitudo
 animi oritur; & simul ad modestiam, collati-
 one utrorumque. 4. Humilis modestia, &
 animi sobrietas requiritur præsertim in Præ-
 ceptore cathedræ sublimioris, quâ disciplinis
 humanis, & ipsa etiam Philosophia utatur tan-
 quam Ancilla sacre cognitioni, ut domina,
 subserviente; cum hæc omnis cognitionis prora
 & puppis sit. Prudentia etiam in castigando
 & corripiendo summopere opus est; cum pro-
 cacibus enim severius, cum mansuetioribus mi-
 tius agendum: exploranda sunt ingenia; ado-
 lescensculi, quorum cordi alligata est improbi-
 tas vinculis pessimæ delectationis & consuetudi-
 nis, verberibus cadendi sunt; *Prov.* 22. 15.

Stultitiam

Stultitiam alligatam animo pueri, virga eruditionis amovebit procul ab ipso. Verum si qui mollioris & sequacioris ingenii sint, potius increpandi, Prov. 17. 10. Urit increpatio prudentem magis, quam si percutias stolidum centies. Cavendum enim tum à nimia familiaritate & ridicula blanditie, ne Adolescentis animus corrumpatur, & Præceptoris autoritas spernatur, tum à nimia Orbilii severitate in supplicii carnificina exercenda, ne stupidior, & à studiis alienior, discipulus reddatur.

Quæ. 2. Quid requiritur in discipulo erga præceptorem? Resp. 1. Reverentia & honor, cum præceptor sit (ut ita loquar) parens moralis, cui (ut olim dixerat Alexander magnus de præceptore suo Aristotele) debet bene esse, indignatus est Imperator Theodosius, cum conspiceret filium suum Arcadium præceptori Arsenio sedentem respondere; & præceptorem coram filiolo increpavit, quod hoc ferret, cum autem causaretur Arsenius eum esse Imperatoris filium, & etiam Imperatorem designatum: imo (inquit Theodosius) quò melius semet filius meus disciplinæ scholasticæ submiseric, eo melius posthac aliis imperare sciverit. 2. Cupiditas discendi, Prov. 12. 1. Qui amat eruditionem, amat scientiam. Rectè monet Lips. de Constant. lib. 2. cap. 5. Ut Aquileges, cum mane halitum quendam erumpentem è terra vident, indicium id habent latentium aquarum: sic mihi de facunda scaturigine virtutum spes, ubi

ubi in adolescente praeit, & elucet cupiditas, literas bonas & honestas disciplinas discendi.

3. Silentium modestum Praeceptore praegente; discipulis Pythagorae silentium per annos complures indictum fuit; num igitur grave esse debet per horas pauculas? qui discunt silentes, eo promptiores ad recte & opportunè dicendum reddentur; dum saepenumero, qui sunt in Scholis loquaciores, alias ubi loqui debent, tam muti quam pisces sunt.

4. Diligentia in studiis qua instar formicae congerit discipulus in ætate ætatis juvenilis, quæ ipsi usui sint in hyeme rigente ætatis senilis: recte enim monet Plato, lib. 1. de Repub. ætatem juvenilem virtute & honestis studiis transactam, blandam esse nutricem ætatis senilis. Cicero, qui quondam in Eloquio discipulus, postea vero Magister & Praeceptor, dicebat in Orat. pro Archia poeta, *Quantum alii trihunt intent-pestivis convivii, quantum denique Alea, quantum pile, tantum egomet ad hac mea studia recolenda sumpsero.* Celebre, & imitatione omni dignum, est Solonis effatum. *Τοιαῦτα πάλαι μάθωναι, quotidie adiscendo aliquid, senex fio.* Xenophon in Cyrop. *Τοις ἀγαθοῖς οἱ πονοὶ ὄφελος, viris probis labores sunt opusculum.* Proverbium apud Hebraeos fuit, *Qui sedat in vespere Sabbathi, comedit in Sabbatho.*

5. Gratitude erga Praeceptorem, cum enim viri nobiliores grati sint & liberales in eos, qui canes ad venandum, qui accipitres ad aucupium & Hippocomos vel Hipponomos

ponomos suos munificentia larga prosequuntur: quanto majori gratitudinis officio coli debent, qui liberis instituendis operam dant? æquum enim est ut qui Lampadis luce fruuntur, Lampadi oleum subministrent: quam gratum semet præbuit *Aristoteles* erga *Proxenum*, qui patre suo jam mortuo, eum in honestis disciplinis edueaverat? & ut gratiam rependeret, filium ipsius *Nicanorem* in disciplinis liberalibus enutrivit.

Quer. 3. Quænam sunt vitia officio Præceptoris opposita? *Resp. 1.* Imperitia ad docendum; quæ elegantibus ac vocantibus opprobrio, præceptoris dedecori, & ipsi discipulo fraudi est; ac si quis nutrici ubera non habenti infantem nutriendum tradat. 2. Arrogans & superciliosa petulantia Doctorum quorundam sublimioris cathedræ; qui sacræ fidei mysteria ad Philosophiæ humanæ decempedam erigunt; qui Ens infinitum, & finitum eodem modulo metiuntur; ac si quis Gigantis & pygmæi pedem eodem metiri modulo conaretur; hujusmodi homines, *hæreticorum Patriarchæ*, non immerito apud *Tertullianum* audiunt. 3. Imprudentia in disciplinam exercendo, dum nunc *Mittonis* nimia familiaritate, quæ auctoritatis contemptum parit; nunc *Menedemi* & *Orbilii* nimia utitur severitate, quæ stuporem magis, quam honorem elicit.

Quer. 4. Quænam sunt vitia discipuli officio opposita? *Resp. 1.* Irreverentia rusticana, & detestanda

detestanda in Præceptorem ingratitude; cum omnium minime deceat eos, qui moribus bonis & honestis disciplinis instituuntur, moribus illiberales & sordide ingratos semet præbere. 2. Ignavia & desidia, quæ vitiorum omnium mater & nutrix est: qui enim opportunitati bonas literas & honestas disciplinas addiscendi desunt, sero tandem & frustra *Coccyfinum* illum poetæ repetent, *O mihi præteritos referat si Jupiter annos.* Sæpius discipulo recolendum est illud, *Prov. 18. 9. Qui semet remisse gerit in opere suo, frater est disperdenti.* Hic enim bonorum in ipso portu; ille, temporis pretiosi, quo bona comparanda erant, in ipso itineris initio jacturam facit. 3. Deniq; contumax recalcitratio adversus disciplinam & correptionem scholasticam, qua semet in exitium præcipitem dat; nam, *qui odit correptionem, morietur*, *Prov. 15. 10.* Turbones vero, si incorrigibiles permanserint; nè malum exemplo pessimo in alios proserpat, è Schola eliminandi sunt.

C A P. VII.

De Virtutibus & Vitiis Præcept. 6. Decal. comprehensis.

A M I C I T I A.

Quæ. 1. Quid requiritur in *Amicitia* ineunda? *Resp. 1.* Ut fiat in re bona; non autem

autem in re mala, *Isi. 8. 12. Ne dicatis conjuratio, in quibuscunque dicit populus iste Conjuratio. Qualis fuit Spuria ista Pilati & Herodis amicitia, in impiis adversus Christum consiliis, Luc. 23. 12. Qualis fuit Phariseorum & Sadduceorum, licet in doctrina Resurrectionis dissentientium, conjuratio nefaria contra Christum ejulque Apostolos. 2. Ut fiat sedula observatio morum ejus, cum quo ineunda est amicitia; nimirum fidei ipsius in pristinos amicos expiscatio; qui enim iis fidem sesellit; si è re privata fuerit, recentioris amicitiae rationem nullam habebit; cum neutiquam amicus pristinus & amicus paternus derelinquendus sit, Prov. 27. 10. 3. Ne homo cum quo ineunda est amicitia, sit spiritus acerbi; hujusmodi enim homini placere non poteris, nisi temet pessimis ejus moribus & cupiditatibus accommodaveris, imo & mancipaveris, Prov. 22. 24. Ne colas amicitiam cum iracundo, & cum furibundo ne congrediaris. 4. Ne sit mendax, quia non potest esse firma amicitia, ubi non est mutua fides: quin etiam mendax sepius amico adulatur, eumque in alios licet innocuos provocat, Prov. 29. 5. Vir qui blanditur amico suo, rete pandit contra pedes ejus. 5. Ne sit futilis & rimarum plenus, non enim ulla intima amicitia esse potest cum homine isto, cui arcanum animi consilium committere non possis; futilis enim Blatero, licet animo punitivo malo,*

malo, amicum & arcanum simul proderet potest.
6. Non est ineunda amicitia cum homine flagitioso: iste enim, nisi ipsi concurras ad eandem luxus profusionem, maledicet, & contumeliis ac convitiis famam tuam, quantum poterit, laedet, 1 Pet. 4. 4. *Quamobrem illi, non concurrentibus vobis ad eandem luxus profusionem, blasphemant vos.*

Quer. 2. Quid requiritur ad amicitiam intactam conservandam? Resp. 1. Mutua libertas & familiaritas in consulendo, Prov. 27. 9. Ut unguentum, & suffitus letificat animum: ita discedo amici sui, quemque magis quam consilium proprium: in admonendo, Prov. 27. 17. Ut ferrum ferro atuit vir, ita virum acuit facies amici sui. Et pro re nata privatim absque omni acerbitate vel magisteriali arrogantia amicum reprehendendo, Prov. 27. 6. Fidelia sunt vulnera amici. Dionysius Siciliae Tyrannus, cum in captivitatem abduceretur, conquestus esset hanc Regum potissimum miseriam esse, quod Adulatores quamplurimos haberent; verum per paucos amicos, qui ipsos de delictis libere monerent. 2. Mutua animi infirmitatum tolerantia, Ephes. 4. 2. Tolerantes alii alios per charitatem. Gal. 6. 2. Alii aliorum onera portate: e mundo enim discedenda est, priusquam Beatorum ab omni infirmitate prorsus immunum amicitia troamur: nunc autem recte vivitur (ut ait August.) si sine crimine vivitur; qui autem sine peccato se vivere existimat, non id agit, ut peccatum

peccatum non habeat, sed ut veniam non accipiat. Paulus, Petrum, ob dissimulationem, graviter reprehenderat; verum in summa cum eo amicitia permansit. Calvinus, Epist. ad Bulling. dicit se dolere, quod audiret Lutherum nonnunquam in se dicta acerbiora proferre: verum se eo esse animo, ut, licet Lutherus semet Diabolus vocaret, eum tamen tanquam Dei Sanctum æstimaturus esset. 3. Mutua in rebus adversis compassio & consolatio, Job. 6. 14. Cujus liquefcit erga amicum suum benignitas. Ita Chusai obviam venit Davidi laceratâ tunicâ suâ & terrâ impositâ capiti suo, 2 Sam. 15. 32. Sincera enim amicitia maximè apparet in rebus adversis, tanquam lux in tenebris, ut & elucet in mutua congratulatione in rebus secundis; Quemadmodum Rex Tyri Chiram, Solomoni congratulatus est, 1 Reg. 5. 7. Verum complures amicitiam mentiuntur congratulando in rebus secundis, prout Shimet, 2 Sam. 19. 16. qui tamen in rebus adversis summam prodiderant animi malitiam. 4. Constantia & fides inviolata, Prov. 18. 14. Vno cui sunt amici, colenda est amicitia: est enim amicus conjunctor fratre. Chusai, (qui vocatur Davidis amicus) Davidi animo, & consilio adhæsit, cum Absalom ipsius filius Rebellionem nefandâ descripsisset. 5. Ut conservetur amicitia, locus non est dandus pravis animi suspicionibus; cum charitas non cogitet malum, 1 Cor. 13. 5. Siquidem in dubiis tutissimum est in benignioris partem,

tem, dicta vel facta amici interpretari, & pristinae amicitiae officia indubie recordari: sin hoc pacto nequeas pravarum suspicionum aculeum animo evellere, multo consultius est, ut amico tuo suspicionis tuae vulnus aperias, quam ut animo doloris ulcus foveas, *Matth. 18. 15.* Si reus fuerit, amicam tuam & privatam admonitione eum lucrifacies, & strictius tibi obstringes: sin semet purgaverit, & insons deprehensus fuerit, temet a suspicionis morbo in posterum curabis.

6. Cavendum sedulo ab insinuationibus & adulationibus Sufurronum, *Prov. 16. 28.* *Sufurro disjungit summe conjunctos.* Ac proinde animus, aures, & vultus ab hujusmodi nebulonibus subducendus est, *Prov. 25. 23.* *Ut Cecias gignit pluviam; ita vultum indignabundum lingua simulat.*

7. Cavendum denique, ne quid iniustum ab amico petas: recte respondit *Phocion* Athenienfis *Antipatro*, iniustum postulanti, *Non poteris me simul amicum & adulatorem tibi habere.*

8. *Quer. 3.* Quodnam est Vitium Amicitiae oppositum? *Resp. 1.* Animi malitia, & odium professum: Rationes autem ab hac animi malitia diffusoriae sunt, 1. Quia reddit hominem diabolo similem, qui dicitur *malus ille*, qui malitiae omnis in homine author, & promotor est, *Joan. 8. 44.* & qui ira ad iracundiam inveteratam, & malitiam usque locum dat, diabolo locum dare dicitur, *Ephe. 4. 26. 27.*

2. Animi malitia, & odium, est apud Deum homicidium,

homicidium, 1 Joan. 3. 15. *Quisquis odit fratrem suum, homicida est; & nonis nullum homicidam habere vitam eternam in se manentem.* 3. Est certum indicium hominis nondum regeneriti, Rom. 1. 29. & Paulus loquens de seipso ante statum conversionis, ingenuè confitetur, (Tit. 3. 3.) *Eramus quoniam & nos in malitiâ & invidiâ degentes.* 4. Est summo impedimento pietatis exercitii, ut Verbi auditioni, 1 Pet. 2. 1, 2. & orationi ad Deum, 1 Tim. 2. 8. *Volo igitur viros precari in quovis loco, puras manus attollentes absque irâ & disceptatione.* 5. Quia malicia animi assimilatur fermento, 1 Cor. 5. 8. *Quod, scilicet, totum hominem fermentet & inficiat, nempe, aures pruritu ad maledicta de eo, quem odimus, avidè accipienda; oculum invidiâ; linguam maledicentiâ; & dextram, quoad possumus, violentiâ.* 6. Denique, summo est obstaculo, quo minus Deus homini malicioso peccata remittat, Mar. 11. 26. *Si vos non remiseritis, nec Pater ille vester, qui in calis est remittet offensas vestras.*

Resp. 2. Vitium, seu peccatum Amicitiae maximè oppositum, est amicitia simulata; cum quis animi malitiam dissimulat, & amicitiam verbis vel gestu simulat, usque dum vindictæ opportunitatem nactus fuerit; quâ malâ arte obsecundat sathanico isti, *Machiavelis consilio, Olia professa perdunt vindictæ locum.* Simulata hæc amicitia, est magis noxia, quam aperta inimicitia; sicuti spiritus malignus, in ange-

lum lucis semet transmutans, magis fallax & noxius est, quam si in specie aliqua horrenda appareret: istiusmodi fuit amicitia simulata *Josbi* in *Amasaum*, quem sub specie oculi ferro trajecit: hujusmodi homines Deus, qui charitas & ipsa veritas est, summo odio habet; & tandem ipsis larvam detrahet, ut malitiam & simulationem omnibus manifestam & exosam reddat, *Prov* 26. 23, 24, 25, 26. *Tegit odium; sed revelabitur malitia ejus in Congregatione.*

ΦΙΛΗΣΥΧΙΑ, *Studium pacis.*

Rectè distinguit *Bernardus* inter *Pacatum*, *Patientem*, & *Pacificum*: Homo *pacatus*, est, qui bona pro bonis reddens, quantum in se est, nemini vult nocere; *Patiens*, est, qui non reddens malum pro malis, etiam potens est sustinere nocentem; *Pacificus*, est, qui bona pro malis reddens in promptu habet & prodesse nocenti. Primus, quantum in se est, pacem habet; Secundus tenet pacem; Tertius facit pacem. *Bernard* *Serm.* ad *Clerum* de *Convers.*

Quer. 1. Quænam sunt rationes, seu argumenta incitantia ad studium Pacis? *Resp.* 1. Quia Deus passim vocatur *Deus Pacis*, cum pacis Author, Fautor, & supremus Conservator sit. Redemptor noster vocatur, *Is.* 9. *Princeps Pacis*: quo magis autem Pacis studiosi fuerimus, eo magis Deo pacis, Christo Principi pacis, & Sp. Sancto pacis in cordibus nostris Obfignatori, similes fuerimus: verum si vindictæ

dictæ cupidî simus, Spiritum ejus non sapimus; *Luc. 9. 54, 55.* 2. Fideles omnes constituunt unum Christi corpus mysticum, cujus Christus caput est, *Ephes. 4. 3, 4.* & comembra debent pacem & concordiam inter semet alere. 3. Studium pacis veræ, & sinceræ Religionis comes est, *Jacob. 3. 17.* *Quæ supernè est sapientia; primum quidem pura est, deinde pacifica, moderata, &c.* 4. Quia pacis studiosis, & aliis ipsam consulentibus, erit lætitia, *Prov. 12. 20.* Licet enim non semper ex animi sententia, pacem apud homines assequantur; si tamen eam, quoad possunt, sequantur, veluti officio suo pulchrè defuncti, pace in conscientia, & lætitia in corde suo fruentur; pax enim in conscientia, & lætitia in corde, nexu individuo conjunguntur; quemadmodum maris tranquillitas, & ipsius serenitas.

Quer. 2. Quum debeamus, quantum in nobis est, cum omnibus hominibus pacem colere, Quænam sunt conditiones requisitæ ad pacem, cum hominibus colendam? *Resp. 1.* Ut queramus pacem unà cum veritate; sin homines nobiscum pacem colere noluerint, nisi veritati divinæ renunciemus, non secus quidem faciunt quam *Hæmonitæ*, qui pacis sœdus cum *Jebusitis* inire noluerunt, nisi lege hac iniquissima, ut oculum dextrum effoderent, *1 Sam. 11. 2.* Similiter pontificii concordiam in re Religionis cum Reformatis respuunt, nisi Pontificis Romani primatum & dominatum super universam

sam Ecclesiam Christianam agnoscant; nisi ip-
 sius Pontificis infallibilitatem in Cathedra
 venerentur; & dogmata ac Canones
 Concilii *Tridentini* amplectantur: verum paci
 humanæ satius est, quam veritati divinæ renun-
 ciare. 2. Ut insectemur pacem una cum pie-
 tate & honestate, *Heb. 12. 14. Pacem sectamini
 cum omnibus & sanctimoniam, sine qua nemo
 videbit Dominum.* Ut nihil in pace profe-
 quenda faciamus, pietati & bonis moribus re-
 pugnans, hoc pacto *Abraham* cum *Hittitis*, &
Lot cum *Sodomitis* pacem civilem coluit; vi-
 vebant inter Ethnicos & profanos, verum tam
 immunes erant ab omni communione errorum
 & flagitiorum cum iis, quam sunt pisces ab
 omni salledine maris in quo vivunt: cum au-
 tem omnes homines simus, danda est opera, ut
 societatem humanam pacis civilis vinculo con-
 servemus; idque sine ullo incommodo vel præ-
 judicio pietati & honestati, vinculum hoc pa-
 cis civilis vel domesticæ, nequaquam dissolvitur
 per diversitatem in re Religionis, *1 Tim. 6. 1:*
1 Pet. 3. 1, 2. quia si officium iis, qui nobis con-
 juncti sunt præstiterimus, licet à verâ Religione
 alienis, hoc pacto, professioni nostræ gratiam
 apud eos conciliabimus, & per Dei benedictio-
 nem ipsos lucrificiemus, *1 Cor. 7. 16.* Sin pa-
 cem & concordiam nobiscum colere noluerint,
 nisi communionem cum ipsis in tenebrarum
 operibus infrugiferis habeamus, concordie rup-
 tura

tura ipsis vitio vertenda est; nosque interim in Deo & bona Conscientia pacem loveamus.

Quer. 3. Quodnam vitium studio pacis sit oppositum? *Resp.* *Philosophum*, *studium contentionis*; cujus causæ præsertim sunt hæc, 1. *Superbia*, Prov. 13. 10. *Merâ superbiâ vir edit iurgium.* Superbia Episcopi Romani, & Constantinopolitani de universali Ecclesiæ Christianæ Episcopatu, causa fuit contentionis acerbæ per annos complures: Superbia Pompeii & Cæsaris, causa fuit summæ inter ipsos contentionis; quod ille parem, hic superiorem ferre non potuerit. Illiq; Ecclesiam Christianam; Hi Romanam Rempub. privatis suis contentionibus pessunderunt. 2. *Invidia*, quæ *Phariseos* ad acerbissimam contentionem adversus Christum exstimulavit, Joan. 12. 19. *Pharisei dixerunt inter se, videtisne nos nihil proficere? ecce mundus eum sequutus est.* 3. *Cupiditas vanæ gloriæ*; hæc *Ephraimitas* concitavit ad acerbam contentionem adversus *Jephthen*, quod ipsos (ut rebantur) victoriæ gloria adversus *Ammonitas* frustratus esset, Judic. 12. 1. 4. *Cupiditas lucri immoderata & inboneſta*; hæc dominos ancillulæ istius *Pythoniſſæ*, concitavit adversus *Paulum* & *Silam*, cum viderent se spe lucri excidiſſe, Act. 16. 19. *Demetrius*, cum videret per *Pauli* prædicationem adversus idololatriam, quæſtus ſui fore jacturam, niſi *Templa Dianæ* ſacra argentea facerent; ſumma animi & verborum contentione concitavit omnes *Artifices*

tifices adversus Paulum, *Act.* 19. 25. 5. *Ebrietas*, quæ hominem non sui compotem, ad clamorem & contentionem facile propellit, *Prov.* 23. 29, 30. *Cui va? cui contentiones? cui loquacitas? &c. Immorantibus apud vinum.* 6. *Credulitas*, mussitationibus Sufurronum adhibita, contentionem accendit, & accensam fovet, *Prov.* 26. 20. *Ut deficientibus lignis extinguatur ignis; ita quum non est susurro, filei contentio.*

Quer. 4. *Quanam sunt mala contentionem consequentia? Resp.* 1. *Contentio*, nisi initio ei opportune obviam eatur, tanquam Gangræna proserpit, & tanquam Torrens rapidus, omnia sibi obvia everrit, *Prov.* 17. 14. *Laxat aquas, qui est caput contentionis; quare antequam sese immisceat, litem ipsam desere.* 2. *Contentio* in Ecclesia, licet unius vel alterius in initio, sæpe vergit in schisma, & schisma in hæresin, ne videantur (ut rectè observat Hieron.) temere & absque causâ ab Ecclesiâ secessisse: *Apollinaris*, contentioni & disputacitati plurimum deditus, in gravissimam tandem prolapsus est hæresin. *Contentio* icidem unius vel alterius in societate domestica, vel civili in Civitate aut Repub. Societatem in factiones distrahit, & homines mutuo contendentes, tanquam duos lapides semet mutuo atterentes, tandem in nihilum redigit, *Gal.* 5. 15. 3. *Summam* affert secum molestiam aliis, quorum pacem & quietem interturbat, *Prov.* 19. 13. *Stilla continua,*
jurgia

jurgia mulieris : & ipsum contentiosum tanquam incendio urit & cruciat.

Studium Pacis publicæ.

Quer. Quid requiritur ad studium Pacis publicæ? *Resp.* 1. Debemus assidue prece supplicè apud Deum contendere, ut Regibus, & omnibus in potestate constitutis, animum benignum & pacis studiosum largiri velit, cum ipsi sint pacis publicæ Custodes & Vindices, 1 *Tim.* 2. 1, 2. 2. Debent subditi omnes Magistratus supremi, auctoritatem justam tueri, & ab omni factione & seditione hominum malefactorum abhorreere, qui nullam volunt pacem, nisi quæ sibi & privatis suis commodis subseruiat : *Non enim, ut pax sit, nolunt* (ut loquitur *August.* de *Civit. Dei*, lib. 19. cap. 12.) sed ut ea sit, quam volunt ; atque ita pax publica in frusta discerpitur ; & dum singuli pugnant, universi vincuntur : dumque pacem privatam extra publicam querunt, publicam & privatam etiam amittunt. 3. Cavendum est à malis istis paci publicæ summè noxiis ; nimirum, ab ambitione & aucupio popularis auræ & inanis gloriæ, *Philip.* 2. 3. Nihil gerentes per contentionem, aut per inanem gloriam ; ab Invidia, quæ paci publicæ inimica est, & viris boni publici ac pacis studiosis sæpe insidias struit, & consilia pacis impedit, ne aliis gloria & famæ celebritas, ex rebus bene gestis accedat : Cavendum item summopere à *φιλαυτία*, quæ commodo privato

vato inhiat, ipſique pacem & commodum publicum poſtponit; quod vir, pacis publicæ ſtudioſus, neutiquam faciet: Quemadmodum enim aqua, nonnunquam centrum quietis ſuæ derelinquit (ut liquido conſtat ab experimento Aquæductuum) & aſcendit ad corporis ſuperioris continuitatem ſervandam, & ordinem univerſi conſervandum, immunem ab hiatu inanis vacuitatis: ſimiliter, fideles & prudentes ſubditi, cedunt quiete ſua privata & commodis, ad ſervandam pacem Eccleſiæ & Reipublice per ſchiſma vel ſeditionem dirumpatur.

4. Si quando Magiſtratus contra juſ & æquum (quod Deus pacis avertat) faciem pauperum commolat (ut loquitur Propheta, *Iſ. 3. 15.*) qui paci publicæ ſtudent, debent, abſque tumultu & inſurrectione, paci publicæ conſulere, ad patientiam ſemet componere, & cauſam ſuam Deo committere: pariter & Magiſtratus, ad pacem publicam conſervandam, ſubditos oneribus non-neceſſariis, vel intolerabilibus levare, è re publica, & honore Majeſtatis Regiæ fore judicabit: male ceſſit *Rechobamo*, qui ſpreto Seniorum conſilio, juniorum præſervidorum conſilium ſequutus, Majeſtatis Regiæ prærogativam nimium premendo, ſuæ & publicæ pacis jacturam irreparabilem fecit.

Paci publicæ oppoſita ſunt, 1. *Seditio*, quæ pacem publicam convellit. 2. *Duellum* inter privatos, quod pacis publicæ opprobrium eſt.

3. *Bellum*,

3. *Bellum*, quod pacem publicam evertit.

Quer. 1. Quid est *Seditio*, & quænam sunt mala ipsam consequentia? *Resp.* *Seditio* est, vel quâ populus partium & factionum studiis à se-invicem dividitur; qualis fuit ista *Seditio*, *Act.* 14. 4. vel qua unius vel plurium *Turbonum* impulsu, populi multitudo ab officio in Superiores legitimos deficit; qualis fuit *seditio Coræ*, Num. 16. & *Schebæ*, 2 Sam. 20.

Malum *Seditionis* hinc manifesto constat; quod homo *seditiosus* vocetur *Societatis Pestis*, *Act.* 24. 5. Quo in *Loco Pharisei*, quod in thesi verum quidem fuit asseruerunt; licet in hypothese & applicatione ad *Paulum* graviter hallucinati sint; nec absque ratione homo *seditiosus Pesti* assimilatur, 1. Quemadmodum unus homo, peste infectus, complures halitu & contactu inficit; pariter unus homo *seditiosus*, complures in eadem secum societate, verbis & operibus suis *seditiosis* inficit: *Hagar* familiam *Abrahami*; unus *Demetrius* totam Civitatem; & unus *Schebach*, Regnum integrum *seditione* sua disturbavit. 2. Quemadmodum *pestis* dispersionem & diram vastationem secum affert; similiter homo *seditiosus*, Regem à Subditis, ut *Shaulis* Aulici Regem à *Davide*, alienum reddiderunt, & subditos à Rege homo *seditiosus* seducit; ut *Absalom* populi animum à *Davide* Rege, verbis *seditiosis* eblanditus fuerat, 2 Sam. 15. Hac arte nefaria *Gracchi* Tribuni, plebem Romanam à *Patriciis* diviserunt; hinc oritur

oritur Societatis vastatio & ruina certa ; omne enim Regnum vel Societas dissidens adversus sese, vastatur, & in ruinam vergit, Matth. 12. 25.

3. Quemadmodum pestis ipsum Cor, vitæ principium, primo impetu aggreditur ; pariter homo seditiosus, unitatem, quæ omnis Societatis anima est, invadit & perimit.

4. Quemadmodum pestis, est plaga hominibus à Deo inflicta ; similiter homo seditiosus, est Dei vindicis flagellum, quo puniuntur homines, prosperitate & pace ad peccandi licentiam abutentes, ut Solomon à seditioso Jeroboam, 1 Reg. 11. 14, 23.

Quer. 2. An Duellum sit licitum ? Resp. Per Duellum non intelligimus quamlibet singularem dimicationem vel pugnam inter duos ; cum necessaria sit defensio propriæ vitæ adversus latronem vel aggressorem : sed illam tantum, quæ directè & spontè suscipitur ex condito vel conventionem, idque cum periculo occisionis, vel mutilationis : istiusmodi quidem duellum simpliciter improbamus, tam in acceptante, quam in provocante, licet major sit culpa provocantis.

Rationes adversus Duellum inter multas, sunt hæc, 1. Nulla in S. Scripturis extat pugnae hujusmodi approbatio ; David quidem pugnavit cum Goliatho : sed ut id faceret, Sp. Sancti impulsu inductus fuit, ut apparet, 1 Sam. 17. 34. 2. Duellum, non est medium aptum ad veritatis manifestationem, vel criminis purgationem :

gationem : hujusmodi appellationes ad Deum
 Judicem & Vindicem, nihil aliud sunt quam ar-
 rogantes tentationes in Dei providentiam ex-
 traordinariam : Deus enim Lege sua præcepit,
 ut decisio omnis fieret, vel per testes, vel per
 iuramentum : fin vero per neutrum horum de-
 decisio fieri possit, expectandum est Dei Judicium,
 quo vel in hoc, vel in altero seculo unum-
 quodque proferet in lucem ; in hac animi fidu-
 cia committenda est causa Deo Judici justissimo,
 & innocentiae Vindici acerrimo. 3. Vindicta
 non conceditur privatis, *Rom. 12. 19. Non ipsi*
vosmet ulciscentes. 4. *Duellum*, est Bellum in-
 ter duos, quod non magis licitum est, quam in-
 ter plures ; atque adeo ejusdem est naturæ cum
 bello Civili, quod spontè & ex condicito susci-
 pere, omnes haberent pro insania. 5. In duel-
 lo quisque iudex est (ut loquitur *Ames. in*
Cas.) in sua propria causa, idque ita furore
 & vindictæ appetitu turbatus, ut semet una
 cum adversario eidem mortis periculo subji-
 ciat. Quapropter misso isto non-necessario &
 maximè illicito duello, nosmet (ut decet Chri-
 stianos) paremus ad duellum illud necessa-
 rium, quod nobis semper gerendum, est (ut pie
 consulit *Cl. Petrus Martyr. in Loc. Comm. de*
Duello) nimirum, inter veterem hominem &
 novum ; carnem & spiritum ; nam, *Gal. 5. 17.*
Caro concupiscit adversus spiritum, & spiritus
adversus carnem : nec coronabitur nisi qui le-
gitime certaverit, 2 Tim. 2. 5. Respiciamus
 Iesum

Iesum Christum ducem & perfectorem fidei nostræ, *Heb.* 12. 2, 3. Hoc duellum non est unius horæ, mensis, aut anni; sed totius vitæ: magnificum habemus Theatrum; facti enim sumus spectaculum Deo, Angelis, & hominibus, *1 Cor.* 4. 9. Gladium habemus verbi Dei, scutum fidei, adversarium diabolus, *Ephes.* 6. 12. vires habemus à Christo, *Philip.* 4. 13. victoriam tandem certam, & coronam triumphalem immarcescibilem, *Rom.* 16. 20. *2 Tim.* 4. 7, 8.

Bellum etiam iustum & licitum, est Paci publicæ oppositum, ut malum pœnæ & molestiæ: Bellum vero illicitum, est ei oppositum, ut malum culpæ, à Deo summe iusto vitatum.

Quar. 3. Quænam conditiones requiruntur ad bellum iustum & licitum? *Resp.* 1. Æquitas causæ, nempe, vel ad se & sua defendendum, quale fuit bellum *Jehoshaphat* adversus hostes, *2 Chron.* 20. vel ad sua ab hostibus recuperandum; quale fuit bellum *Abrahami* ad recuperandum *Lotum* in bello captum. 2. Iusta auctoritas Magistratus, penes quem est potestas indicendi & prosequendi bellum; cum gladium non frustra gerat, *Rom.* 13. 4. 3. Bonitas finis; non ut avaritiæ & ambitioni satisfaciat; sed procuretur & stabiliatur pax & tranquillitas publica: Quemadmodum enim omnis motus finis, est *quies*, pariter & omnium motuum

in

in Repub. finis intentus, debet esse *quies & tranquillitas publica.*

Quær. 4. An licet homines impios, vel à vera Religione alienos adiscere ad, scædus belli & pacis, in defensione patriæ? *Resp.* Licitum est scædus pacis & commercii cum ejusmodi hominibus. 1. *Abraham & Isaac*, scædus pacis inierunt cum *Abimelecho*; ut & *Jacob* cum *Labane* Idololatra, & 1 Reg. 10. *Solomon* commercium habuit cum incolis Indiæ. 2. Associatio cum iis in defensione vitæ, libertatis & bonorum, est licita. *Abrahamus* sibi ad defensionem ascivit tres istos *Canaanitas*, nempe, *Aner*, *Mamre*, & *Escol*, ad liberandum *Lotum*: quod autem quidam putant eos fuisse *Profelytas*, id gratis dicitur; cum certo constet eos fuisse *Canaanitas*, & nulla fiat mentio eorum ad verum Dei vivi cultum conversionis, *David* ad vitæ suæ tutelam inculpatam, ascivit homines impios qui dicuntur *fili Belial*, 1 Sam. 30. 22. *Nehemias* protectionem petivit à Rege isto Idololatra, *Nebem.* 2. 7. 3. Quod licitum sit indigenas, licet impios, & à vera fide alienos, ad patriæ defensionem associare, manifesto patet; cum ad hoc officium, ipso jure naturæ obligentur, & nefas sit eos arcere ab isto officio in patriam, ad quod Deus ipse juris naturæ author, eos vocat: in hac sententia est *Calvinus* in *Is.* cap. 30. v. 1. *Deus non prohibet*, inquit, *simpliciter omnem consociationem in facere cum Idololatriis: sed tantum id facit ratione specia-*
lis

lis prohibitionis, qua prius prohibiti fuerant in Ægyptum ire, auxilii gratia. Ames. lib. 5. de Cas. cap. 33. In defensione necessaria, sicut licitum est in bello justo uti auxilio bestiarum, ut elephantorum, equorum, &c. sic etiam licitum est uti auxilio hominum bestialium, exemplum probatum, inquit, habemus in Abrahamo qui, (Gen. 14.) arma sua conjunxit cum armis Regis Sodomæ. Verum in hujusmodi fœderibus, utique cavendum est, ne ulla sit conditio, quæ veræ Religioni adversa vel noxia sit.

Defensio & conservatio vitæ propriæ.

Quer. 1. An licet homini vitam propriam defendere & conservare? *Resp.* Cum vita humana sit Dei donum, ipsi conservandæ, modis omnibus legitimis, opera danda est; nimirum, 1. Mediis omnibus licitis; & ad ipsam tuendam idoneis, Dei benedictionem prece supplice quotidie postulando, ut patet ex petitione quarta Orat. domin. Quia Deus solus, virtutem & efficaciam mediis ad vitam conservandam subministrat, Deut. 8. 3. Ezech. 4. 16. Hagg. 1. 6. Matth. 4. 4. Non solo pane vivet homo, sed ex quovis verbo prodeunte per os Dei. 2. Temperantiam in omni victus ratione observando, prout decet Athletas Christianos; ne in vitæ ad gloriam æternam decursu, prægravati nimix crapulæ onere in cursu deficient, 1 Cor. 9. 25. Quisquis certat, in omnibus est continens. Intemperantia vero vitæ & sanitati plurimum

plurimum nocet, cum *plures* (ut ori vulgo est) *gula*, quam gladio pereant. 3. Prudentia opus est, qua vitæ periculum præcaveatur, & quoad fieri potest, sedulo devitetur, *Matth.* 10. 16. *Ecce ego mitto vos ut oves in medium luporum : estote igitur Prudentes ut serpentes, & simplices ut columbæ.* In die autem intervenientis persecutionis silendum est, ne homines in vitæ nostræ dispendium obloquendo provochemus, *Is.* 36. 21. *Amos.* 5. 13. nili *Casus confessionis* testimonium à nobis requirat quod in tali casu, sub quovis vitæ periculo, denegandum non est, *Matth.* 10. 33. *Luc.* 12. 8. Si autem id fieri potest absque peccato, nosmet ab adversariorum furore & sævitia subducere debemus, *Matth.* 10. 23. Tempore *Arianæ* persecutionis, dixit *Athanasius*, *Subducamus nos, O Amici ! Nubecula est & transibit.* 4. Amicis simulatis, qui nos & consilia nostra prodituri sunt, nosmet non committamus : licet *Sbaul* amicitiam erga *Davidem* simularet, 1 *Sam.* 24. 17, 18. *David* tamen pro sua prudentia, cum *Sbaul* ad domum suam discederet, semet una cum comitibus ad propugnaculum quoddam contulit, quod utique faciendum est, nisi de pristinorum hostium consilii mutatione nobis liquidò constiterit : Apostoll *Paulum* quondam Ecclesiæ Christianæ persecutorem, non facile in suam Societatem admiserunt, priusquam *Barnabas* eos de ipsius conversione certiores fecisset, *Act.* 9. 26, 27.

Quer.

Quer. 2. Cum *αὐτοκτονία*, *Suicidium*, sit vi-
tæ propriæ conservationi maximè oppositum,
An sit licitum? *Resp.* Ut nihil dicam de *Ma-
niacis*, qui nonnunquam semet in exitium præ-
cipites dant: cum commiserandi sint, utpote
sui non compotes; & hujusmodi actiones eo-
rum, non sint ex prævio consilio, nec volunta-
riæ; dico *Suicidium*, ex prævio consilio & actu
spontaneo, summè illicitum esse. 1. Qua te-
nemur, quantum in nobis est, proximi vitam
conservare; & multo magis nostram; quando-
quidem ordinatus nostrimet amor, est regula
amoris nostri in proximum. Si quis, vitæ hu-
jus ærumnarum tædio, mortem sibi conscive-
rit, in æternam miseriam semet conjicit, non
secus ac piscis ex aqua tepida Lebetis transili-
ens in ignem ardentem: quicunque autem ex
conscientiæ horrore ob gravis sceleris reatum
sibi vim infert, ut *Judas* proditor, vitam sibi
& prænitentiæ locum præscindit; quicunque
ob infamiæ notam, ut *Lucretia*; vel consilii vel
spei frustrationem, ut *Achitophel*, vitam sibi adi-
mit, animi impotentiam, impatientiam, & sum-
mam stultitiam, imo vesaniam prodit, & qui-
cunque, ut immortalitatem consequatur, vitam
sibi manu propria eripit, sicuti *Cleombrotus*
perlecto *Platonis* dialogo de animæ immorta-
litate, tanta immortalitatis fruendæ cupidi-
tate correptus fuit, ut semet statim præcipi-
tem de monte in mortem daret, pessimè qui-
dem salutis suæ æternæ consulit. 3. Ista animi
agri-

agritudo & impatientia, quæ complures Ethnicos ad vim sibi inferendam impulit, neutiquam fuit (ut plerique inter eos prædicabant) animi magni & heroici indicium, sed mollis & imbecillis. In hanc sententiam *August.* lib. 1. de *Civit. Dei*, dicit, in *Catone uricensi*, non fuisse animi fortitudinem sed molliæm; quod res adversas, utpote, *Cæsaris* dominatum ferre non posset: imo major fuit *Attilii Reguli* fortitudo, qui mortem sibi non intulit; sed potius, servandæ fidei causa, ad *Carthaginienses* reversus est, licet gravissimos supplicii dolores ibi semet perpeffurum sciret. 4. Philosophi Ethnici saniores, *Suicidium* damnarunt, non sine gravi ratione. *Plato* in *Phædone* ait, duabus de causis id non licere; primum, quod non licet occidere alienum servum, omnes autem nos esse servos Dei: deinde, quod milites damnentur, si injussu Imperatoris reliquerint stationem; Deum autem nos tanquam in statione collocasse: quare qui ejus injussu, velit locum suum relinquere, proditorem esse. *Aristot.* lib. 5. *Ethic.* Non licet civem tollere injussu Legis & Magistratus; & ideo qui semet interfecerint, graviter puniendos; infamia enim eos notari. Quin etiam Poeta *Virgilius*, hoc genus hominum collocat apud Inferos in gravissimo cruciatu.

Qui sibi letum

Infantes peperere manu; lucemq; perosi,
Proiecere animas, quam vellent Æthere in alto,

M

Nunc

*Nunc & pauperiem, & duros perferre labores ?
Fata obstant, tristiq; palus innabilis unda
Alligat, & novies styx interfusa coerces.*

Quer. 3. Quid censendum de *Sampson*, qui sibi simul & *Philisteis* vim intulit, & de propheta *Jona*, qui consilio suo *Anthor* fuit, ut *Nautæ* ipsum in mare projicerent : necnon de virginibus istis, quæ, tempore *Ethnicæ* persecutionis, semet ad servandam castitatem in fluvi-
os conjecerunt ? *Resp.* *Sampson* & *Jonas* id fecerunt ex instinctu, & impulsu divino : idem etiam judicat *August.* lib. 1. de *Civit. Dei*, cap. 26. ut nihil temere dicam de benigniore sententia Patrum quorundam de virginibus & *Matronis* quibusdam, mortem sibi ad tuendam castitatem consciscantibus ; hoc pro certo asserimus, debere Principes & Magistratus ejusmodi profligatos Raptores, summo & exemplari supplicio afficere, ne mulieres ullæ ad istud mortis genus provocentur.

Quer. 4. Quid censendum de iis, qui pulvere tormentario, navem in qua vehuntur, accendunt, ne in hostis potestatem veniant ? *Resp.* Serio optandum, ut Principes ab hujusmodi mandatis dandis animo alieni sint ; cum enim non possit Magistratus homini fonti & ad supplicium capitale damnato præcipere, ut vitam sibi adimat : multo minus homini infanti, ut semet saltam ex consequente necessario interima : licet autem in jure bello etiam defen-

sivo

sivo concidant sæpe complures ; eorum tamen nemo propria manu sibi mortem in bello intentionaliter infert ; quemadmodum illi qui manu sua ex prævio consilio navem, in qua vehuntur, accendunt absque omni spe vel intentione evadendi. Quocirca ignitis Sathanæ telis, quibus & animam & corpus per αὐτοκτονίαν perimere satagit, scutum verbi Dei dextrâ fidei strenuè opponamus. Quo tempore nos ab atrocitate plurimorum & gravissimorum scelerum ad desperatam vitæ profusionem sollicitat, opponamus illud, *Is. 1. 18. Venite jam, & disceptemus, inquit Jehovah: si fuerint peccata vestra velut dibapha, tanquam nix exalbescent; si rubra fuerint velut coccinum, similia lane erunt.* Cum ab ærumnis hujus vitæ plurimis & assiduis ad vitæ tædium desperatum extimulamur, opponamus illud, *Act. 14. 22. Oportere per multas afflictiones nos ingredi in Regnum Dei.* & *Rom. 8. 18. Statuo minime esse varia, quæ præsentē tempore perpetimur, gloriæ in nobis retegenda.* Cum à mundi infamia vel opprobrio tentamur, opponamus illud, *Is. 61. 7. Pro dedecore duplum habebitis: imo gloriam centuplam.* *2 Cor. 4. 17. Momentanea levitas afflictionis nostræ, excellenter excellentis gloriæ pondus æternum conficit nobis.* Cum à paupertate, & summa inopia ad desperatam vitæ dispendium incitamur, opponamus illud, *Jacob. 12. Beatus est vir, qui tolerat tentationem: si autem probatus fuerit compertus, acci-*

*Nunc & pauperiem, & duros perferre labores ?
Fata obstant, tristici palus innabilis unda
Alligat, & novies styx interfusa coerces.*

Quer. 3. Quid censendum de *Sampson*, qui sibi simul & *Philisteis* vim intulit, & de propheta *Jona*, qui consilio suo *Anthor* fuit, ut *Nautæ* ipsum in mare projicerent : necnon de virginibus istis, quæ, tempore *Ethnicæ* persecutionis, semet ad servandam castitatem in fluvios conjecerunt ? *Resp.* *Sampson* & *Jonas* id fecerunt ex instinctu, & impulsu divino : idem etiam judicat *August.* lib. 1. de *Civit. Dei*, cap. 26. ut nihil temere dicam de benigniore sententia Patrum quorundam de virginibus & Matronis quibusdam, mortem sibi ad tuendam castitatem consciscientibus ; hoc pro certo asserimus, debere Principes & Magistratus ejusmodi profligatos Raptores, summo & exemplari supplicio afficere, ne mulieres ullæ ad istud mortis genus provocentur.

Quer. 4. Quid censendum de iis, qui pulvere tormentario, navem in qua vehuntur, accendunt, nè in hostis potestatem veniant ? *Resp.* Serio optandum, ut Principes ab hujusmodi mandatis dandis animo alieni sint ; cum enim non possit Magistratus homini fonti & ad supplicium capitale damnato præcipere, ut vitam sibi adimat : multo minus homini infanti, ut semet saltem ex consequente necessario interimat : licet autem in justo bello etiam defen-

sivo

sivo concidant sæpe complures ; eorum tamen nemo propria manu sibi mortem in bello intentionaliter infert ; quemadmodum illi qui manu sua ex prævio consilio navem, in qua vehuntur, accendunt absque omni spe vel intentione evadendi. Quocirca ignitis Sathanæ telis, quibus & animam & corpus per *αὐτοκτονίαν* perimere satagit, scutum verbi Dei dextrâ fidei strenuè opponamus. Quo tempore nos ab atrocitate plurimorum & gravissimorum scelerum ad desperatam vitæ profusionem sollicitat, opponamus illud, *Is. 1. 18. Venite jam, & discipitemus, inquit Jehovah: si fuerint peccata vestra velut dibapha, tanquam nix exalbescent; si rubra fuerint velut coccinum, similia lana erunt.* Cum ab ærumnis hujus vitæ plurimis & assiduis ad vitæ tædium desperatum extimulamur, opponamus illud, *Act. 14. 22. Oportere per multas afflictiones nos ingredi in Regnum Dei.* & *Rom. 8. 18. Statuo minime esse paria, quæ præsentem tempore perpetimur, gloriæ in nobis retegenda.* Cum à mundi infamia vel opprobrio tentamur, opponamus illud, *Is. 61. 7. Pro dedecore duplum habebitis: imo gloriam centuplam.* *2 Cor. 4. 17. Momentanea levitas afflictionis nostræ, excellenter excellentis gloriæ pondus æternum conficit nobis.* Cum à pauperie, & summa inopia ad desperatam vitæ dispendium incitamur, opponamus illud, *Jacob. 1. 12. Beatus est vir, qui tolerat tentationem: mercedem quæ probatus fuerit compertus, acci-*

plet coronam vitæ, quam promisit Dominus iis, à quibus ipse diligitur. Denique, cum à Sathana, in Angelum lucis, semet transmutante, tentamur ad horrendum illud *αὐτοκτονίας* peccatum, sub ementito gloriæ æternæ desiderio, opponimus illud, Rom. 3. 8. *Non sunt facienda mala, ut eveniant bona.*

Conservatio vitæ alienæ.

Quer. 1. An vitæ alienæ conservationi etiam studendum est? *Resp.* Id operæ, quantum in nobis est, pro vocatione dandum est, ut vitam proximi conservemus; impium & Ἀσέβην sive dictum illud improbi Caini, Gen. 4. 9. *An castos ego sum fratris mei?* Homo enim homini deus & protector, sub Deo protectore summo, esse debet; quin etiam, Exod. 23. 5. præcipitur, *Si videris asinum osoris tui succumbentem oneri suo, dum abstines à deponendo onere illius; omnino deponito cum eo onus.* Multo magis proximum in vitæ periculo versantem, sublevare debemus: *Jonathan, Davidis vitæ conservandæ, opportunam & fidelem navavit operam.* Regina *Esther* ad conservandam populi Dei vitam, cum Rege *Abasvero* egit; quod, Deo propitio, in ipsius incolumitatem bene cessit, quin & populus *Israel*, apud Regem *Shaulen* desiderium, & consilium vehementius interposuit, ne *Jonathan* morti traderetur, 1 Sam. 14. 45. Denique, Deus ipse graviter irascitur iis, qui jure possunt injuriam à proximo am-

liri, & id non præstant, *Prov. 24. 11, 12. Eripe raptos ad mortem; nam à declinantibus ad necem, an cohiberes te? si dicas, en ignoramus hoc: nonne expendens animos, ipse intelliget, & qui custodit animam tuam, ipse cognoscet & reddet cuique secundum opus ipsius?* Laudi datur *eximio isti aulico Obadiæ*, quod Prophetas complures, tempore persequutionis *Achabi*, occultarit & aluerit.

*Quer. 2. Quodnam sit vitium, vitæ alienæ conſervationi oppositum? Resp. Vitium ei maximè oppositum est homicidium: idque non cum Magistratus, fontem & damnatum, secundum leges occidit; in hunc enim finem, gladium sibi à Deo commissum, gerit, Rom. 13. 4. nec cum casu mero privatus quis alium occidit; in hoc enim casu ipse Deus non item homo, occisum morti tradidisse dicitur, Exod. 21. 13. In hunc casum constitutæ erant Civitates Refugii: nec cum Privatus latronem interficit, Exod. 22. 2. Sed homicidium, quod lege Dei damnatur, & puniendum est, 1. Tum censetur committi, cum, data opera, homo à privatis hominibus occiditur. 2. Qui fratrem suum animo odit, apud Deum homicida habetur, 1 Joan. 3. 15. 3. Qui consilio vel facto homicidæ opem fert, homicidii corréus est, ut *Jezebel* in occisione *Nabothi*, & *Doeg* in occisione Sacerdotum. 4. Si Magistratus infontem, supplicio capitali affecerit, *paricidii* apud Deum réus est; quandoquidem ut filium parens, ita*

subditum ab injuria protegere debuisset : Hujusmodi paricidii reus fuit *Achab* in occisione *Nabothi* ; ac proinde Propheta *Elias*, eum, nomine *Jehovæ*, graviter incusavit, 1 *Reg.* 21. 19. *An occideris, ac etiam hereditario jure possideas ?*

Quer. 3. Unde apparet hujus peccati atrocitas ? *Resp.* 1. Quod homicidium sit expunctio, & excisio imaginis Dei, cum ad eam conditus sit homo : Et quis in terrarum orbe Princeps, imaginis & effigiei suæ contemptum & dilacerationem terre posset ? 2. Hominis occisi sanguis, licet nemo in terris, adversus Occisorem hiscere auderet, ad Deum clamat in justam sui vindictam, *Gen.* 4. 10. *Apocalyp.* 6. 10. Justus autem Deus, serius, ocus in homicidam animadvertet, *Pf.* 9. 12. 1 *Sam.* 15. 2. 3. Homicidii reatus, conscientiam terrore percutit, *Pf.* 51. 14. Crudelis ille *Nero*, ex horrore conscientiae, infestabatur spectris multorum à se occisorum. 4. Deus homicidis gravissimam interminatur poenam, *Exod.* 21. 12. *Qui percussit quenquam ita ut moriatur, omnino morte plectitur.* Imo prohibet, nè quis accipiat redemptionis pretium ab ullo occisore, quum fons sit dignus morte : sed omnino morti tradendum præcipit, *Num.* 35. 31. Si quando autem pretium accipitur, videmus, justo Dei judicio, pretium illud male-partum, male dilabi. Quamobrem nè quis in horrendum hoc facinus proruat, cavendum est, 1. ab ira & vindicta privata

privatæ cupiditate, *Rom. 12. 19. Ephes. 4. 26, 27.*
 2. Ab ebrietate, quæ contumelias, lites, & pugnas tanquam mare æstuans despumat, *Prov. 23. 29, 30. Cui contentiones? cui vulnera impunè? immorantibus apud vinum, euntibus ad investigandum vinum mistum.* 3. Maximopere vitandi sunt homines furiosi & pugnaces, tanquam tauri fœnum in cornu gerentes, *Prov. 22. 24, 25. Ne colas amicitiam cum iracundo, & cum furibundo ne congregiaris; ut non discas itinera ejus, & assumas tendiculam tibi ipsi.*

HUMILITAS.

Quum vir humilis, mansuetus & verè fortis, à rixis & pugnis longè alienus sit, opportunè hoc in loco de humilitate, lenitate, fortitudine Christiana, earumque oppositis, agendum est.

Alia est hominis humilitas erga Deum, nempe, cum homo semet Verbi divini mandato, quemadmodum puer præceptoris docentis institutioni, *Luc. 18. 17. & Dei ipsius disciplinæ in afflictionibus semet submittit, 1 Pet. 5. 6.*

Alia est hominis erga hominem humilitas, de qua, *Coloss. 3. 12. cum homines, licet æquales, alii aliis honore præeunt, Rom. 12. 10. & cum homines, licet fortis superioris & lautioris, hominibus, licet fortis tenuioris, recta monentibus obsecundant, Rom. 12. 16.*

Quæ. 1. Quænam sunt rationes humilitatem erga Deum suadentes? Resp. 1. Deus gratiam

tiam dat humilibus, *Jacob.* 4. 6. ut videre est in *Jofia*, semet coram Deo humiliante, 2 *Chron.* 34. 27. & in publicano, *Luc.* 18. 14. *Descendit iste in domum suam justificatus potius quam ille Phariseus.* 2. Deus, speciali modo compassionis, respicit humiles, *Is.* 66. 2. Præsentia sua speciali dignatur, *Is.* 57. 15. & donis suis specialibus replet, *Luc.* 1. 53. *Famelicos implevit bonis.* Non incitè quidam vocat cor humile *vacuum spirituale* : quia ut natura non patitur vacuum ; sic Dei gratia non patitur vacuum spirituale in corde humilium, sed illud donis spiritualibus replet. 3. Deus pacem & consolationem pauperibus spiritu, h. e. humilibus, annunciat, *Matth.* 11. 5. *Luc.* 4. 18. 4. Humilis hominum coram Deo conversatio & animi dispositio, sub sensu Majestatis divinæ, omni-præsentia immensæ, & omni-scientiæ perspicacissimæ, omnia pietatis officia in Deum, & honestatis in proximum, comprehendit. *Mic.* 6. 8. *Ecquid Jehovah requirit abs te, nisi ut exerceas jus & ames benignitatem, & modeste ambules cum Deo tuo ?* 5. Deus dat humilibus gloriam cælestem, quæ gratiæ complementum est, *Matth.* 5. 3. *Luc.* 18. 16. *Talium est Regnum Dei.*

Quer. 2. Quænam sunt rationes hominibus humilitatem erga semet invicem suadentes?
Resp. 1. Homines mutua donorum ope indigent : licet enim unus hoc aut illo dono aliis antecellat ; attamen de se humiliter sentiat,
 cum

cum sese aliis alio dono inferiorem faciliè, seposita *παύση*, perspicere possit, 1 Cor. 12. 21. Non potest autem oculus dicere manui, non est opus te; aut rursus caput pedibus, non est mihi vobis opus. 2. Nihil habet homo, quod non accipit; ac proinde in Deum magis gratus, & in homines magis humilis esse debet; quandoquidem laus imaginis, scitè depictæ, non penicillo, sed ipsi Pictori referenda est. 3. Quia consilio recta monentium, licet sortis tenuioris sint, demissa animi humilitate obsecundandum est, & eorum consilium nequiquam fastuose respuendum: male enim cecidisset *Naamani*, nisi consilio ancillulæ suæ morem gessisset: Ecclesiastes inter vitæ hujus calamitates recenset, quod hominis indigi sapientia despiciatur, & verba ejus non exaudiantur, *Eccles.* 9. 18.

Vitium oppositum humilitati, est superbia, 1. Cum homo, quod Dei est, sibi soli blasphemè arrogat, *Dan.* 4. 30. 2. Cum quis superbè dominatur, & inferiores opprimit, *Jer.* 5. 27. Ut cavea plena avibus, ita domus eorum plena sunt dolo. Oppressores enim, sunt tanquam volucres rapaces. 3. Cum alios donis (ut ipse putat) sibi inferiores despectui habet, ut superbus iste *Phariseus*, *Luc.* 18. 11. & *Pharisei* isti, typho ex eruditionis opinione inflati, *Joan.* 7. 48.

Quer. Quænam sunt argumenta ab omni superbia dissuadentia? *Resp.* 1. Deus superbis resistit, *Jacob.* 4. 6. Hinc *Gregorius* in illa verba, 1 Sam.

1 Sam. 15. 17. *Magnus, inquit, mihi fuisti, quia despectus tibi: at nunc quia magnus tibi es, mihi despectus es.* 2. *Superbia est virtutum & donorum omnium carcinoma; divitiarum & honoris mundani tinea, eruditionis tympanites, qui hominem inflat, 1 Cor. 8. 7.* 3. *Malorum plurimorum causa est; ut contentionis, Prov. 13. 10. oppressionis, Pl. 10. 2. invidiae, quia superbus & ambitiosus homo, omnem alteri gloriam & exultationem invidet, Gal. 5. 26. Hæreseos, ut testatur August. In multis, inquit, locis multe sunt Hæreses; sed omnium mater est Superbia.* Ab hac est animi in malo instituto obstinatio, nè vir superbus videatur aliis imprudens vel inconstans, si animi sententiam vel vitæ rationem mutaverit, licet in melius, Dan. 5. 20. *Est Prodrömus insequentis lapsus & ruinæ, Prov. 16. 18. Ante confractiönem superbia, & ante lapsum alti sunt spiritus: quod videre est in excidio Monarchiæ Babylonicz, Is. 47. 8, 9. Nunc itaque audi hoc voluptaria desidens securè, dicens cum animo suo, ego sum, & nulla præter me amplius, &c. imò eveniem tibi duo ista momento, die eodem, orbitas & viduitas.* In Rege Nebuchadnezar superbiente in domus suæ magnificentia, Dan. 4. 31, 33. & in superbo Hamane, semet magnifice efferente ob auram favoris aulici Esther, 5. 11, 12. nam elatio hominis eum deprimit, Prov. 29. 23. 5. Denique, nisi homines superbi resipuerint, & humiliter cum Deo in posterum ambulaverint,

rint, superbia ipsos in æternam Gehennæ flammam præcipitabit. *Mal. 4. 1. Ecce dies ille adveniet, ardens tanquam fornax; quo erunt omnes superbi stipula.*

Lenitas, seu mansuetudo.

Mansuetudo, est filia humilitatis, Iræ moderatrix & fructus Sp. sancti, *Gal. 5. 23. Aristot. Ethic. lib. 4. cap. 5. dicit mansuetum non agi præcipitem passione effrenatâ; sed irasci quantum, quamdiu, quibus recta ratio jubet; esse denique ὡς πρῶτον, ἀλλὰ πολλοὶ θυμωμένοι, non tam ad vindictam, quam ad veniam pronum.*

*Quer. 1. Quænam sunt argumenta, virtutem hanc suadentia? Resp. 1. Quia non vivitur in hoc mundo inter homines absolutè perfectos; sed inter illos qui sæpenumero ex infirmitate & inscitia peccant; & cum nosmet ipsi istiusmodi erroribus etiam sumus obnoxii; æquum est, ut cum animi lenitate, alii alios toleremus, *Ephes. 4. 2. Gal. 6. 1.* 2. Quia animi mansuetudo, vitam nobis jucundam & tranquillam reddit; dum interim ad insaniam indies adiguntur iracundi & furibundi, injuriis hinc inde illatis & relatis, *Pf. 37. 11. Mansueti possidebunt terram, & oblectabunt se in multitudine pacis.* 3. Quia est signum, & quasi character filiorum Dei, *Matth. 5. 9. Beati pacifici; nam filii Dei vocabuntur.* 4. Quia per hanc assimilamur Christo capiti nostro, *Matth. 11. 29. Discite à me, quod mitis sim & humilis corde.* 5. Quia*

5. Quia Deus mansuetorum causam agit, & contumeliam vel injuriam ipsis illatam ulciscitur, *Is. 11. 4. Sed vindicabit juxta tenues, & corripiet ex æquo mansuetos terræ; vel, ut alii reddunt, vindicabit mansuetos terræ.* Vindicavit causam *Davidis* in morosum *Nabalem*, qui eum convitiis affecerat; *Miriam*, *Mosis* sororem, lepra percussit, *Num. 12.* licet ipse *Moses* pro solita sua mansuetudine sileret: quamvis *David*, animo leni, *Shimeii* maledicta ferret; Deus tamen ejus maledicentiam non tulit inultam: & licet populus *Israel* adversus *Rabsakis* & *Assyriorum* Regis blasphemam maledicentiam, ne mullitare auderet; Deus tamen funesto & horrendo supplicio eos delevit. 6. Denique; quia mansuetudinis praxin vivam, nobis in exemplum exhibuerunt, ipse Deus gloriosus, *Joel 2. 13. Jona 4. 2.* Servator noster, *1 Pet. 2. 23.* denique, fideles Dei servi, *Moses*, *Num. 12. 3. David*, *2 Sam. 16. 10, 11. Ps. 38. 13.* & *Paulus*, *1 Thess. 2. 7. Fuimus mansueti in medio vestri.*

Vitium mansuetudini oppositum, est *θυμω*, *iracundia* seu *excarescentia*: verum *ira*, quæ est animi passio, non est mansuetudini opposita; cum utraq; fuerit in Christo, & etiam in *Mose*, viro præ aliis sui seculi mansuetudine eximio, qui tamen in pia sua ira vitulum aureum confregit: de hac, ut & de aliis animi affectibus, post in *lib. 3. (Deo dante)* dicemus.

Quer. 2. Quænam sunt rationes ab hoc animi

mi iracundi vitio dissuasoria? *Resp.* 1. Quia per illud rectæ omnis rationis usus ad tempus extinguitur; *Eccles. 7. 9. Ira in sinu stulti requiescit.* Notum est illud Poetæ, *Ira furor brevis est.* 2. Quia per illud præclarissima illa virtutum omnium, nempe, justitia violatur, *Jacob. 1. 20. Ira viri justitiam Dei non operatur*: ut videre est in filiis Patriarchæ *Jacob*, qui ira accensi, perfidè & crudeliter trucidarunt *Sechemitas*, *Gen. 34.* unde commertiti sunt illud audire à patre jam in confinio mortis, *Gen. 49. 7. Maledictus furor eorum;* &c. 3. Quia reddit hominem impotentem ad resistendum cuivis leviusculæ provocationi, *Prov. 25. 28. Ut civitas disrupta absque muro, ita est cuicumque non est imperium in spiritum suum: redditque hominem infocialem, & aliis intolerabilem, Prov. 22. 24. Prov. 27. 3. Gravitas lapidi est, & pondus arene; sed indignatio stulti gravior est duobus illis.* 4. Quia vitiosus iracundiæ affectus, reddit hominem ineptum ad officia & exercitia pietatis: hinc est quod *Apost. Jacob. (cap. 1. 21.)* hortetur, ut cum lenitate recipiamus Dei verbum; & *Apost. 1 Tim. 2. 8.* ut precemur, attollentes puras manus absque ira. 5. Quia per iracundiam, quæ semper est vindictæ avida, peccatorum nostrorum remissio impeditur, & divina in nos vindicta provocatur, *Mar. 11. 26. Si vos non dimiseritis, nec pater vester, qui in calis est, dimittet vobis peccata vestra.* Præclare *Tertull.* de Orat.

Orat. Quam temerarium est, aut diem sine oratione transigere, aut orationem, perseverantiae iracundia, perdere ? 6. Quia iracundus, sacrilegâ suâ audacia, quod Dei proprium est, usurpat, nempe, ultionem & vindictam, Deut. 32. 35. Mea est ultio, & ego retribuam. Prov. 20. 22. Ne dicas, reddam malum ; expecta Dominum & liberabit te.

Fortitudo Christiana.

Quer. 1. In quo præcipuè consistit & apparet fortitudo Christiana ? Resp. 1. In resistendo pravis animi cupiditatibus, & animam pretiosam adversus eas defendendo, Prov. 16. 32. Melior est, qui dominatur in animum suum, eo qui capit civitatem. 1 Pet. 2. 11. Dilecti, precor ut tanquam advenæ, ac peregrini, abstineatis à carnis cupiditatibus, quæ militant adversus animam. Hujusmodi fuit Josephi fortitudo in castitate conservanda adversus mulieris istius impudicæ importunas illecebras ; In Davide, animi fortitudo apparuit adversus vindictæ cupiditatem in maledicum Schimei ; hujusmodi fuit eximia & exemplaris in Servatore nostro animi fortitudo, in resistendo tentationibus diaboli, Matth. 4. 2. In strenua & constante contumeliarum ac injuriarum tolerantia pro justitia & veritate divina, Heb. 10. 34. Direptionem eorum, quæ vobis suppetebant, cum gaudio excepistis, ut qui sciretis vos habere potiorem substantiam in Calis & quæ permanet. Hujusmodi

modi erat fortitudo Apostolorum, qui pro mun-
 deris & vocationis suæ ratione, neque minis ne-
 que terroribus persecutorum vinci potue-
 runt, quin veritatem Christianam strenuè asse-
 rerent. *Act. 4. 19, 20. Petrus & Joannes re-*
spondentes, dixerunt iis, an justum sit apud Deum
vobis potius auscultare, quam Deo, judicate ?
non enim possumus nos quæ vidimus & audivimus
non loqui. Imo nec suppliciorum gravissimo-
 rum terrore vinci potuerunt ; ut testatur *Sul-*
pitius de Ecclesiæ victoria sub Tyranno crude-
 lissimo *Diocletiano* ; *Nunquam majori triumpho*
vicit Ecclesia, quam cum decem annorum stra-
gibus vinci non potuit. 3. In vincendo malum
 bono, *Rom. 12. 21. Ne vincitor à malo, sed*
vince bono malum ; quemadmodum *Servator*
 noster isti *Malcho*, licet tunc inimico, aurem
 restituit, ut & pro inimicis Deum oravit :
 quodcumque autem bonum pro malo repen-
 dimus, duplici potimur victoria ; in nobis ip-
 sis vindictæ cupiditatem, & in adversario ma-
 litiam ipsius vincimus, ejusque animum nobis
 in posterum devincimus : si in malitia obsti-
 natus fuerit, licet animi malitiam non vinca-
 mus ; ejus tamen conscientiam convincimus,
 & in partes nostras pertrahimus, ut adversus
 ipsum pro nobis disceptet ; quemadmodum
Shaul, beneficentia *Davidis* convictus, senten-
 tiam in ejus gratiam pronuntiavit, *1 Sam. 24.*
17, 18, 19. Justior es me, nam tu rependis mihi
bonum, quum ego affecerim te malo.

Quar.

Quar. 2. Quibus mediis corroboramur ad resistendum pravis cupiditatibus, ad perseverandum in malorum tolerantia, & ad vincendum malum bono? *Resp.* Corroboramur, 1. Fide in Christum Servatorem, 1 *Joan.* 5. 4. *Hæc est victoria quæ vincit ipsum mundum; fides nostra, &c.* quum instigamur ad pravam cupiditatem divitiarum, & honoris evanidi hujus mundi, resistimus, credendo in Christum, qui nobis paupertatis suæ voluntariæ merito gloriam cœlestem; & operi impervestigabiles, in cœlo repositas, acquisivit, 1 *Cor.* 8. 9. *Ephes.* 3. 8. Hinc ad resistendum cupiditati vindictæ privatæ, & ad oppressionem animo forti & alacri sustinendam, fideles Dei servi corroborati fuerunt, *Heb.* 10. 34. *Heb.* 11. 24, 25, 26. 2. Sensu amoris gratuiti & tenerissimi Servatoris nostri incitamur ad pugnam spiritualem, & strenuam resistantiam usque ad victoriam, *Rom.* 8. 37. *Ino in his omnibus plurimum viatores sumus per eum, qui dilexit nos.* Quemadmodum sensus amoris in Sponso, Sponsam excitat ad resistendum importunis novorum Procorum postulatis; similiter & sensus amoris Christi, cui per fidem desponsati sumus, animum nostrum ilico provocat ad ejusmodi motus & affectuum tumultus, cum severa indignatione reprimendos ac repellendos; & simul corroborat nos ad afflictiones pro Christo tolerandas; cum ipse met, ad nos redimendos, amorem suum in obedientia usque ad mortem Crucis manifestaverit:

rit : hinc etiam concitamus ad malum hominum malefactorum bono nostro vincendum ; cum Christus pro nobis, etiam natura inimicis, mortem obierit. 3. Corroboramur speciali auxilio & robore Sp. Sancti in homine interiore, Ephes. 3. 16. *Ut det vobis pro divite sua gloria, ut fortiter corroboremini per Spiritum suum in interiore homine.* Ac proinde ut in die tentationis firmi stemus in fide, & obedientia, Deo assidue supplicandum est, ut Spiritus sui auxilio nos corroboret, Coloss. 1. 11. *Ut omni robore corroborati secundum gloriosum robur ipsius, ad omnem tolerantiam, & animi lenitatem cum gaudio.* 4. Exemplo Martyrum, qui per Christianam fortitudinem, & demirandam patientiam, gravissimas afflictiones pro Christo & ipsius veritate sustinuerunt, Heb. 12. 1. *Proinde nos quoque, cum tanta nos circumstet testimonium nubes, abiectione omni pondere, & peccato ad nos circumcingendos proclivi, constanter propositum nobis stadium decurramus.* Heb. 13. 7. *Memores estote duorum vestrorum, &c.* Fortitudo autem eorum consistebat maxime in modesta & humili patientia, quam omnes fideles in die persecutionis imitari debent ; & hic honor est deferendus Martyribus defunctis, secundum illud Chrysost. *Τιμὴ ἐστὶ τῷ μάρτυρι τὸ ζῆλον αὐτοῦ τῇ ἀνδρείᾳ αὐτοῦ :* honor Martyrum est, imitari fortitudinem, seu patientiam eorum. 5. Ad pugnandum & tentationum insultibus resistendum, corroboramur spe victoriæ per Christum

jam partæ, *Coloss. 2. 12.* & in nobis per ipsius Spiritum tandem consummandæ, *Rom. 16. 20.* Porro, Deus pacis, conteret Sathanam sub pedibus vestris cito. *1 Tim. 6. 12.* Decerta præclarum illud certamen fidei; apprehende vitam æternam, &c.

Vitium huic Virtuti oppositum, est *Pusillanimitas*, qua fidelium animus in pugnando & resistendo pravis cupiditatibus, in afflictiones tolerando, & in vincendo malum bono, sæpe fatiscit & deficit.

Quer. 3. Quænam sunt causæ *Pusillanimitatis* etiam in Sanctis? *Resp.* Causæ *pusillanimitatis*, sunt, 1. Imbecillitas fidei in Deum omnipotentem; quando ipsorum animus timoris objecto adeo immergitur, ut fide in Deum non respiciat, *Matth. 8. 26.* Ipse vero dixit iis, quid timidi estis, O exigua fide præditi! Discipulorum in fide imbecillitas, etiam cum Servatorem in eadem secum Cymba haberent, tantæ pusillanimitatis causa fuit; defectus fidei, causa fuit ipsorum excessus in metu. 2. Relaxatio & remissio pristini nostri amoris erga Deum, est causa, quod in bene agendo animus noster fatiscat, & tentationi succumbat: quandoque enim mentis oculus & cordis affectus à Deo Summo bono divertitur, facile & statim ad bonum aliquod in creatura jucundum, licet inhonestum, & Deo displicens, convertitur, *Jacob. 1. 14.* Sed unusquisque tentatur, dum à propria

pria cupiditate abstrahitur & inescatur. Cum defervesceret zelus *Davidis* in bellis *Jehovæ* gerendis, tentatione à conspectu *Bath-sheba* victus fuit. 3. Imbecillitas patientiæ in rebus adversis; & desiderii nostri vehementia impatiens moræ, si quando præter spem liberatio è malis differatur, pusillanimitatis etiam causa est, *Prov. 13. 12.* *Spes protrahit ægrum efficit animum.*

Quer. 4. Quænam sunt remedia adversus hanc pusillanimitatem? Resp. Remedia sunt; 1. Fides firma Dei promisso adhibita, & animi fiducia recumbens in ipsius potentiam, qua potest facere longe supra quod petimus vel cogitamus, *Ephes. 3. 20.* & in ipsius Sapientiam, qua probe norit suos ex angustiis eripere, *1 Pet. 2. 9.* Hoc remedio usi sunt *Asa*, *2 Chron. 14. 11.* *Jehosaphat*, *2 Chron. 20. 12.* & *Jonas*, *2. 4, 7.* Et nè pusillanimes in angustiis animum despondeamus, vel impatientiæ locum demus, oculus fidei in Christum, patientiæ omnis magnum exemplar, sæpius figendus est; ut hoc pacto animum resumamus, *Heb. 12. 2, 3.* *Intuentes in fidei ducem ac perfectiorem Iesum, &c. ne vestris animabus remissi fatiscatis.* 2. Deum jugiter ante oculos ponamus, *Pf. 16. 8.* *Propono mihi Jehovaham jugiter; quia à dextera mea est, non dimovebor.* Quemadmodum miles strenuè se gerit in conspectu Imperatoris; pariter qui Deo militat, cum Deum sibi ante oculos ponit, tentationibus, licet maxime oculis;

tis, resistit, ut fecit *Joseph*; & etiam tentatio-
 nibus apertis ac gravissimis, ab hominum po-
 tentiorum ira sæviante, resistitur, intuendo
 Deum omnipotentem & summè justum; præ
 cuius infinita Majestate & Potentia, omnis
 creata majestas & potentia, est quasi gutta è
 fitula, *Is. 40. 15.* Hæc consideratio, *Mosis* ani-
 mum adversus pusillanimitatem ex nimio metu
 ab ira *Pharaonis* munivit, *Heb. 11. 27.* Per fidem
 reliquit *Ægyptum*, nihil timens iram Regis;
 nam ut qui videret eum qui est invisibilis, ita
 forti animo fuit. 3. Adversus pusillanimita-
 tem, propter graves & diuturnas afflictiones,
 muniendus est animus patientiâ & submissione
 humili, supremo Dei dominio in creaturam
 suam; nec non & sapientiæ divinæ, qua probe-
 norit opportunitatem temporis suæ gloriæ, &
 suorum salutis maximè commodam, *1 Pet. 5. 6.*
Submittite vos igitur potenti manui Dei, ut vos
in tempore extollat. *Josephus*, post *Pincernæ*
 liberationem per biennium in carcere detentus
 fuit, ut perspecta *Pincernæ* ingratitude, Deum
 liberatorem agnosceret; & in ipsum, ac non in
 homines in posterum recumbere disceret.
 4. Spes in Deo, tanquam anchora, figenda est,
 nè animus præ pusillanimitate undis afflictio-
 num huc & illuc impellatur, *Pf. 42. 5.* *Quid de-*
jicis te, anima mea, & perstrepis in me? spera
in Deo. Quemadmodum *Nautæ*, *Act. 27. 21.*
 jactis anchoris, optabant diem oriri: pariter
 & spe in Deum collocata, diem istum requiei
 æternæ

zternæ ab omnibus laboribus exoptamus & expectamus; siquidem patientia Christiana, est quasi Rudens anchoræ spei annexa; quo productior est Rudens, eo minor est navis in medio fluctuum agitatio: similiter quo major est animi patientia, eo minor est ipsius in rebus adversis commotio, *Luc. 21. 19. Per tolerantiam vestram possidete animas vestras.*

C A P. VIII.

De Virtutibus & Vitiis, Præcept. 7. Decal. comprehensis.

C A S T I T A S.

Quer. 1. Quid est Castitas, & quænam sunt media ad eam conservandam?

Resp. Castitas est animi & corporis abstinencia ab omni scæda voluptate: Eleganter Poeta *Ausonius.*

Quæ dos matronæ pulcherrima? vita pudica:

Quæ casta est? de qua mentiri fama veretur.

Media ad eam conservandam sunt, 1. Sedula cordi invigilantia, nè cogitationibus illicitis, vel pravis cupiditatibus locum det, *Prov. 4. 23. Supra omnem observationem custodi cor tuum: nam ex eo prodeunt actiones vitæ. Matth. 23. 26. Purga primum quod est intra poculum & patinam, ut id quoque, quod extra est, purum fiat.*

fiat. Si enim fons sit purus, aquæ inde scaten-
tes etiam erunt puræ. 2. Assidue fovendus est
in corde Dei timor, qui quasi robustus & vigi-
lans janitor, pravis cogitationibus & cupiditati-
bus fores occludit, ut videre est in *Josepho*,
viro Dei timente, *Gen. 39. 9. Quomodo ergo*
facerem malum hoc maximum, & peccarem in
Deum? *Cant. 4. 12. Ut hortus clausus es, so-*
ror, mea sponsa; ut scaturigo clausa, fons obfig-
natus. Timor enim Dei instar Angeli, Para-
disum quondam custodientis, animæ hortulum
custodit, nè per sensuum exteriorum rimas, &
sensuum interiorum meatus, irrepant in ani-
mum praviæ cogitationes. 3. Sedulo invigi-
landum est sensibus exterioribus, nè illi rerum
externarum species scedas per phantasiâ, seu
imaginationem in animum immittant: quam-
obrem oculi à sedis spectaculis; aures ab ob-
scanis sermonibus ac scriptis divertendæ sunt,
& Deo cum sancto Dei viro supplicandum, *Ps.*
119. 37. Averte oculos meos, ne respiciant va-
num; in viis tuis fac ut vivam. 4. Summo-
pere fugienda sunt prava consortia; cum ei
etiam mores bonos corrumpant, *1 Cor. 15. 33.*
quemadmodum fecit castus Joseph. Gen. 39. 9.
Non acquiescebat ei ut cubaret juxta eam, aut
ut esset cum ea. Nemo periculo proximus (in-
quit Cypr.) est din tutus: quemadmodum nauta,
mari licet tranquillo non demittunt anchoram in
locum rupi vicinum, nè tempestas de improvise
exorietur, navem scopulo allidat: similiter, li-
cet

cet animi affectus pro tempore sint tranquilli; est
 tamen res periculi plena, si quis sciens & volens
 pravorum viciniâ & consortio utatur: nè in bo-
 ra tentationis Castitatis naufragium faciat.
 Cum apud Alexandrum Magnum, quidam Da-
 rii Persarum Regis conjugem & filias, ob for-
 mæ venustatem, magnificè laudarent, eumq; Le-
 nones isti & sordidi voluptatum Ministri, ad
 eas invisendas sollicitarent, respondit, in hoc ve-
 re Magnus, semet in prælio victore indignum
 esse, ut qui viros devicerat, à sceminis vincere-
 tur: Solomon, licet hujusmodi tentationi suc-
 cumberet, rectè tamen aliis consulit, Prov.
 16. 22. *Melior est qui dominatur in animum
 suum eo qui capit civitatem* 5. Ad reprimen-
 dam uisionem, & libidinem sæpius insectantem,
 temperantia in victu semper, & jejunio nonnun-
 quam opus est: Membrorum enim corporis
 (cum sint arma, & organa scedarum volupta-
 tum) acies jejunando fit magis obtusa: hoc
 medio usus est Paulus ad carnem subjugandam,
 1 Cor. 9. 27. *Contundo corpus meum, & in ser-
 vitudinem redigo; ne quo modo, cum aliis prædi-
 carim, ipse rejectaneus fiam.* 6. Deo assidue
 supplicandum est adversus insultus pravarum
 cogitationum & cupiditatum, *Matth. 26. 41.*
Vigilate & orate, nè introeatis in tentationem.
 Parum proficias jejunando & *apudia ovuatos* nisi
 Deus, Spiritu suo puro, cor indies purificet:
 Hieronymus ab illecebris Civitatis ad solitudi-
 nem & frequentius jejunii exercitium, semet
 recepe-

receperat; verum conquestus est sese Romam in corde invenire; & cum vix cutis hæreret ossibus, libidinis tamen scintillas quasdam in affectibus persentiscere: quocirca Deo enixe supplicandum, ut amoris sui tanquam aromatis pretiosissimi & fragrantissimi sensu, per Sp. Sanctum in corde diffuso, voluptatum scædarum sensum supprimat, ac dissipet; & ut, omnibus mediis ad castitatem conservandam adhibitis, benedicat. 7. Denique, ad vagam libidinem, & scædam voluptatem coercendam, remedio ab ipso Deo instituto, & concessio utendum, nempe, matrimonio legitimo in Domino, 1 Cor. 7. 2. *Propter scortationes, suam quisque uxorem habeto, & proprium quæque virum habeto.* Et in ipso etiam matrimonio, Castitatis ratio habenda est, 1 Thess. 4. 4. *Ut sciat vestram unusquisque suum vas possidere in sanctificatione & honore.* Ne carni nimium indulgeatur, vel modestiæ Christianæ injuria fiat.

Vitium Castitati oppositum, est *Scortatio*: per *scortationem* autem intelligimus omnem omnino scædam voluptatem; sive sit simplex fornicatio, sive adulterium, sive ulla alia externa spurcicies abominanda; sive sit interna libido, animo præconcepta & formata; sive externa & corporis organis perpetrata.

Quer. 2. Quænam sunt argumenta dissuasoria ab omni cordis immunditiæ interna?
Resp. 1. Deus requirit puritatem, non modo externam, sed & internam, 2 Cor. 7. 1. ut & fixam

firam cordis libidinem in mulierem, pro adul-
 terio habet, *Matth.* 5. 28. 2. Ex cordis spur-
 citiæ profluit externa corporis per Scortatio-
 nem pollutio, *Matth.* 15. 19. 3. Deus in die
 judicii judicabit de latentibus in corde impu-
 ris affectibus, *Rom.* 2. 16. Diabolus passim in S.
 Scriptura, dicitur *spiritus immundus*, quod
 cogitationes scædas in cor immittat, & homi-
 nes ad scædas voluptates omnes sollicitet: quo
 immundiores sunt homines, eo similiores sunt
spiritui isti immundo.

Quer. 3. Quænam sunt argumenta dissuasio-
 ria ab omni omnino Scortatione? 1. Scort-
 tatio hominis animum infatuat, & à Deo, ejus-
 que vero cultu distrahit, *Hos.* 4. 11. *Scortatio*
intercipit mentem. Fœminæ alienigenæ *Solo-*
monis animum à vero Dei cultu alienum red-
 diderunt, & ad deos alienos inclinarunt, 1 *Reg.*
 11. 4. 2. Homines, scædis voluptatibus semel
 immerfi, difficulter emergunt: adeo enim irre-
 tiuntur, ut postea, cum velint, semet expedire
 nequeant, *Prov.* 23. 27. *Fossa profunda meretrix*
est, & puteus angustus aliena. Non secus ac
Ulyssis socii, qui gustata herba *Loto* apud *Loto-*
phagos, adeo intoxicati sunt, ut nisi verberibus
 coacti ad naves redire noluerint; pariter &
 homines, scædis ac deceptricibus voluptatibus
 mancipati, ægerrime ad mentem sapam & bo-
 nam frugem revocari possunt, licet quandoq;
 gravibus premantur afflictionibus, *Prov.* 27. 22.
Si contunderes stultum in mortario cum pistillo,
non

non recederet ab eo stultitia ejus. Per Scortationem, homo, tanquam bōs stupidus ad mactationem, ad animæ excidium abripitur, *Prov. 7. 22.* & semet in æterni exitii periculum conjicit, nisi Deus, per resipiscentiæ gratiam insuperabilem, pravarum cupiditatum funes præciderit. 4. Scortator, gravem Dei iram in semet provocat; ut videre est in suppliciis, sæpe etiam in hac vita conspicuis, *Prov. 6. 26.* *Propter mulierem meretricem devenitur usque ad frustum panis.* Quod expertus est prodigus iste Juvenis, *Luc. 15.* nec non manifestabitur in suppliciis æternis, *Heb. 13. 4.* *Scortantes & adulteros damnabit Deus.* Licet nemo posset, vel forsitan auderet potentioribus quibusdam censuræ notam innurere; attamen, nisi resipiscant, Dei judicium evadere nequeunt.

Quær. 4. Quænam sunt Argumenta dissuasoria ab occulta scortatione aliis penitus ignotâ; qualis fuit scæminæ istius Samaritana, *Joan. 4.* quorum scelera Apostolus vocat *in apertis latibilibus*, turpitudinis latebras, *2 Cor. 4. 2.* *Resp. 1.* Seriò & sæpe ante oculos ponenda est Dei omni-præsentia, *Pf. 139. 7.* *Quid irem à spiritu tuo? aut quo à facie tua fugerem?* Et omni-scientia, qua omnia perspicit: vidit Deus occultum Davidis adulterium, *2 Sam. 12. 12.* ut & istius adulteræ, *Joan. 4. 18.* *Seneca*, ad evitanda peccata occulta, consulit, ut viros graves & probos, quales fuerunt *Socrates* & *Cato*, nobis in occulto interesse opinemur;

nemur; quanto magis fides Præsentis divinæ ab occultis peccatis nos detertere debet. 2. Scortationes clandestinæ salutis animæ sunt maxime noxiæ; quod homines sibi met adblandiantur in sceleribus ab hominum notitia absconditis, *Prov. 9. 17. Aqua furtiva*, inquiunt illi, *suaves quidem sunt; & cibus latebrarum amarus.* Et rarius facti poenitentia ducuntur, quam qui pudore ex publica infamia suffunduntur. 3. Cogitanda est Dei justitia, qua in die illo manifesta faciet occulta tenebrarum, *Eccles. 12. 16. Omne opus Deus ipse adducet in judicium cum omni re occulta.*

Quar. 5. An Lupanaria sunt toleranda in Repub. ? Resp. Minime toleranda, sed penitus abolenda; quemadmodum fecit pius Rex *Josias*, 2 *Reg. 23. 7. Constantinus* vere *Magnus*, templa *Veneris* solo æquanda curavit: *Basilee* apud *Helverios*, Anno Dom. 1526. Civis quidam opulentus (tolerante Magistratu) lupanar sumptibus privatis extruendum curavit; licet concionator pius *Oecolampadius* multum reclamaret: sed factum illud impium à Deo diu toleratum non fuit; nam lupanar illud fulmine cœlitus percussum & dirutum fuit. Magistratus autem *Basileenses* melius in posterum edocti, ejusmodi tolerantiam nunquam indulserunt.

TEMPERANTIA.

Quemadmodum intemperantia, est fomes libidinis, ita & temperantia est medium ordinarium ad castitatem conservandam.

Tempe-

Temperantia, fita est in medio geometrico & proportionis quoad nos, quod parum est *Miloni*, nimium est *Tironi*; ac proinde mensuranda est temperantia, proportionem ad personam & finem: præcipitur Sacerdotibus sub Vet. Test. ne ad officium sacrum obeundum ingressuri, vinum biberent, *Levit. 10. 9, 10, 11. 1 Cor. 10. 31. Eccles. 10. 14. O te beatam Regionem, cujus Principes suo tempore comedunt, ad robur, non autem, ad computationem.*

Quer. 1. Quænam sunt argumenta Temperantiam suadentia? Resp. 1. Quia Christianos maximè decet, cum sint filii Lucis Evangelicæ, Rom. 13. 12, 13. Nox processit, dies autem propinquat; abjiciamus igitur opera tenebrarum, & induamur habitu, qui luci conveniat: ut interdum composite incedamus, non in comessationibus & ebrietatibus. Quemadmodum, si quis vestimentis nocturnis circumvolutus, in publicum tempore diurno prodiret, semet intuentium ludibrio exponeret: pariter, qui tempore Lucis Evangelicæ intemperantiæ deditus est, semet & externam suam professionem hominum impiorum, & veritati adversantium ludibriis & scommatibus miserè exponit: Quocirca hortationi Apostolicæ morem geramus, 1 Thess. 4. 8. Nos qui sumus diei, sobrii simus. 2. Summo perè conducit ad munus vocationis, tum Christianæ, tum particularis expediendum; cum contra, intemperantia animi, aciem hebetet, & corpus elumbe reddat, illudque ad dormiendum potius,

potius, quam honestis studiis invigilandum componat : hinc est quod Servator sedulo moneat, ne quando graventur corda nostra crapulâ & ebrietate, *Luc. 21. 34.* 3. Christiani comparantur *Athletis* : unusquisque autem qui certamen exercet, in omnibus est continens, *1 Cor. 9. 25.* qui autem intemperantiâ & ebrietate semet ingurgitant, ineptos & impotentes semet reddunt ad resistendum ulli tentationi, vel ad currendum in viis Domini. 4. Ipsi Ethnici, præeunte lumine Naturæ, temperantes & sobrii fuerunt, ut *Curius, Fabricius* & alii, qui Christianos nomine tenus plurimos intemperantiæ, & ebrietatis in die iudicii coarguent.

Vitium virtuti huic oppositum, est *ebrietas*, quæ proprie sumpta, est abusus vini aut ullius alius liquoris ad excessum. Est etiam ebrietas quædam metaphorica, de qua, *Pf. 36. 9.* *Inebriabuntur de torrente deliciarum tuarum.* Quæ nihil aliud est, quam ineffabilis illa voluptatis cælestis satietas in fruitione Dei, de qua etiam est loquutio metaphorica, *Prov. 9. 5.* *Matth. 26. 29.*

Quer. 2. Quænam sunt Rationes ab hoc Vitio dissuasoriæ? *Resp. 1.* Intemperantiâ in cibo & potu, seu *γαστριμαργία*, libidinis & scædæ voluptatis somes est, *Jer. 5. 8.* *Ut equi pasti sunt, quum manè surgunt ; quisque ad uxorem proximi adhinniunt.* Ab ebrietate, *Lothas*, licet inscius

sciens ad incestum provocatus fuit. 2. Multa sunt intemperantiæ & ebrietatis incommoda & damna, ex. gr. arcani revelatio futilis, secundum illud Poetæ,

Quid non ebrietas designat ? operta recludit.

Multum in & ex ebrietate in foveas decedentes miserè perierunt ; alii in ebrietate interempti fuerunt, ut *Elab, Ammon*. Alii homines sobrios, imò & amicos ferro trajecerunt, ut *Clitum Alexander* : Alii in summam inopiam, & pauperiem pœnalem (siquidem piorum & sobriorum hominum pauperies, non pœna proprie, sed castigatio paterna est, vel ad animi superbiæ & petulantiam coercendam ; vel ad patientiam & fidem explorandam, ac manifestandam, ut in *Iobo*,) seu iudicialem redacti fuerunt, *Prov. 23. 21. Nam ebriosus & comessator pauper fiet, & panniculos induit dormitator.* 3. Inconsistens est ebrietas, saltem ejus habitus cum gratia Spiritus Dei, *Ephes. 5. 18. Nolite inebriari vino in quo est æmulus, luxus, sed implemini Spiritu.* In quem locum *Hieronymus* dicit *Non possumus impleri simul vino & Spiritu Sancto : nam Apostolus hæc ut verbum posuit ; quemadmodum duobus dominis servire non valeamus.* 4. His etiam succurrunt Ethnicorum testimonia : *Plato, Lib. 7. de legibus*, dicit *Minoem* Legibus suis prohibuisse *Cretensibus*, ne simul compotarent ad Ebrietatem : *Seneca, Epist. 84. Nihil aliud est ebrietas, quam voluntaria insania ; & habi-*

tas ebrietatis extensus in plures dies, est furor : ad hæc qui certant poculis, etsi vincunt alios, plus vini capiendo, vinciuntur attamen (velint nolint) à dolis : & turpe est quempiam sibi plus ingerere, quam capiat ; & stomachi non nosse mensuram.

Quer. 3. Quænam sunt remedia adversus Intemperantiam & Ebrietatem ? *Resp. 1.* Seria & frequens cogitatio de gravissimo dolore Conscientiæ à veterno ebrietatis tandem expectatæ, *Prov. 23. 31, 32.* Ne respicito vinum, cum rubescit ; cum exhibet in poculo colorem suum ; tandem velut serpens mordebit, & ut Hemorrhoids punget. *2.* Seria meditatio de die Resurrectionis : quemadmodum, qui ex be-sterina crapula, capitis & stomachi dolore, postero mane torquentur, pariter qui in habitu & praxi ebrietatis moriuntur, in die Resurrectionis conscientiæ torminibus à recordatione ebrietatis in hac olim vita, miserè discruciantur. *3.* Seria præcogitatio iudicii extremi, quo Helluones & Ebrii æternæ miseriæ, & bonorum omnium inopiæ adjudicabuntur, ut miser iste Helluo, *Luc 16.* ne guttulam ad sitim restinguendam accepit. *4.* Sedula devitatio hominum ebrietati deditorum, *Prov. 1. 10.* *Fili mi, si pellicere valent te peccatores, ne acquiescito.* *5.* Animi obfirmatio adversus luxuriantium, & ebriosorum scommata ac maledicta ; cum iis familiare sit omnes, qui secum ad eandem profusionem currere nolunt, maledictis

dictis & scommatibus falsè perstringere, 1 Pet. 4. 4. Verum obfirmandus est animus, nobisque in præceptis Dei pergendum, exemplo Davidis Ps. 119. 51. *Superbis deridentibus me admodum, à Lege tua me non declinare, est consolatio mea.* 6. Sæpe nobis occurrat memoriæ, triplex illud *Væ*, Is. 5. 11. *Væ surgentibus summo mane, ut potum inebriantem sedentur; prorgantibus ad crepusculum, usque ut vinum incendat ipsos.* Il. 5. 22. *Væ valentibus potare vinum; & strenuis ad miscendum potum inebriantem.* Indigna est homine Christiano gloriatio ista, quod quis robustus sit ad potandum; cum in hunc finem nemini Deus robur concesserit; & Habac. 2. 15. *Væ potum præbenti proximo suo; abbibenti utrem tuum, & etiam inebrianti; ut intuearis nuditatem eorum.*

Modestia in Vestitu.

In Vestitu muliebri, duo requirit Apostolus, 1 Tim. 2. 9. Ut sit *par' aιδει, xga σωποουνη*, cum *verecundia & sobrietate*; multo magis debent viri, amictu verecundo & modesto incedere, secundum illud Poetæ.

Sint procul à nobis juvenes, ut fæmina, compti.

Requiritur in utroque sexu verecundia vestitus, ut hoc pacto fiat distinctio, secundum receptam Gentis cujusque consuetudinem, inter viri & mulieris amictum, Deut. 22. 5. *Ne esto instrumentum virile super fæminam; neque induito*

daito vir vestem fame : nam abominationi est
 Jehova Deo tuo quisquis facit ista. Et ne sit ul-
 la intentio per vestitus levitatem, & caligantem
 phantasmam (ut nuncupatur, Act. 25. 23.) In-
 tuentium oculos fasciandi, & animum ad libi-
 dinem provocandi. Cypr. de habitu Virg.
 Quid brnata, quid comata procedit virgo, quasi
 Maritum aut habeat, aut querat ? timeat poti-
 us placere, si virgo est ; nec periculum sui appe-
 tat, quæ ad meliora & divina se servat. Et ibid.
 Si tu te sumptuosius comas, & per publicum no-
 tabiliter incedas, oculos in te juventutis alicias,
 suspiria adolescentum post te trabas, concupiscen-
 di libidinem nutrias ; peccandi fomenta succen-
 das, ut etsi ipsa non pereas, alios tamen perdas,
 & velut gladium te & venenum videntibus præ-
 beas ; exonsari non potes, quasi mente casta sis
 & pudica. Bernard. de modo bene vivendi,
 Serm. 9. Talia debent esse vestimenta servorum
 & ancillarum Dei, in quibus nihil notari possit
 novitatis, nihil superfluitatis, nihil vanitatis,
 nihil quod pertineat ad superbiam & vanam glo-
 riam. Requiritur etiam in Vestitu modestia
 & sobrietas, nempe, ut unusquisq; intra limites
 vocationis, & facultatum sese contineat, 2 Sam.
 13. 18. Filie Regis virgines vestiebantur tuni-
 ca versicolore. Matth. 11. 8. Qui gerunt mol-
 les vestes, in domibus Regum sunt. Non fa-
 cit (inquit Hieronymus, ut citat Bernardus)
 ornatum Clericum tenera vestis, sed munditiæ
 mentis. August. (ut citatur ibid.) de semet-
 ipso

ipso loquens, sic ait, de pretiosa veste, fateor, erubescor; non decet haec professionem, non decet haec membra, non decet hos canos.

Rationes dissuadentes ab hoc Vitio immodestiae in Vestitu, sunt praesertim haec, 1. Levitas, superfluitas, & luxuria vestitus graviter à Deo punita fuit, Is. 3. à v. 17. usque ad finem cap. 2. Omne corporis indumentum, est indicium lapsus nostri, & nuditatis pudendae per peccatum introductae: cum autem sit quasi vestis lugubris ob amissum iustitiae originale vestimentum, neutiquam servatur decorum, si quis de veste lugubri gloriatur. 3. Ipsi Ethnici vestitus, immodestiani stultitiae insimulabant. Cum Artaxerxi Persarum Regi nunciaretur (ut refert Plutarchus) Tiribazum Ministrum aulicum, amictu splendido non ab simili vestitui regali incedere, dixit sese id non curare nec mirari, cum iste eo tanquam Regis mori timeretur.

Summa ope nititur decet, ut hominem interiore, nempe, animam nostram, vestimento triplici ornemus, 1. Ipso Christo, ejusque iustitiae nobis imputatae, Rom. 13. 14. Hoc quidem est vestimentum illud intimum & pretiosissimum, quod solum nos Deo gratos reddit, Ephes. 1. 6. & 1 Pet. 2. 5. 2. Sanctificatione & Renovatione, Ephes. 4. 23, 24. Renovari spiritus mentis vestire, & induere novum illum hominem, &c. In hoc, ut opere manuum suarum, oblectatur Deus, Ps. 147. 11. 3. Superindumento

mento bonorum operum, quæ Christo & vocatione Christiana digna sunt, 1 Tim. 2. 10. *Sese ornent, quod decet mulieres pietatem in Deum spendentes, operibus bonis. Tertull. de cultu virginum, Vestite vos Serico probitatis, Byssino sanctitatis, & purpura pudicitiae.*

Modestia in Sermonibus.

Modestia & verecundia requiritur in Sermone & Colloquiis, Coloss. 4. 6. *Sermo vester semper cum gratia sit sale conditus: nimirum,*
 1. Sale Pietatis ad virtutem & pietatem conservandam ac exercendam, Deut. 6. 24. ad gaudendum in Domino, Coloss. 3. 16. ad fidem & patientiam in afflictionibus exercendam, Mal. 3. 16. *Tunc timentes Jehova frequenter predicant alter apud alterum, dicentes, &c. Et ad temperantiam & castitatem servandam, Tit. 2. 4, 5. Annus doceant adolescentulas, ut sint temperantes, castæ, &c.*
 2. Sale charitatis ad charitatem mutuam fovendam, & omnem animi acerbicatem expurgandam, Heb. 10. 25. *Non deserentes aggregationem nostri mutuam, sicuti mos est quibusdam, sed adhortantes alios.*
 3. Sale prudentiæ, ut sermones nostri fiant in tempore opportuno, & recto modo; præsertim in admonendo & privatim reprehendendo, Prov. 25. 11. *Velut mala aurea cum figuris argenteis, est verbum dictum commode.*

Vitium modestiæ in sermonibus oppositum,

est αἰσχρολογία, turpi-loquium, Coloss. 3. 8. Nunc autem deponite turpiloquium. Rationes à turpiloquio dissuasoriae, sunt hæc, 1. Quia isto res pretiosissima, & hominis propria conspurcatur, & ludibrio exponitur; nempe, oratio seu sermo: hinc est quod graviter invehatur *Clemens Alexandrinus* in stultiloquium & turpiloquium *Padag.* 2. cap. 5. Si nemo, inquit, lubens ridiculam corporis figuram induere velit, cur verbis studemus esse ridiculi. 2. Quia hujusmodi sermo vocatur (*Ephes.* 4. 29.) λογὸς σαπρὸς, sermo putidus & insipidus, qui est certum indicium Nequitiae & Libidinis in corde latentis: quemadmodum putidus, & male olens oris halitus, iudicium est defectus, vel tabis in visceribus; pariter turpiloquium, est indicium cordis in peccato tabescentis: est insipidus apud Deum purissimum, & omnes homines probos ac modestos. Verè dixit *Athanasius*, hominem pium & castum, lapides in se potius quam sermones obscenos, projici laturum; qui sermonibus suis turpiloquium immiscent, non secus faciunt, quam monstrum illud omnis luxuriae imperator *Commodus*, qui secula sua exquisitissima stercorebus humanis commiscuit, eaque convivis apposuit. 3. Quia pugnat cum sancta Christianorum professione, *Ephes.* 5. 3, 4. Sicut decet sanctos, ne nominator quidem inter vos obscenitas, stultiloquium, scurrilitas, &c. Hæc quidem admonitio ad omnes Christianos spectat, & maxime ad verbi divini Ministros: idcirco

circo inquit Bernard. *Consecrasti os tuum Evangelio: talibus autem sermonibus os aperire illicitum est: assuescere autem sacrilegium.* Unde apud Gratianum, Canon ille ex Concilio Carthaginensi citatur, *Clericum scurrilem, & verbis turpibus joculariorem, ab officio esse retrahendum censemus.* 4. Quia turpiloquium, tam loquentem, quam audientem corrumpit: in hanc sententiam dicit Chrysost. *Sicut sordes & lutum aures carnis; sic obscæna & lutulenta verba auditum mentis immundum faciunt.*

Quocirca seriò & frequenter animo recolamus dictum illud Servatoris nostri, *Matth. 12. 36. Dico vobis, quoniam omne verbum otiosum quod loquuti fuerint homines, rationem reddent de eo in die judicii: quanto magis sermonis obscæni?*

De F U C O.

Quer. Quid censendum de fūco quem mulieres complures, & viri etiam nonnulli molliore hoc seculo faciei illinunt, ipsam *cerussa*, *purpura*, & *stibio* pingentes? *Resp.* Contuetudo ista nimium recepta in fūco faciei illinendo, est improbanda; cum S. Scriptura perstringat id in *Jezebel*, ut notam impudicitia, quod fūcum oculis apposuerit, 2 Reg. 9. 30. & Idololatra comparatur *Adulteræ*, quæ faciem sibi pingit ad *Amasios* inescandos, *Ezech. 23. 40.* Patres vero fūcum istum, ut Creatori displicentem, & verecundia Christiana indignum, sapius perstringunt

gunt : *Tertull.* lib. de Cultu muliebri; dicit, homines fucis ad libidinem invitari, & tentationibus viam aperiri, quam potius occlusam oportuit : & cum Deus non condiderit homines pictos aut fucatos, interrogat, An cum istis coloribus & fucis sint à mortuis excitandæ ? adducit etiam, in taxando hoc vitio, simile admodum elegans à pictore deductum; qui si aliquod *signum* elaborarit, aliusque supervenerit, qui alios colores & lineas superinduxerit; id cum deprehenderit, quam indignissime ferat: pariter, inquit, Deus cum pro suo arbitrio corpora nostra finxerit, fucos & alienos colores, qui ab hominibus superinducuntur, ægrè fert & detestatur; quod ista videantur ad sui operis emendationem, vel potius impugnationem spectare. *Chrysost.* Homil. 31. in *Matth.* Ipsa deformitas probro caret, fucatio vero deprehensa, ignominia semper notatur. *Hieron.* contra *Helvit.* *Hec ad speculum pingitur, & in contumeliam Creatoris conatur esse pulchrior, quam nata est.* Et *Epist.* ad *Letam* de institutione filiarum; ubi Historiam cujusdam mulieris coelitus percussæ refert, quod filiam fucis illiniverit: eos quia talia faciunt, *Violatores templi Christi* appellat: & *Epist.* ad *Furiam* de viduitate servanda; *Cerussam* & *purpurissum* vocat ignes juvenum, fomenta libidinum, impudicæ mentis indicia. *August.* qui in *Epist.* ad *Possidium* respondet quæstioni propositæ, An interdicienda essent Mulieribus omnis generis ornamenta?
suum

quam plane sententiam exponit: se molle, ut de ornamentis auri aut vestis pretiosæ præperam Possidius habeat sententiam, ut scilicet ea omnibus interdicit: sed fucari, inquit, pigmentis, quo mulier vel candidior, vel rubicundior appareat, adulterina fallacia est; qua etiam ipsos Maritos non dubito, inquit, nolle decipi.

De Tripudiatione & Ludis Scenicis.

Tripudiationem promiscuam choreis inter viros & feminas, ut illicitam damnant Ecclesiæ Patres, quod pravis cupiditatibus somitem ministret, & flammam succendat. Miriam soror Moysi non saltavit cum juvenibus, sed seorsim cum puellis, Exod. 15. 20. ut & puellæ, quæ victoriam Davidis celebrabant, 1 Sam. 18. 7. neque David cum publicè coram arca saltaret, cum mulieribus choreas duxit. Cyr. Lib. 1. Epist. 10. Tripudiationem illicitam esse graviter asserit. August. contra Petil. cap. 6. Nugaces, inquit, & lascivæ saltationes Episcopi semper solebant coercere: at hodie nonnulli sunt Episcopi qui Choreis intersunt, & una saltant cum mulierculis; tantum abest, ut hoc vitium coerceant. Id. in Ps. 32. Melius est toto die fodere, quam saltare die sabbathi. Multa etiam in hanc sententiam habet Chrysost. Homil. in cap. 14. Matth. de saltatione Herodias. Quin etiam Ethnici tripudiationem istam improbarunt; Cicero, in 2. de Offic. dicit vi-
rum

rum honestum & probum, nolle in foro saltare, etiam si eo modo possit ad maximum Patrimonium pervenire : In Orat. quam habuit post reditum in Senatum, *Aulum Gabinium* inimicum suum, vocat *Saltatorem calamistratum* : & Orat. pro *Muræna*, respondet, *Nemo saltat se- brius, nisi forte insaniat ; neque in solitudine, neque in convivio moderato atque honesto.*

Quod ad Ludos Scenicos spectat ; dico ejus- modi ludos, in quibus præclare gesta virorum fortium ad vivum repræsentantur, non posse damnari, cum non modo ad delectationem, sed & ad imitationem profint : sed Ludi scenici in quibus vitia sermonibus & gestibus obscenis repræsentantur, nequaquam sunt tolerandi, cum sint libidinis incentiva. *Ambros.* in Ps. 119. 37. *Averte oculos meos, ne videant vanitatem,* Lu- dos theatricos *vanitatem* appellat ; ut & Pa- tres plurimi : nec mirum quod Patres ludos omnes scenicos tunc temporis damnarint, cum multum obscenitatis haberent, & primitus ad Idolorum honorem instituti fuerint : quin & ipsi Enneci ludos istos intuentibus damnosos esse asseruerunt : dixit *Seneca*, *Nihil est tam damnosum bonis moribus, quam in aliquo spec- aculo desiderare, cum tunc per voluptatem facilius vitia surrepant.*

CAP. IX.

*De Virtutibus & Vitulis Præcep. 8. Decal.
comprehensiv.*

JUSTITIA.

JUSTITIA, non immerito *Virtus principalis*, & *regia* appellatur, cum Principibus maximè digna sit; unde Principes apud *Homerum* dicuntur *Δικαστοί*, quod circa jus præcipue versari debeant; cum *Persarum* Regis legatus, in colloquio cum *Agésilao* Lacedæmoniorum Rege, sæpius Dominum suum *Regem magnum* nominaret; imo (inquit *Agésilas*) cur tu cum tanto typho eum *magnum* appellitas, cum non sit me major, nisi etiam justior sit? ac proinde *Lipsius*, lib. 1. *Monit.* malos doctores eos esse dicit, qui Principes à legibus eximunt; qui cum *Caligula* censent, omnia Principi & in omnes licere; sive cum *Salustiano Memmio*, *Impune quidlibet facere*, id est, *regem esse*. Licet nemo quidem in terris Principes in jus vocet, Deum tamen severum habent Vindicem, si quid justitiæ, & semet indignum admiserint.

Justitia alia dicitur *universalis*, quæ est conformitas universæ Dei legi in pietate, sobrietate, & in justitia particulari, seu æquitate erga proximum: hæc est illa, quam *Aristot.* in *ethicis*

Ethicis ex Poeta *Agathone*, dicit comprehendere omnem virtutem,

Ἡ δὲ δικαιοσύνη συλλαβεῖν πᾶς ἀρετὴν ἔστιν.

Justitiâ hâc numeris omnibus absolutâ, Christus solus præditus fuit, qui (κατ' ἐξοχήν) vocatur π ἅγιος *sanctum illud*, Luc. 1. 35. & ὁ δικαίος, *justus ille*, Act. 3. 14. *Talis enim nos decebat pontifex, sanctus, sine vitio, &c.* Heb. 7. 26. Homines etiam nonnulli ab hac justitiâ dicebantur *justi*, quod licet non usquequaque legi Dei conformes essent, animi tamen proposito in omnibus Deo placere studerent; in quo sensu Noab, dicitur vir *justus*, Gen. 6. 9. *Job* vir integer & rectus, Job 1. 1. *Zacharias* & ejus uxor, *justi coram Deo*, Luc. 1. 6.

Justitia alia est *particularis*, in ordine ad proximum: hac à plerisq; definitur, *perpetua, constansq; voluntas, ius suum unicuique tribuendi*. A nonnullis vero, *Virtus, quâ inclinamur ad debitum officium proximo præstandum*. De qua, Rom. 13. 7, 8. *Reddite igitur omnibus, quod debetis, &c. nemini quicquam debere, nisi hoc, ut alii alios diligatis.*

Hæc subdividitur in *justiciam commutativam*, & *distributivam*: *Justitia commutativa*, consistit in medio arithmetico, seu medio rei; & exercet præsertim in contractibus, in commerciis & in emptione, ac venditione; cum æquale reddunt pro æquali, Dent. 25. 15. *Pondus integrum & justum esto tibi; ephah integrum & justum*

justum esto tibi. Coloss. 4. 1. Dominus, æquitate & æquabilitatem servis exhibere. Justitia distributiva, consistit in medio geometrico, seu medio quoad nos; & potissimum spectat ad Judices, hominibus male meritis, poenam pro specie & gradu delicti, vel bene meritis, præmium distribuentes, Deut. 16. 19, 20. Ne pervertito judicium; ne accipito personam, &c. Justissimam justitiam sectare, ut vivas, &c.

Justitia, quæ præcipitur Præcept. 8. & furto opponitur, est justitia commutativa, in procurando nostrum & proximi commodum in commercio & conversatione cum ipso. Micæ 6. 8. Indicavit tibi, O homo, quid sit bonum; ecquid Jehovah requisivit abs te, nisi ut exerceas jus, &c?

*Quer. 1. Quanam sunt argumenta, quibus ad justitiam hanc in commerciis cum Proximo incitari debemus? Resp. 1. Quia lex justitiæ erga proximum cordi humano à Deo naturæ Authore inscribitur, Matth. 7. 12. Quæcumq; igitur volueritis, ut faciant vobis homines, ita & vos facite iis, ista enim est lex & Propheta. quam Alexander severus, licet imperator Ethnicus, palatii sui foribus inscribendam curavit: ac proinde, quicumq; injustitiæ & injuriæ in proximum reus est, in ipsum naturæ legem peccat, & *autoxenon* est. 2. Quia absque hac justitia, omnis nostra pietatis in Deum professio externa, est mera hypocrisis, & Deo justissimo*

simo abominationi summæ. *Mica 6. 11. An pu-
 rum haberem quenquam cum lancibus improbi-
 tatis, & inditis loculo ponderibus dolosis.*
 3. Quia iustitia & æquitas in commercio &
 conversatione cum proximo, est via, quâ nobis
 incedendum est ad vitam æternam, *Luc. 3. 13, 14.*
 Respondit Joannes Baptista publicanis, Nihil
 amplius, quam quod constitutum est vobis, exi-
 gite; Et militibus interrogantibus, quid faci-
 uri essent in ordine ad vitam æternam, Nemi-
 nem, inquit, concutite, neque dolo opprimite,
 & contenti estote stipendiis vestris. 4. Quia
 timor Dei, & vera pietas, comitem semper ha-
 bet hanc iustitiam, in procurando bono & com-
 modo proximi, *Nehem. 5. 15.* Principes pri-
 ores, qui antecesserant me, prægravabant popu-
 lum, &c. Ego vero non feci ita, propter reve-
 rentiam Dei. *Nehem. 7. 2.* Hanania erat vir
 plane fidus, & timebat Deum præ multis. Qui
 enim Deo fidelis est, hominibus infidus esse
 nequit. 5. Quia Deus hanc in hominibus iu-
 stitiam benedictionibus temporalibus remun-
 ratur, *Prov. 16. 8.* Melius est parum cum iusti-
 tia, quam amplissimus proventus cum injuria.
Prov. 28. 20. Vir optimæ fidei amplius est ben-
 edictionibus; at præceptis ad ditescendum non erit
 impunis. Imo Deus iuste partis ad posteros
 usque benedicit, *Prov. 13. 22.* Bonus posses-
 sionem tradit nepotibus; suntque recondita iusto
 opes peccatoris.

FURTUM.

Vitium Justitiæ oppositum, est *furtum*, quod est rei alienæ usurpatio.

Ejus quatuor sunt species, 1. *Furtum simplex & Clandestinum*, five cordis, cum quis corde sovet cupiditatem aliena suffurandi; ut dicitur de *Juda* proditore, *Joan.* 12. 6. quod fur esset, & avide inhiaret lucro ex marsupio; Sive ore, cum quis verbis fallacibus ad decipiendum in emptione aut venditione utitur, *Prov.* 20. 14. vel cum quis adulando, eblanditur à parente, vel alio quovis Domino, quod ad hæredem legitimum jure pertinet; ut si uxor Nuptiarum secundarum à marito jus hæreditatis in gratiam filii sui eblandiretur, idque in fraudem primogeniti è Nuptiis prioribus, *Dent.* 21. 15, 16. Hujusmodi fures subdoli, dicebantur in Lege Romana *captatores*, five *de-tractores & sycophantæ*, qui alios apud Dominos & Superiores calumniabantur, ut hâc arte nefariâ ipsorum bona sibimet, quasi *fisci* jure adjudicarentur; hujusmodi fur fuit *Tzibab*, 2 Sam. 16. 3, 4. five seditiosi susorrones, qui subditorum animos à Superioribus legitimis suffurantur; qualis fuit *Absalom*, 2 Sam. 15. 6. Sive denique sint perniciosi & blandiloqui Seductores populi à recta veræ Religionis semitâ, *Rom.* 16. 17, 18. 2 Pet. 2. 3, 4. Sive sit furtum *manus*, cum quis manu aufert alienum, *Exod.* 22. 2. vel detinet operarii mercedem, *Dent.* 22. 2, 3. *Jacob*

col 5. 4. vel si non restituat depositum fidei
sua commissum, *Exod. 22. 26. Ezech. 18. 7.*

2. *Plagium* Ἀποποδοισμὸς; cum quis hominem
clam suffuratur, eumque vendit, *Exod. 21. 16.*
1 Tim. 1. 10. Hujusmodi furtum fuit *Josephi*
venditio à fratribus.

3. *Peculatus*; cum quis publicam pecuniam
suffuratur, vel Principem vestigali, & reditu
debito defraudat: Hujusmodi furtum est cri-
men illud *repetundarum*, cum homines, in
publica aliqua administratione muneribus cor-
rupti, deprehenduntur, *Joh. 15. 34.* Ignis ab-
sumet tentoria corruptorum munere. Lege Ro-
mana, qui rei fuerunt *peculatus*, si homines pri-
vati, isigne & aqua interdictum fuit; si ve-
ro fuerant Magistratus inferiores & Ministri
publici, vel in exilium acti, vel supplicio ca-
pitali affecti fuerunt.

4. Quarta denique furti species, est *Sacrile-
gium*, quod est rei in pios usus sacratae violatio
& impropriatio: hujusmodi sacrilegium est
venditio (Emptio autem dicebatur *Simonia*)
munerum vel beneficiorum Ecclesiasticorum;
de qua graviter suo tempore conqueustus est
Aeneas Sylvius, qui postea in pontificatum su-
rogatus fuit; Nihil est, inquit, quod absque ar-
gento romana Curia dat. Hinc natum est pro-
verbium, *plumbum dant, aurum exigunt.* Et
ob hoc Poeta *Sanazarium* falsè perstrinxit ponti-
ficem *Leonem 10.* qui indulgentias & Sacramen-
ta vendiderat.

*Sacra sub extrema, si forte requiritis hora
Cur Leo non poterat sumere? vendiderat.*

Rationes, ab horrendo hoc genere furti, dissuasoriae sunt; 1. Quia Deo sumptu abominationi sunt, quicunque sub eumentita pietatis larva Sacrilegii sibi licentiam arripiunt, eamque sub Religionis suco occultare, satagunt. Rom. 2. 22. *Qui abominaris Idola, Sacrilegium admittis?* 2. Sacrilegi, ipsum Deum spoliare dicuntur, Mal. 3. 8. *An spoliaret homo Deum, quod vos spoliatis me? & dicitis, quia in re spoliamus te? decimis & oblatione.* Cum autem maledictioni divinae obnoxius sit, qui Deo corruptum quid vovet & sacrificat, Mal. 1. 14. quanto magis, qui quod Deo dicatum est, ad proprium & privatum usum intervertit? cumque graviter peccent, qui homines; quanto magis, qui ipsum Deum Dominum supremum spoliant? 3. Quia Sacrilegium severe & conspicue punitur à Deo, Prov. 20. 25. *Tendicula est homini deglutire sacrum.* Ut videre est in Rege Belshazar, qui vasis sacris abusus fuerat, Dan. 5. & in iis, qui Templum & aurum Tholosanum violarunt & diripuerunt, qui omnes miserrimè perierunt; unde natum est dictum istud proverbium in Sacrilegos, aurum Tholosanum. Imo apud Ethnicos, qui Tempia violarunt, vel res sacras quasvis diripuerunt; alii in exilium acti, alii ad Metalla dammati; & alii supplicio capitali penas luebant.

Quar.

*Quer. 1. An decimarum in pios usus per-
 solutio sit juris divini? Et detentio earum, an sit
 sacrilegium? Resp. 1. Jus naturale divinum
 postulat, ut alimoniam pauperum, ut adium la-
 crarum fabricarum, & ut iis, qui sacris operantur,
 prospiciatur: cum item, ut Ministri Ecclesiarum,
 munus Ecclesiasticum staciores & expeditio-
 res obeant, debeant esse ab omni neglectu &
 contemptu aliorum, nec non à discredente so-
 litudine mundi immunes, ac Hospitalitati de-
 diti, Tit. 1. 8. Debetur iis stipendium sufficiens
 & honestum, idque tum jure naturæ, 1 Cor. 9. 9.
 1 Tim. 5. 17, 18. Qui bene præsumt Presbyteri,
 duplici honore digni habentur: maxime qui labo-
 rant in sermone & doctrina: dicit enim Scrip-
 tura; Bovi trituranti non obligabis os; & dig-
 nus est operarius mercede sua: tum jure grati-
 tudinis, 1 Cor. 9. 11. Gal. 6. 6. Communique-
 autem qui instituitur in sermone, cum eo qui se
 instituit, omnia bona. 2. Dicimus decimarum
 persolutionem, non esse juris naturalis; cum
 non possit homo lumine naturæ scire, an deci-
 ma potius quam duodecima pars sit persolven-
 da: neque hæc determinatio ad decimam par-
 tem sub Vet. Test. est magis juris naturæ & in-
 variabilis; quam fuit determinatio diei septi-
 mi in Sabbathum sub Vet. Test. si quis dicat
 decimarum persolutionem fuisse præceptam
 lege Ceremoniali & Leviticâ; hoc ipso eam
 sub Nov. Test. abrogatam asserat, necesse est,
 Heb. 7. 12. Mutato enim hoc sacerdotio, neces-
 sari*

sario quoque legis mutatio fit. Si quis autem dicat decimas persolutas fuisse secundum legem judicalem & forensem; ad istam non magis sub Nov. Test. quam ad alias Judæorum leges forenses astringimur; nimirum, ratione juris naturæ; sed tantum ut iis, qui Sacris operantur, ministretur salarium sufficiens, honestum, & liberale, ut supra dictum est. In hanc sententiam rectè dicit P. Martyr. *Class. 4. cap. 13. Loc. Comm. Proinde stipendia Ministris sive persolvantur ex agris, sive ex adibus, sive pecunia numerata, sive in decimis, nihil refert; modo non sordidè sed honestè sustententur.*

Quer. 2. An furtum sit crimen capitale, & morte plectendum; cum olim apud Judæos ita non fuerit? Resp. Diversæ erant furti pœnæ pro varia natura rerum ipsarum furto ablatarum. Plagium apud Judæos morte plectebatur, cum homini ingenuo libertas charior sit quam vita, Exod. 21. 16. ut & sacrilegium, Josh. 7. 25. ut & furtum simplex, respectu quarundam circumstantiarum, etiam morte puniebatur, Exod. 22. 2. Sed ordinariè, restitutione quadrupli; vel sententiâ damnatoriâ ad servitutem, Exod. 22. 3. post autem, tempore Solomonis, puniebatur restitutione septupli, Prov. 6. 31. Cavendum est ab isto extremo Lacedæmoniorum, qui furtum apertum & latrocinium nullatenus puniebant, quod isto pacto homines ad militiam audaciores fieri dicerent; & etiam ab isto extremo Dracontis (cujus le-

gēs dicebantur sanguine scriptæ) qui omnē
ominino furtum morte plectendum judicavit.
Jus naturæ ad conservandam societatem huma-
nam, postulat, ut furtum simplex (quod socie-
tatis humanæ bono inimicum est) puniatur:
sed determinationem pœnæ pro ratione cir-
cumstantiarum, nempe, si per vim, consuetu-
dinem, &c. fuerit commissum, Magistratus
justi & prudentis judicio relinquimus.

Quer. 3. Quanam sunt rationes dissuasori-
æ ab omni furtiva fallacia in commerciis?

Resp. 1. Quia prohibetur à Deo, *Levit. 19. 13.*
Ne fraudem facito proximo tuo, neque rapito;
nè pernoctare finito mercedem mercenarii apud
te ad matutinum usque. Quo in loco, homines

fraudenti raptoribus & oppressoribus annu-
merantur. *Deut. 25. 14, 15.* *Ne esto tibi domi-*
tux diversum Ephah, magnum & parvum; pon-
dus integrum & justum esto tibi, Ephah integrum
& justum esto tibi. 1 *Thess. 4. 6.* *Et ut ne quis*
opprimat, & habeat quæstui in negotio fratrem
suum; nam ultor est Dominus omnium istorum.

2. Quia Deo summe justo, summæ abominati-
oni est ista fallacia, *Prov. 11. 1.* *Lances dolose,*
abominationi sunt Jehovæ. *Prov. 20. 11.* *Di-*
versa pondera, diversæq; mensuræ, abominationi
sunt Jehovæ, æque utraq; nempe, qui habent
mensuram majorem, qua ab aliis empti ad se-
met recipiant; & minorem, qua aliis à se ven-
dita emectantur. 3. Hujusmodi homines do-
lofi, à Deo graviter reprehenduntur, *Hos. 12. 7.*

Merca-

Mercator est Ephraim; in manu ejus sunt lancee dolosæ; opprimere amat. Amos 8. 5, 6. Dicendo, quando transiverit, &c. minuendo Epham, & majus faciendo pondus, ac pervertendo lancibus dolosis; comparando pecunia tenues, & egen-tem pari calceorum; ut denique quisquiliis frumenti vendamus. 4. Denique, homines dolosi puniuntur à Deo in hac vita, Jer. 17. 11. Ut perdix colligit ova, sed non excludit: ita compa-rans divitias sed injuriâ, mediis diebus suis de-relinquet eas; tandem erit stultus. Et nisi resi-puerint, in vita futura etiam pœnas æternas luent, 1 Cor. 6. 10. Neque fures, neque avari, nec rapaces, regni Dei hæreditatem possidebunt.

De U S U R A.

Usura, vulgo definitur, lucrum ex mutuo, quæsitum vi ipsius mutui.

Quæritur, an licitum sit usuram accipere; cum videatur adversari justitiæ commutativæ, quæ non exigit plus, quam datum fuerat debi-tori à Creditore: sed summa principalis tan-tum data fuerat? Resp. Multi Viri clarissimi & doctissimi, tum veteres, tum moderni in Ec-clesia Anglicana percelebres, sententiam nega-tivam tuentur: Affirmativam propugnant Viri etiam clarissimi, ut Calvinus in Epistolis; Ri-betus in Præcept. 8. Ames. in Cas. Wendelinus lib. 1. Phil. Moral. cap. 25. & alii, quorum nos sententiam amplectimur, adhibitis quibus-dam cautelis de debitore, creditore & usura,

seu lucro, sorti ex mutuo scilicet adventitio.

Quod ad debitorem spectat, tria sunt hominum genera, quibus aliquid de sorte nostra datur, 1. Homines egeni, qui præ ætate, vel animi aut corporis infirmitate, prorsus inepti sunt ad operam aliquam exercendam : Hisce debemus gratis dare, *Deut. 15. 11. Quia non definit egens è medio hujus terræ ; Idcirco ego præcipio tibi, dicendo, liberaliter aperito manum tuam erga fratrem tuum, erga pauperem tuum, & erga egenum tuum in terra tua. Matth. 5. 42. Petenti abs te, dato.* 2. Homines inopes a labore apti & validi ; sed in sorte sua nihil habentes, unde instrumenta vel alia ad operandum necessaria comparent ; hisce mutuum pro facultatibus nostris dandum est absque ulla expectatione lucri ex mutuo, *Levit. 25. 35. 36. 37. Quum facultatibus attenuato fratre tuo apud te, vacillabit manus ejus, &c. Non accipies ab eo usuram aut fœnus, &c. Pecuniam tuam ne dato ei in usuram, nec in fœnus dato cibum tuum. Luc. 6. 34, 35. Si mutuum dederitis illis à quibus speratis vos recepturos, &c. Mutuum date, nihil inde sperantes.* 3. Alii debitores sunt in sorte lautiori, qui mutuum postulant, & eo utentes, rem familiarem & sortem augeant vel ut domum forsan, vel agros oppignorati redimant, nè pretio viliori eos alienare cogantur : ab his jure gratitudinis aliquid præsummam principalem seu sortem, creditum est debitum.

Qua

Quod ad Creditorem attinet; non debet is, in arte hac sanctoratoria, semet totum occupare, cum possit etiam alii occupationi incumbere: hinc est, quod *Lombardos* (quos vulgo vocant in *Belgio*) *Cl. Rivetus*, ob graves rationes, improbet: neque debet Creditor ita lucro ex mutuo inhiare (quod quidem avaritiam sordidam multum sapit) ut nihil sibi in oculis relinquat, unde aliquid ad pauperum inopiam sublevandam erogare possit. Denique, si debitor (ita disponente Numine divino) naufragio, incendio, vel casu aliquo inopinato bonis lapsus fuerit; in hoc rerum statu, Creditor in Deum respicere, & huic communi sibi cum debitore afflictioni, semet submittere, ac ob omni rigore in debitorem abstinere debet; ne *ενομαχῆιν*, & afflicto afflictionem addere videatur.

Quod ad ipsam *usuram* spectat, hæc neuti- quam pro arbitrio Creditoris arbitraria esse debet; sed circumscripta Legibus Gentis in qua vivitur; neque immoderata, licet clancularia; verum moderata juxta Leges: quamvis enim avarus Creditor nonnunquam causetur debitorem etiam volentem, Pactum de immoderata ista usura secum iniisse: Consensus tamen iste à debitoris urgente necessitate, & Creditoris avaritia crudeli extortus fuit: quo pacto non modo in Legem humanam; sed & in divinam peccatum est, qua prohibetur omnis
 P 3
 hujus-

huiusmodi subdola rapacitas, 1 Cor 6. 10.
1 Thess. 4. 6.

Dico itaque *usuram*, adhibitis istis cautelis, licitam esse: si enim lucrum meâ pecuniâ quærere & facere fas tibi sit, quidni & aliquam istius lucri particulam ad me redire æquum est? quid æquius, quam ut mea pecunia non tibi soli, sed & mihi lucrosa sit? Ad hæc, Quid interest, an quis pro prædio elocato accipiat centum imperialia? an vero si idem vendat, & pro pecunia, qua vendidit, centum etiam imperialia accipiat? præsertim cum pecunia ista melius in Liberorum ipsius usum dividi possit, quam prædiolum.

Obj. 1. Deus, *usuram*, Lege sua, prohibuit, Exod. 22. 25. Levit. 25. 35. Prou. 28. 8. Qui auget substantiam suam *usurâ*, & fenore, gratiose largituro tenuibus congregaverit eam. Pl. 15. 1, 5. Quis habitaturus in monte sanctitatis tue? qui pecuniam suam non exponit fenori. Item, Ezech. 18. 17. Resp. Lex illa tui forensis, ad quam non magis astringimur, quam ad alias Leges forenses Politicæ judaicæ. *Usuram* autem cautelis supra-dictis circumscriptam, Legi naturæ non repugnare, hinc patet, quod ab Extraneis eam accipere Judæis liceret, Deut. 23. 20. Extraneo isti dabis in *usuram*, fratri autem tuo ne dato in *usuram*. Sin juri naturæ repugnaret, ab Extraneis quoque *usuram* accipere non liceret.

Obj. 2. Pro usu rei, quæ per usum absumitur,

tur, aliquid ultra *sortem* exigere, est vel id, quod non est, vendere; quod est contra jus naturæ: vel est idem bis vendere, aut duas compensationes exigere, nempe, restitutionem mutui dati, insuperque *usuram*; quod est contra Legem justitiæ commutativæ. Argumentum hoc tanquam palmarium urget *Thomas. 2. 2da, Quæst. 78. Art. 1.* Ubi docet aliam esse rationem rerum, quarum usus non est ipsarum consumptio, ubi usus tantum elocatur, & dominium retinetur; veluti cum certo pretio domus alteri locatur, cujus usus est inhabitatio, pro qua aliquid pendi, justum licitumque esse judicat. *Resp. 1.* Principalis pecuniæ usus, non tam est consumptio; quam alterius rei per consumptionem pecuniæ acquisitio: per commutationem enim, aliquid à nobis ad alium transit, & vicissim aliquid ab alio ad nos transit seu redit; unde amittimus, vel dimittimus dominium rei nostræ, & acquirimus dominium rei alienæ. 2. Non venditur id, quod non est; sed accipitur commodum ex eo, quod pecuniæ nostræ consumptione acquisitum est; quod sæpe consistit in rebus, quæ usu non consumuntur: neque simpliciter injustum est, ut exigantur duæ compensationes pro rebus duabus: nempe, una pro *sorte*, quæ restituitur; altera pro *commodo*, quod debitor ex nostra accepit pecunia: neque idem bis venditur; datur enim pecunia mutuo, ut restitatur;

situatur ; & ut pro lucro insuper, jure gratitudinis aliquid reddatur.

Notandum, licet *pecunia*, natura sua, cum sit res inanimata, sit sterilis ; ex hominum tamen instituto civili , & ratione politica, fructum ferre potest.

MISERICORDIA.

Misericordia humana (quæ Præcept. 8. comprehenditur) est affectus condolendi alienis malis verus, intimus, & non simulatus, & serium studium ipsos sublevandi quantum in nobis est, *Coloss. 3. 12. Induimini visceribus miserationum.* Hebraica loquutio est inde desumpta ; quod in magnis animi motibus interna viscera valde affici, & quasi concuti, sentiamus. Viscera autem comiserationum, nihil aliud denotant ; quam tenerrimum animi affectum, quem Apost. loco citato præmiit *benignitati*, quæ exercetur in sublevando inopiam pauperum, quia ex affectu vero condolendi, effluit actus sublevandi ; & ut præclare *Gregorius*, *Moral. 20. 27. Plus est aliquando compati ex corde, quam dare : nam qui exteriora largitur, rem extra se positam tribuit ; qui compassionem, aliquid sui ipsius dat.*

Quer. 1. Quænam sunt argumenta incitantia ad hanc Misericordiam ? Resp. 1. Necessitas præcepti divini, Deut. 15. 7, 8. Ecclesi. 11. 2. Matth. 5. 42. Rom. 12. 15. Flete cum flentibus. 1 Pet. 3. 8. (Estote compatiens, ad im-

timam

timam misericordiam prout. 2. Quia virtus hæc sapius in S. Scriptura commendatur, *Prov. 31. 20. In Dorca, Act. 9. & in Cornelio, Act. 10.* 3. Misericordiæ hujus exempla habemus in Prophetis, Christo, Apostolis, & in omnibus denique piis, prout occasio tulit, *Jer. 9. 1. Matth. 9. 36. Luc. 9. 41. 2 Cor. 11. 29.* 4. Quia Deus affectum, & opus misericordiæ, benedictionibus temporalibus sæpissime remuneratur, *Ps. 41. 1. Is. 58. 10.* Quinetiam pios & Dei timentes, hoc affectu præditos, beneficiis spiritualibus Deus afficit, *Act. 10. 45. Preces tuæ, & Eleemosynæ tuæ, ascenderunt in memoriam, in Dei conspectu; nunc igitur accerse Simonem; is dicet tibi, quid te oporteat facere.* Denique, hominibus, misericordiam erga egenos exercentibus, vitam æternam donat, *Matth. 25. 34. 35.* Verum homines misericordiæ erga afflictos expertes, semet in Deum etiam amoris expertes produunt, *1 Joan. 3. 17. Qui vero habuerit mundanum victum, & viderit fratrem suum egentem, & clauserit viscera sua coram eo, quomodo charitas Dei manet in eo?*

Quer. 2. Quid requiritur in misericordiæ affectu, & ejusdem opere exercendo? *Resp. 1.* Ut des personæ indigenti, *1 Joan. 3. 17.* quales sunt orphani, pupilli, viduæ, peregrini, &c. & præsertim iis, qui pro bonæ conscientiæ testimonio in re Religione, & Justitiæ bonis omnibus exuti fuerunt; ut rectè

rectè consulit Cypr. lib. 3. Epist. 10. *Ne quod circa fidentes tempestas non fecit, circa laborantes necessitas faciat.* 2. Ut largiaris de tuo & non de alieno, Luc. 11. 41. Imo ea quæ penes vos sunt date Eleemosynam. 1 Cor. 16. 2. Primo quoque die hebdomadis unusquisq; vestrum apud se reponat, recondens quod pro Dei benignitate licuerit: Tuum autem esse debet vel patrimonio, vel dono, vel legitima acquisitione: Deus enim odio habet, si quid sibi in gratitudinis testimonium offeratur, vel in egenos conferatur, quod malis artibus acquisitum fuerat, Deut. 23. 18. *Ne inferto mercedem scorti, aut pretium canis in domum Jeboue Dei tui pro ullo voto.* Præclare August. in locum istum, Luc. 16. 9. *Tu forsitan, inquit, ut reor, ex male partis das pauperibus, ut Deum pro te orent; verum gemitus eorum, qui à te spoliati fuerunt, à Deo prius exaudientur.* Qui enim aliquid de male-partis in pauperum usus dedicant, non secus cum Deo iustissimo agunt, quam latrones, qui Judicem aliquem in terris, munere ex male-partis corrumpere conarentur. 3. Ut des tempestivè & opportunè, Prov. 3. 28. *Ne dicito proximo tuo, abi, deinde revertere, cum enim daturus sum, cum fuerit penes te.* Idque animo & fronte hilari, quia donantis vultus conduplicat munus. 4. Ut animo sincero des, nempe, ex conscientia præcepti divini, & proposito sublevandi fratrem egenum; non autem ut gloriam vanam apud homines consequaris;

quaris, quod Phariseis Servator noster vitio vertebat, *Matth. 6. 1. 5.* Utc animo promptus & paratus sis pro facultatibus ad sublevandum egenos omni alio etiam tempore, *Gal. 6. 9.* Porro ne benefaciendo segnescamus. *1 Tim. 6. 17, 18.* *Iis qui divites sunt, denuntia, &c. ut aliis benefaciant; ut divites sint operibus bonis, faciles ad impertiendum.*

Vitium misericordiæ oppositum, est *oppressio* Egenorum, Afflictorum, & angustiiis Pressorum.

Rationes ab hoc vitio dissuasoriæ, sunt,
 1. Quia Deus est justus Iudex & severus Vindex in omnes oppressores, *Pf. 10. 18.* licet autem oppressi sæpe non audeant querelas suas apud homines deferre; Deus tamen occultos eorum gemitus exaudit, *Exod. 22, 21, 22, 23, 24.* Item peregrino vim ne facito, nec opprimito eum, &c. nullam viduam, aut orphanum affligitote: si qua afflictione afflixeris eum; nam si tantillum clamet ad me, utique exauditurus sum clamorem ejus: tum accensâ irâ meâ occidam vos gladio: sic erunt uxores vestrae vidue, & liberi vestri orphani. 2. Quia Deus oppressoribus sæpius poenas temporales etiam in hac vita infligit, ut Regi isti Adonibezek, *Judic. 1. 7.* Achabo, qui Nabothum graviter oppresserat, *1 Reg. 21. 19. 1 Reg. 22. 38. Habac. 2. 9, 10.* *Ve dedito questui malo pro domo sua, ut disponat in excelsu nidum suum, quo eripiat e potestate mali:*

*mali: Consilium inivisti pudendum domui tuae; exscindendi populos multos, & peccasti contra teipsum. Infligit iis Deus etiam judicia spiritualia, nempe, terrores & horrores conscientiae, qui tanquam ignis occultus eorum animum discruciat, & consumit, Job 20. 19, 20. Quia quassavit, dereliquit tennes; domos diripuit, non extruxit eas: nam nihil experitur tranquillitatis in ventre suo; cum re desiderabili sua non proripit se. 3. Quia Deus de oppressoribus vindictam conspicuam nonnunquam sumit, alios excitando, qui in eos graviter animadvertunt: quemadmodum adversus Babylonios, qui populum Dei graviter oppresserant, concitavit Persas & Medas; & adversus Antiochum Epiphanem, Reges alios, qui ipsum & copias ejus funditus deleverunt: Licet oppressores sibi met ad tempus in rebus secundis adblandiantur, & oppressis in rebus adversis fastuosè insultent, Deus tamen, qui oppressorum vindex est, seriùs, ocyus in eos graviter animadvertet, Amos 6. 3. 11. *Vae longè repellentibus diem mali; qui admovetis sedem violentiae: Nam ecce Jehova praecepturus est, & percussurus domum majorem velut aspersioibus, & domum minorem rupturam. Et nisi resipuerint, in die isto extremi judicii, irâ Dei in æternum obruentur.**

SEDULITAS.

In hoc Præcepto præcipitur etiam *sedulitas* in vocatione aliqua legitima, Eph. 4. 28. ne homines,

homines, per inertiam ad summam inopiam re-
 daſti, ſurtivis & illicitis artibus ad vitam ſu-
 ſtentandam utantur.

Rationes ſedulam diligentiam in honeſta ali-
 qua occupatione ſuadentes, ſunt, 1. Quia ſæ-
 pius in S. Scriptura præcipitur *ſedulitas*, Prov.
 27. 23. *Diligenter cognoſce præſentes pecudes
 tuas; appone animum tuum ad Greges.* 1 Theſſ.
 4. 11. *Et contendatis quieti eſſe & res veſtras
 agere.* 2. Deus hominem ad animalcula ſe-
 dula & provida mittit, ut ab iis diligentiam
 in opere ſuo addiſcat, & ediſcat, Prov. 6. 6.
*Abi ad formicam, O piger; aſpice vias ejus, &
 ſape.* Ab ea diſcant homines in ætate juve-
 nili, bona præcepta congerere, & bona opera
 condere, quæ ipsis in ætate ſenili uſui, & ſola-
 tio eſſe poſſint. 3. Quia vera pietas conjun-
 ctam habet in negotiis obeundis ſedulitatem,
 Rom, 12. 11. *Studio minimè pigri; ſpiritu fer-
 ventis; Domino ſervientes.* Cujus exemplum
 eximium, eſt iſta mulier, Prov. 31. 10, 27. &
Dorcas, Act. 9. 39. 4. Quia Deus ſæpenu-
 mero benedicit, & ſcælicem dat ſucceſſum ho-
 minum laboribus in honeſta occupatione, Prov.
 10. 4. Prov. 13. 4. Prov. 22. 29. *Vidiſti virum
 diligentem in opere ſuo, ante Reges conſiſtet,
 non conſiſtet ante obſcuros.* Deus vero diligen-
 tem in negotio ſalutis ſuæ obeundo, proſequi-
 tur mercede gloriæ æternæ, Rom. 2. 7. *Iis qui-
 dem, qui perſtantes boni operis, gloriam & hono-
 rem*

rem & immortalitatem querunt, reddet vitam æternam. 2 Pet. 1. 10, 11. Quapropter, fratres, potius studete vocationem & electionem vestram firmam efficere: hæc enim si feceritis, nunquam impingetis; ita enim copiose ministrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini nostri & Servatoris nostri Iesu Christi. Adultis itaque omnibus, sedulo laborandum est in vinea Domini, ut bonorum operum fructus proferant, priusquam vitæ æternæ donarium accipere possint. Præclare in hanc sententiam loquitur *Ferus pontificius*, in Matth. 20. 8. *Gratis Deus promisit, gratis reddit, si igitur Dei gratiam & favorem conservare vis, nullam meritorum tuorum mentionem fac: ex misericordia enim cuncta donare vult; nec tamen ob id segnius operandum; imò eo ferventius, ut qui tam benignum nati sumus Dominum.*

Vitium Sedulitati oppositum, est Otium & Desidia.

Rationes ab Otio & Desidia dissuasoria, sunt, 1. Quia in S. Scriptura otium, & desidia graviter reprehenditur, Prov. 18. 9. *Etiā se gerens remissè in opere suo frater est dissipenti.* 2 Thess. 3. 11. 1 Tim. 5. 13. 2. Qui exponit hominem tentationibus diaboli, qui hominem nihil agentem facillimè ad pessima quæq; perpetranda impellit: Malignus iste spiritus è dæmoniaco ejectus, cum observavit domum vacuam, reversus est cum septem de-

terioribus

terioribus, *Matth. 12. 44, 45.* Otium autem est vacuum illud spirituale quod diabolus terrimis replet vitiis. Verè dicebat *Cato*, *Nibil agendo male agere discimus.* Appositum est simile illud, quo utitur *Ambrosius de Cancro & Ostreo*, ut citat *P. Martyr.* Cancer libentissime vescitur carnibus *Ostreorum*; sed quoniam illa (inquit *Ambr.*) bene munita sunt firmis utrinque testis, ut vi perfringi non possint, observat callide, dum se exponant ad solem: ibi dum se aperiunt & captant auram, Cancer immittit biantibus in os lapillum, ut testas reducere non possint: postea satis tuto intrudit Chelam, & carnes depascitur: Ita, inquit, cum homines sese dedunt otio, & animum aperiunt voluptatibus, venit diabolus, immittit fœdas cogitationes, atque ita cum illi testam, qua ante muniebantur, non possunt retrahere, devorantur. 3. Quia otium, est causa multorum vitiorum; ut libidinis fœdæ, 2 *Sam. 11. 1, 2, 3.* quocirca dixit *Poeta*,

Otia si tollas, percere cupidinis artes.

Ut & furti & latrocinii, *Ephes. 4. 28.* ubi furto annumeratur otium & desidia; quod otiosi & alieni ab opera sumenda in honesta aliqua vice occupatione furto sæpe, vel latrocinio & aliis artibus nefariis, animum & manum applicent: Otium est etiam causa futilitatis in sermone, dum aliis detrahunt, aliis vero adulantur, 1 *Tim. 5. 13.* Non solum sunt otiosæ sed etiam nugaces & curiosæ, garrientes quæ non oportet.

Et

Et est causa τῆς πολυπραγμοσύνης, dum otiosi sua negligunt, & alienis semet immiscent, 2 Thoss. 3. 11, 12. 4. Quia otium & delidia, sæpe etiam in hac vita, à Deo punitur pauperie probro, Prov. 20. 4. *Qui propter hyemem tigris non ardet, mendicabit in æstate, cum nihil aderit.* Et in vita futura damno & dolore sempiterno, Mat. 25. 30. *Servum autem inutilem, &c.*

LIBERALITAS.

Liberalitas est charitas erga proximum, qua illi de nostris largiendo prodesse studemus: hæc in Viris heroicis & Principibus magnificentia vel munificentia dicitur: differt vero à misericordia, quod hæc in afflictos, vel egenos exeratur; illa autem in alios etiam exercetur: *Alexander Magnus*, liberalitate etiam magnus celebratur: *Ptolemæi* Regis apothegma fuit, τὴν πλῆθειν τοῦ πλουτίζειν ἵπται Βασιλικωτέρῳ *magis regum ditare, quam divitias possidere.* Viri principes, qui in viros probos, & bene meritos illiberales sunt, eorum querelis & detractionibus semet obnoxios reddunt. Cum *Philippo* Macedonum Regi nunciatum esset, *Nicanorem*, virum de Repub. bene meritum, multa male de se loqui, demiratus est virum tam probum sibi adeo insensum esse: verum cum animo cogitaret eum fuisse neglectum, & non pro merito liberaliter tractatum, donarium magnificum ad eum misit; & cum postea comperisset eum magnificè in laudes suas animatum

num expromere, dixit *Philippus* astantibus, videtis penes Principes ipsos esse, vel male, vel bene audire apud alios.

Quæ. Quænam sunt conditiones requisitæ in liberalitate exercenda? *Resp.* Eadem, quæ in misericordia; Et præterea, 1. Ut conferatur in dignos & probos; non item in indignos & profusos: qui enim in dignos liberalis est, beneficium dando accipit; cum ejusmodi viros sibi devinciat; Sed bene-facta male locata, male-facta sunt: nam qui indignis conferunt beneficia, tria dicuntur committere absurda, 1. Jacturam faciunt rerum suarum, 2. Viros probos neglectui habent. 3. Malis & improbis vitiis & luxu materiam suppeditant. 2. Tempestivè dandum, quibus dandum judicaveris; unde illud Græcum *ὀψις καὶ χάρις καὶ γλυκύτης*, quo citiores, eo dulciores sunt gratiæ. Et in hanc sententiam elegans est distichon illud poetæ *Ansonii*.

*Gratia, quæ tarda est, ingrata est; gratia namque
Cum fieri properat gratia, grata magis.*

3. Requiritur ut liberalitas exerceatur animo sincero, & minimè simulato: *Aristippus* dicebat olim de *Dionysio* Siciliæ Tyranno, homine vafro, eum beneficia offerre quidem *Platoni*, quem probè noverat non accepturum; verum nihil iis, quos egere sciebat, & oblatum avidè accepturos. 4. Cavendum est, ne liberalitas sit profusa, quæ comitem semper habet *penitentiam*;

nitentiam ; si nempe, major fit benignitas quam facultas, ut rectè monet *Plin. Lib. 2. Epist. 4. Ex frugalitate, inquit, velut ex fonte derivari debet nostra liberalitas, quæ tamen ita temperanda est, ne nimia profusione inarescat. Qui autem liberalitatem eo, quo decet, modo exercet, beatus est, cum beatum sit dare potius quam accipere, Añ. 20. 35. Nec tam opibus diminuitur vir liberalis, quam amicitia atque gratia apud viros probos augetur ; & ex liberalitate bene collocata, animus, tum dantis, tum accipientis, exhilaratur, Prov. 11. 25. Animus beneficus, pinguis efficitur ; & qui libertim communicat, idem amplius profundet.*

Liberalitati vitium maxime oppositum, est *Avaritia*;cujus duæ sunt species,nempe, sordida tenacitas & parcimonia : Altera est *φιλαργυρία* seu *φιλονεικία*, insatiabilis habendi cupiditas.

Rationes à teterrimo hoc Avaritiæ vitio dissuasoriæ, sunt , 1. Quia Avaritia in S. Scriptura assimilatur Idololatriæ, peccato in Deum Zelotem gravissimo, *Ephes. 5. 5. Galos. 3. 5. Avarus* autem meritò assimilatur *Idololatæ*. 1. Quemadmodum Idololatra nullis parcat laboribus & sumptibus in Idolis effingendis, *Ezech. 24. 22.* Pariter homines avari, nullis parcent laboribus in divitiis vel pecuniis corradendis, *Eccles. 4. 8. Est unus aliquis, cui deest secundus, cui tum filius, tum frater deest ; nec tamen est finis omni labori ejus ; etiam oculus ejus non satiatur divitiis ; ut dicat, & cui ego laboro ;*

laboro, quod destituo animam meam bono? etiam hoc vanitas, & occupatio mala est. 2. Quem admodum Idololatræ charissima quæque Idolis suis immolabant: pariter avari, animam pretiosam & conscientiam divitiis acquirendis, in victimam mactant, *Ezech. 33. 31. Venientes ad te, quasi adventu populi, sedentesque coram te quasi populus meus, & audientes verba tua, ipsa non faciunt, &c. quæstum suum animus ipsorum persequitur.* 3. Idololatræ omnem animi fiduciam in Idolis collocabant, & in iis gloriabantur, *Pf. 97. 7. Pariter avari, in divitiis spem suam ponunt, & in iis mirificè gloriantur, Pf. 52. 9. Luc. 12. 19. Anima, habes multa bona reposita in annos multos, dicebat Avarus: requiesce, comede, bibe, oblectare.* 4. Idololatræ animus à vero Deo ejusque cultu per Idola avertitur, ut videre est in *Solomone, 1 Reg. 11. 4. pariter avari, à Deo per divitiarum insanam cupiditatem distrahuntur & abstrahuntur, Matth. 6. 24: Non potestis Deo servire & mammonæ.* 5. Idololatræ ægerrime ferebant Idola sibi erepta, vel amissa; O quam ejulabat Idololatra iste *Micah! Judic. 18. Pariter avari, si quando ipsis bona direpta, vel reliquenda sint, animum despondent, nullamque admittunt consolationem: cum dixerat Christus cuidam ex Primoribus, Omnia quæ habes, vende & distribue pauperibus, &c. Ille his auditis valde tristis factus est; nam dives erat valde, Luc. 18. 23.* 6. Denique Idololatria ipsos

Idololatrias Deo exosos reddebat : Pariter avari, Deo abominationi sunt, *Pf. 10. 3. Laudat improbus avarum, quem Deus abominatur.*

2. Ratio dissuasoria ab avaritia, est, quia avaritia & immodica habendi cupiditas, est radix omnis mali, *1 Tim. 6. 10. Siquidem radix omnium malorum est amor pecunie. Clemens alexand. vocat avaritiam ἀρχὴν τῆς ἡμιχίας, arcem malitiæ* : ab hac radice suppullulant fructus amarissimi ; ut, 1. Mendacium in *Gebezi* ; 2. Sacrilegium in *Achane* ; 3. Oppressio & cædes in *Achabo* ; 4. Apostasia horrenda in *Dema*, *2 Tim. 4. 10.* 5. Et detestanda perfidia in *Juda* proditore, *Matth. 26. 19.*

3. Est summe inimica omnibus pietatis officiis ; ut Verbi auditioni, *Matth. 13. 22.* Orationi etiam & meditationi spirituali : quia nimix curæ mundanæ, tanquam superpondium plumbeum avari animum deprimunt, quo minus ad cœlestia elevari possit, *Luc. 21. 34. Cavete autem vobis, ne quando graventur corda vestra crapulâ & ebrietate, & curis hujus vite.*

4. Quia Avaritia misere torquet avarum siti insatiabili plus habendi ; *Quo plus sunt pota, plus sitiuntur aquæ. Eccles. 5. 10. Qui amat pecuniam non satiatur pecunia ; & qui amat ullam multitudinem, non saturabitur proventu ; etiam hoc vanitas est.*

5. Quia reddit hominem sibi met miserum, tam deest quod habet quam quod non habet. *Eccles.*

Ecclef. 6. 1, 2. *Est malum quod vidi sub sole, id-
que maximum super homines : viro cui dederit
Deus ipse divitias, facultatesque & honorem, &
cujus animus non destituatur ulla re, qua de-
lectetur ; cum huic non facit copiam Deus ipse
fruendi re illa ; sed vir alienus fruitur illa. Imo
nec impertit avarus charissimis amicis, dum ip-
se est in vivis ; instar porci, qui vivus nulli pro-
fuit, jam mortuus prodest iis qui superstites
sunt per divitias, quas invitus reliquit : qua de
causa rectè Plutarchus comparat Avaros, muri-
bus, qui chrysitidem (quæ est terra, auri glebularum
permixtas habens) vorantes aurum non red-
dunt, nisi mortui & dissecti : Quapropter mo-
nito Apostolico morem gerant omnes Christi-
ani, Heb. 13. 5. *Sint mores vestri alieni ab avari-
tia; estote contenti presentibus: dixit enim ipse, ne-
quaquam te deseram, neque unquam te derelinquam.**

C A P. X.

*De Virtutibus & Vitiis, Præcept. 9. Decal.
comprehensivus.*

Veritas seu Veracitas.

VERITAS, seu Veracitas humana, alia est lo-
gica, cum oratio est conformis rei ipsi,
nempe, cum componenda affirmantur, & divi-
denda negantur : Alia est ethica sive moralis,
in qua oratio sive enunciatio, est conformis
conceptui;

conceptui mentis, de qua, *Ps. 15. 2. Incola Civitatis cælestis, loquitur veritatem in corde suo.* De hac præsertim hoc loco agendum est: sub eâ comprehenditur etiam fides in Contractibus & Conventis inter homines: similis quidem est veritatis & fidei natura & ratio; non tamen prorsus eadem. Veritas est virtus, qua propensi sumus ad dicendum ea, quæ animi nostri sensa & cogitata exprimunt; & hinc est quod homines appellentur *veridici* & *veraces*: Fides autem est virtus, qua efficitur, ut facta nostra promissis respondeant: in utraque est aliqua conformatio; in veritate verborum cum sensu animi: In fide autem factorum, cum promissis: *veritati* opponitur *mendacium*; *fidei perfidia*: utraque nata est ex iustitia: quod enim alteri enuncio, ex iustitia debet esse *verum*; & cum iustitia efficit, ut reddamus cuique quod suum est, etiam quod jam promiseris alicui, efficitur ejus cui promiseris: idque nisi præstes in tempore, retines alienum, & facis contra iustitiam. Tanta est vis fidei, ut complectatur omnes partes vitæ humanæ: nam nec matrimonia, nec Contractus Civium inter se, nec ulla pars Reipublicæ constare potest sine fide: differt autem *fides* à *veritate*; quod materia *veritatis*, pene infinita sit: omnia enim quæ dicimus aut vera aut falsa sunt; sive ea præterita sint, sive præsentia, sive futura: *fides* vero versatur tantum in promissis.

Quer. 1. Quænam sunt argumenta suasoria & in-

incitantia ad veracitatem hanc ethicam
 sectandam? *Resp.* 1. Quia homo verus, seu
 verax, est similis ipsi Deo, qui est Verax in
 omnibus dictis suis, & delectatur in homine
 veraci, ut parte Imaginis suæ pulchriori, *Dent.*
32. 4. Ps. 51. 6. 2. Quia lingua nostra debet
 esse instrumentum gloriæ divinæ, quo Deum
 summè Veracem glorificemus: ac proinde cum
 ad hunc usum refertur, vocatur *gloria nostra*,
Pl. 16. 9. Ps. 57. 9. Sin secus, nostro vitio,
 sit nostrum dedecus. 3. Veritas hæc est pars
justitiæ, quam unus homo debet alteri, verita-
 tem communicando: Mendacium autem est
 pars *injustitiæ*, & omnis communionis civilis
 summum impedimentum: Hæc autem requi-
 ritur in omnibus Reipub. Civibus, sed præci-
 pue in Judicibus, *Exod. 18. 21.* 4. Quia ve-
 racitas hæc etiam apud Ethnicos summopere
 observata fuit; siquidem memoriæ proditum
 est, *Persas*, homines mentiendi consuetudini
 deditos, ad silentium perpetuum damnas-
 se, eosque ab omni publico munere prohibuisse;
 Quinetiam *Artaxerxes*, hominem, cui menti-
 ri fuit familiare, palo tribus clavis trabalibus
 affigendum curavit. 5. Quia vir verè probus
 pietati studet, & à mentiendo abhorret, *Ps.*
101. 7. Ps. 119. 163. Prov. 13. 5.

Quer. 2. Quænam sunt argumenta incitan-
 tia ad fidem hominibus datam servandam?

Resp. 1. Quia Deus homines fideles, fidem in
 commerciis servantes, benedictionibus tempo-
 ralibus

ralibus ut plerumque remuneratur, *Prov.* 28. 20. *Vir optima fidei amplius est benedictionibus.* 2. Homines in promissis veraces, maxime approbantur hominibus omnibus probis & fide dignis, *Pf.* 101. 6. *Oculi mei attendent ad veraces terræ, ut consideant mecum.* 3. Fides hæc erat etiam in summo pretio apud Ethnicos, & huic adscribebant rerum suarum incrementum. *Q. Martius* dixit, (teste *Livio*) favere deos pietati fideique, per quæ populus Romanus ad tantum fastigium venerit.

Vitia opposita Veritati, sunt, 1. *Mendacium.* 2. *Æquivocatio* verbalis, & *reservatio* mentalis. 3. *Maledicentia.* 4. *Adulatio.* 5. *Jactantia* seu inanis gloriatio.

Vitium fidei inter homines oppositum, est
Perfidia.

MENDACIUM.

Mendacium est peccatum sermonis, h. e. sententiæ vel ore, vel scripto, vel signo aliquo verbis æqui-pollente significata. 1. Si quis falsum dicit, putans esse verum, mentitur tantum materialiter: 2. Si quis verum dicit putans esse falsum, aut non putans esse verum, mentitur formaliter. 3. Si vero quis falsum dicat, putans esse falsum, ille & materialiter & formaliter, atque adeo completè mentitur.

Mendacium aliud est *jocosum*, *Hof.* 7. 3. quod *Parasite* & *Gnathones* exhilarabant Principes & Heros suos: hoc neutiquam licitum est, cum

loco citato reprehendatur ; & etiam otiosi cuiusvis verbi ratio reddenda sit, *Matth.* 12. 36.
 2. Aliud est *officiosum*, cum quis in suum vel alterius commodum mentitur ; quale fuit illud Obstetricum Ægyptiacarum in salutem Infantum, & illud *Rachabæ* in salutem Exploratorum : neque hoc usurpandum est, cum non sit faciendum malum ut eveniat bonum, *Job.* 13. 7. *Rom.* 3. 8. Licet Sancti nonnulli huiusmodi mendacio ex infirmitate & metu nonnunquam usi fuerint, non tamen exemplo, sed præcepto vivendum est, *Ephes.* 4. 25. *Quapropter*, deposito mendacio, loquimini veritatem quisque proximo suo. 3. Mendacium aliud est *perniciosum*, in perniciem & damnum aliorum, quale fuit *Izibæ* adversus *Mephibosethum* : & *Aulicorum Shaulis* adversus *Davidem*, *1 Sam.* 24. 9.

Quæst. 1. Quænam sunt argumenta dissuasoria ab omni mendacio ? *Resp.* 1. Quia est peccatum Deo summè odiosum, cum sit & ipsius naturæ, & præcepto contrarium, *Prov.* 6. 17. inter sex ista quæ Deo sunt Abominationi, est lingua fallax, *Prov.* 12. 21. *Abominationi sunt Jehovæ labia fallacia* ; qui autem agunt fideliter, accepti sunt ei. 2. Peccatum hoc à Deo graviter punietur, *Prov.* 19. 5, 9. *Testis falsitatum non erit impunis, & conflator mendaciorum peribit.* *Apocal.* 21. 27. & 22. 15. *Foris autem erit, quisquis amat, ac committit mendacium.* 3. Mendacium provenit ab instinctu & im-

& impulsu diaboli, qui mendax est & mendacii pater, *Joan.* 8. 44. 4. Inclinator ad mentendum, pars est *veteris hominis*, ab omnibus fidelibus mortificandi & exuendi, *Ephes.* 4. 25. *Coloss.* 3. 9. 5. Quia mendacium spoliatur mendacem omni authoritate & fide apud homines, inhabilem & ineptum eum reddens ad officia quævis, vel christiana vel civilia, erga homines præstanda, cum nemo mendaciorum artificum & concinnatorum fidem adhibere possit aut velit. 6. Quia vile, & abjectum aliquid est in mendacio supra alia vulgaria peccata; vel quia provenire videtur à vili metu, vel quia tendit ad imposturam: hinc plerumque fit, ut homines ferociores, & honoris auræ velificantes; (quamvis assidue forsitan mentiantur) mendacii tamen exprobrationem tam indignè ferant, ut gladio vindicandam sentiant.

Quer. 2. An possit quis veritatem nonnuncquam celare absque mendacii reatu? *Resp.* Licitum est tacendo celare veritatem, 1. Quando neque pietas, neque iustitia, neque charitas postulat ut manifestetur, *Marc.* 14. 61. *Luc.* 23. 9. Præceptum enim affirmativum de veritate dicenda, non obligat ad semper; sed prout exigit ratio circumstantiarum bene perpendendum. 2. Licet occultare partem veritatis, cum quis (attentis circumstantiis) jus habet ad illam occultandam; qualis erat *Jeremie* re-ticentia veritatis à Principibus & Magistratibus inferioribus, quandoquidem Rex, Supremus

ius Magistratus, id ei indixisset, *Jer.* 38. 26, 27.
 3. Non tamen est occultanda veritas, 1. Cum gloria Dei confessionem exigit, licet sub periculo vitæ, *Luc.* 21. 13, 15. 1 *Pet.* 3. 15. 2. Cum charitas erga proximum id postulat, *Lev.* 19. 17. *Ne odio habeto fratrem tuum in corde tuo: libere corripito proximum, neque ferto in eo peccatum.*

Quer. 3. An loquutiones tropicæ, ex. gr. cum Hæreticus dicitur *lupus*; An loquutiones hyperbolicæ, quæ videntur excedere medium veritatis, ex. gr. cum dicitur, *Gen.* 22. 17. *semen tuum multiplicabitur sicut arena*, quæ est in littore maris; loquutiones ironicæ, cum videantur contrariæ ipsi veritati? denique, an parabolæ vel apologi, qualis est iste, *Judic.* 9. *de arboribus petentibus Regem*; cum in ipsa rei veritate tale fieri non possit: an omnes istæ loquutiones adversantur veritati requisitæ in *Præcept.* 9? *Resp.* Negat. 1. Quia in loquutionibus tropicis nec *materiale* nec *formale* mendacii potest reperiri: Non reperitur *materiale*; quia falsum non enunciatur, sed verum loquutione figuratâ atque hominibus usitatâ exprimitur; nam ut nativa, sic etiam metaphorica, verborum significatio, pendet ab usu & arbitrio loquentium. Quandoquidem igitur usus permittit appellare hominem crudelem, *lupum* vel *leonem*; fundamentum & firmamentum, *petram*, eadem est enunciatio, sive dicas, *hæreticus est lupus*, aut, *hæreticus est gregi Christiano*

*fiatio inimicus & perniciosus : five dicas, diabolus est leo rugiens, aut, diabolus querit animas pretiosas in pradam : five dicas, Christus est petra, aut, Christus est fundamentum & firmamentum salutis humane. Eadem est parabolarum & apologorum ratio: nam ut recte Augustinus de mend. ad Consentium, cap. 5. Omnis enunciatio ad id quod enunciat referenda est; omnis autem figurate dictum vel factum hoc enunciat quod significat iis, quibus intelligendum propositum est. Aquinas, disput. de prophetia, Art. 12. In metaphorice dictis sensus literalis attenditur non quantum ad metaphoras, sed quantum ad ea quae per metaphoras intelliguntur. Sed nec forte mendacii in eiusmodi loquutionibus in S. Scriptura usitatis reperitur: non enim adhibentur metaphoræ & Apologi intentione fallendi, sed docendi maiore cum venustate & voluptate: qui enim dicit *hereticum esse lupum*, aut *diabolum esse leonem rugientem*, aut quilibet parabolam sive Apologum proponit, non intendit persuadere auditoribus aliquid falsum, sed luculentius repræsentare aliquid, quod verum est & utile cognitu.*

Loquutiones *hyperbolicae*, licet medium quocumque quantitatem non retineant in significando; tamen illud quoad rationem conservant: Hyperbolæ quippe istæ, rem exaggerant, quæ non modo eam indicare volunt, sed etiam homines ipsos in admirationem adducere; quod illa ratione loquendi quam commodissime affe-

quantur

dicuntur: quod ad loquutiones Ironicas, eas
 anteor etiam in S. Scriptura usitatas esse, ut
 usquet ex *Elie* subsannatione in *Baalitar*: nec
 firmillicitæ sunt viris sanctis; dummodo illis utan-
 abolatur, non ad ultionem, vel ad odium explendum
 adversus inimicos; sed ad pravam cultum in
 Religione, vel pravam praxin in moribus im-
 probandam & damnandam, ut videre est, *Isai.*
44. 12. Jer. 46. 11. viri enim sancti, cum ejus-
 modi loquutionibus, animi sui detestationem,
 contra ista vitia exprimerent, nihil contra ani-
 mi cogitata, nempe, animi detestationem enun-
 ciarunt.

*Æquivocatio verbalis, seu Reservatio
 mentalis.*

Æquivocatio verbalis, seu Reservatio men-
 talis, est merum mendacium, ex. gr. Si quis
 dicit, se non fecisse aut nescire, quod ta-
 men fecit & novit; reservans in mente sua il-
 lum sensum, nempe, quod non fecerit aut no-
 verit illud, ita ut velit illud manifestare.

Rationes dissuasoriæ ab omni ejusmodi
 æquivocatione & mentali reservatione inter
 multas, sunt hæc, 1. Quia enunciationis &
 testimonii doctrinam & naturam evertit: quo-
 niam illa pars sententiæ, quæ in mente reserva-
 tur, nihil cuiquam enunciat, significat, aut testa-
 ti habetur. 2. Ejusmodi Æquivocatio, & mentalis
 Reservatio, provenit ex intentione fallendi,
 vel opinionem veritati contrariam in alterius
 animo

animo generandi; quod est contra naturam
 testandi, aut fidem de hac aut illa re faciendi.
 3. In verbis hunc in modum prolatis cum
 mentali Reservatione, merum & nudum men-
 dacium continetur: nam si reus, qui hoc aut
 illud fecit, diceret se fecisse, testimonium ejus
 esset verum: proinde si negat se fecisse, testi-
 monium ejus est falsum, atque ita mentitur.
 præterea hoc pacto reus ille, dicit & testatur
 non tantum quod in se falsum est; sed etiam
 quod ipse sentit & novit esse falsum; quod est
 & materialiter & formaliter mendacium: simi-
 liter, si quis Sacerdos pontificius interrogatus
 num sit Sacerdos? disertè respondeat; imo
 juret, se non esse Sacerdotem, nempe, hac cogi-
 tatione, in mente interim reservata, se non esse
 Sacerdotem *Apollinis*; vel se non esse Sacerdo-
 tem, nempe, obligatum ad istud aliis indica-
 dum: qui ita respondet reus est mendacii, qui
 volens falsum enunciat, idque intentione fal-
 lendi; quia mendacium propriè dictum, respi-
 cit alterum, & externam declarationem men-
 tis per signa conceptuum. Quamvis igitur ve-
 rum sit, quod clausum habet hic Sacerdos in
 conceptu mentis; mendacium tamen est quod
 profertur in enunciatione falsæ Propositionis.
 ex. gr. si quis interrogatus an ignis esset cali-
 dus, asserat & juret ignem non esse calidum
 hac in animo reservata distinctione, nempe, non
 esse calidum calore adventitio; licet Enunciatio
 in mente reservata sit vera; Enunciatio tamen

men negativa prolata, est falsa : Quia in propositione negativa, quicquid uitate continetur sub ambitu prædicati, removetur à Subiecto. *August. Enchirid. cap. 18. Peccatum est omne mendacium, quamvis non tantum peccet qui consulendi, quantum is qui nocendi voluntate mentitur.* Et de Mend. ad Consent. cap. 21. *Ad sempiternam salutem nullus ducendus est opitulante mendacio. Aquinas. 2. 2æ. Quæst. 110. Art. 3. Voces naturaliter sunt signa Intellectuum innaturale est igitur & indebitum; quod aliquis voce significet id quod non habet in mente. Imo Aristot. (Ethic. Lib. 4. cap. 7.) concludit omne mendacium esse per se pravum & fugiendum.*

Explodenda est itaque *Cassiani* sententia, qui dicit mendacio uti licere quasi Helleboro, ad discrimen aliquod magnum depellendum; & etiam *Platonis* sententia, licet priore moderatior, lib. 3. de *Repub.* qui dicit mendacium hominibus nonnunquam utile esse, & quasi pro medicamento : quare publicis Medicis concedendum, h. e. Magistratibus; privatis autem hominibus minime attingendum.

MALEDICENTIA.

Maledicentia in proximum, dicitur græce *καταλογία*, *Coloss. 3. 8. Tit. 3. 2.* Cum quis loquitur, vel quod est materialiter falsum, ad dedendam famam proximi, ut fecerunt *Aulici* de *Davide* ad imminuendam ejus famam & gratiam

tiam apud Regem *Sbaulem* : vel cum quis loquitur quod materialiter est verum, sed ex intentione lædendi famam alterius : hujusmodi maledicus fuit *Doeg*, de quo dicitur, *Pf. 52.5.6. Diligis malum potius quam bonum ; mendacium quam loqui iustitiam ; dilexisti omnia verba perniciosa, linguam dolosam : licet Doeg vera nunciasset Sbauli de Davide & Achimeleco.*

Oritur hæc blasphemia in proximum, et cordis ira & malitia, quam deponendam monet, *Apost. Coloss. 3. 8.* Ne in maledicentiam prorumpat. Maledica hæc blasphemia, duplicem nocendi viam habet, nimirum occultam, quæ vocatur *detraçtio* ; & apertam, quæ appellatur *convitium* : Homines temerarii & iracundi, & pertam illam nocendi viam ineunt : verum callidi & malitiosi, hanc occultam præponunt.

Argumenta ab utraque hac maledicentia dissuasoria, sunt hæc, 1. Magnum insertur damnum proximo, cui maledicetur ; quoniam ejus fama læditur, quæ est inter bona exteriora præcipuum, *Prov. 22. 1. Optatius est nomen divitiarum amplius, argento & auro gratia melior.* Ac proinde qui famam proximi sugillant & suffocantur, furibus qui argentum vel aurum surripiunt sunt multo deteriores. 2. Quia per detractionem multum damni insertur etiam iis, qui audiunt & excipiunt istas maledicorum voces : nam illis charitas erga proximum extinguitur, odia, suspiciones, contentiones, & pugnae nonnunquam excitantur ; quod incommodum de

tractione

tractorum, opera Spauli & Davidi accidisse le-
 gimus: unde illa Prophetæ precatio, Ps. 120. 2.
Domine, libera animam meam à labiis iniquis
& à lingua dolosa. 3. Detraçtio prohibetur
 ab ipso Deo, Levit. 19. 16. & gravissima pœna
 in eos constituitur, 1 Cor. 6. 9, 10. *Maledici*
regnum Dei non possidebunt. 4. Maledicendi
 libido & consuetudo, arguit hominem non re-
 genitum, & adhuc in statu mortis ac damnatio-
 nis positum; cum inter præcipua veteris ho-
 minis opera recenseatur, Coloss. 3. 8. 5. Qui
 artem hanc detractoriam exercent, Diaboli dis-
 cipulos semet præbent: nam ille *fratrum ac-*
cusator dicitur, Apocal. 20. 10. unde quidam
 non inscitè maledicos & detractores vocat *ca-*
ninos dentes Diaboli. 6. Quia digni sunt pœna
 non solum ipsi detractores, sed etiam audien-
 tes qui peccantibus applaudunt, Rom. 1. 32.
 Bernardus, lib. 2. de Confid. ad Eugen. De-
 trahere aut detrahentem audire, utrum horum
 damnabilius sit, non facile iudicabitur: quod in-
 telligendum est de iis, qui cum voluptate au-
 diunt: sed homines pii ac prudentes, multum
 averfari & increpare detractores, ac fratrem ab
 illorum morsibus laceratum vindicare debent,
 Prov. 25. 23. *Ut aquilo dissipat pluviam, sic vul-*
tus tristis linguam detrahentem. 7. Quia de-
 tractor, peccatum peccato accumulac: nam
 vir mendax odio habet, quos dictis suis lædit,
 Prov. 26. 28. 8. Denique, quia detractores
 obominationi sunt Deo, Prov. 6. 16, 19. & ho-
 minibus

minibus bonis, Ps. 101. 3. Job. 29. 17. *Conte-
rebam molas iniqui, & ē dentibus illius aufere-
bam pradam.* August. distichon hoc supra men-
sam suam scribendum curavit,

*Quisquis amat dictis absentum rodere famam,
Hanc mensam vetitam noverit esse sibi.*

ADULATIO.

Adulatio est, qua quis alteri semet dictis
fide accomodat ut gratiam aucupetur, vel
commodi aliquid lucretur; instar parafiti Gna-
thonis, *utro? aio; Negas? nego.* Adulatores
sunt ingenui servilis & abjecti.

Argumenta dissuasoria ab omni adulatione,
sunt; 1. Deus eos odio habet, Ps. 12. 4. *Ex-
scindet Jehovah omnia labia blanda; linguam
grandiloquam.* 2. Hoc vitium est indignum
homine ingenuo & gravi; quapropter Phocion
Alcibiadi adulanti dixerat eum oportere bar-
bam condere vel rescindere, si adulatorem agere
vellet. 3. Adulator, perniciosus est ei cui
adulatur, Prov. 29. 5. *Vir qui blanditur amico
suo, rete pandit contra pedes ejus.* Job 32. 22.
*Non enim novi prafationibus uti: paululum
utentem, tolleret me qui fecit me.* Inter infor-
tunia sua, hoc maximum fuisse agnovit Diony-
sius, Siciliæ tyrannus, quod neminem in di-
fortuna benignioris monitorem liberum; sed
complures adulatores habuisset.

Facilius

Jactantia, sive inanis gloriatio.

Jactantia est, qua quis gloriatur in animi sui
 dotibus & donis, vel in operibus præclare
 gestis: si verum id sit, in quo gloriatur, men-
 diosè arguitur, quod vana jactantia doni vel
 facti gloriam sibi tanquam Authori, vel saltem
 meritis suis procuratori falso adscribat: pro-
 inde dicit *Solomon*, Prov. 27. 2. *Laudet te os*
extranei; non autem os tuum; alieni, non autem
labia tua. Laus enim ex proprio ore sordescit:
 quemadmodum olim inter Ethnicos alius quis,
 quam ipse victor, coronam victoris capiti im-
 ponere solebat. Verum si quando virorum de
 Repub. bene meritorum præclare gesta ingrata
 oblivione conteruntur, vel contemptui haben-
 tur; possunt, imo & debent viri optimè me-
 riti, de factis suis gloriari: cum populus Israel
Samuelis præfecturam despectui haberet, jacta-
 vit *Samuel* animi sui integritatem, in munere
 defungendo, 1 Sam. 12. 3. *Testificamini contra*
me coram Jehovah, & coram uncto ejus; cujus
ovem acceperim, aut cujus asinum acceperim,
aut quem fraudaverim, &c. Item *Paulus*, 2 Cor.
 12. 2. In hujusmodi vero gloriationibus, laus
 imprimis danda est Deo omnium donorum
 auctori & prosperi successus Authori, 1 Cor.
 15. 10. *Amplius quam illi omnes laboravi: non*
potamen, sed gratia Dei quæ mecum est.

P E R F I D I A.

Fidei erga homines, vitium oppositum, est *perfidia*, quæ est fidei datæ in re licita violatio: est autem hoc vitium turpe, & sublimi omni animo indignum; imo & quod natura abhorremus: *Pueros vide*, (inquit Lipsius in *Monit.*) *mendacium inter prima probra obijciunt*; & *quanquam id levitate quadam assumunt*, tamen *judicii insita reâitudine damnant*. Rationes ab isto vitio dissualoriæ, sunt, 1. *Perfidia est Deo ipsi justissimo & verissimo summæ abominationi*, Deusque perfidos serius, ocysus gravi aliquo supplicio in aliorum terrorem afficit, ut *Izedekiam*, Ezech. 17. 15. *Sed rebellavit contra illum, nempe, Regem Babylonæ, mittens legatos suos in Ægyptum, ut det sibi equos, populumque multum: An prosperabitur? An eripiet se qui facit ista?* 2. Est etiam omnibus probis & ingenuis hominibus summo odio. Cum nunciatum fuisset *Agésilao Regi Spartani* *Tissaphernem Persarum Regis Satrapam in pacis pactis violasse*, nihil commotus fuit; in multum in eo sibi profici dicebat; quod *Tissaphernes suo perjurio & perfidia homines alienaret, & Deos redderet iratos: Utrumque in qui pactis firmus stetisset, aliter esse; quod milites fidentiores redderentur, deorum ope & homines amicitiores, qui iis fere studerent quos conservare fidem viderent; & res atque exitus id Agésilao comprobavit.*

Queritur, An licet fidem publicam Hæreticis datam violare? *Resp.* Cum de re mala & illicita datur fides, potest & debet rescindi, nè eam servando, peccatum peccato accumuletur: sed si de re licita detur fides, ut de accessu & recessu incolumi ab aliquo tribunali in quod vocabantur, tum fides est servanda: ac proinde improbandum & damnandum est eorum consilium, qui *Anno Dom. 1415.* Imperatori Germano consuluerunt, ut fidem publicam datam *Joanni Husso & Hieronymo Pragensi* violaret: fateor quidem munus esse Magistratum, ut Hæreticos reprimant & coerceant; sed tum profecto, cum illos in sua potestate habuerint: sed data fide publica, si ad eos veniant, non dicuntur illos in potestate sua habere; quippe cum venerint promisso & jurejurando freti; alioqui non venturi; cum itaque hic promissio solennis interposita fuisset, eam violare non licuit.

C A P. XI.

De Virtutibus & Vitiis Præcept. 10. Decal. Comprehensis.

Animi Contentatio.

IN præcepto decimo, requiritur *animi contentatio*, & prohibentur vitia illi opposita, nempe, *Concupiscentia inordinata, Obmurmuratio, & Invidia.*

Quer. 1. Quid est vera contentatio? Resp.
 Est interna; voluntaria, & universalis submissio
 voluntati & providentiæ divinæ in quovis vitæ
 statu, etiam in afflicto & egeno; qualis fuit
Jobi, Job. 1. 21. *Davidis*, 2 Sam. 15. 26. &
 Servatoris nostri, *Matth.* 26. 39. Tres itaque
 conditiones requiruntur ad veram animi con-
 tentationem, 1. Ut sit interna, in ipso animo
 tanquam subiecto & cisterna; cum tamen sit
 ab ipso Deo tanquam fonte unde emanat.
 2. Ut sit voluntaria: sed spuria ista Ethnico-
 rum complurium contentatio oriebatur potius
 ab involuntaria subjectione fatali necessitati vel
 fortunæ (ut loquebantur) quam à volunta-
 ria submissione providentiæ divinæ. 3. Ut sit
 uniformis in omni statu & conditione vitæ no-
 stræ, *Philip.* 4. 11, 12. Nam ego didici, in qui-
 bus sum, iis ipsis contentus esse. Hæc conten-
 tatio est in rebus secundis, absque omni immo-
 derata cupiditate plus habendi; & in rebus
 adversis, absque omni in Deum dispensatorem
 obmurmuratione; vel invidiâ in homines, qui
 sunt in re lautiori: verum Ethnici, conten-
 tationem hanc in omni vitæ conditione, non tra-
 buerunt: divitiarum quidem inopiam æquo
 animo tulerunt; sed complures infamiam &
 existimationis suæ dispendium sustinere non
 potuerunt; qui hac de causa mortem sibi con-
 sciverunt: quod factum, tanquam actum hero-
 cum & sublimi animo dignum, falso indigit-
 runt; cum animi impotentis & infirmi impetu
 potius

potius esset indeliberatus, ut rectè demonstrat *August.* in casu *Catonis Uticensis*, & *Lucretia*, lib. 1. cap. 20. de *Civilt. Dei*: Cum vera animi fortitudo posita sit in humili & patiente rerum adversarum tolerantia, *Coloss.* 1. 11. *Omni robore corroborati, secundum gloriosum robur ipsius Dei, ad omnem tolerantiam, &c.*

Quer. 2. Cum possit homo abique peccato indolere afflictionibus suis, quomodo dici potest esse animo contentus in rebus adversis? *Resp.* Hominis displicentia in afflictionibus, ut naturæ suæ noxiis & amaris, non est inconsistens cum contentatione & animi submissione in iisdem, quatenus sunt actus emanantes à Patris sui cœlestis voluntate: quemadmodum filius ægrotans, nullam habet animi complacentiam in medicinæ potione sumenda, prout simpliciter consideratur in amaritudine sua; attamen ex consideratione, quod ea sibi præscribatur à Patre amantissimo in gratiam suæ sanitatis, libenter sumit, & voluntati ac sapientiæ paternæ semet submittit, uti fecerat Servator noster, *Luc.* 22. 42.

Quer. 3. Quodnam est contentationis christianæ objectum præcipuum & adæquatum, in quo animus ad satisfactionem usque acquiescit? *Resp.* Ipse Deus, infinitè & immutabiliter bonus, ejusque fruitio in intellectu per veram cognitionem in Filio Mediatore, *Joan.* 17. 3. & per ipsius amorem cognitioni huic in hac vita inchoatæ congruum; cum quis oblectatur in

in Deo, ut portione sua æterna, completa, & immutabili, Ps. 119. 57. *Portio mea est Jehovah.* Pl. 4. 7, 8. *Attolle super nos lucem faciei tue Jehovah: indideris letitiam animo meo majorem, quam temporis quo frumentum istorum, & mustum istorum percipiuntur ab ipsis copiose.* Homo enim pius & fidelis, qui Deo ipso fruitur, in omnibus angustiis mundanis, animi contentationem habet in portione sua immarcessibili, nempe, speciali Dei favore, Habac. 3. 17, 18. *Quamvis ficus non effloresceret, & nullus esset proventus in vitibus, mentiretur opus olive, & agrorum nullus ederet cibum; abscinderet hostia ab ovili gregem, & nullum esset armentum in bubilibus: ego tamen in Jehovah exultabo, gestiam in Deo salutis mee.* Quemadmodum Mercator, qui fecit mercium jacturam sævientibus maris procellis, gaudet tamen & oblectatur in Sorte, quam habet certam & stabilem in terra. Quod autem specialis Dei favor animo satisfaciat, hinc manifesto patet, 1. Quia bonum animi desiderio plene satisfactorium, oportet sit bonum universale, omnes animæ facultates delectatione & contentatione replens: sonus amenti oblectant aurem, sed non oculum: colores amenti oculum, sed non aurem oblectant: verum anima pia, Deum ejusque favorem in Christo percipiens & recipiens, habet satisfactionem universalem, & plenam plenitudine perfectionis partium in hac vita, & graduum in futura; nempe, luminis in intellectu, charitatis

in

in voluntate, & voluptatis in corde, 1 Pet. 2. 7. *Quem cum non videritis diligitis : in quem, nunc eum non cernentes, tamen credentes, exsultatis gaudio ineffabili & glorioso.* 2. Ut sit bonum ipsi animo insitum & intimum: Objecta mundana & sensibilia plerumque in Phantasia & cerebro fluctuant, neque partem animæ rationalem ulla solida contentatione afficiunt, sed statim evanescent, Eccles. 6. 7. *Ut omnis labor hominis obveniat ori ipsius, etiam desiderium ejus non expletur :* Mundana enim omnia sunt instar *Shaulis* armaturæ nimis laxæ, & *Davidi* minus idoneæ : sed sensus amoris Dei, adeo arctè unitur ipsi animæ, ut omnes ipsius facultates intime penetret, eamque exhilaret, & excitet ad Deum summè bonum laudandum ; Ps. 103. 1. *Benedic anima mea Jehovæ, & omnia intestina mea nomini Sanctitatis ejus.* 3. Bonum animi humani desiderium vastum replens, oportet sit supremum & summum bonum : Quia bonum inferius non potest satisfacere animæ, cum jam norit aliud esse bonum superius & præstantius : *Mosi* satisfactum non fuit, usque dum cacumen *Pisga* conscendisset : pariter licet piorum satisfactio sit inchoata in hac vita ; non tamen est consummata, donec ad *Sionem* illam cœlestem pervenerimus, ubi uberrime explebimur pinguedine domus Dei, & de torrente deliciarum ipsius biberimus, Ps. 36. 9. 4. Oportet denique, ut bonum plene satisfactorium sit *permanens* ;

nens; cum vel ipsa apprehensio & imaginatio futuræ mutationis (ut videre est in dilucidis intervallis morborum Chronicorum) præsentem contentationem interturbat & interrumpit: Mundana omnia objecta sunt tanquam fluvius æstivus, Prov. 27. 24. Num est in seculum robur? Et an coronamentum futurum est in quamque generationem? sed gratiosus Dei favor, est similis Soli magis ac magis splendescenti usque ad diem istum (cui nullæ successuræ sunt tenebræ) scælicitatis nostræ in Cælis.

Quæst. 4. Quænam sunt argumenta incitamenta ad contentationem animi in iis quæ spectant ad hanc vitam? *Resp. 1.* Frequens & seria consideratio sapientiæ Dei, qua probe norit, quæ maximè inservire possint nominis sui gloriæ & animæ nostræ saluti, cum omnia, etiam angustias & res adversas, pro sua sapientia dirigat in bonum diligentibus ipsum: Seria item cogitatio amoris Dei, ex quo etiam afflictionis poculum filiis suis propinat; ac proinde contenti esse debent, poculum istud manu paterna exhibitum, & à corde paterno profectum accipere, & semet voluntati paternæ submittere, quemadmodum fecit Servator noster unigenitus Dei Filius, Joan. 18. 11. *Annon bibam poculum, quod dedit mihi pater?* 2. Ad hanc animi contentationem incitamentum, est fidelis Dei promissio, Heb. 13. 5. *Sint mares vestri alieni ab avaritia: estote contenti præsentibus;*

presentibus ; dixit enim ipse, nequaquam te deseram, neque unquam te derelinquam. 3. Animi contentatio, reddit hominis animum tranquillum & sedatum ; cum contra, contentationis defectus, reddat animum sollicitum & inquietum. Hinc est, quod Apostolus moneat, *Philip. 4. 6. De nulla re solliciti sitis, sed omni tempore per precationem & per obsecrationem, petitiones vestrae innotescant coram Deo.* 4. Quia natura ipsa est contenta paucis ; ut videre est in ipsis brutis animantibus, quæ pabulo naturæ suæ convenienti contenta sunt. *Job. 6. 5. An rudis onager apud teneram herbam ? bove ad farraginem suam ?* multo magis debent homines ratione præditi, dimenso suo esse contenti. 5. Viris piis sorte sua præsentem contentis, Deus bonus sæpenumero indulget plura & majora : *Abrahamo* concubinæ filio *Issmaele*, si viveret, contento, indulgit filium promissionis *Isaacum*, *Issmaele* longe digniorem & meliorem : *Solomoni* sapientiæ dono ad populum regendum contento, ingentes etiam opes ad muneris sui dignitatem sustentandam largitus est. Quocirca Apostolo monenti, morem geramus, *1 Tim. 6. 8. Habentes alimenta, & quibus tegamur, hæc nobis satis erunt.*

Quer. 5. Quænam sunt media conducentia ad contentationem hanc acquirendam & possidendam ? Resp. 1. Pax conscientia profluens à fide in Deum, & à sensu reconciliationis per Christum Mediatorem, *Psal. 4. 7, 8. Attolle super*

per nos lucem faciei tue, *Jehovah* : indideris letitiam animo meo , majorem quam temporis, quo frumentum istorum & mustum istorum percipiuntur ab ipsis copiose. Quemadmodum si quis bona corporis valetudine fruatur, cibos quosvis licet crassiores facile digerit, & stomacho concoquit : sed vice versa, si quis adversa utitur valetudine, delicias etiam quasvis nauseabundus fastidit : similiter qui pacem in conscientia habet, angustias in externo vitæ statu alacriter perfert, qui vero conscientia malæ equuleo pungitur, vel ob levissimum incommodum animi angitur & efferatur. 2. *Moderatio desideriorum* plurimum conducit ad animi contentationem : qui enim multa & vehementer desiderat, si quando desideratis frustratur, animo fremit, obmurmurat, & obgannit : proinde monet Apostolus, *Heb. 13. 5. Estote contenti presentibus.* Interrogatus *Aristoteles*, quo pacto quis ditesceret ? Respondit, si desideriis pauper esset. 3. Animo grato recolenda sunt pristina Dei in nos beneficia quæ neutiquam promeriti sumus ; & penitus introspectiendæ sunt afflictiones nostræ, ut multo leviores quam promeriti sumus, sæpe etiam nobis ante oculos ponenda est ista bonorum omnium copia in Cœlis reposita, *Rom. 8. 18. Statuo minime esse paria, quæ presenti tempore perpetimur, gloriæ in nobis retegenda.* 2 *Cor. 4. 16, 18. Propterea ita non succumbimus, dum non spectamus ea quæ cernuntur, sed ea quæ non cernuntur :*
nam,

nam, quæ cernuntur, temporaria sunt : at, quæ non cernuntur, æterna. 4. Circumspicito & cogitato complures homines, temet forsan longe meliores, & dignitate præstantiores, esse in re magis tenui, quam ipsemet es : imo cum rei-familiaris inopia premeris, intueri Christum Dominum nostrum, qui pro nobis pauper factus est ; recordare sæpius eum pane hordeaceo, & paucis piscibus in victu usum fuisse ; ubi caput reconderet, non habuisse : super his meditare, & omnem animi strepitum comprimito. 5. Sæpius cogita jus tuum in summo illo Dei dono, nempe, Christo Salvatore ; licet plurima mundana tibi defint, illa tamen nullatenus comparanda sunt cum dono isto excellentiæ infinitæ : qui istud dederat donum ex amore mere gratuito, alia infinitis parasangis inferiora non denegaret, si eadem gloriæ suæ, & salutis tuæ expedire perspiceret. *Rom. 8. 32. Is quidem qui proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum ; qui non etiam cum eo omnia nobis gratificabitur ?*

Concupiscentia inordinata.

Concupiscentia est quadruplex, 1. *Naturalis*, quæ complectitur potentiam concupiscibilem animo humano ab ipso Deo insitam : necnon & ordinatam motionem ejusdem. 2. *Spiritualis*, quæ novam & sanctam animæ renovatæ inclinationem denotat ; de qua concupiscentia, *Gal. 5. 17. Spiritus concupiscit adversus carnem.*

carnem. 3. Concupiscentia seu inclinatio vitiosa & inordinata, quæ dicitur *cupiditas mala*, Coloss. 3. 5. & designat primum motum concupiscentiæ indeliberatæ & inordinatæ, quæ *mala* dicitur, ut secernatur à concupiscentia naturali & spirituali: de hac vitiosa concupiscentia, *Jacob.* 1. 14. *Unusquisq; tentatur, dum à propria cupiditate abstrahitur, & inescatur.* 4. Concupiscentia *mala, deliberata, & voluntaria* ad hoc aut illud peccatum perpetrandum; de qua in Præceptis, 6, 7, 8, 9. Ubi deliberata ista cordis concupiscentia mala, tam prohibetur, quam actus ejusdem exteriores: Concupiscentia vero subitanea, indeliberata & transiens, Præcepto hoc decimo prohibetur.

Quer. 1. An motus concupiscentiæ primo primi, sint peccata, licet consensus voluntatis non accedat? *Resp.* Pontificii nonnulli statuunt illum rebellem, & inordinatum concupiscentiæ motum, habere non *culpæ*, sed *pænæ* tantum rationem: verum non diceret Apostolus cupiditatem in isto sensu esse mortificandam; cum pœna sit patienter ferenda; non item mortificanda vel oppugnanda.

Dico itaque vitiosam hanc cupiditatem & inclinationem esse proprie peccatum, 1. Quia est difformis legi divinæ, quæ requirit, ut Deum toto corde diligamus: Verum ista concupiscentia, licet non accedat plenus voluntatis consensus, animum tamen distrahit & abstrahit à Deo; ac tentationibus januam aperit,
Jacob.

Jacob. 1. 14. 2. Apost. *Paulus*, sæpius, (*Rom. cap. 7.*) vocat istam concupiscentiam *non bonum*, & peccatum.

Obj. Motus *primo primi*, non sunt voluntarii, ergo non sunt peccata? *Resp.* Non sunt voluntarii per consensum directum & explicitum: Sunt tamen voluntarii per consensum voluntatis implicitum & interpretativum; quia voluntas non fecerat, quod debuit, ad præveniendum motus istos *primo primos*: Quemadmodum si Dux exercitus non fecit, quod Imperatorem providum & prudentem decuit ad præveniendam militum seditionem, licet seditioni consensum directum non adhibuerit; culpa tamen non vacat, quod omiserit ea, quæ seditionem quo minus oriretur impedire potuerint.

Quer. 2. Quænam malæ cogitationes habendæ sunt pro peccatis? *Resp.* Cogitatio circa malum, triplex est, 1. In simplici ejusdem apprehensione. 2. Cum illa apprehensio adjunctam habet aliquam affectuum titillationem in ista mali cogitatione. 3. Cum ista mali cogitatio plenam approbationem & consensum voluntatis habet. In prima consideratione cogitatio est mali, sed non mala; nec enim est peccatum per se, cum fuerit etiam in ipso Christo, *Matth. 4. 1.* &c. atque hinc rectè dicitur, *scire malum, non est malum*: Sed reliquæ duæ non sunt absque peccato; de tertia non dubitatur; verum quæstio est de secunda; licet quidem in hac cogitatione non adhibea-

tur

tur plenus voluntatis consensus; aliqua tamen macula inde nobis adhæret: Cum autem animæ nostræ ad imaginem Dei in omni sanctitate factæ sint, ita debent à nobis conservari, ut puræ sint ab omni vel minima iniquatione.

Quer. 3. Quomodo actus concupiscentiæ inordinatæ primo primi, sunt præveniendi, ne oriantur; & si oriantur, quomodo sunt supprimendi? *Resp. 1.* Cum motus isti ingrediantur per cogitationem mentis tanquam januam, mens nostra præoccupari debet bonis cogitationibus, & honestis studiis, ne tentator domum animæ vacuum reperiens ingrediatur per pravas cogitationes & tentationes ad malum, *Matth. 12. 44, 45.* Orium & desidia, *Davidis*, cum mens ejus cogitationibus bellicis occupata non esset, januam aperuit cogitationibus & motibus pravis de concubitu cum *Bathsabæ*.
2. Si quando (ut sæpius fit) suboriantur isti motus, quamprimum sunt reprimendi, ne ad plenum voluntatis nostræ consensum expugnandum procedant: Nonnunquam etiam jejuniis sunt emacerandi; quod fecit *Apost. Paulus*, *1 Cor. 9. 27.* Denique, primo motuum illorum initio graviter resistendum est, exemplo *Servatoris nostri*, qui motioni isti à *Petro* suggestæ, statim cum pia animi indignatione resistit, *Matth. 16. 23.* & assidue Deo supplicandum est, ne intremus in tentationem, *Matth.*

26. 44. ab ista omni tentatione custodiamur. *Ob-*

O B M U R M U R A T I O.

Cordis vel oris *obmurmuratio*, est vitium contentationi oppositum; ut frequens illa Judæorum in deserto, & Prophetæ *Jonæ* *obmurmuratio* ob exarascientiam & carentiam *Ricini*. Argumenta dissuasoria ab omni *obmurmuratione* in Dei providentiam erga nos, sunt, 1. Quia hæc *obmurmuratio* graviter impingit in supremum Dei dominium, qui potest suo facere quod vult, *Job* 33. 13. Quare adversus eum litigas; quod de omnibus rebus suis non respondeat? & in ipsius justiciam, *Jer. Thren.* 3. 29. Cur quiritaretur homo vivens, vir propter penas peccatorum suorum? 2. Est indigna omnibus qui Deum pro Patre agnoscunt; cum minime deceat filium in Patrem sapientem *obmurmurare*. 3. *Obmurmuratio* hæc provocat Deum, ut homines ad majorem animi angorem & rerum externarum inopiam redigat: cum populus *Israel*, panem istum cœlestem *manna* fastidio haberet, & in Deum *obmurmuraret*, super seipsum plagam serpentum volantium accessit, *Num.* 21. ut & ipsius *obmurmuratio* adversus Dei mandatum, quo montem istum, in quo erant *Anakimite*, ascendere præcipiebatur, Deum provocavit ut ipsum in deserto per annos quadraginta detineret; sed si præcepto divino non obgavniisset, ad expectatam quietem spatio quadraginta dierum in terram *Canaan* pervenisset. 4. Hæc *obmurmuratio*

muratio & contentationis defectus, homines ad multa alia peccata protrudit, ut *Rachaelem* ad invidiam in sororem *Leah*; *Achabum* possessionibus suis non contentum, ad oppressionem, fraudem, blasphemiam & homicidium; *Absolemum*, privata subditi sorte non contentum, ad seditionem & rebellionem in Regem patrem; & *Achaziam*, in morbo impatientem, ad consilium de morbi eventu cum diabolo & *Pytho*nissa capiendum.

INVIDIA.

Vitium contentationi etiam oppositum, est *invidia*: Invidus enim, sorte sua neutiquam contentus, aliis sortem lautiorem invidet: duæ autem sunt invidiæ species; altera est *gavidium* in malo & damno proximi, quæ dicitur *εὐχαιρονομία*: Altera est *dolor* malevolus & indignatio ob bonum & commodum proximi.

Rationes dissuasoriæ ab omni genere invidiæ, sunt, 1. Quia cancer hic invidiæ, nonnunquam in hominum piorum & proborum animum subrepat: Patriarchæ fratri *Joseph*, *Rachael*, sorori suæ *Leæ*; & *Aaron* & *Miriam*, *Mosi* inviderunt: prout tinea sæpius vestes pretiosas arrodit, pariter & invidia sæpiusculum etiam homines probos infestat. Quapropter, ut qui corpora delicatiora habent, à febre *Hæctica* maxime sibi cavent; pariter & homines sublimioris spiritus, ab invidia; ne in ipsos etiam irrepat, sedulo cavere debent. 2. In-

vidiæ

vidia in proximum, est gravis præsumptio in
 ipsum Deum, donorum omnium dispensatorem
 injuriosa, Matib. 20. 15. *Annon licet mihi, quod
 volo, facere in meis rebus? an oculus tuus ma-
 lus est, quia ego bonus sum.* 3. Invidia est ipsi
 invido pernicioſa, cum ipsum discruciet ob
 bonum alterius; invidus enim invidendo alie-
 num bonum, suum facit supplicium, qui gra-
 tulando fecisset illud suum peculium, Job 5. 2.
Zelus acerbus & invidia fatuum morte afficiet.
 Quod etiam significabant Ethnici in pœna infer-
 nali Tytii, cujus viscera vultures arrodebant.
 August. in Ps. 139. *Tolle invidiam, & tuum est
 quod habeo: tollam invidiam, & meum est quod
 habes.* 4. Diabolus instigat ad invidiam; cum
 ipse sit invidus; ille, qui primis nostris Paren-
 tibus statum istum primævæ sælicitatis invide-
 bat. Jacob. 3. 14, 15. *Si autem invidiam ama-
 ram habetis, non est ista sapientia superne descen-
 dens; sed terrena, animalis, demoniaca, &c.*
 5. Qui præ invidia gaudet damno proximi,
 Deum provocat, licet vir damno affectus sit
 impius, ut justus Deus in ipsius invidi pœnam
 & cruciatum, Proximum ejus liberet, Prov. 24.
 17, 18. *Cum cadit inimicus tuus, ne letator;
 cumque corruit, ne exultato animus tuus: ut
 afficientis Jehovæ oculis non videatur malum,
 & convertat ab eo iram suam in te.* 6. Invi-
 dia (prout viperæ progenies est numerosa)
 multa & gravia parit, ac producit peccatorum
 monstra, nempe, obmurmurationem in ipsum

Deum, *Matth.* 20. 15. crudelitatem in eos quibus invidetur; nam vocula *ἔμυλον* & *ἔμυλον*, non magis sunt affines; quam res ipsæ significat *Invidia* & *Cades*; ut videre est in fratribus *Josephi*, qui præ invidia fratrem vendiderunt; & in *Pharisæis*, qui præ invidia *Servatorem* nostrum *Pilato* & morti tradiderunt: Imo pariter sui-cruciatum, *Job* 5. 2. nec non litem, maledicentiam, suspiciones pravas, *1 Tim.* 6. 4. & impedit in nobis fructum Verbi divini, *1 Pet.* 2. 1, 2. *Seponite à vobis omnem invidiam, & concupiscite ipsum sermonem, tanquam lac mundum & spirituale, per quod crescat ad salutem.* Denique, reddit homines seditiosos, & factiosos. Invidi enim vulgi simpliciores sæpe contra eos quibus invident, concitant, *Act.* 13. 50. *Act.* 14. 2. *Act.* 17. 4, 5.

Remedia adversus virulentum hunc *Invidia* morbum, sunt, 1. *Zelus* erga Dei gloriam, quæ dono suo in alterum promovetur. *Num.* 11. 29. *Cui dixit Moses, An invidet tu mea causa? atqui utinam totus populus Jehovah essent Prophetae, indente Jehovah spiritum suum illis.* 2. *Humilitas*, & animi contentatio in sorte nostra, licet tenui, *Gal.* 5. 26. *Ne simus inanis gloriæ cupidi, alii alios provocantes; alii aliis invidentes.* *Demetrius* Episcopus *Alexandriae* superbus, & inanis gloriæ cupidus, quamdiu *Origenes* privatim in umbra delitescibat, à detractionibus & convitiis in ipsum abstinuit: verum cum Ecclesiæ inclarescere ob-

eximia

proxima dona *Origines* capisset, ex invidia in ipsius famam, apud omnes, quoad potuit, invidiæ suæ virus evomuit, & *Origeni* corporis castrationem (quam prius dum is in privato delitesceret, celaverat) acerbe exprobravit.

Quer. Quodnam est discrimen inter æmulationem bonam, quæ dicitur ζῆλος ὁ δὲ ἀγαθός, & invidiam, quæ dicitur ζῆλος πικρός? *Resp.* 1. Æmulationis bonæ, est in ipsa virtute & probitate assequenda; sed invidia est tantum ad famam & nominis celebritatem apud alios captandam; ut invidus magni æstimetur apud populum, cum ipse haberi magis bonus, quam esse bonus videretur. 2. Bona æmulatio, est cum proximi amore conjuncta; qualis fuit æmulatio *Petri* & *Ioannis* ad Christi sepulchrum cursu contendendum; qualis est æmulatio liberorum parvulorum ad patrem suum currentium, præ amore ipsius, absque ullo inter semet odio: Sed invidia, quæ est acerba æmulatio, proximi ruinam optat, & quibus potest artibus, infidias illi struit, *Prov.* 27. 4. *At quis consistat coram invidentia.* Sorte itaque nostra contenti esse discamus, ab ingratitude in Deum & omni in proximum invidia alieni.

ETHICES CHRISTIANÆ

LIBER TERTIUS.

*De Affectibus seu Passionibus animi
humani.*

CAPUT. I.

De Passionibus in genere.

Passionēs in genere, & in latitudine sumptæ, sunt triplices, 1. Aliæ dicuntur *mentales*, quæ sunt sublimes, puræ & abstractæ delectationes, vel ejusmodi (ut loquitur clarissimus D. Eduardus Reynoldus in eruditissima de passionibus dissertatione) agitationes supremæ partis intellectus, quæ vocantur *mentem*, quæ in vita futura oriuntur ex beatifica Dei visione, nempe, conscientiæ pax, & voluptas ineffabilis. Ps. 16. 11. *Satietas gaudiorum in conspectu tuo amanissimum.* Et aliquando in hac vita voluptas ineffabilis ad extasim usque ab aliqua extraordinaria revelatione. 2 Cor. 12. 3, 4. Hujusmodi agitationes, & passionēs extaticæ, mentes Prophetarum & sanctorum Dei virorum nonnumquam

quam occupabant: Quo tempore autem revelationibus istis cœlestibus inspirati fuerunt, tanto internæ lucis splendore elati fuerunt, ut summa animi voluptate afficerentur. Hiscæ aliquo modo affines sunt istæ passionēs in regēnitis, nempe, *pax & gaudium* ex sensu veræ fidei resultans; quæ vocantur *fructus Sp. Sancti in nobis inhabitantis*, Gal. 5. 22. Quæ sunt effectus vivæ fidei in Christum Servatorem, 1 Pet. 1. 8. *Credientes in eum, exsultatis gaudio ineffabili & glorioso*. Et sunt Sp. Sancti *arrhabo*, & *primitiæ voluptatis in cœlis sempiternæ*. Hinc est quod fideles harum gustum aliquem prælibantes in arrhabone & primitiis, magnopere cupiant è corpore migrare, & cum Christo semper permanere; ut in eo & cum eo summa totali, & messe uberrima in patria cœlesti perfruantur, 2 Cor. 5. 8. *Confidimus autem, & probamus potius migrare è corpore, & ad Dominum ire habitatum*. 2. Aliæ dicuntur *rationales*; non quod animæ parti rationali, tanquam subiecto insint; sed quod à lumine naturæ in intellectu absque phantasiæ ministerio oriantur. Hujusmodi sunt voluptas, & metus ex lumine naturæ in corde resultans, cum intellectus reflectit in honesta, vel turpia prius gesta: hujusmodi etiam passio est ista voluptas, quæ oritur ex cognitione reflexiva ipsius cognitionis naturalis; cum quis intelligit se intelligere hanc vel illam veritatem. 3. Aliæ denique, dicuntur *sensitivæ*, & *motiones prosequendi hoc*

vel

vel illud bonum jucundum, aut fugiendi hoc vel illud malum & injucundum. Hæ sunt propriæ dictæ passionēs, & perturbationes, quæ appetitui sensitivo, ut subiecto, insunt; & oriuntur ex phantasia, memoria, & apprehensione *sensu communis*: Hæ passionēs sunt hominibus communes cum brutis animantibus, ut videre est in metu leporum, vel ovium, in ferocia luporum, in ira canum, & hujusmodi. De hisce passionibus hoc in loco præsertim agere (cum bono Deo) instituimus.

Quer. 1. An hujusmodi affectus hominibus cum brutis communes dici possunt *actiones*, an vero *passiones*? *Resp.* In excitando appetitu sensitivo, triplex concurrit motus, 1. Facultatis cognoscentis ab objecto motus. 2. Facultatis appetentis à judicio motus. 3. Totius animalis à facultate appetente per instrumentum moti, nempe, per sensus, externos & internos. Primus motus est causa secundi; secundus, tertii: Primus est magis spiritualis; secundus magis corporeus; tertius vero plane corporeus. Primus motus antecedit affectum; tertius sequitur; medius de essentia affectus est, habetque diverso respectu rationem actionis & passionis: respectu objecti cogniti, est actio; respectu facultatis appetentis, est primò passio; mox autem actio est, respectu commotionis & agitationis in eo factæ: dicuntur autem affectus *passiones*, seu (ut loquitur *Piccolominius*) *perpassiones*, quod fiant cum perpassione quadam

dam facultatis appetentis, & animalis, vel par-
tis ejusdem.

Quer. 2. An passiones hæ, seu perturbatio-
nes, sint in se & naturâ suâ pravæ? *Resp.* Affir-
mativam tuentur *Stoici*, quorum Principes
sunt *Zeno*, *Epictetus*, & *Seneca*; verum *Peripatetici* & *Academici*, sunt pro negativa, in quo-
rum sententiâ pedibus imus, nimirum, Af-
fectiones appetitus sensitivi, non esse in sese
pravas; Idque ob has rationes, 1. Natura
homini facultatem irascendi, & concupiscendi
implantavit, unde proximè & per se manant
affectus, quos vulgo *perturbationes* appellant:
Natura autem, cum sit Dei ministra, nihil om-
nino molitur, nisi quod providentiæ & ordina-
tioni divinæ consentaneum est. 2. Maximæ
sunt Affectuum utilitates, modo intra medio-
critatis limites semet contineant; de qua uti-
litate post in cap. 4. 3. Affectus nonnulli, qui
promanant à facultate irascibili pro ratione,
contra cupiditatem persæpe pugnant, ut con-
stat de ira: Idcirco damnari non possunt per se
omnes passiones, quin ipsa etiam damnetur
ratio. 4. Natura perfectionem molitur, non
per contrariorum everisionem omnem; sed per
eorum moderationem, contemperationem, &
rectam harmoniam: ut videre est in qualitatibus
primarum contrariarum temperie congrua &
concinna; in temperamentis Mistorum innu-
meris, è quibus resultat animalis sanitas; un-
de non etiam natura in homine per contrariorum
Affectuum

Affectuum temperiem, non ipsorum everfionem, sed moderationem molitur? 5. Si Affectus omnes essent pravi in se, S. Scriptum Deo nec iram, nec misericordiam, nec odium, &c. tribueret: neque in Christum affectus isti cadere potuissent, utpote, cum fuerit nobis per omnia similis, excepto peccato: nec enim in Christo quicquam fuit, quod bono, forti, & sapientè viro indignum esset. Præclare *August. Tractat. in Joan.* Pereant, inquit, argumenta Philosophorum, qui negant in Sapientem cadere perturbationes animorum: stultam Deus fecit sapientiam huius mundi, & Dominus novit cogitationes hominum, quoniam vana sunt: turbetur planè animus Christianus, non misericordiâ, sed misericordiâ; timeat, ne pereant homines Christo; contristetur, cum perit aliquis Christo; concupiscat acquirere homines Christo; letetur, cum acquiruntur homines Christo; timeat, ne sibi pereant & Christo; contristetur peregrinari se à Christo; concupiscat regnare cum Christo; letetur dum sperat se regnaturum esse cum Christo; ille sunt certe quatuor, quas perturbationes vocant, timor, & tristitia; amor, & lætitia; habeant eas justis de causis animi Christiani; nec Philosophorum Stoicorum, vel quorumque similium consentiatur errori, qui profectò quemadmodum vanitatem existimant veritatem; sic stuporem deputant sanitatem; ignorantes sic hominis animum, quemadmodum corporis membrum, desperatius egrotare, quando do-

horis amiserit sensum. Rectius Horatius, quam
Stoici, virum sapientem descripsit;

*Sperat infestis, metuit secundis,
Alteram sortem, bene præparatum
Pectus, &c.*

Plato, lib. 1. de Legibus, dicit perturbati-
ones simillimas esse nervis, qui trahunt & re-
trahunt; ratio vero modum præscribit. 6. Af-
fectus iræ, in S. Scriptura non prohibetur sim-
pliciter, sed aliquando præcipitur, Ephes.
4. 26. & commendatur in Sacerdote Phineas.
7. Fuit hic affectus iræ & zeli in Servatore no-
stro, qui Argentariorum mensas subvertit, ip-
solque manu forti è templo expulit, Joan. 2.
15, 16, 17. Verum magnum est discrimen in-
ter affectus in Christo, & in nobis: Affectus in
Christo, semper erant spontanei & deliberati;
Joan. 11. 31. *Turbavit seipsum.* Affectus vero
nostri judicium mentis sæpe præcurrunt, ip-
sumque confundunt & perturbant: nostri af-
fectus, sunt tanquam aqua munda in vase im-
mundo; si quis vas manu agitet, turbatur aqua
per mixturam sæcis è vasis fundo ascendentis;
pariter & nostri affectus, naturæ nostræ corrup-
tione, sæpius polluuntur: sed affectus in Chri-
sto, erant veluti aqua pura in vase undequaque
puro; quæ licet hac & illac agitetur, manet
tamen pura & immunis ab omni confusione.
Rectè quidem dicit Cl. D. Morus, eos, qui ob-
tentu exterminandæ discordiæ ex anima, & fi-
niendi

niendi illam luctam & conflictum, quo aut passionēs cum ratione, aut inter se invicem præliantur, omnes affectus tolli volunt; perinde facere, ac si quis, ne fiat ulla dissonantia in lyra, omnes illius chordas discindi velit; & nè ulla corpus invadat intemperies morbida, humores omnes *Pharmacis* velit exturbari. *August. lib. 9. de Civit. Dei, cap. 4. & Piccolominam, grad. 1. 25.* asserunt litem hanc inter *Stoicos* & *Peripateticos* magis in verbis, quam re ipsa sitam esse.

Obj. Perturbatio (ut apparet ex vi vocis) humanæ tranquillitati est contraria: est ergo per se vitiosa. *Resp.* Perturbatio à *Peripateticis* non dicitur, quod rationem & tranquillitatem animi turbet; sed quod cum quadam spirituum & sanguinis agitatione, sit conjuncta, quæ rationi non semper adversatur.

Obj. Testatur experientia, Rationem ab ira, amore, odio, tristitia, &c. sæpe perverti: Affectus igitur hi, per se vitiosi sunt. *Resp.* Antecedens non conceditur, nisi intelligatur de excessibus illorum affectuum: Omnes itaque *Stoicorum* objectiones sunt inanes & futes, dum dicunt *passiones* in se esse animi morbos, qui ipsius serenitatem, sanitatem, & requiem disturbant: Absurdum enim est putare omne genus quietis, esse sanum & serenum; vel contra, Motionem omnem esse ægritudinem, vel molestiam: Quænam aqua dulcior est ea, quæ est in scaturigine? vel quæ magis densa & insipida est,

est, quam quæ consistit in stagno, semetipsam
 corrumpens? Quemadmodum in vento & mari
 (quibus *passiones* sæpiusculè assimilantur) tem-
 peries media inter quietem ac intempestam se-
 renitatem, & sævientem tempestatem maximo
 usui est commeantibus inter Regiones distitas:
 pariter & *Passiones*, quamdiu inserviunt virtuti
 promovendæ, non item demergendæ, actioni-
 bus vitæ humanæ plurimum conducunt.

CAP. II.

De subiecto Passionum.

Appetitus, est triplex, 1. *Naturalis*, quo
 res etiam inanimatæ feruntur ad centrum,
 seu locum proprium, ex. gr. gravia deorsum,
 & levia sursum. 2. *Rationalis*, qui est volun-
 tas, qua homo fertur in bonum, ut bonum; &
 averfatur malum, ut malum. 3. *Appetitus*
sensitivus, quo homo, & animalia omnia ferun-
 tur in objectum bonum & jucundum; vel fugi-
 unt malum & injucundum. *Passiones* proprie
 hædictæ, h. e. quæ fiunt cum aliqua facultatis
 appetentis, & corporis commotione, sunt in
 appetitu sensitivo, ut subiecto; quod patet ex
 his rationibus, 1. Affectus isti sunt homini
 communes cum brutis; ac proinde homini
 competunt secundum facultatem appetentem,
 quam cum brutis communem habet. 2. Quia
 pertur-

perturbationes, objectum quærunt aut fugiunt, non sub ratione veri vel falsi, (quod facultatis cognoscentis est proprium) sed boni vel mali, jucundi vel molesti, quod appetentis est.

3. Affectus sunt passiones plane materiales; unde maxima illorum in alterandis corporibus vis apparet; sanguinis & spirituum, magna & varia commotio: quæ proximè ad facultatem rationis immaterialem & inorganicam referri non potest, cum non sit tanta corporis *Superioris* cum facultate rationis.

4. Affectus voluntati sæpissimè repugnant, ejusque imperium detrectant, ideoque passiones sunt facultatis distinctæ ab appetitu rationis: Hoc autem intelligendum est de pugna inter rationem & passiones in hominibus irrogenitis: verum in hominibus regenitis, lucta inter gratiam & passionem inordinatam, etiam in eadem facultate appetente, potest esse, ut *Gal.* 5. 17.

Passiones proprie dictæ, neutiquam Deo glorioso, imo neque angelis competunt, cum facultatem istam appetentem & organicam non habeant: *gaudium* vero angelorum de conversione peccatoris, non est passio sensitiva, sed mentalis, ex contemplatione eorum conversionis, resultans.

Passiones & affectus, proprie dicti, competunt etiam brutis animantibus; cum facultate appetente, phantasia, & memoria etiam prædita sint. Quod abunde testatur experientia; canes enim nonnulli, ob mortem Domini sui

tristitia

tristitiâ & mœrore, adeo affecti fuerunt, ut præ
media mortem sibi accerlerent: Alii, gaudio
afficiuntur miro, ob reditum Domini sui, ut
testatur *Homerus* de cane *Ulyssis*. De ira, ca-
nis refert *Plutarchus* in vita *Pyrrhi*, canem,
postquam conspexerat dominum suum clam in
agris ab alio milite trucidatum & humi sepul-
tum, statim semet ad hospitium, ubi cum aliis
commilitonibus victitabat dominus, contu-
lisse, & à cibo omni præ mœrore & ira absti-
nuisse: Iplis autem contubernalis sui absentiam
demirantibus, canis semet sapius foras prorip-
uit, oculis interim retortis, quasi eos ad se-
quendum invitans: quod cum observassent,
secuti sunt canem, qui eos recta ad tumulum
duxit; & cum canem pedibus tumulum dis-
cerpere viderent, eo statim effosso, corpus
trucidati reperiunt: re delata ad Regem
Pyrrhum, qui exercitui præfuit, exercitum abs-
que mora lustravit, & militibus singulis man-
davit, ut servatis ordinibus tumulum defuncti
præterirent: cum autem canis qui catena con-
strictus tenebatur, cædis reum appropinquan-
tem conspiceret, vi omni in ipsum involavit;
& certo dilaniasset, nisi cohibitus fuisset; quo
viseo *Pyrrhus*, militem ut cædis authorem in-
cusavit; & ille ingenue confessus, supplicio
capitali homicidii pœnas luit.

Quod ad *Plantanimalia*, *ζωόφυτα*, ut planta
viva & sentiens, affectum, & sensum à nonnullis
putantur habere, sed obscuriorem.

Sympathia

Sympathia & Antipathia inter arbores quaedam, qualis est inter *quercum* & *oleam*, pro veris affectibus haberi non debent: quia verus affectus, prævio sensu elicitus, assuetudine nitescere, & prorsus deponi potest, ut in quibusdam animantibus cicuratis manifestum est: hoc autem in sympathiis, & antipathiis Plantarum, non fit.

Queritur, In qua parte corporis resideant affectus seu passionēs? *Resp.* In corde, tanquam acropoli, 1. Quia nulla pars corporis, gravius & vehementius ab affectibus afficitur quam cor, unde eos cum corde conjunctissimos esse facile constat: pro quantitate & qualitate cordis, magna est affectuum varietas; quo calidius & siccius est cor, eo vehementiores sunt affectus, quo frigidius & humidius, eo languidiores; quo majus & solidius, eo majores & constantiores sunt affectus propter spirituum copiam & constantiam, &c. 2. Quia spiritus vitales, qui affectibus inserviunt, è corde egrediuntur, & ad idem regrediuntur perpetuo; quibus veluti organis utitur appetitus ad objecta affectuum vel prosequenda, vel fugienda: licet affectus resideant in corde, vires tamen suas sæpe numero diffundunt ad exteriores corporis partes, ex. gr. tristitia, & metus apparent in facie per pallorem; gaudium cordis per frontis hilaritatem; ira nonnunquam se prœdit in facie rubescente, in oculis scintillantibus, ac in lingua balbutiente, ac præcipitante: Referunt

Historici

Historici, *Scanderbegum*, exercitus Christiani adversus Turcas, Imperatorem celeberrimum, ira in ipsos adeo exaltuasse, ut cum pugnam iniret, sanguis, æstuante in venis spirituum calore, raptus è labiis ipsi erumperet.

C A P. III.

De origine Affectuum.

Affectus omnes in homine, si in se simpliciter considerentur, originem habent à Deo Creatore, qui in statu Innocentiæ eos ordinatos, & rectæ rationi subordinatos in, & cum homine creavit.

Quer. 1. An affectus & passionēs sequuntur temperamentum corporis? *Resp.* Quæstio hæc distincta est ab illa (nempe, an mores animi sequantur temperamentum corporis?) quia mores animi, nihil aliud sunt, nisi virtutes & vitia moralia; quæ quidem ex temperamento corporis derivari non possunt, ut prolixè probat *Piccolominius*, Grad. 1. cap. 29. et si in istam sententiam admodum propendit *Galenus*, qui de hoc argumento peculiarem scripsit Librum, nempe, quod animi mores sequantur temperamentum corporis; quam sententiam argute refutat *Piccol.* loco citato. Affectus vero, quia magis sunt naturales quam mores, & corpori magis immersi sunt, ex temperamento deri-

T

vari

vari aliquo modo possunt ; quia excessum & temperiem qualitatum primarum, & humorum qualitatibus istis Affectorum sequi manifestò deprehenduntur : Humores item corporis vicissim ab affectibus turbari & agitari, manifestat experientia : hinc enim ad lætitiā & amorem proclives esse *sanguineos* ; ad iram, *biliosos* ; ad tristitiā, *melancholicos* ; & ad metum, *phlegmaticos*. Hinc diversos in diversis, & climatum intervallo disjunctis populis deprehendimus affectus pro qualitatum primarum, humorumque contrariorum variis gradibus, ex gr. in *Europæis*, ob caloris interni excessum, major apparet *audacia* ; in *Africanis*, ob defectum illius caloris, major *timiditas*, &c.

Interim ex temperamentis infallibile de Affectibus iudicium ferri non potest : quos iudicant quidem temperamenta, sed non necessitant : qui vero temperamentum sequuntur, conditionis sunt duplicis ; vel enim necessariò immutabiliter sequuntur, ut sapes, odores, colores & aliæ qualitates, siue occultæ, siue manifestæ ; vel contingenter & mutabiliter, ut passiones, & perturbationes ; quæ studio & assuefactione in contrarium emendari possunt unde manifestò patet fallibiles esse *Physiognomorum* prædictiones de moribus & affectibus corporis lineamentis & coloribus. Cum, quodam, *Physiognomus*, *Socratis* effigiem oculis intentis inqueretur, discipuli *Socratis* percontati sunt, quidnam sentiret de homine isto

cujus Præ

cujus illa erat effigies ; Respondet ille, eum in
 libidinem summe primum esse ; quod respon-
 sum cachinno excipientes, *Socrati* ipsi, cujus
 continentiam demirabantur, statim deculerunt:
 verum ille dixit rem ita se habere, & pravum
 istum affectum sibi à natura insitum esse ; sed
 semet bonis præceptis, & assuetudine in con-
 trarium pro virili illum coercere.

*Quer. 2. Quænam sit origo Affectuum pravo-
 rum ? Resp. 1.* Lapsus primorum parentum, qui
 harmoniam & subordinationem Creatori suo
 debitam, non servarunt : ac proinde sibi met &
 posteris, frænum rectæ rationis & justitiæ origi-
 nalis laxarunt, quo excusso, affectus jam inor-
 dinati, ipsos & posteros in devia quævis præci-
 pitant. Quemadmodum quodvis corporis
 membrum, luxatum & dislocatum, facultati loco-
 motivæ non obtemperat, sed aliorum retroce-
 dit ; pariter, affectus humani, per lapsum *Ada-*
mi dislocati, tum respectu objecti in quod,
 tum etiam respectu modi quo fertur in illud,
 mentis rationi & voluntatis imperio non ob-
 secuntur. 2. Concupiscentia prava, nobis
 à lapsu innata est, origo omnium pravo-
 rum motuum & affectuum, *Rom. 7. 8.* Pecca-
 tum, occasione per illud mandatum sumptum, efficit
 me omnem cupiditatem. Hinc est quod vir,
 aversis affectibus mancipatus, comparetur mari-
 tuanti, quod quiescere non potest, & aquæ
 hinc despumant cœnum & lutum, *I. 57. 21.*
 Prava consortia, licet pravorum affectuum,

qui nobis à natura corrupta insiti sunt, non sunt origo: sunt tamen impulsoria & calcaria ad affectus pravos impellendos in objecta sensibus jucunda; & si quis spontè non satis insanit, eum porro instigant homines improbi, quibus assuescit.

C A P. IV.

De Passionum Effectis.

CUm passionum aliæ sint ordinatæ & rectæ rationi subordinatæ; aliæ vero inordinatæ & rectæ rationi repugnantes; illarum effectus sunt bona & utilia; harum vero noxia & perniciofa.

Affectus ordinati & moderati, utiles sunt ad virtutis actum vegetiorem & expeditiorem reddendum: quemadmodum, serum sanguinis & humorum pituita moderata, sanitati corporis conservandæ prodest; pariter & affectus temperati virtuti excitandæ & promovendæ, atque animæ tranquillitati conservandæ, multum conferunt, ex. gr. ira intra limites coercita fortitudinis actum excitat & exacuit; unde dicitur *Cos fortitudinis*, & apud Poetam.

—— *Furor arma ministrat.*

Ira in Judicibus & publicis justitiæ Ministris in flagitia & scelera undique grassantia excita-

& exacuit iustitiam ad vindictam de flagitiosis
 fumendam : quemadmodum enim venti aerem
 expurgant, ita & passionēs sanguinem ventilant;
 nec sinunt eum stagnare & putrescere : quin
 etiam à cupiditate omnis diligentia animatur
 & excitatur; quæ, ut alii etiam affectus, est
 quasi ala vel quadriga ad animum in bono pro-
 lequendo, vel malo fugiendo provehendum;
 quod etiam olim in Phædro tuo, observavit
 Plato. Metus ordinatus reddit hominem pru-
 dentiore & cautiore, nè semet per auda-
 ciam in pericula non-necessaria conjiciat; me-
 tus, quem *David* animo conceperat ab infesto
Shaulis odio, reddidit eum cautiore, quo
 minus ipsius blandimentis inescaretur, 1 Sam.
 24. 18, 23. *Abiit Shaul domum suam; David*
vero & homines ejus ascenderunt ad propugna-
culum. Tristitiæ affectus, ob peccata præte-
 rita, excitat ad cautelam in futurum; Patri-
 archa *Jehudah*, mœrore affectus ob incestum
 cum nuru *Thamar*, postquam sibi innotuerat,
 deinceps non cognovit eam amplius, Gen.
 38. 26. Affectus gaudii, excitat ad actum gra-
 titudinis ob beneficium illud de quo gaudet;
Davidis gaudium de promisso Dei, quo pro-
 miserat se ipsius filium in Throno etiam collo-
 caturum, mirum in modum eum ad gratitu-
 dinem incitavit, 1 Chron. 17. 18. *Quid perget*
adhuc David loqui apud te de honore quo honoras
servum tuum; cum tu servum tuum cognoscas?
 tantus fuit beneficii sensus & gaudii affectus,

ut animi sui gratitudinem exprimere non posset; sed ad ipsius Dei notitiam, qua cordis sui sinceritatem perspectam habebat, appellaret.

Affectuum pravorum effecta, sunt prava & noxia: Amor libidinosus occæcat mentem, nè prævideat, quo scæda voluptas scortatorem ducat; quemadmodum festinat avis ad laqueum, nesciens contra vitam suam illum esse, *Prov* 7. 23. *Pelishtæi Sampsoni oculos effoderunt, & deinceps, quo voluerunt eum abduxerunt; pariter & affectus violenti iudicium rationis eripere conantur, ut intellectum in suas partes transversum abripiant: Ignorantia hæc & offuscatio menti inducta per crassam affectuum caliginem, dicitur, à Petro, Ignorantia affectata & voluntaria, 2 Pet. 3. 5. Quoniam mentis lumen ab affectibus suffocari facile permittunt homines; malitia enim (ut ait *Aristot.*) affectuum, corrumpit principia rationis, *malitia est corruptiva principii. Amor item & ira impedit animum, ne possit cernere verum: David irâ in Nabalem accensus, totam ipsius familiam neci devoverat, neque priusquam ira deservesceret, discrimen ullum inter eum, & Abigail ac servos insontes posuerat; sed cessante irâ aliter statuit. Affectus inordinati, voluntatem specie jucundi à phantasia propositi, à bono & honesto divertunt & ledunt, Jacob. 1. 14. Unusquisq; tentatur, dum à propria cupiditate abstrahitur & inescatur. Quemadmodum fœdus adulter, mulieris insipientis**

pientis animum à viro suo seducit, & mox
 animi sui propositum scelestum manifestat.
 3. Affectus inordinati, varietate hujus & illius
 objecti in phantasia fluctuantis, quod præ se
 speciem aliquam jucundi fert, mentem adeo
 confundunt & perturbant, ut objecta ista de-
 lectabilia multo meliora & majora appareant,
 quam re-vera sunt: quemadmodum luna, ob
 vapores crassos interjectos, sæpenumero major
 apparet uno tempore quam alio: pariter &
 jucunda ob affectuum interpolationem inter
 mentis oculum & objectum in phantasia, appa-
 rent multo majoris pretii, quam alio tempore,
 cum dissipata fuerit affectuum caligo.¹¹² 4. Af-
 fectus dominium occupantes, voluntatem trans-
 versam in multa peccata præcipitant, & tan-
 quam equus serox in prælium ruens, in flagitia
 audacter prostruunt, Jer. 8. 6. *Quisque eorum*
conversus est in cursu suo, ut equus præceps ruens
in prælum. Affectus enim dominantes, red-
 dunt hominem mollem & impotentem ad re-
 sistendum cuiusvis tentationi etiam minimæ; ac
 proinde non ineptè vocem græcam *μαδω* (Coloss.
 3. 5.) reddiderunt *mollitiem*. Molles enim
 jure censentur, qui impetum vel minimæ ten-
 tationis sustinere nequeunt; sed ultrò & illicò
 semet constringendos libidinum vinculis præ-
 bent; non secus ac *Sampson Dalila* semet li-
 gandum tradidit. Prov. 25. 28. *Ut civitas dis-*
rupta absque muro, ita est cuicumq; non est im-
perium in spiritum suum. 5. Affectus immo-
 derati

derati & inordinati, tanquam onus & pondus
 animum prægravunt, quo minus ad excelsa, &
 coelestia elevetur: Imo tanquam vincula impe-
 diunt, quo minus homines in præceptis De-
 currant; hinc est, quod *David* Deum precetur,
 ut animum suum ab istis vinculis affectuum in-
 ordinatorum, & molestorum liberet, ac dilaret,
Pf. 119. 32. Viam præceptorum tuorum per-
curram, cum dilataveris animum meum.
 6. Affectus unus inordinatus, nisi ipsi oppor-
 tune obviam eatur, alium vehementiorem sæpe
 generat, ex. gr. tristitia nimia ob famæ læsio-
 nem, vel aliam injuriam acceptam, sæpius iram
 crudelem procreat: *Simeon & Levi*, summo
 animi mœrore correpti, ob infamiae notam fa-
 miliae paternae iniustam per vitium sorori suae
 illatum, adeo præ ira excanduerunt, ut *Seche-*
mitas ad unum deleverint, *Gen. 34. 25.* Metus
 quoque nimius, desperationem quandoq; pro-
 ducit; *Sbaul* in prælio victus, & metuens ne
Pelistei, corpore suo ad insanam libidinem abu-
 terentur, mortem sibi manu sua conscivit,
1 Sam. 31. 4. 7. Affectus inordinati in uno
 homine producant etiam alios in alio per mo-
 dum exempli: homines iracundi, & furibundi
 alios suo exemplo irae habenas laxare docent;
 quapropter dicit *Solomon*, *Prov. 22. 24, 25.*
Ne colas amicitiam cum iracundo, & cum furi-
bundo nè congregiaris: ut non discas itinera
ejus, & assumas tendiculam tibi ipsi. Sæpissime
 enim affectus pravi, exemplo suo transeunt in
 alios,

alios, ut lippitudo unius in alium intuentem
secundum illud Poetæ Ovid.

*Dum spectant oculi lesos, leduntur & ipsi:
Multaq; corporibus transitione nocent.*

Affectus etiam tristitiæ sive veræ, sive simu-
lata, alios homines minus cautos in incommo-
da non nulla perduxerunt, ut testatur Chrysost.
lib. 5. de onere Offic. Episcop. *Incompositus, &
squalidus corporis quarundam mulierum lügen-
tium gestus Sacerdotibus, inquit, nonnunquam
magno fuit incommodo; quippe, primo, ad mise-
ricordiam pellētis hominibus istis, deinde, ad
extremam perniciem adductis; cum retia ex
auro, unguentis, & vestibus sumptuosis effugissent.*
8. Denique, affectus pravi & inordinati, multa
etiam in corpore effecta noxia, per graves &
vehementes alterationes producunt; nimius
& inordinatus *Nabalis* metus, cor ipsius stupi-
dum, instar lapidis, reddidit, 1 *Sam.* 25. 37.
Mœror ingens Sacerdotis *Heli*, ob captam *Ar-*
cam, ipsius mortem, fracta vertebrarum cer-
vicis compage, acceleravit. Ira hominem sæpè
ad insaniam redigit; *Medea* odio insenso in *Ja-*
sonem correpta, in vindictam liberos suos ex
eò natos miserrimè enecavit. Amor libidino-
sus & incestuosus *Seleuci* filii Regis *Syrie*, quo
in novercam perditæ flagrabat, ipsum in fe-
brim gravissimam, & ex eâ in summum vitæ
discrimen conjecit: sed pater majorem filii,
quam honesti, vel uxoris pudicitie rationem
habens,

habens, uxorem suam juvenis incesti libidini prostituendo, sebrim istam arte pessima curavit: Gaudii vehementioris effecta, etiam ceruntur in corpore non-nunquam exanimando. Mulier quædam Romana, cum audiret milites nonnullos à clade funesta in pugna Cannensi superstités ad urbem redire, statim semet ad portam proripuit, ut filium suum forsitan inter redeuntes obvium haberet: quo mox viso, mulier tanto & tam inopinato gaudio affecta fuit, ut in ejus amplexu ultimum vitæ suæ habitum emiserit. Tanta vis est gaudii vehementioris, ut spiritibus vitalibus & sanguine semet ad corporis partes exteriores recipientibus, cor præsidio hoc destitutum, quandoq; exsangue & exanime reddatur.

C A P. V.

De Affectuum divisione.

PLerique sequentes sententiam Thomæ in prima secunda, Quæst. 23. Art. 4. Affectus appetitus sensitivi enumerant undecem: hujus numeri hanc Thomas tradit rationem; Cum perturbatio ex juvendi vel molesti, sive boni vel mali cognitione consurgat, & ad sentiendi appetitum pertineat; vel absolutè ad ea appetenda refertur; vel ea respicit ut ardua & difficilia: si facultas appetendi absolutè ad bonum vel malum refertur

refertur, oriuntur perturbationes ad facultatem
 cupiendi pertinentes : si vero ad ea ut ardua &
 difficilia refertur, id pertinet ad appetitum ira-
 scendi, & unde oriuntur perturbationes quinque
 illi appetitui irascendi convenientes, ut & alieri
 appetitui concupiscendi convenientes oriuntur
 sex. Affectus autem sex in appetitu concupis-
 cibili, sunt amor, odium, desiderium, fuga, gau-
 dium, tristitia. Affectus in appetitu irascibili
 sunt quinque, spes, desperatio, ira, audacia & metus.
 D. Cartesius enumerat sex principalia genera
 passionum, nempe, admirationem, amorem, odi-
 um, cupiditatem, letitiam, merorem : admi-
 rationem autem ponit in cerebro ; reliquas quin-
 que in corde. D. Morus reducit omnes ad tres,
 nempe, admirationem, amorem, & odium : imo
 plerique reducunt omnes ad duas primitivas
 & originales, unde oriuntur reliquæ, nempe, ad
 amorem & odium : Nos receptam Thomæ senten-
 tiam sequimur.

Quer. An appetitus concupiscibilis & irasci-
 bilis sint facultates realiter distinctæ ? Resp.
 Nos cum Piccolom. Grad. 1. cap. 12. & cum
 Vendelino, lib. 1. de Affectibus, cap. 36. ne-
 gativam amplectimur : quia ejusdem faculta-
 tis est bonum delectabile prosequi, malumque
 fugere ; & etiam media appetere, quibus il-
 lud prosequaris, hoc autem fugias : quod ab
 exemplis similium actuum ad eandem faculta-
 tem pertinentium liquido constat, ex. gr. ea-
 dem facultate videndi video metam, ad quam
 cursu

cursu contendo, & etiam impedimenta quæ
currenti obijciuntur : quo appetitu lupus ve
leo ad prædam fertur, eodem quoque ad in
pedimenta consequutioni prædæ obstantia
medio tollenda & superanda movetur : ac pro
inde appetitus concupiscibilis & irascibilis, non
sunt facultates realiter distinctæ.

Obj. Objecta appetitus concupiscibilis &
irascibilis formaliter distinguuntur : quia illius
objectum est *bonum delectabile* secundum sen
sum ; objectum vero hujus est *bonum arduum*,
quamvis non sit delectabile secundum sensum
facultates igitur & potentia circa ista objecta
diversa, sunt etiam formaliter & realiter di
stinctæ. *Resp.* Antecedens simpliciter verum
non est, quia appetitus concupiscibilis & irasci
bilis, quodam respectu, idem habent objectum
tendit enim appetitus in bonum delectabile
sive facile, sive difficile sit acquisitu : si difficile
est acquisitu, tum appetitus exerit actum,
quo facultas appellatur *irascibilis* ; quo etiam
appetuntur per se minus delectabilia, modo
subserviant bono delectabili *arduo*, tanquam fi
ni obtinendo. Consequentia quoque non est
necessaria ; quia formalis objectorum distinctio
non semper potentiarum distinctionem necessa
rio arguit : præsertim si unum rationem *finis*
alterum rationem *medii* habeat ; & hoc modo
sibi subordinentur.

Obj. Appetitus irascibilis appetit contra in
clinationem concupiscibilis ; quia irascibilis
ama

amat tristitia & non delectabilia, ut consequatur
 objectum concupitum : actus autem contrarii
 & objecta contraria arguunt potentias contra-
 rias. *Resp.* 1. Appetitus quatenus appellatur
irascibilis, non tendit simpliciter contra incli-
 nationem appetitus *concupiscibilis* ; quia incli-
 nationi illi succurrit, eamque conservat per in-
 clinationem in quædam media certa, sine qui-
 bus non potest obtineri bonum per se delecta-
 bile *arduum*. 2. Unius potentiæ contrarii
 possunt esse actus circa objecta contraria : ea-
 dem ratio amat Deum & odit Satanam.

Notandum, 1. Objecta appetitus concupisci-
 bilis, considerari vel absolutè & sine respectu
 temporis ; circa bonum in se absque respectu
 temporis consideratum versatur *amor* ; circa
 bonum futurum, *desiderium* ; circa bonum præ-
 sens *delectatio* seu *letitia* : eodem modo se res
 habet in objecto malo ; circa quod absolute
 consideratum versatur *odium* ; circa futurum
fuga ; circa præsens *tristitia*.

Notandum, 2. Facultatem appetitus irasci-
 bilis versari circa defensionem objecti concupi-
 ti : quia in ejusmodi bono præter bonitatem,
 occurrit etiam difficultas assequendi illud : un-
 de, quamvis bonum ipsum desideretur ; neces-
 sarius est tamen specialis quidam actus, quo ap-
 petitus excitetur, nè à difficultate objecti su-
 peretur ; iste autem actus est *spes* : si contingat
 appetitum superari difficultate boni, ita ut
 cesset vel à pugna adversus impedimenta, vel
 à pro-

à prosecutione boni; actus iste, quo cessat
desperatio dicitur: sed si malum aliquod futu-
 rum imminet rejiciendum & vincendum, cum
 appetitus accenditur & insurgit adversus ip-
 sum, *audacia* dicitur: si vero appetitus suc-
 cumbit & desistit, appellatur *timor*. Denique
 actus, qui ex apprehensione mali præsentis &
 illati oritur, atque vindictam appetit, appella-
 tur *ira*.

CAP. VI.

*De Affectuum in excessu remediis magis
 generalibus.*

CUM loquimur de remediis affectuum, non
 intelligimus cum *Stoicis*, affectus in se &
 simpliciter consideratos, esse animi morbos;
 Deus enim creavit cor sanum in corpore sano;
 sed intelligimus affectus, quatenus inordinatos,
 & rectæ rationi repugnantes. Neque hic lo-
 quimur de remediis defectûs in affectibus ex-
 rendis; sed de remediis excessus in affectibus,
 quod hoc modo multo sæpius & gravius pecce-
 tur, quam in altero.

Remedia autem adversus excessum in affecti-
 bus sunt duplicia, nempe, generalia & specia-
 lia.

Remedia generalia adversus affectuum exor-
 bitantiam adhibenda, sunt, 1. Seria conside-
 ratio

ntio omni-scientiæ, & omni-præsentia divinar.
 hoc fuit remedium quo usus est *Joseph* ad co-
 hibendum affectum amoris libidinosi, *Gen.*
39. 9. Dicebat *Joseph*, quomodo ergo facerem
 malum hoc maximum, & peccarem in Deum?
 hoc remedio usus est *Nehemias* præfectus ad-
 versus affectum pravæ cupiditatis ad opprimen-
 dum subditos, *Nehem. 5. 15.* Ego vero non fe-
 ci ita propter reverentiam Dei.

2. Quotidiana imploratio auxilii divini ad
 affectus rebelles subdomandos, *Matth. 26. 41.*
Vigilate & orate, ne introeatis in tentationem.
2 Cor. 12. 7, 8. Datus est mihi surculus infixus
 carni, nempe, angelus *Satanae*, ut me colapbis
 cedat, ne supra modum efferar: super hoc ter
 Dominum rogavi, ut abscederet à me.

3. Vehementior & frequentior cordis in-
 flexio versus affectum pravum contrarium isti,
 qui nos sæpius infestat, ex. gr. in nimio timore
 inflectendus est animus ad audaciam; quemad-
 modum Hortulani ramusculum incurvum for-
 titer inflectunt in partem contrariam, ut eo
 facilius ad rectitudinem redigatur: & Lethar-
 gicus sæpe à Medicis conijcitur in febrim, ut
 sanitatem consequatur.

4. Distractio animi ad varia objecta, est re-
 medium adversus excessum, ex. gr. affectus
 amoris illiciti, expellitur, vel saltem diminui-
 tur, cum amoris affectus divertitur ad recrea-
 tiones corporis non illicitas, vel ad licitas ani-
 mi recreationes, ut ad artium vel honestarum
 discipli-

disciplinarum studia, & hujusmodi: quemadmodum fluvius rapidus & exundans, diminuitur ipsum in varios rivulos distrahendo.

5. Seria consideratio conditionis servilis, in quam homo pravis affectibus mancipatus detrahitur; quippe, fit servus peccati & Satanae. *Joan. 8. 34. Quisquis operam dat peccato, servus est peccati. 1 Joan. 3. 8. Qui dat operam peccato, ex Diabolo est.*

6. Frequens reminiscencia regiae & verae libertatis, in quam asseritur homo ex pravis animi affectibus per Spiritum Dei emancipatus. *2 Cor. 3. 17. Ubi autem est Spiritus ille Dominus, illic libertas.* Qui autem cujuscunque ordinis subserviunt pravis suis affectibus, mentemque & voluntatem ipsis in obsequium tradentes, idem patiuntur, quod dicitur, *Eccles. 10. 4. Vidi servos infidentes equis; principes autem euntes tanquam servos super terram.*

7. Consideratio dulcissima felicitatis & internae tranquillitatis, qua fruitur in hac vita, & perfructur in aeternum in altera homo omnino qui cor suum ab affectibus pravis purum conservare studet, *Matth. 5. 8. Beati qui sunt mundus corde; quoniam ipsi Deum videbunt.*

8. Consortium hominum proborum; *Prov. 13. 20. Qui ambulat cum sapientibus, sapiens erit; qui vero se consociat stolidis, efficietur peior.* Quemadmodum etiam ferae familiariter cum hominibus consuetudine cecurantur; pariter

madaxer & homines pravis affectibus efferati, pro-
iniborum consortio mitescunt.

9. Denique, vitæ praxis secundum lumen
s, conscientiæ, est remedium adversus excessum
de affectuum; quoniam eos, qui conscientiæ ad
rectum stimulantem recalcitrant, Deus justus scē-
seris affectibus tradit, Rom 1. 21, 24, 26. Cum
eram Deum cognoverint, tamen ut Deum non glorifica-
verunt, quamobrem etiam tradidit eos Deus cu-
æ libidinitatibus cordium ipsorum ad impuritatem.

C A P. VII.

De Remediis specialibus.

A R T. 1.

Adversus Amorem illicitum.

& in Remedia adversus affectum amoris libidi-
ta, nosi, sunt, 1. Frequens cogitatio de
omni præsentia Dei, qui videt absconditissima men-
confer cogitata, & occultas cordis humani motio-
munda, Heb. 4. 13. *Omnia sunt nuda & patentia*
oculis ejus, quicum nobis est negotium. Hoc ar-
amento, Paphuntius, Episcopus pius, usus est
(sapiens quidam referunt) apud meretricem famo-
scietam quandam *Thaidem*; & res bene cessit: ea
miliaim convicta, & argumentis ejus victa, *Amasius*
paris pristinis valedixit, ac in posterum castitate
totam transigit.

2. *Seria præcogitatio malorum plurimum, quæ libidinolum istum amorem consequuntur, 1. Infatuatio mentis & cordis, Hec 4. 11. Scortatio, vinumque, & mustum intercipit mentem.* Amor istiusmodi *Solomonem vero Dei cultu averterat, 1 Reg. 11. 4.* 2. *Non modo animi, sed & corporis vires, ac bonorum fortunæ copiam minuit, Prov. 6. 26. Propter mulierem meretricem devenitur usque ad frustum panis; ut videre est in libidinolo isto Joanne, Luc. 15. 30.* 3. *Qui huic affectui se committit semel mancipavit, difficillimè ab eo emancipatur, & ad frugem revocatur: Prodigus iste juvenis, libidini addictus, non nisi fame gravatus & inedia coactus, ad semet & ad patrem rediit, Luc. 15. 14, 17.* 4. *Amor iste libidinolosus, hominem arceat à regno cælorum, Apoc. 21. 27. Non intrabit in eam quicquam quod inquinat.*

3. *Fuga occasionum, quæ ad illicitum amorem provocent; ut fecit Joseph, Gen. 39. 12. Non acquiescebat ei, ut cubaret juxta eam, neque ut esset cum ea. Quoniam ejusmodi occasiones animum sæpe avocant à negotiis seriis, & facillime alliciunt ad amorem illicitum. Cyrus, (scribit Xenophon) cum Pamthea scminiarum famosissima in bello capta esset, atque ad eum adducenda, id vetuit: atque Araspas ex amicis suadenti ut eam adiret & alloqueretur; eam enim mulierem insigni forma, & Regis palati oculis dignam: ob isthuc ipsum (inquit Cyrus)*

magis est ut abstineam ; nam si nunc illam adie-
ro, cum vacat, fortassis illa efficiet, ut adeam
etiam cum non vacat, eique assideam neglectis
rebus seriis.

4. Fuga otii & desidia: *Otia si tollas, peri-
ere cupidinis artes : Dina dum otiosè divaga-
tur à domo paterna , stupro corrupta fuit à
Shechemo, Gen. 34. David cum domi semet à
rebus bellicis contineret, amore Bathshabæ cor-
reptus fuit. Recte monet Cyprianus, quemad-
modum nemo è nautis peritior, anchoram etiam
mari tranquillo prope rupem jacet, ne tempestate
subito exorta, navis ad scopulum allidatur, &
frangatur : Pariter, nemo prudentior, licet ip-
sius affectus in presenti sint admodum tranquilli,
ad occasiones mali appropinquabit ne tentatione
subito exorta à ipse vincatur.*

5. Severa custodia super corporis sensus exte-
riores, qui animi affectum per phantasiam tan-
quam lenonem corrumpere satagunt; præser-
tim visui & auditui sedulo invigilandum, *Job
31. 1. Fædus pepigeram cum oculis meis; &
quid advertissem animum ad virginem? Caven-
dum etiam ab auditione colloquiorum obscæ-
norum, & ab ipsorum lectione. Recte dixit
Pericles Atheniensis collega suo in prætura
Sophocli, oportet, O Sophocles, prætorem non
solum manus à lucro, sed & oculos à libidine ha-
bere puros. Alexander Magnus, Darii uxorem
exsuperanti forma sceminam nec oculis attingere
unquam voluit, ut ipse testatur de se in Episto-*

la quadam (citante *Lipſio* in *Monit.*) ad *Parmenionem* ; Ego enim, inquit, non ſolum non viſiſe inveniar *Darii uxorem*, aut videre cogitaſſe ; ſed nec verba facientes de ejus forma audire ſuſtinuiſſe : quod ut valde rarum in ea fortuna & ætate merito laudat *Lipſius*.

6. Temperantia in cibo & potu ; ſiquidem *2^a Timoth. 3. 6.* eſt ſomes libidinis : corpus enim plus æquo ſaginaturn, ad libidinem animum ſæpe provocat ; quemadmodum equus nimium ſaginnatus, Domino & Seſſori non-nunquam recalcitrât ; pariter & affectus nimium laſciviens, rectæ rationi repugnat, *Dent. 32. 15.* *Saginnatus Jeſhurum recalcitravit.* *Jer. 5. 8.* *Ut equi paſti ſunt ; cum mane ſurgunt, quiſque ad uxorem proximi ſui adhinnunt.*

7. Jejunium ſæpiſſime, benedicente Deo, conducit, ut libido, quæ cor, tanquam acropolin occupavit, fame & inedia expugnetur, *1 Cor. 9. 27.* *Sed contundo corpus meum, & in ſervitutem redigo ; ne quo modo, cum aliis predicarim, ipſe reſeſtaneus ſiam.*

8. Quotidiana imploratio auxilii & roboris Sp. Sancti (quod omnium remediorum ſummum eſt) quo tentationum occaſiones prudenter devitemus, earum impetum fortiter ſuſtineamus, & tandem feliciter exſuperemus, *Pſ. 119. 37.* *Averte oculos meos, ne reſpiciam vanum.* *2 Cor. 12. 8.* *Super hoc ter Dominum rogavi, ut angelus Satane abſtederet à me.*

9. Amoris immodici, (quo plerique afficiuntur

tur in fruendis rebus mundanis, quales sunt divitiæ & honores,) remedium est, frequens cogitatio incertitudinis, tum vitæ humanæ, tum rerum istarum, *Luc. 12. 19, 20. Diviti requiescenti in bonis mundanis, dixit Deus, Amens, hac nocte anima tua repetitur abs te; quæ vero parasti, cujus erunt?* Ac proinde recte monet Propheta, *Pf. 62. 10. Opulentia si abundet, ne apponatis animum.* Idem de honoribus mundanis sentiendum.

10. Denique, amoris immodici in res mundanas, remedium est cogitatio seria, istum arti bene moriendi apprime noxium esse, quoniam homini mortem quasi violentam reddit; cum præ amore nimio præsentium, homo mundanis inhians, invitus moriatur, quemadmodum jumentum famelicum è pascuo sæcundiori non absque difficultate & vi abigitur.

A R T. 2.

Remedia adversus odium in inimicos implacabile.

Odium, aliud est licitum & laudabile, quale est vitiorum, & hominum impiorum, qui incorrigibiles Dei inimicos semet præbent, *Pf. 139. 21, 22. Annon os ore tuos, O Jeshova, odio habeo? perfectio odio illos odi.* Odium aliud est illicitum, quale est quorundam odium in inimicos vatinianum & implacabile.

Adversus affectum hunc odii immoderatum

& inordinatum, remedia sunt, 1. Cogitatio seria, quod istiusmodi odium coram Deo sit homicidium, 1 *Joan.* 3. 15. *Quisquis odit fratrem suum, homicida est; & nōstis nullum homicidam habere vitam eternam in se manentem.*

2. Odium implacabile, reddit Deum Osoi implacabilem, *Matth.* 6. 15. *Sin autem non remiseritis hominibus ipsorum lapsus, nec Pater vester remittet vobis offensas vestras.*

3. Consideratio malorum, quæ consequuntur odium istud implacabile, 1. Contentiones etiam ob rem levissimam, ob suspicionem à verbo ullo perperam intellecto, *Prov.* 10. 12. *Odium excitat contentiones:* hinc fuit quod Pharisei, ex odio in Christum ob verbum ipsius, ab illis perperam intellectum & distortum, lites sæpe moverint. 2. Invidia, *Gen.* 37. 4. 11. *Oderant eum & invidebant ei.* 3. Odium consequitur sæpe dissimulatio odii in corde latentis, & simulatio amicitiae in verborum blandimentis; quale fuit odium & dissimulatio *Joabi* erga *Hamasam*, 2 *Sam.* 20. 9, 10. dissimulationem hanc odii observat *Tacit.* *Annal.* lib. 1. *In Haterium statim invectus, Scaurum, cui implacabilius irascebatur, silentio transmisit.* Hinc dicit *Senec.* *Tragæd. in Medea, Ira quæ regitur, nocet: professa perdunt odia vindictæ locum:* Simulatio autem amicitiae ad regendum odium, est maxime detestanda: pessimum inimicorum genus sunt quidam laudantes: Huiusmodi homines sunt instar *Pantheræ*, quæ

odore

odore dulci alias ad se feras allicit, & allectas devorat.

4. Deus justus atque odii dissimulati severus Vindex, dissimulationem odii in corde, & simulationem amicitiae in verbis tandem coram mundo manifestam faciet, & hominum proborum contemptui exponet istos vafros & detestandos veteratores, *Prov. 26. 26. Tegit odium deceptionem; sed revelabitur malitia ejus in congregatione.*

5. Consideratio, quod hujusmodi odium sit summe adversum sapientiae & religioni Christianae, quae est pacifica & plena misericordiae absque disceptatione, sine simulatione, *Jacob. 3. 17.*

6. Denique, cogitatio nostrae mortalitatis; cum enim mortales simus, odium nostrum non debet esse immortale; si quis in odii & acerbissimae felle moriatur, quomodo videbit is Deum, qui ipsa *charitas* est, 1 *Joan. 4. 8.* ad odium hoc ejusque exundantiam coercendam, summopere fugienda est crudelitas metieulosa: qui enim crudelis fuerat in patrem, metuit & odit filium, ne injuriam patri illatam ulciscatur.

A R T. 3.

Remedia adversus Animi prava Desideria.

Desiderium, est appetitus rei jucundae, & delectabilis; sed absentis.

Deside.

Desiderium aliud est licitum & spirituale, nempe, donorum spiritualium, 1 Cor. 12. 31. *Sed ambite dona potiora.* Aliud coeleste, nempe, esse cum Christo in coelis, Philip. 1. 25. *Desiderio tendens ad remigrationem, & ut cum Christo sim.* Nec-non desiderium rei mundana in se licita, Prov. 30. 7. 8. *Duo peto abs te: ne prohibeas à me, tantisper dum vivo; ale me cibo dimensum me,* &c.

Desiderium aliud est simpliciter illicitum, nempe, rei aliena; quale fuit desiderium Achab ad vineam Naboth adquirendam, 1 Reg. 21. Aliud est rei quidem in se licita; sed immoderatum & inordinatum; quale fuit desiderium Rachaelis ut haberet liberos, Gen. 30. 1. *Cedo mihi liberos; sin minus morior.* Quale est hominum ditescere, avidè cupientium, 1 Tim. 6. 9. *Qui volunt ditescere, nempe, per fas & nefas,* &c.

Remedia adversus immoderatum & inordinatum animi desiderium, sunt, 1. Animi contentatio acquiescens in praesente nostra sorte, 1 Tim. 6. 8. *Sed habentes alimenta, & quibus tegamur, haec nobis satis erunt.* Heb. 13. 5. *Sint mores vestri alieni ab avaritia: estote contenti praesentibus; dixit enim ipse, nequaquam te deferam neque unquam derelinquam.*

2. Pia & humilis animi submissio sapientiae, curae, & providentiae Patris coelestis, quoad sortem vitae nostrae futuram, Ps. 55. 22. Philip. 4. 6.

1 Pet.

1 Pet. 5. 7. *Omni curâ vestra in eum coniecta; nam illi cura est de vobis.*

3. Animi elevatio ad Deum summe bonum, & summe desiderandum, Ps. 4. 7. *Multi dicunt, O si quis efficiat ut fruamur bono: attolle super vos lucem faciei tuæ, Jehovah.* Quemadmodum lux Solis, foco domestico illucens, ipsum extinguit; pariter & desideria cœlestia, cupiditates mundanas, ne oriantur, supprimunt: & si jam exortæ fuerint, statim reprimunt & extingunt.

4. Seria & frequens præcogitatio malorum, quæ cupiditates mundanas inordinatas consequuntur, 1. Illæ, tanquam superpendia, animum deprimunt, quo minus ad Deum desiderandum, & in eo delectandum eleveretur, Luc. 21. 34. *Cavete autem vobis ne quando graveñtur corda vestra crapulâ & ebrietate, & curis hujus vitæ.* 2. Animum à desideriis spiritualibus avocant & abstrahunt, ex. gr. immoderatum desiderium divitiarum & honorum mundanorum, animum abstrahit à desiderio divitiarum in Christo inscrutabilem; & à desiderio adoptionis in ipso, ac futuræ hæreditatis cœlestis cum ipso. 3. Hujusmodi desideria inordinata, Deus sæpe irrita reddit & frustratur a Jacob. 4. 3. *Petitis & non accipitis, eo quod male petatis, ut in voluptates vestras insumatis.* 4. Si quando Deus desideriis inordinatis satisfacit, id facit in ira sua ad desiderantium perniciem, Num. 11. 33. *Caro erat adhuc inter dentes*

dentes illorum, nondum exesa erat, cum ira Jehovæ accensa est in populum, & percussit Jehovab populum plagâ magnâ valde.

5. Consideratio incertitudinis divitiarum & honorum, est remedium adversus inordinatum eorum desiderium, *Prov. 23. 5. Divitia omnino comparant sibi alas, ut aquila avolat cælum versus, volantes.* Honor item mundanus est incertus : scitè dixit quidam, Ministros aulicos esse in manu Principis, ut calculos in manu computatoris : Quippe qui non olim gratia summa apud Principem valebant, & in librarum loco superiore ponebantur, mox pro ipsius arbitrio in obolorum numero deponuntur.

6. Remedium adversus desideria inordinata, est præcogitatio tentationum, quæ oriuntur à pravis desideriis, nempe, ad usum mediocrium illicitorum, quibus desideria ista obtineantur; qualia sunt sordida adulatio & ambitio popularis, *1 Tim. 6. 9. Qui autem volunt ditescere, incidunt in tentationem & laqueum, & cupiditates multas amentes, & damnosas, quæ demergunt homines in exitium & interitum: cui nihil facis, nihil turpe: Otho, ut ambitionis desiderium expleret (teste Tacit. Hist. lib. 1.) solebat vulgus adorare, oscula jacere, & omnia serviliter pro imperio consequendo.*

A R T. 4.

*Remedia adversus inordinatam mali pœnæ
fugam.*

F*uga*, est affectus, quo à malo absente tanquam inconveniente animus se retrahit.

Fuga, alia est simpliciter bona, nempe, mali *culpe*, & occasionum ad malum illud provocantium, 1 Cor. 6. 18. *Fugite scortationem.* 2 Tim. 2. 22. *Juveniles autem cupiditates fuge.* Nec non etiam fuga mali *pœnæ*, est licita, cum absque peccato fieri possit, Matth. 10. 23. *Cum autem persequerentur vos in una urbe, fugite in aliam.*

Fuga, alia est illicita & mala, ex. gr. Si quis ad fugam mali persecutionis veritatem Christianam abneget: qualis erat fuga in quibusdam Christianis tempore persecutionis Ethnicæ; quorum alii libello retractationis nomina subscribebant; hi dicebantur *Libellatici*: alii in signum abnegationis fidei Christianæ, Biblia sacra persecutoribus suis tradebant; hi dicebantur *Traditores*: & alii Idolis sacrificabant; hi dicebantur *Sacrificantes*.

Remedia Adversus inordinatam fugam mali *pœnæ*, seu afflictionis, & miserix, sunt hæc,

1. Seria consideratio, quod ejusmodi fuga non tam avertat malum *pœnæ*, quam acceleret per mediorum illicitorum usum, 2 Reg. 1. 4. Propterea sic ait Jehovah; ex illo loco, quo ascen-

ascendisti, non es descensurus, sed omnino moriturus.

2. Hujusmodi fuga, sæpenumero malum multo gravius accerlit, quam quod inordinate fugitur, nempe, iram divinam, quæ multo gravior est malo quovis temporario; ita ut eveniat homini insipienti ejusmodi fugam meditati, quod dicitur, *Amos 5. 19. Tanquam si cui fugienti à conspectu leonis occurrat ursus; aut ingressum damum & innitentem manu sua ad parietem mordeat serpens.* Quippe, est summæ inscitiae, ut si quis ad fugiendam scintillam iræ humanæ, semet conjiciat in iram Jehovah, qui est ignis consumens, *Heb. 12. 29.*

3. Consideratio malorum, quæ fugam mali *pæne*, & persecutionis inordinatam consequuntur, 1. Gravissimus animi angor & discrucians conscientiae dolor, ut in *Origene olim*, & nuper in *Cranmero* Archiepiscopo Cantuariensi, qui gravissime ob abnegationem veritatis animo discruciabantur, usque dum abnegationi publicâ factâ pœnitentiâ, vitam Martyrio coronassent.

4. Præcogitatio multorum bonorum, quæ insequuntur eos, qui propter fugam mali culpa subeunt malum *pæne*, 1 *Pet. 4. 14. Si probris afficiimini in nomine Christi, beati estis: quoniam & ille gloriæ, & ille Dei Spiritus super vos requiescit: Pace in conscientia & gaudio inefabili fruuntur tanquam primitiis vitæ æternæ, & gaudii sempiterni, 2 Cor. 1. 5. Nam sicut abundant*

abundant perpeſſiones Chriſti in nobis, ita per Chriſtum redundat etiam conſolatio noſtra. Tandem emenſo vitæ hujus ſtadio, & pugnâ fidei ſæliciter finita, coronam gloriæ immarceſcibilis in cœlis cum Chriſto conſequuntur, 2 Tim. 4. 7, 8. Apocalyp. 7. 14, 15.

A R T. 5.

Remedia adverſus animi triſtitiam immoderatam & inordinatam.

T*riſtitia, eſt affectus, quo ex mali præſentis ſenſu animus dolore afficitur.*

*Triſtitia, alia eſt pia, & Deo grata; nimirum, ob noſtra vel aliena in Deum peccata; qualis fuit triſtitia Petri ob abnegationem Chriſti, Matth. 26. 75. & Davidis, Pf. 119. 136. Rivi aquarum descendunt ex oculis meis, propter eos qui non observant legem tuam: vel ob noſtras, vel aliorum afflictiones; qualis fuit *Anne*, 1 Sam. 1. 10. & *Jeremie*, Jer. 9. 1.*

*Triſtitia, alia eſt ſimpliciter mala, cum quis triſtitia afficitur, quod pravi ſui deſiderii compos non fiat; qualis fuit triſtitia ſtupida *Acbabi* ob denegatam ſibi *Nabothi* vineam, 1 Reg. 20. 4. Et jacens in lecto ſuo avertebat faciem ſuam, ne comederet cibum: Triſtitia alia eſt immoderata & inordinata, licet in re per ſe licita; qualis erat triſtitia *Rachaelis* iſtius, quæ nullam voluit admittere conſolationem, Jer. 31. 15.*

Remedia adverſus triſtitiam iſtam immoderatam

ratam & inordinatam, sunt, 1. Pia & humilis submissio supremo Dei dominio, qui potest facere de suo quod vult, & nulli tenetur rationem de rebus suis reddere, *Job. 23. 13.* ab hac consideratione Sacerdos *Heli* submitit se denunciationi pœnæ gravis à Deo per *Samuelem*, 1 *Sam. 3. 18.* *Heli* dixit, *Jehovah* est, quod bonum videtur in oculis suis, faciat. Ut & humilis submissio voluntati Dei revelatæ in decursu providentiæ divinæ; prout fecit *David*, 2 *Sam. 15. 26.* & Servator noster, *Matth. 26. 42.* Et humilis submissio cum fiducia in sapientiam divinam, quæ, ut omnia alia, etiam afflictiones ordinat in bonum diligentibus ipsum, *Rom. 8. 28.*

2. Consideratio justitiæ divinæ peccata nostra punientis, quibus Dei vindictam in nosmet promeriti sumus; hæc autem consideratio, tristitiam querulam compescere debet, *Thren. 3. 39.* *Cur quiritaretur homo vivens, vi propter penas peccatorum suorum?*

3. Consideratio misericordiæ divinæ, cujus meminit Deus etiam in ira sua, nolque citra condignum punit, *Esdre 9. 13.* *Cum tu Deus noster cohibuisti infra peccata nostra, &c.*

4. Consideratio fidelitatis Dei, qui non finet nos tentari supra id quod possumus; sed unicuique tentatione præstabit etiam exitum, ut eam possumus sufferre, 1 *Cor. 10. 13.*

5. Consideratio immutabilis Dei amoris in suos, *Heb. 13. 5.* *Dixit enim ipse, nequaquam*

te deferam, neque unquam derelinquam: ac proinde in casu quandoq; gravis desertionis, fideles, nimia tristitia affici non debent, sed firmiter per fidem in Dei promissum recumbere, Is. 50. 10. Quis est inter vos, timens Jehovæ, auscultans voci servi ejus? qui ambulat in tenebris, cui nullus est splendor: confidat nomini Jehovæ, & innitatur Deo suo.

6. Spes viva in istis animi tenebris Deum vultu suo benigno tandem affullurum, tristitiam inordinatam cohibet, quo minus in animi despondentiam vergat, Ps. 30. 6. Ps. 42. 5. Is. 54. 8.

7. Gaudium internum & delectatio in ipso Deo immortali, immutabili & omni-sufficiente, minuit tristitiam ob carentiam vel inopiam bonorum temporalium, Habac. 3. 17, 18. *Quamvis ficus non effloresceret, &c. Ego tamen in Jehovæ exultabo, gestiam in Deo salutis meæ. Quemadmodum qui est in gratia apud Principem, non admodum dolet; licet ipsius famuli sint animo & vultu erga se alieniores.*

8. Consideratio sempiternæ in cælo quietis ac felicitatis, multum lenit tristitiam immodicam ob mortem charissimorum amicorum, Apocalyp. 14. 13. *Beati ab hoc tempore mortui, ut requiescant à laboribus suis. Quemadmodum charissimæ conjugis nœstitiam immodicam propter viri sui in Regionem longinquam discessum, nonnihil lenit nuntium lætum de ipsius tuto appulsu ad portum: pariter & certissimum*

simum nuntium in S. Scriptura de amicorum
felicitate in cœlis, eorumq; appulsu incolumi
ad sinum *Abrahæ*, tristitiam superstitum dimi-
nuit & moderatur.

9. Diminutio sobria desideriorum munda-
norum, est remedium opportunum adversus
tristitiam conceptam à frustratione, vel amissi-
one rerum mundanarum: qui enim vehemen-
ter desiderant, vehementer etiam contristan-
tur, si quando desideratis non potiantur, vel si
jam possessa ipsis adimantur.

10. Denique, animi præparatio in rebus se-
cundis ad sortem adversam (si Deo ita visum
fuerit) subeundam; & cogitatio conditionis
hominum mutabilis, est remedium adversus
immodicam in rerum mutatione tristitiam:
Hæc consideratio diminuerat tristitiam *Anaxa-
goræ*, cum certior factus fuisset de filii sui obitu,
scio, inquit, *me genuisse mortalem*: mala quippe
prævisa minus afficiunt & affligunt animum;
unde dixerat *Dido* ad sororem suam,

*Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,
Et perferre soror potero.*

A R T. 6.

*Remedia adversus gaudium, seu delectatio-
nem immodicam & inordinatam,*

Gaudium, seu delectatio, est affectus, quo,
ex boni amati præsentis fruitione, & sen-
su, animus voluptate suavi perfunditur. *Gaudi-*

am, aliud est bonum & licitum. 1. Gaudium spirituale in ipso Deo, h. e. delectatio in ipso per fidem & amorem acquiescens, Ps. 37. 4. *Oblecta te in Jehovah, qui habet tibi petitiones animi tui.* Delectatio in cultu divino, Ps. 122. 1. *Lætor de eo quod dicitur mihi, domum Jehove adeamus.* In testimonio bonæ conscientie, 2 Cor. 1. 12. *Gloriatio nostra hæc est, testimonium, videlicet, conscientie nostræ, &c.* Gaudium fidei in Christo & promissis in ipso, 1 Pet. 1. 8. Gaudium spei in certa expectatione viæ æternæ, Rom. 5. 2. *Gloriamur sub spe gloria Dei.* 2. Gaudium morale, in actionibus honestis peragendis, quale est gaudium *Temperantiæ, Castitatis, & Justitiæ.* 3. Gaudium civile in mutua conversatione amicorum fidelium & intimorum; quale fuit gaudium *Davidis & Jonathanis.* 4. Gaudium, seu delectatio naturalis, qualis est esurientium & sitientium in cibo & potu.

Gaudium, aliud est malum & illicitum; idq; simpliciter, nempe, in vitiis & peccatis, quale est illud hominum impiorum, Prov. 2. 14. *Qui letantur faciendo malum, exsultant in perversitatibus pessimis.* Vel est gaudium immoderatum & inordinatum, licet in re non mala, Job. 31. 25. *Si lætatus sum, cum multa essent opes meæ, & cum ingentes opes invenit manus mea.*

Remedia adversus immoderatum gaudium, sunt, 1. Gaudium & delectatio in ipso Deo: hæc reddit delectationes mundanas præ illa insipidas, Philip. 3. 8. *Duco omnia damnum, imo*

stercora propter eminentiam cognitionis Christi Iesu, Domini mei. Quemadmodum (Joan. 2. 9, 10.) præ vino isto creato à Christo in nuptiis Cana, & gustato ab Architricino, vinum illud alterum, opera & industria humana confectum, videbatur insipidum; pariter & delectationes mundanæ omnes, præ delectatione ista in ipso Deo vivâ & vegetâ, sunt acidæ & ingratae, Gal. 6. 14. *A me vero absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mundus mihi crucifixus est, & ego mundo.*

2. Seria consideratio inconstantiae rerum secundarum; ac proinde gaudendum in timore Dei: *Job*, altero die hominum sui seculi ditissimus; altero vero omnium pauperrimus fuit: hanc inconstantiam expertus est vir Dei *David*, Ps. 30. 7, 8. Quinetiam ipse *Paulus*, manifestationis spiritualis inconstantiam expertus est; cum nunc in coelum tertium, per divinam ecstasim raperetur, mox vero gravi aliquâ tentatione animus ipsi deprimeretur, 2 Cor. 12. unde manifeste elucet veritas istius conclusionis, (Ps. 39. 6.) *Profecto omnimoda vanitas omnis homo est, quantumvis constitutus maxime.* Hæc consideratio, est instar aquæ vino immistæ; ne animus gaudio mundano inebrietur, & deliret in sermonibus ac factis.

3. Metus & Zelotypia in nosmetipsos, ne animus præ nimio gaudio insolescat, & ad luxuriam usque dilatetur, Ps. 2. 11. *Exsultate cum tremore:* hæc cogitatio in corde intimo, est

instar *Saburræ* in fundo *Naviculæ* seu *Cymbæ*; ne plenioribus velis provecta vento sæviente evertatur: & instar lapillorum, quos dicuntur apes in pedibus gestare, ne aura licet leniore hac & illac impellantur, secundum illud *Virgil. Georg. lib. 4.*

————— *Sæpe lapillos,
Ut Cymbæ instabiles fluctu jactante Saburræ,
Tollunt, his sese per inania nubila librant.*

4. Præcogitatio malorum istorum, quæ delectationem inordinatam & illicitam serius, ocys consequuntur, 1. Conscientiæ aculeus & cruciatus, qui remanet post gustatam voluptatem ullam in peccatis, vel nimiam in rebus mundanis, *Job. 20. 12, 13, 14. Cum dulce fuerit in ore ipsius malum, celaverit illud sub lingua sua; parcens ei non dereliquerit illud, sed continuerit illud intra palatum suum: cibus ejus in viscera ejus conversus, fel assiduum in ipso fiet.* 2. Ira Dei provocata gaudio nostro in malis & miseriis alienis, *Prov. 24. 17, 18.* 3. Pudor discrucians animum reminiscentiâ delectationis immoderatæ & inordinatæ, *Rom. 6. 21. Quem igitur fructum habebatis tunc ex iis, de quibus nunc erubescitis? nam finis illorum mors est.* 4. Denique, cruciatus in inferno extremus & perennis (nisi seria resipiscentia antevertatur & avertatur) *Luc. 16. 25. Dixit autem Abraham, fili, memento te bona tua recepisse in*

vitâ tuâ, & Lazarum similiter mala; nunc autem hic solamen recipit, tu vero cruciaris.

A R T. 7.

Remedia adversus Affectum Spei vanae & inordinatae.

S*pes, est affectus, quo appetimus bonum ab-*
sens, arduum, & possibile; idque ex pe-
suasione, quod eo simus potituri.

Spes, alia est pia & maxime laudabilis, nimi-
rum, spes vitæ futuræ æternæ per fidem in
Christum Mediatorem, 1 Pet. 1. 3, 4. Bene-
dictus esto Deus & Pater Domini nostri Iesu
Christi, qui ex multa sua misericordia regnavit
nos in spem vivam, &c. Hæc spes est viva, ani-
mmum exhilarans; gaudemus enim in spe gloriæ
Dei, Rom. 5. 2. Pura, 1 Joan. 3. 3. quia ani-
mmum purificat ad hæreditatem cœlestem in-
undam; Certa, quippe innixa promisso Dei in
Christo, Joan. 3. 16. Prudens & honesta, medi-
legitimis assueta, & benedictioni divinæ subordi-
nata, qualis est spes Agricola, qui post labores
in agricultura, expectat pretiosum fructum
terræ, Jacob. 5. 7.

Spes, alia est prava & inordinata, qualis est
1. Arrogans & blasphema spes ista impiorum
pollicentium sibi pacem à Deo in hac vitâ, &
pacem cum Deo in vitâ futurâ; licet interim
in viis suis pravis ambulent, Deut. 29. 19, 20.
2. Spes mundana & vana, in divitiis mundanis

de qua, *Job. 31. 24. Si posui in auro spem meam, &c.* 3. Spes humana, inordinata & fallax, quæ ponitur in hominum favore & gratia; qualis fuit spes *Hamanis* de gratia Regis *Ahasueri* erga semet permansura, *Esther, 5. 11.* Hujusmodi est spes ista humana inordinata & sordida in Judice quovis de munere ab hominibus in iudicium vocatis accipiendo, *Añ. 24. 26. Simul & illud sperans*, Præses *Fœlix*, fore ut pecunia ipsi daretur à *Paulo*, &c. Denique, spes humana crudelis & vindictæ cupida, qualis erat spes *Esavi*, *Gen. 27. 43.* & illa inimicorum populi *Judaici*, *Esther 9. 1. Quo die sperabant inimici Judæorum se dominium exercituros in eos.* 4. Spes temeraria medio probabili, sed incerto innixa; qualis erat spes vanissimi hominis *Hamanis*, *Esther 6. 6. Dicebat vero Haman cum animo suo, quem magis delectaretur Rex afficere honore, quam me?* 5. Spes ignava & fatua, qualis est hominum otio & desidii deditorum, & interim sperantium necessariorum omnium affluentiam, *Prov. 20. 4. Qui propter hyemem piger non arat, mendicabit in æstate, cum nihil aderit.* 6. Denique, spes hypocritica & evanida, *Job. 8. 13. Nam expectatio hypocritæ perit: qualis erat spes virginum stultarum fatuarum, Matth. 25. 11, 12. Postea vero veniunt & reliquæ virgines, dicentes, Domine, Domine, aperi nobis; ipse vere respondens, Amen, dico vobis, non novi vos.*

Remedia adversus spem inordinatam sunt,

1. Adversus spem istam arrogantem & blasphemam, remedium est, seria consideratio oppositionis inter viam illam pravam, in qua persistunt homines isti impii; & rem ipsam ab iis speratam, nimirum, quod nemo ambulans in viis suis pravis, possit vitam & pacem æternam consequi; verum mortem æternam subibit, *Rom. 8. 13. Nam si secundum carnem vixeritis, futurum est ut moriamini.*

2. Adversus spem mundanam, remedium, est consideratio instabilitatis rerum mundanarum, *1 Cor. 7. 31. Præterit enim species hujus mundi:* quis autem, in quo salit mica salis, spem suam collocaret in peregrino cras discessuro?

3. Adversus spem humanam fallacem, remedium est, consideratio mortalis, & mutabilitatis Principum, quam plebeiorum conditionis, & dispositionis, *Pf. 62. 10. Tantummodo vanitas sunt nati plebeio homine; mendacium sunt nati præstante viro: lancibus illi simul impositi, ascensuri essent supra vanitatem.* Adversus fordidam istam & illicitam spem lucri, eadem consideratio, est remedium opportunum, *Jer. 17. 11. Ut perdix colligit ova, sed non excludit; ita comparans divitias sed injuria, mediis diebus suis derelinquet eas; tandem erit stultus.* Adversus spem humanam crudelem, remedium est, cogitatio justitiæ & sapientiæ Dei, qui homines male-seriatos sæpe coercet, ipsorum spem crudelem frustratur, ipsosque in foveam, quam alii nocendis foderunt, præcipites dat; prout inimico

micos *Danielis*, qui in ipsum causam mortis falsò congingebant, & supplicium à Rege de eo sumendum sperabant; in quam foveam ipsimet justo Dei judicio ceciderunt, *Dan. 6. 25.*

4. Adversus spem temerariam, remedium est, experientia, ob cujus defectum dicit *Aristot.* Juvenes plerumque esse *insiduos, credulos & faciles ad sperandum*; qui (ut dicitur de Amatoribus) ipsi sibi somnia fingunt: verum experientia propria, vel aliorum, qui ejusmodi spe incertâ sæpius delusi fuerant, est opportunum remedium, ne nos etiam deludamur: istâ spe delusa fuit mater *Sisera*, *Judic. 5. 30.* *Annon assequeuti sunt & partiuntur prædam, &c?*

5. Adversus spem ignavam & fatuam, remedium est, consideratio benedictionis divinæ, quæ promittitur tantum hominibus diligentiam adhibentibus, ut rem bonam speratam consequantur, *Prov. 12. 10.* *Qui colit tellurem suam, satiatur cibo, qui vero sedatur vana, est demens.* *Prov. 10. 5.* *Comportat in æstate filius intelligens; somno sopitus est in messe filius pudentis.*

6. Adversus spem hypocriticam, remedium est, consideratio professionis externæ larvam neutiquam conducere ad vitam æternam, quam hypocritæ sibi met à specie externæ professionis adblandientes pollicentur, *Luc. 13. 26, 27.* *Tunc incipietis dicere, edimus in tui conspectu & bibimus, & in plateis nostris docuisti & dicet,*

cet, dico vobis, nescio unde vos sitis : abscedite a me omnes qui datis operam in iustitia.

7. Denique, consideratio malorum, quæ spem inordinatam & vanam consequuntur, 1. Pudor ingens, *Joel 1. 11. Erubescunt agricolæ, ejulant vinitores propter triticum & propter bordeum, quia periit messis agri.* 2. Inimicorum insolens exultatio & insultatio, cum viderint homines vanos vana spe frustrari, *Is. 14. 12. Quomodo decidisti de cælis Lucifer, nate Aurora? succisus es usque in terram? debilis es supra quam gentes?* 3. Cruciatu extremus in isto die revelationis Christi Judicis, qui tandem æterno suo damno percipient hypocritæ spem suam fuisse prorsus inanem, *Luc. 13. 28. Illic erit fletus & stridor dentium, cum videritis Abrahamum, Isaacum, Jacobum, & omnes Prophetas in regno Dei; vos autem ejici foras.*

A R T. 8.

Remedia adversus affectum Desperationis inordinatæ.

Desperatio, est affectus animi circa bonum arduum sub ratione impossibilis; quamvis ad malum quoque præceptum feratur quandoque. Desperatio, alia est pia & humilis, 1. Ob imbecillitatem virium nostrarum ad munus aliquod publicum suscipiendum vel exsequendum, qualis fuit in *Mose, Exod. 3. 11.* & in *Jeremiah,*

Jeremiab, Jer. 1. 6. 2. Pia & humilis desperatio seu diffidentia ob improbabilitatem mediorum ad bonum arduum futurum obtinendum, Amos 7. 2, 5. Quis staret, h. e. superstes maneret Jacobo? nam parvus est. 3. Humilis desperatio de opere ullo formaliter bono viribus nostris præstando, cum ex nobis ne ad quid boni cogitandum sufficiamus, 2 Cor. 3. 5. In quam sententiam dicit Ambr. lib. 2. de vocatione Gent. cap. 2. Voluntas nihil in suis viribus habet, nisi periculi facilitatem. 4. Humilis desperatio de salute æterna viribus nostris acquirenda; cum ea nullatenus sit ex nostris viribus, Ephes. 2. 8, 9. Gratia enim estis servati per fidem, & hoc non est ex vobis, sed Dei donum est, &c. Cui succinit August. de verb. Apost. Serm. 15. Deus nihil invenit in nobis, unde salvet; multum autem invenit, unde damnet; & tamen ex misericordia propter Christum nos recipit.

Desperatio, alia est prava & inordinata, 1. In rebus angustis & extremis, ob afflictionum gravitatem, vel diuturnitatem, 1 Sam. 27. 1. Tandem dixit David cum animo suo, jam consummar aliquo die manu Shaulis. 2. Desperatio inordinata ob imbecillitatem virium: huic etiam viri sancti sunt obnoxii, postquam ipse Deus promiserat speciale suum auxilium; qualis erat ista diffidentia Moysis, (Exod. 4. 13, 14.) qua iram Dei accenderat. 3. Desperatio ob impedimenta formidabilia, quæ viribus humanis

nis insuperabilia videntur ; qualis erat ista diffidentia Israelitarum, *Num. 14. 1, 2. 4.* Desperatio & diffidentia de futuro bono ob infelicem successum in inceptis & conatibus prioribus, *Judic. 20. 28.* Dicebant Israelitæ & Phineas ; *utrum pergam adhuc exire in prælium contra filios Benjamin fratris mei, an desinam.* 5. Desperatio impia & blasphema de misericordia Dei ob reatum peccatorum gravissimorum ; qualis erat in *Caino* & *Juda* proditore. 6. Desperatio de fideli Dei promisso ob improbabilitatem mediorum idoneorum ad id implendum, qualis erat diffidentia istius Principis, *2 Reg. 7. 1.* Respondit autem viro Dei tribunus ille, *cujus manu Rex nitebatur, ac dixit : ecce si Jehovah faceret cataractas in calis, an possit esse res ista ?*

Remedia adversus affectum desperationis inordinatæ, sunt, 1. Adversus desperationem exitus tandem futuri ex gravibus & diuturnis afflictionibus, est fiducia in fidele Dei promissum, *Pf. 34. 19. Pf. 105. 3. 1 Cor. 10. 13.* Cogitatio etiam frequens sapientiæ Dei, qua permittit suos ad incitas & extrema sæpe redigi, ut potentiam suam in iis suffulciendis manifestam reddat, ipsosque in afflictionibus recurrentibus, in posterum sperare doceat, *2 Cor. 1. 9, 10.* & ut manifestam faciat creaturarum insufficienciam, & suam omni-sufficienciam tempore opportuno, *2 Tim. 3. 16, 17.* In prima mea defensione, nemo mihi adfuit, sed omnes me deseruerunt :

reservaverunt : utinam ne illis imputetur ; sed Dominus mihi adfuit & corroboravit me.

2. Remedium adversus desperationem, ob virium nostrarum imbecillitatem, est humilis ad Deum supplicatio, ut auxilium promissum largiatur, viresque ad opus suum nobis demandatum præstandum subministraret, prout fecerunt discipuli, *Act. 4. 24, 29. Et etiam nunc, Domine, intue in minas eorum, & da servis tuis, ut cum omni libertate sermonem tuum loquantur.*

3. Remedium adversus desperationem ob impedimenta nobis in via ad bonum arduum obtinendum occurrentia, est fiducia in potentiam & brachium Dei, ejusque sapientiam, qua impedimenta omnia de medio tollere novit : cum piæ istæ mulieres, ad Christi sepulchrum proficiscentes, animi penderent, quisnam ipsis avolveret saxum ab ostio sepulchri ; intuitæ, conspiciunt saxum esse avolutum, licet valde magnum esset, *Mar. 16. 3, 4. cum Petri liberationi ex carcere maximè obflare videretur porta ferrea, per potentiam Dei statim aperta fuit, Act. 12. 10.*

4. Remedium adversus desperationem de bono arduo obtinendo ob successum infelicem, qui prioribus nostris conatibus contigerat, est consideratio seria, ejusmodi successum à Deo ordinari, ad explorandam animi nostri constantiam in bono proposito, ut postquam constantiæ nostræ in bona causa specimen dederimus, experimentum

rimentum lætum, prosperi tandem, à Deo successus habeamus: quale fuit experimentum Israël in prælio adversus *Benjaminem*, *Judic.* 20. 28, 43. Quemadmodum etiam discipuli Christi, licet initio ipsius mandato morem gerentes, tempestatem lævam & adversam experti essent, incolumes tamen ad portum perducti fuerunt, *Joan.* 6. 21. Pariter & sancti omnes, qui, Deo mandante, iter ad patriam cœlestem suscipiunt, multa & gravia impedimenta sibi met obvia fore animo statuunt: verum tamen in causa bona permanendum, neque despondendum; quoniam Deus bonus, qui ipsos ad iter adduxit, impedimenta tandem omnia de medio tollet, & ad patriam cœlestem incolumes perducet.

5. Remedium adversus blasphemam desperationem de misericordia Dei, est seria & frequens cogitatio promissi divini etiam peccatoribus flagitiosissimis facti, si serio resipuerint, *I.* 1. 16, 17, 18. & cogitatio exemplorum misericordiæ divinæ, ut *Manassis* flagitiis horrendis cōoperti; *Pauli* persecutionis odio in Christianos quondam flagrantis; hominum occupatissimæ vanitati artium curiosarum deditorum; & *Corinthiacorum*, qui nefaria & nefanda libidine conspurcati fuerunt; iis tamen in exemplum suæ misericordiæ, & incitamentum nostri ad resipiscentiam ex gratuita gratia Deus peccata remisit, *2 Chron.* 33. 12, 13. *1 Tim.* 1. 13. *Act.* 19. 19, 20. *1 Cor.* 6. 9, 10.

6. Reme-

6. Remedium adversus desperationem ob improbabilitatem mediorum, est consideratio omnipotentiae Dei, qua sicut initio lucem absque ullo medio creavit; ita etiam, quando vult, lucem prosperitatis ex afflictionum tenebris creare potest, *Is. 45. 7. Creat tenebras & etiam pacem.* Cui nihili est opem ferre, destituito viribus, *2 Chron. 14. 11.* Imo quo minus probabilia sunt media, eo magis elucet Dei potentia, ut in occisione gigantis *Goliathi* per *Davidem* juveniculum; in sanatione *Ezechiae* à morbo gravissimo per ficum; & sanatione *Cæci* ab utero per lutum, *Joan. 9.*

7. Denique, præcogitatio malorum, quæ sæpius desperationem istam inordinatam consequuntur, viz. 1. Mediorum illicitorum usus in casu salutis desperatæ, ut videre est in *Achazia*, *2 Reg. 1.* 2. Melancholia stupida & metus panicus, ut in *Caino*, *Gen. 4. 14.* 3. Abominanda apostasia à Deo, ut in impio isto Rege, *2 Reg. 6. 33.* 4. Denique, nisi resipuerint, extremus & perennis in inferno cruciatus, *Apocalyp. 21. 8. Timidis autem & incredulis portio assignata est in stagno, ubi ardet ignis & sulphur, quod est mors secunda.*

A R T. 9.

Remedia adversus affectum audaciæ inordinatæ.

Audacia, est affectus ortus ex opinione virium nostrarum, & imbecillitatis adversariorum

lariorum, ad superandum malum, quod difficile & insuperabile videtur.

Audacia, alia est *licita & laudabilis*, qualis erat *Reginæ Estheræ* in adeundo Rege ad liberandum populum suum à gravi & imminenti periculo: fuit autem hæc ipsius audacia deliberata & non absque vocatione ab ipso Deo, & à *Mordecaio*; idque post jejunium & supplicationem Deo à populo factam ad successum scilicet obtinendum, *Esther*, 4. 16. *Ingredivar*, inquit, *ad Regem*; quod non est secundum jus, & cum perierim, periero. Qualis erat *Davidis* adolescentuli adversus *Goliathum* gigantem, idque ab experimento auxilii divini, quo ereptus fuerat à leone & ab urso, *1 Sam.* 17. 37. Qualis erat audacia *Apostolorum*, *Act.* 4. 20. *Non enim possumus nos que vidimus & audivimus non loqui*: & *Confessorum ac Martyrum* in confessione Christi & veritatis Christianæ, ut videre est in *Martyrologiis*. Hæc autem audacia erat extraordinaria animi fortitudo, ipsis à Deo indita.

Alia est *audacia indeliberata & illicita*, 1. Absque omni vocatione legitima; sive fiat animi proposito & conatu tantum, ut in *Abishai* de interimendo Rege *Sbaule*; sive in verbo & sermone, ut in *Shimeio* adversus *Davidem*, Domini unctum; sive opere, qualis erat audacia *Davidis* in abscindendo alam pallii *Sbaulis*; qualis erat *Petri*, gladium stringentis absque vocatione ad defensionem Christi; qualis

lis

lis erat Episcopi *Aude*, qui in concione ad populum concitavit ipsum ad demolienda Ethnicorum in *Persia* templa idololatrica. 2. Insana & truculenta; qualis erat illa *Jacobi Clementis* & *Ravilliaci* in trucidando Reges *Gallia*, *Hen. 3.* & *Hen. 4.* sub prætectu impulsus divini, & vocationis extraordinariæ: quasi vero Sanctus Dei Spiritus homines ullos impelleret ad facinora nefaria, Sp. Sancti testimonio in verbo scripto perspicue revelato contraria: Prætextus istiusmodi impulsus, januam seditioni, confusio, & pessimæ cuique rei aperit, ut misera experientia compertum fuerat in *Circumcellionibus*, in *Anabaptistis*, *Munster*, *Joanne Leiden*, & aliis furore enthusiastico correptis. 3. Audacia illicita est detestanda & impudens ista in peccando coram *Sole*; qualis fuerat in *Sodomis* impeterritis & in nefandæ libidinis proposito persistentibus; licet cæcitate cœlitus percussi fuissent, *Gen. 19. 11.* qualis erat abominanda audacia *Gibeitarum*, *Judic. 20. Hos. 9. 9.* In profundissimam corruptionem semet conjiciunt, similem temporibus *Gibæ*.

Remedia adversus audaciam omnem indeliberatam & illicitam, sunt; 1. Tempestiva deliberatio de nostra vocatione à Deo ad hoc aut illud opus suscipiendum vel perpetrandum: *Petrus* vocationem à Christo non habuit ad gladium in horto stringendum; quandoquidem gladius & potestas vindictiva, concessa non est à Deo homini cuivis privato; sed statum.

tum Magistratui, auctoritate & potestate à Deo ad id instructo, *Rom. 13. 4.*

2. Experientia malorum quæ consequuta sunt audaciam istam inordinatam : audacia Episcopi *Auda* (qui vocationem à Deo habuit concionandi adversus Idololatriam; non item concitandi homines privatos ad templa idololatrica demolienda) *Persæ Regem Isdigerdem* adeo provocavit, ut Christianorum templa omnia funditus diruenda mandaret : audacia *Castrici & Bruti* in *Julii Cæsaris* cæde, etiam in ipso Senatu seditionem ingentem in populo, & bellum intestinum produxit.

3. Adversus audaciam indeliberatam, remedium, est metus ordinatus & prudens, nè vires nostræ longè impares sint difficultatibus & periculis, quæ nobis occurrere possint, *Luc. 14. 31, 32.* *Aut quis Rex proficiscens, ut committat prælium adversus alterum Regem, non prius consultat confidens, an possit cum decem millibus occurrere illi, qui cum viginti millibus venit adversus ipsum ? alioquin, cum adhuc ille procul est, legatione missâ, rogat ea, quæ ad pacem spectant.*

4. Præcogitatio iustitiæ & vindictæ divinæ in ejusmodi audaces ; cum Deus iustus in peccatam audaciæ temerariæ & indeliberatæ permittat sæpe homines audaces dilabi in timorem illicitum & stupidum, ut non audeant id facere, quod pro officio & vocatione facere debent : *Petrus*, qui plus satis audacter gladium

in horto strinxerat, absque vocatione à Christo; post tamen tanto metu percussus fuit in aula Pontificis, ut præ nimio timore à voce ancillulæ, Dominum suum abnegaret, quo tempore ad Christi & fidei Christianæ confessionem vocatus fuit.

A R T. 10.

Remedia adversus affectum Timoris inordinati.

Timor, est affectus, quo futurum malum, ut arduum & difficile ad superandum formidamus.

Timor, alius est in se bonus, utpote, 1. *Timor naturalis*, quo formidamus mortem, vel alia naturæ nostræ noxia: hic timor in sese malus non est, quippe, à natura insitus, illique ipse Christus, *Heb. 5. 7.* & etiam sancti Dei viri obnoxii fuerunt, ut *Ezechias* & *David*, cum morbo gravi afficerentur. 2. *Timor moralis* (ut ita loquar) quo timemus aliquod turpe vel inhonestum facere; qualis fuit etiam in Ethnicis, qui occasiones mali sæpe fugiebant, timentes ne ad malum pellicerentur, ut videre est in *Alexandro Magno*, qui *Darii* uxorem & filias foeminas pulcherrimas invisere noluit, nimirum, ex timore morali & honesto, ne ipsarum forma ad foedam libidinem alliceretur. 3. *Timor servilis* seu *subjectionis*, ob justitiam Dei vindicativam in peccatores denunciata,

*Heb. 2. 15. Et ut liberos redderet, quotquot me-
tu mortis per omnem vitam obmorui erant ser-
vituti.* Hic timor in seipso malus non est, cum
ab ipso Christo præcipiatur, *Matth. 10. 28.*
cum etiam in sanctis Dei viris (saltem quoad
ejus materiale) sæpius inveniatur, ipsosq; inci-
tet ad bonum, ut in *Noah*, *Heb. 11. 7.* & in
Davide, *Ps. 119. 120.* Timore hoc servili in
Electis, Deus, ex gratuito suo amore & sapien-
tia paterna, utitur, tanquam actu vel seta acu-
tiori ad filium conversionis introducendum,
Act. 2. 37, 38. 4. Timor *supernaturalis*, qui
ab ipso Deo cordi infunditur, *Jer. 32. 40.* & est
caltus ac purus, affectibus invigilans, ne Deum
peccando offendamus, *Prov. 3. 7. Reverere Je-
hovam & discede à malo.* Hujusmodi etiam
est timor *reverentialis* erga Deum, profluens
fide, vel aliqua extraordinaria manifestatione
Majestatis divinæ per repræsentationem ali-
quam visibilem & externam, *Is. 6. 5. Dan. 10.*
7, 8. quo proximior est Deus nobis, sive per
fidem, sive per aliquam manifestationem ex-
traordinariam, eo magis augefcit animi nostri
reverentia erga Deum, ut videre est in *Abra-
hamo*, *Gen. 18.* & in *Jobo*, *Job. 42. 5, 6.* Licet
perfectus amor in cœlis, omnem timorem mun-
danum & inordinatum ejiciat, ut & omnem
timorem peccandi in Deum (cum in isto statu
peccare, perfectè jam beatis, impossibile sit)
nequaquam tamen abolebitur timor erga
Deum *reverentialis*, cum eo afficiantur ipsi
Angeli,

Angeli, qui dicuntur, ob transcendentem Dei
 maiestatem, faciem suam alis contegere, *Is. 6. 2.*
 & sancti iam glorificati, in signum timoris re-
 verentialis, dicuntur procidere coram Christo,
Apocalyp. 4. 10. Quo propius accedunt subditi
 ad Regem Regum, eo maiori erga ipsum reve-
 rentia afficiuntur, cum ipsius maiestas gloriosa,
 splendor transcendens, & bonitas ineffabilis, sit
 in in celis magis conspicua: timorem hunc in
 Sanctis inchoatum, dum sunt hic in via, *super-*
naturalem voco, quia ab ipso Deo per Sp.
 sanctum in ipsorum corda secundum novi tes-
 tamenti promissum gratuitum infunditur, *Jer.*
31. 40. *Et reverentiam mei induam anima ipso-*
rum, ut non recedant à me.
 Alius timor est *immoderatus & inordinatus.*
 1. Timor naturalis in excessu, deo dum volun-
 tati divinæ subordinatus; qualis est improbo-
 rum & impatientium timor naturalis in hor-
 rore mortis. 2. Timor servilis ob formidi-
 nem pœnæ, conjunctus cum odio justitiæ di-
 vinæ, qualis fuit in *Caino* fratricida. 3. Ti-
 mor mundanus, quo homines amissionem re-
 rum mundanarum magis timent, quam bonæ
 conscientiae iustitiam; qualis fuit timor (teste
Cyp. de lapsu tempore persecutionis) quo-
 rundam, qui metu confessionis publicæ bo-
 nestiam, fidem Christianam abnegabant. 4. Ti-
 mor humanis, cum homines pœnam ab homi-
 nibus magis timent, quam pœnam æternam à
 Deo infligendam; qualis erat timor istorum

Idololatrarum, *Dan. 3. 7.* qualis erat timor allicorum quorundam tempore Imperatoris *Constantii*, qui edicto publico ad explorandam eorum in fide Christiana constantiam mandaverat, ut qui Religioni Christianæ renunciare vel-
lent, in aula permanerent, qui autem nol-
lent, ab aula quamprimum discederent: complures
favoris regii amissionem timentes, fidei Chri-
stianæ nuntium remiserunt: quo tamen facto
nihil apud Regem profecerunt, qui dixit, *ho-
mines Deo infidos, homini nequaquam fidos futu-
ros*; ac proinde in posterum gratiam, & vultum
suum ab iis subduxit.

Remedia adversus timorem inordinatum,
sunt, 1. Adversus timorem naturalem inor-
dinatum mortis appropinquantis, remedium
est fides recumbens in summam Dei misericor-
diam, & gratiam ipsius gratuitam: cum sanctus
Ambrosius lecto decumberet, & amicos suos
circumstantes, morbum suum jam morti vic-
inum, deflare perciperet; *quid fletis tam gravi-
ter*, inquit, *O amici?* *Ego non ita vixi, ut mi-
pudeat diutius vivere, si bono Deo ita visum fue-
rit; nec mori timeo, quia Dominum bonum &
gratiosum habeo.* Fides etiam recumbens in
Christi meritum, veluti pulvinar molle, cor
debile suffulcit & animum corroborat: quan-
doquidem Christus, mortis suæ merito, & Re-
surrectionis vi efficaci, mortem devicerit, ei que
stimulum mortiferum ademerit, *1 Cor. 15. 55,
56, 57.* *Ubi tua, O mors, victoria? ubi tuus, O*
sepul-

sepulchrum, aculeus ? aculeus vero mortis est peccatum, vis autem peccati lex: sed Deo sit gratia, qui dat nobis victoriam per Dominum nostrum Iesum Christum. Denique, arrhabo Sp. Sancti, & primitiæ vitæ futuræ, sunt remedium saluberrimum & certissimum adversus immoderatum mortis timorem; nimirum, sanctificatio nostra, sensus amoris Dei in missione filii sui ad Redemptionem generis humani in cordibus nostris per Sp. Sanctum diffusus, pax conscientiæ promanans à fide in Christum, & gaudium inchoatum à spe Resurrectionis, & felicitatis tandem in cælis consummandæ, 1 Cor. 5. 5, 8. Porro Deus is est, qui nos ad hoc ipsum condidit, qui etiam dedit nobis arrhabonem Sp. confidimus autem & probamus potius migrare è corpore, & ad Dominum ire habitatum.

2. Adversus timorem mundanum inordinatum, ne bona mundana amittamus; remedium est ipforum, dum fruimur, amor moderatus; cum amor nimius sit causa nimii timoris, ne res amata amittatur.

Res est solliciti plena timoris Amor.

Quidam ex primoribus Judæorum, nimio divitiarum amore tenebatur, & nimio etiam dolore ac timore, ne amitterentur, afficiebatur, Luc. 18. 23.

3. Adversus timorem humanum inordinatum, remedium maxime appositum, est timor

Dei & iustitiæ divinæ; cum obiectum magis formidabile diminuat timorem erga obiectum minus formidabile, Matth. 10. 28. *Ecce ne timeatis vobis ab iis qui trucidant corpus & animam aeternam non possunt trucidare: sed timeate potius eum, qui potest & animam & corpus perdere in gehennam.* H. 51. 12, 13. *Ego ego ipse sum consolator vester; quæ es tu quod timeas à mortali mortituro, & à filio hominis, quæ ut sanum reddetur? Quod obliviscaris Jehovæ opificis tui, qui extendit cælos & fundavit terram, præceasque jugiter quotidie propter exandescentiam ejus, qui angustia afficit, &c.*

4. Adversus metum immoderatum ab inimicorum maliciâ & astu, remedium, est testimonium bonæ & innocuæ conscientie, Prov. 28. 1. *Fugiunt impravi quisque, nemine persequente: iusti autem, sunt similes juveni levi confidenti: nec non fiducia in præsentiam & protectionem potentie & sapientiæ divinæ, Ps. 23. 4. Is. 43. 1.*

5. Adversus inordinatum timorem ab inferiorum & subditorum tumultu & rebellionem, remedium, est superiorum moderatio, nè nimis terribiles & formidabiles appareant in penis ob delicta leviora infligendis: necesse enim est, ut qui à multis metuitur, multos etiam metuat. Explodendum est effatum illud Imperatoris Tiberii, oderint dum metuant: quando quidem amor Subditorum, est multo firmior timore. *Imperi*

Imperii basis, quam metus in ipsorum cordibus
cuius rerum mutationi avide inhians.

16. Adversus timorem omnem inordinatum,
remedium, est seria consideratio malorum, quæ
istiusmodi timorem consequuntur, 1. Jactura
bonæ conscientię ad malum poenæ, quod nimi-
um metuitur, amoliendum : Judæi ab immo-
derato & inordinato timore nè *Romani* veni-
rent & gentem suam delerent, Christum de
medio tollere statuerunt, quod & fecerunt :
non tamen hoc pacto Gentis suæ incolumitati
consultaverunt ; quin eo magis ipsius excidium
accelerarunt, *Joan.* 11. 48. 2. Inordinatus
timor, nè vita vel bona mundana auferrentur,
complices adegit ad Christi & fidei Christianæ
abnegationem, tempore persecutionis Ethni-
cæ, ut dictum supra. 3. Immoderatus & inor-
dinatus timor, homines (nisi resipuerint) in
flagnum ignis & sulphuris istius in gehenna nun-
quam extinguendi conjiciet, *Apocal.* 21. 8.

A R T. II.

*Remedia adversus Iram immoderatam &
inordinatam.*

IRa, est affectus ortus ex reputatione injuriæ
illatæ, & ex ulciscendi desiderio : In hoc af-
fectu, qui sæpe violentior est, primum ex qua-
dam tristitia cor contrahitur, ut fugiat quod
molestum est ; deinde, mox dilatatur, & in
quandam quasi lætitiā, nempe, vindictæ cupi-
ditatem

ditatem semet effundit ; ex cordis autem & spirituum motibus ita exardescit sanguinis calor, ut circa cor quasi ebulliat, & effervescat : unde Ira à nonnullis describitur feror sanguinis circa cor : sanguis vero per violentos istos motus attenuatus, paltes corporis petie superas, nempe, caput, & ita cerebrum turbat, neque sensus neque ratio officium suum recte faciat. *Ira*, alia est *iusta*, & *laeta*, Ephel. 4. *ne irascimini, & ne peccate*, &c. 1. *Pis* illa religiosa ob flagitia in Deum commissa, qualis erat populi in blasphemum istum, *Levit. 24. 11*. Qualis erat *Mosis* in Israelitas ob idolatriam vituli aurei, *Exod. 32. 19*. Qualis erat *Servatoris nostri*, cum videret templum propheta à Nummulariis, *Joan. 2. 15*. 2. *Pis* & humilis adversus nosmetipsos indignatio ob peccata nostra multa & gravia in Deum bonum ac gratiosum : hæc est unus ex fructibus veræ penitentiae, 2 *Cor. 7. 11*. & dicitur, indignatio vehemens cum displicentia in voluntate, & dolore in corde : qualis erat *Ira* & indignatio *Asaphi* in semetipsum, quod providentiam divinam dispensationis in pios severioris, & in impios blandioris insinulasset, *Ps. 73. 22*. qualis erat *Ephraimi* in semetipsum ob iniam in Deum contumaciam, *Jer. 31. 18*, 19. in alios, qui nos vel in corpore vel fama læserunt, est etiam *laeta*, modo sic moderata, & non excedat ad vindictam privatum, qualis fuit ordinata ista ira *Jacobi* in filios suos *Simonem*

onem

phemiam & Levi, ob ipsorum crudelitatem in Schemitam, Gen. 34. 30.

Ira, alia est prava & illicita, 1. Cum nulla subest causa iusta provocationis ad iram; qualis erat *Shaul* in filium suum *Jonathan* & *Davidem*; qualis erat ira istius nebulonis, qui colaphum Christo impexit in aula Pontificis. 2. Ira immoderata, & modum omnem excedens, licet causa provocationis fuerit iusta; qualis fuerat ira crudelis *Simeonis* & *Levi* in *Schemitam*, Gen. 34. 3. Ira nimium accensa ob causam leviusculum, vel ob dictum ex temeritate & imprudentia profectum; huiusmodi erat ira temeraria & indeliberata etiam ipsius *Saul* in *Abrahamum*, Gen. 16. 5.

Remedia adversus iram inordinatam, sunt, 1. Frequens consideratio patientiae & longanimitatis Dei in nosmet-ipsos, *Matth.* 18. 32, 33. *Nunc oportuit et te miseri conservi tui, ut ego tui misertus sum?*

2. Imitatio in exemplum Servatoris nostri, qui ad contumelias & injurias non excaudit; sed vel silentio eas praeterivit, vel responsione molliori hominum animos absque causa in ipsum exacerbatos lenire studuit; qui pro inimicis in ipsum saviensibus etiam in cruce apud Deum intercessit, & remissionem impetravit, *1. Pet.* 2. 21, 22, 23. Talis fuit mansuetudo *Abrahami* erga *Saram* plus equo iratam, Gen. 16. 6. Talis erat mansuetudo *Mosis* erga populum Israelis, sibimet saepius obmurmurantem.

3. Sapiens

3. Sapiens deliberatio de injuria illata; num ex levitate & imprudentia processerit, quæ commiseratione magis, quam ira est digna: si quis autem ob personæ suæ eminentiam & excellentiam, majorem conceperit iram ob injuriam sibi illatam, in memoriam revocet, quot & quanta peccata ipsemet in infinitam & immensam Dei Majestatem commiserit.

4. Benignior interpretatio (quoad fieri potest) dictorum & factorum alterius, ex. gr. si quis in te vitium aliquod reprehenderit, non est quod irascaris; sed gratias potius agas; cum reprehensor prudens sit instar medici periti, qui vulnus duriuscule contrectat, ut eo citius sanet, *Pf. 141. 5. Retundat me justus, benignitas erit; & corripiat me, unguentum erit prestantissimum.*

5. Moræ interpositio, ne quid durius in provocantem servente irâ dicamus, statuamus, vel faciamus: *Athenodorus Philosophus, consuluit Imperatori Octavio Augusto, ut alphabetum animo apud sese recitaret, priusquam quid in ira fervore faceret: Archytas, servis suis iratus dixerat, verberibus vos cederem, nisi iratus essem.*

6. Mollis responsio sedat iram in alio, ne magis ac magis effervescat, & in teipso, cui inferitur injuria, iram antecipat, ne suboriatur; quemadmodum molliora ab ista fulminis minus læduntur, *Prov. 15. 1. Respon-*
sio

in malis avertit exardescentiam, verbum autem molestum excitat iram.

7. Pendens devitatio familiaritatis cum homine furibundo, ne cum lupis (ut dici solet) volute discas; Prov. 22. 24.

8. Moderata & sobria de nostra excellentia & dignitate opinio; cum exalta & immodicus nostri amor, injuriam nobis illatam quasi in speculo multiplicante representet.

9. Denique, præcogitatio malorum quas iram indeliberatam & immoderatam sæpius consequuntur. 1. Vindicta crudelis ut in Simeone & Levi. 2. Judicii occæcio, Impedit ira animum ne possit cernere verum. Quemadmodum in aqua turbida, facies faciei non respondet; pariter neque veritatis facies propter intercurrentem iræ fumum & vaporem conspicua apparet. 3. Homo iracundus & furibundus est animal infociale; & societati omni molestum instar bovis corruptæ, Prov. 27. 3. Gravis lapidis est, & pondus arene; sed indignatio stulti gravior est duobus illis. Quapropter sedulo cavendum, ne iræ locum demus; siquidem inopinato subrepere potest etiam in vicum prudentem, sed indignatio in sinu stolidorum tantum conquiescit, Ecclesi 7. 9.

ETHI

ETHICES CHRISTIANÆ

LIBER QUARTUS.

De Prudentia Christiana.

CAPUT. I.

De Prudentia Christiana politica, seu Civili.

CUm Prudentia Christiana maxime necessaria sit ad moderandas animi passionum, ne vel in defectu vel excessu peccent; non abs re, neque ab instituto nostro alienum erit, nonnihil de prudentia Christiana subijcere: quemadmodum enim circinus est instrumentum necessarium ad inveniendum circuli centrum; pariter & prudentia est instrumentum morale, quo inveniatur & defigatur medium inter defectum & excessum affectuum seu passionum.

Prudentia, est habitus recta cum ratione directivus. Dirigit autem non tantum voluntatem in moribus; sed etiam mentem in præelectione eorum, quæ maxime cognosci debent, & voluntatem ad ea cognoscenda incitat. Per rectam rationem intelligo intellectus & voluntatis nostræ conformitatem cum intellectu & voluntate

voluntate divina; quæ est suprema ratio; & prima regula tum sciendorum, tum agendorum.

Prudentia, alia est *politica* seu *civilis*; alia *ecclesiastica*; alia *scholastica*; alia *æconomica*; & alia, denique, *privata*.

Prudentia politica, maxime conspicua est in administratione Reipub. Quapropter hoc donum imprimis à Deo petivit & obtinuit *Rex Solomon*: prolixioris disquisitionem & dissertationem de hac prosequi, nec est mei instituti, nec ad id ingenii viribus par sum: eam viris consultissimis in jurisprudentiæ studio versatis relinquo; nonnulla, quam possum paucis, subijciam de *prudencia politica* in ordine ad *Sacra*.

Prudentia maxime opus est Magistratui politico circa *Sacra*, ut leges condat legi divinæ in substantialibus conformes, & in aliis non dissimiles, aut contrarias eidem, *Deut.* 17. 18, 19. Gravis erat & Magistratu summe indignus error iste Proconsulis Gallionis, *Act.* 18. 14, 15. quod rem Religionis tanquam à cura sua alienam repudiaret, & rem esse levem existimaret: longè aliter sentierunt pii Reges in Regno *Judeæ*, qui Religionis summo opere invigilabant, & Ecclesiæ Ministros ad officia sua exsequenda pro suo imperio adigebant, ut dictum est *supra*, lib. 2. in *Præcept.* 5. Longè aliter sensit *Carolus* primus, beatissimæ memoriæ Rex in *Icone* vere sua, Filio suo jam regnanti tradita, (*Omnes prudentia*

prudētia numeros exequante, ut loquitur doctiss. Hornbecus) monuit, ut ne quid in re Religionis leve unquam estimaret; licet enim una veritas sit magis necessaria quam alia ad salutem eternam; nulla tamen in casu confessionis abneganda est.

¶ Quod spectat ad curam à Magistratu pici & prudente erga Hæreticos pertinences & factiosos adhibendam, eam Augustinus palam requirit in his duobus, 1. Ut eos multis pecuniariis cogat ad externa Religionis media; nimirum, ut sacris precibus & orationibus publicis intercedat; fatetur quidem Augustinus, Epist. 48. sese quondam fuisse in contraria sententia; sed experientia postea compertum habuisse legem terrorem & medicinalem molestiam esse pravi, vel frigidis multorum animis valde necessariam, Epist. 50. & Epist. 244. 2. Ut non permittatur à Magistratu Hæreticis, exercere ritus superstitiosos & contra Religionem repugnantes. Pie & prudenter ad hanc rem loquuntur Cl. Professores Leydenenses, in censura præfat. Confessi. Remonstrant. Novimus, inquiunt, Religionem cogi nec debere nec posse; fidei non infundi sanguinem effundendo, doctrinam de exemplo plus promoveri regnum Dei, quam ut oblata; imo sic non moveri bonorum corda, sed potius dimoveri; ideo nunquam Auctores erimus ut foveat in contradicentes Ecclesiam, & quæ sanguine effuso acquisita est; sanguinem fundat; absit hoc à nobis; sed tamen non ideo existimamus propterea laxandas

*laxandas esse haberi quibusvis novatoribus; nec
hiscere debere Magistratum, si qui sunt, qui pe-
tulanter & seditiose se gerunt, ne audiat perse-
quutor, aut qui ad fidem homines cogere velit;
Officium ejus esse novimus, ut Seductores perti-
naces & Turbones etiam panis coerceat; dist-
inguis tamen Seductorum & Turbonum gradibus &
adhibitis panis, quæ à nimia severitate, aut
crudelitate quam maxime recedant; ut in his
infligendis necessitati serviat Magistratus, non
autem vindictæ indulgeat. Plura vide lib. 2.
Præcept. 5. de Offic. Magistrat.*

*Quod ad prudentiam Christianam politicam
in subditis Reipub. requisitam spectat, ea sub-
dito Christiano maximè digna est: licet jus
Magistratus, & potestas civilis fundetur in jure
naturæ, & Magistratibus etiam Ethnicis debeat-
ur civilis subjectio & obedientia, ut manifesto
patet, Matth. 22 21. Rom. 13. 1. Tit. 3. 1.
1 Pet. 2. 13, &c. Jus tamen gratiæ & Religio-
nis Christianæ nihil detrahit juri naturæ, sed
vinculum charitatis Christianæ superaddit,
1 Tim. 6. 2. Qui vero fideles habent Dominos,
ne eos despiciant, quod fratres sint; sed potius
inserviant, quod fideles sint ac dilecti. 1 Pet.
2 16. Ut liberi, ac non veluti malitia velamen
habentes libertatem, sed ut servi Dei.*

*Subditi Christiani in universo terrarum orbe
dispersi sunt in triplici differentia: aliis præ-
sunt Principes Religionis christianæ reformatæ,
quam*

quam & ipsi una cum subditis profitentur; aliis præsumunt Principes Christiani, qui licet doctrinam reformatam ipsimet non profiteantur, ejus tamen publicam professionem in ditionibus suis tolerant; aliis denique præsumunt homines non modo à Christiana Religione alieni, sed & nomini Christiano hostes infestissimi, quales sunt *Turca & Principes Mahumetani*. In subditis, quibus præsumunt Principes & Magistratus purioris reformatæ Religionis, prudentia christiana summopere requiritur, quæ imprimis cavet ab omni procacia in ritibus innoxiiis, ne in ritibus etiam noxiis ipsorum averfatio ab eodem procacia & contentionis principio procedere videatur: quæ etiam cavet, ne per ipsorum tumultum & seditionem Religio reformata apud Principem & Magistratum male audiat: Cavendum etiam à Sufurrionibus factiosis, qui falsos rumores spargere de Principe tagunt; atque ita, quantum in ipsis est, Principis animum à vera Religione alieniorem reddere conantur: verum tunc temporis maxime elucet Principis prudentia, qua, tanquam angelus Dei, discrimen ponit inter errores Professorum quorundam in Principes iniquiorum, & solida principia veræ Religionis; quæ hujusmodi Sufurriones notat, & ab hominibus vere piis & probis sedulo devitandos docet; quippe isti instar Soricum, sacrum amicitiae vinculum, arrodunt & dirumpunt, *Prov. 16. 29. Sufurrus disjungit ducem, ut reddit Tremellius*. Dum

populi

populi animum à Principe, & Principis à populo divellere studet.

Subditi, qui degunt sub Principe christiano, Religionis reformatæ professionem solummodo tolerante, Prudentiâ Christianâ ante omnia opus habent: Hæc enim est oculata, & recte prospicit, ne quid zelo præcipite, & extra oleas currendo perpetrent, quod Principem jure irriter, & tolerantiam concessam interrompat; indeliberatus & præceps zelus Episcopi *Aude*, viri alioquin pii & probi, Christianorum veræ Religionis tolerantiam à Rege concessam abruptit.

Denique, Subditis Christianis, quibus præfunt hominēs, nomini Christiano hostes insensī, prudentia Christiana est summe necessaria; quæ malum poenæ multo magis eligant, quam malum culpæ in abneganda vera fide: quemadmodum (quæ summa eorum fuit prudentia) fecerunt tres illi pueri, *Dan. 3. 17, 18.* & Martyres celeberrimi tempore persecutionis Ethnicæ: Sanctus *Ignatius*, tormenta omnia, & laniatus à bestijs ferocissimis, nihili duxit, modo Christum & vitam æternam una cum eo lucraretur: hæc prudentiâ instructi *Hebræi*, quæ prævidebant thesaurum sibi in cœlis reconditum, bonorum direptionem cum gaudio ferebant, *Heb. 10. 34.* Non itaque audiendi sunt Gnathones isti vafri & versipelles, qui Principum mandatis quibusvis obedientiam etiam activam præstari volunt; quod S. Scripturæ &

Martyrum praxi è diametro adverfatur : obedientiam autem paffivam omnem (cum Scriptore illo *Florentino* vafricie politicâ, non item Christianâ, prudentiâ celebri) exhibitant tanquam ridiculam & ftupidam : verum Sapientia juftificatur à filiis fuis. Celeberrimus Archiepifcopus *Armacbanus* (in opere pofthumo de Offic. Princip. & Subdit.) diferte afferit, ejufmodi homines, qui in quibus non poffunt præ conscientia mandato Principis obtemperare, fi femet tamen punientis authoritati modefte abfque tumultu fubjiciunt, fideles quidem effe fubditos ; & obedientiam hanc paffivam Subjectionis Christianæ fignum æque ac nullum effe profitetur : idem afferitur à doctiff. *Bilfono* Epifcopo *Vintonienfi*, Lib. de Subjeâ. Christiana. Plura vide fuprà in Præcept. 5. de Offic. Subdit. Reipub.

C A P. II.

De Prudentia Ecclefiaftica.

Prudencia Ecclefiaftica requiritur neceffarium cum in Præpofitis ; cum in Subditis Ecclefia.

Prudentia Præpofitorum elucet, 1. In concionando ; ne fundamento S. Scripturæ superædificent fcenum & ftipulam, h. e. inania & inutilia documenta ; fed folida, & ad vitæ huma-

ne institutionem necessaria, instar auri & argenti, quod usui humano inservit, 1 Cor. 3. 12, 13. ut à καλοφωνία & κακοφωνία, à vocibus exoticis, & tumidis ac inanibus abstineant, & phrasiologiam ad Auditorum captum accommodent, 1 Cor. 14. 19. *Sed in Ecclesia malim quinque verba ex intelligentia mea loqui ut & alios instituam, quam decem millia verborum lingua non intellecta.* Abstinendum etiam est ab altero extremo, nempe, phrasi rudi & scurrili, sacris mysteriis minime congrua: prudentis Ministri & Dispensatoris est, οὐδωτομαίειν, recte secare Verbum divinum, 2 Tim. 2. 15. incipientibus ac imperitioribus lac sincerum; proficientibus & capacioribus, cibum solidiorem & mysteria sacra proferendo, 1 Cor. 3. 1, 2. ut in concionando possit tempore opportuno pro Auditorum conditione, vel verbum consolationis, vel interminationis divinæ proferre, Is. 50. 4. Luc. 12. 42. *Dixit autem Dominus, quisnam est fides Dispensator, ac prudens, quem Dominus praeferet famulatio suo, ut in tempore det dimensum.*

2. In admonendo & corripiendo peccatores, ratione habitâ peccatorum graviorum & leviorum, Jud. Epist. 22, 23. *Et alios quidem habito electum commiseramini; alios vero terrore servate, ex flamma rapientes, &c.* In hanc sententiam præclare Chrysost. lib. 5. de onere Officii sacerdot. *Quemadmodum Medici eos qui morbo laborant, non uno eodemque modo tractant; & gubernator navis, non unam tantum callet ar-*

tem, qua adversus ventos depugnet: ita & Sacerdotem, vatium, h. e. ad diversa pericula spiritualia & morbos, prudentem esse oportet. Commemoratu digna est prudentia *Ambrosii*, Episcopi *Iconiensis*, in reprehendendo *Theodosio* Imperatore, quod *Arianis* nimiam libertatem & tolerantiam publicæ professionis in aula & locis aliis indulgeret: prudens Episcopus de hac re certior factus, & Religioni Christianæ multum metuens, iter ad Imperatorem suscepit; quo cum venisset, Imperatorem submisit, prout par fuit, salutavit: sed ipsius filium *Arcadium*, licet jam Imperatorem designatum; præterit, dicens solummodo, Et tu, mi fili, salve: quod cum videret Imperator, Episcopum graviter increpavit, quod filio suo Imperatori jam designato æqualem secum honorem non exhiberet: respondit senex venerandus, O Rex! si tu tantâ accensus es irâ, quâ filium tuum equali tecum honore non prosequeris, cogita (obsecro) quanto magis Deus tibi iratus fuerit; quod tantopere faveas *Arianis*, quâ *Filium Dei*, eodem quo Patrem honore non prosequuntur. Imperator correptione hac præcedenti & acri, tanquam fulmine percitus, *Arianis* in posterum gratiam & vultum benignitatem denegavit.

3. Summâ opus est prudentiâ Ecclesiæ præposito, ne semet negotiis secularibus implicet, quo minus administrationis Ecclesiasticæ munus obire & expedire possit, 2^a Tim. 2. 3.

Tu igitur tolerans esto laborum, &c. nemo qui militat, implicatur hujus vite negotiis, &c. Chrysost. lib. 5. de Offic. Sacerdot. Non solum purum, sed & prudentem esse Sacerdotem convenit; secularium non minus expertum, quam qui in mundo degunt; & mundanorum tam securum ac à cura liberum, ut qui vitam monasticam degunt. Damasus, istos Ecclesiæ Præpositos, qui semet totos negotiis secularibus dedebant, & Ecclesiæ curam suffraganeis committebant, comparabat mulieribus lascivientibus, quæ infantes suos nutricibus tradunt, ut ipsi interim voluptatibus suis indulgeant. Bernard. Considerat. ad Eugen. 4. Papam; Si Testatoris tabulis contentus esse volueris, non pompam & gloriam; sed curam & operam hereditabis.

4. In Ecclesiæ regimine, summâ opus est Ecclesiæ Præpositis prudentiâ & moderatione, 1 Pet. 5. 3. Neque ut dominantes Clero, sed ut qui sitis exemplaria Gregis. Cyprianus Episcopus Carthagenensis, prudentiâ ac moderatione hæc usus est, lib. 3. epist. 10. ad Compresb. A primordio, inquit, Episcopatus mei, statui nihil sine consilio vestro, & sine consensu plebis, meâ privatâ sententiâ gerere. Bernard. de Confid. ad Eugen. 4. Hoc quod habuit, hoc dedit Petrus, sollicitudinem super Ecclesias; nunquid dominationem? audi ipsum, non dominantes, inquit, in Clero: & ne dictum solâ humilitate, non etiam veritate videatur, vox Domini est in Evangelio, Reges gentium dominantur eorum, &c. & ibid.

monet *Eugenium* Papam. *I ergo tu, inquit, & aude tibi usurpare, aut Apostolicus dominatum, aut dominans Apostolatium; plane ab alterutro prohiberis; si utrumque similiter habere voles, perdes utrumque.* Hæc verba citat *Archiep. Spalat.* ad refutandum *Episcopi Romani dominatum, polit. Eccles. lib. 5. cap. 2. Num. 19.*

Quinetiam in Ecclesiæ Præpositis, qui domini Dei tanquam Speculatores invigilant, requiritur prudentia, quâ prævideant & provideant, ne quid detrimenti capiat Ecclesia; ac proinde sedulo observare debent, ne quis Seducitor in Ecclesiam irrepat, *Act. 20. 28, 29, 30.* & si qui lupi sub ovina pelle, (quæ ipsorum simulata pietas, & duplex iniquitas est) Simpliciorum animos fictis sermonibus (*2 Tim. 3. 6. 2 Pet. 2. 3.*) & portentoso loquendi genere (quo usi sunt Libertini quidam & Familistæ tempore Reginæ *Elizabethæ*, (ut refert *Candemus*) si qui, inquam, crypticâ hæc seducendi methodo, Gregem dominicum dilaniare, eumque à Pastoribus orthodoxis, & à semet invicem alienare, ac exacerbare studuerint; Ecclesiæ Præpositi grassanti pesti statim obviam ire debent; ne virus in Ecclesia serpat, & in Schisma curatu difficile erumpat, *Gal. 2. 4.* Sin Seducitores isti, post colloquia & admonitiones varias, in hæresi pertinaciter perstiterint, Præpositi, in zelo Domini & domus ipsius, ex communicationis fulmine eos ferire debent.

juxta

juxta præceptum Apostolicum, *Tit. 3. 10.* & praxin Apostolicam, *1 Tim. 1. 20.* Negligentiam autem Præpositorum Ecclesiæ *Pergamensi & Thyatirensi*, graviter perstringit Sp. Sanctus, quod officio huic Seductores ejiciendi deessent, *Apoc. 2. 15, 20.* His summa opus est prudentia in ritibus & ceremoniis in Ecclesiam introducendis: ne rituum multitudine animi fidelium pręgraventur, *Matth. 23. 4. Añ. 15. 28.* Ne ullæ traditiones humanæ sub opinione cultus divini præscribantur: ne rituum superstitionis observatio præceptis divinis derogetur, *Matth. 15. 6.* In his introducendis, imprimis studendum est, ut omnia in Ecclesia fiant ad ædificationem, *1 Cor. 14. 26.* Quia potestas data est iis ad ædificationem, non item ad Ecclesiæ subversionem, *2 Cor. 10. 8. 2 Cor. 13. 10.* Ad ædificationem, dico, in charitate & pace; quæ sunt officia Christiana substantialia, quibus omnes ritus, & circumstantialia quævis subservire debent, *1 Cor. 16. 14. Ephes. 4. 3.* Prudentia Præpositorum Ecclesiæ, nonnunquam apparet in *συντάξις* in condescensione, *1. Ad infirmiorum praxin in rebus adiaphoris, & ritibus non noxiis, ut quosdam infirmiores ad Substantialium cognitionem & praxin alliciant, 1 Cor. 9. 22. Factus sum infirmis ut infirmus, ut infirmos lucrificarem: omnibus factus sum omnia, ut omnino aliquos servarem.* 2. In abstinendo à rigore in persequendo jure suo, *τὴν Μισθολογίαν, & Salarium* (quantum id fieri potest absque cogente necessi-

necessitate) ut pia hac fraude, homines ad rem mundanam attentiores, ad amorem Evangelii pelliciant : cum autem homines isti ad officium Deo præstandum inducti fuerint, verisimile est eos sine difficultate & strepitu ministro Dei officium etiam præstituros, 2 Cor. 12. 16. *Sed esto, ego vos non gravavi : sed quod sim callidus, dolo vos cepi.*

5. Denique, in prosecutione subeunda pro veritate, opus iis est prudentia, ne quis sibi persecutionem temere & absque vocatione accersat, Matth. 10. 16. *Ecce ego mitto vos, ut oves in medio luporum : estote igitur prudentes ut serpentes, & simplices ut columbæ.* Requiritur prudentia serpentina, ne alii iis noceant, & simplicitas columbina, ne illi aliis noceant : discipuli autem Christi, si quando commode salvâ conscientia potuerint, semet à persecutionis periculo subdlexerunt, Act. 14. 6. qui enim temere persecutores provocant, sibi met ipsis damnum accersunt, & persecutoribus occasionem peccandi aliquatenus subministrant : quocirca non immerito Hieronymus, Tertulliani librum adversus fugam in persecutione dixerat, non pro Ecclesia, sed adversus ipsam scriptum esse. Plura vide supra, in Præcept. 5. de Offic. Pastor. Eccles.

Prudentia Christiana requiritur in Ecclesia subditis, 1. Ne quodvis Concionatoris effatum tanquam oraculum divinum suspiciant, & amplectan-

amplectantur; sed ut examinent secundum 8. Scripturas, 1 *Theff.* 5. 21. 1 *Joan.* 4. 1. prout fecerunt generosi *Beræenses*, *Act.* 17. 11. *August.* *lib.* 2. de Baptismo contra *Donatistas*; Non afferamus, inquit, stateras dolosas, ubi appendamus quod volumus, & quomodo volumus pro arbitrio nostro, dicentes, hoc grave, hoc leve est: sed afferamus divinam stateram de Scripturis sanctis, tanquam de thesauris dominicis, & in illa quid sit gravius, appendamus; imo non appendamus, sed à Domino appensa recognoscamus. Qui hominum dicta inconsultis S. Scripturis avide arripiunt, hominum personas admirantur utilitatis gratia, *Jud. Epist.* 16. alii ut privatis commodis; alii ut aucupio inanis gloriæ; & alii ut opinioni suæ, cui mordicus adherent, velificentur.

2. Prudentia in hoc elucet, ut subditus Ecclesiæ quisque semet adjungat publico cœtui illius Ecclesiæ particularis, cujus est membrum, 1 *Cor.* 16. 2. *Heb.* 10. 25, ac proinde imprudenter faciunt, qui semet separant ab Ecclesia ob corruptelam morum, vel ob errores leviores fundamento fidei extrinsecos. Sp. Sanctus quidem in Præpositis Ecclesiæ *Pergamensi* & *Thyatirensi*, supinam tolerantiam errorum graviorum perstringit; verum populo secessionem ab Ecclesiis istis non præcipit: quinetiam Apostoli communionem coluerunt cum Ecclesia *Corinthiaca*, in qua fuerunt errores (licet nondum pertinaces) circa Resurrectionem & sacram

cram Coenani, 1 Cor. 15. 12. 1 Cor. 11. 19, 20, 21. & etiam cum Ecclesia *Galatica*, in qua fuit error iste de Justificatione per legem ceremoni-alem, *Gal. 3. 1.* nec non cum Ecclesia *Colloffenſi*, in qua fuit error de superſtitioſo Angelorum cultu, *Coloff. 2. 18.* Dum *Stephanus* pontifex Romanus, excommunicationibus ſuis in malum ſchiſmatis rueret, *Cyprianus* Episcopus *Carthaginenſis* (quod ipſi ſummæ laudi fuit) ſuâ patientia, charitate, & eximia prudentia Separationem omnem ſedulo devitabat: non modo enim cum ipſo *Stephano*, ſed etiam cum illis, quos impuros cenſebat, communicabat ex eo tantum, quod illi à *Stephano* in communionem reciperentur: hoc *Cypriani* exemplum ſummopere laudat *Auguſtinus*, & *Donatiſtis* Separationem ab Eccleſia facientibus imitandum proponit, *lib. 3. contra Epist. Parmen.*

Quatuor autem nobis conſulit *Auguſtinus*, dum in Eccleſia morum corruptelis laborante verſamur, 1. Emendemus, quæ poſſumus. 2. Quæ non poſſumus emendare, toleremus, & cum dilectione gemamus. 3. Unitati conſervandæ ſtudeamus. 4. Si non potes tollere malos, tolle malum de teipſo. Item, *lib. 3. contra Parmen. cap. 1. de Donatiſtis ſchiſmaticis* in hunc modum loquitur, *Illi filii mali, qui non odio iniquitatum alienarum, ſed ſtudio contentionum ſuarum infirmas plebes jactantia ſui nominis irretitas, vel totas trahere, vel certe dividere æſſant, ſuperbia tumidi, pervicacia veſani,*
calumniis

calumniis insidiosi, seditionibus turbulenti: ne luce veritatis carere ostendantur, umbram rigida severitatis obtendunt; & quæ in Scripturis sanctis salva dilectionis sinceritate, & custodita pacis unitate, ad corrigenda fraterna vitia moderatori curatione fieri præcepta sunt, ad Sacrilegium Schismatis, & ad occasionem præcisionis usurpant.

3. Prudentia Christiana elucet in mutua Subditorum Ecclesiæ charitate; ne unus alium damnet vel contemnat ob diversam praxin in rebus adiaphoris, Rom. 14. 3. *Qui edit, non edentem ne pro nihilo habeto; & qui non edit, edentem ne condemnato.* In huiusmodi rebus, inquit, August. (Epist. 106.) *Utique cavendum est, ne tempestate contentionis obnubiletur serenitas charitatis.* Calvinus, lib. 4. Institut. cap. 10. Sect. 32. *Totum istiusmodi observationum usum & finem ad Ecclesiæ edificationem referamus; qua postulante non modo mutari aliquid, sed quicquid ante in usu nobis observatum fuerat, inverti nullâ offensione feramus.*

4. Prudentia Christiana apparet in charitate & moderatione erga lapsos ex infirmitate: cum enim omnis homo, errori ex infirmitate sit obnoxius, summæ imprudentiæ est in eiusmodi homines nos esse severiores, Gal. 6. 1. *Fratres, etiamsi præoccupatus fuerit homo in aliquo lapsu, vos Spirituales, instaurate huiusmodi hominem cum spiritu mansuetudinis: considerans unusquisque temetipsum, ne & tu tenteris.* Huiusmodi quidem

quidem sunt admonendi, vel increpandi; non autem (nisi obstinati fuerint) à communione nostra Christiana rejiciendi. *Paulus*, *Petrum* ob dissimulationem graviter corripuit; communionem tamen cum eo coluit; imo licet nonnulli Ecclesiæ hostes fuissent, & alii, tempore persecutionis, apostasiam fecissent; si post tamen resipuerint, ab Ecclesiæ communione non sunt arcendi, (in quo misere errarunt *Novatiani* & *Donatistæ*) discipuli Christi post exploratam conversionis *Pauli* sinceritatem, eum in suam communionem statim receperunt, *Act.* 9. 26, 27. neque Christus *Petrum* post trinam abnegationem rejecit; sed postquam amarè flevisset, eum pristino Apostolatus loco solenniter coram reliquis Apostolis restituit, *Joan.* 21. Si qui autem sint scrupulosiores de lapsorum pœnitentia interna, dico nobis sufficere externa pœnitentiæ signa; ut pie & prudenter loquitur *Cypr.* lib. 1. Epist. *Nos in quantum nobis & videre & judicare conceditur, faciem singulorum videmus; cor scrutari & mentem perspicere non possumus: de his judicat occultorum Scrutator & Cognitor, cito venturus, & de arcanis cordis atque abditis judicaturus.* Si quis autem objiciat multos posse Histrionice pœnitentiam simulare, pie & prudenter respondet *Cypr.* Ibid. *Obesse mali bonis non debent, sed potius mali à bonis adjuvari.*

5. Denique, Prudentia Christiani, zelum tum in Præpositis, tum in Ecclesiæ subditis moderatur,

ratur, ne ipsos in errorem, & etiam furorem nonnunquam transversos abripiat, 1. Ne zelus sit temerarius & indeliberatus, qualis fuit *Petri* in stringendo gladio; Prudentia Christiana vocationem à Deo postulat & expectat, priusquam hujusmodi quid moliat. 2. Ne sit crudelior, charitati & moderationi Christianæ repugnans, qualis nonnunquam est hominum piorum & proborum ex imprudentia & inadvertentia, *Luc. 9. 54, 55.* Verum prudentia Christiana probe considerat spiritum Evangelii esse spiritum mansuetudinis, *Jacob. 3. 17.* *Quæ autem supernè est sapientia, primum quidem pura est, deinde pacifica, moderata, obsequens, plena misericordie, &c.* 3. Ne zelus sit hypocriticus & particularis solummodo in quibusdam exterioribus ex studio tantum commodi privati: qualis erat zelus hypocritæ *Iehu*, ut Regnum, deletis *Baalitis*, familiæ *Athabi* clientibus in sua familia stabiliret: verum prudentia Christiana probe considerat, Deum veritate delectari in præcordiis, *Pf. 51. 8.* 4. Ne sit partialis ex aucupio vanæ gloriæ, dum homines vani minutiora quædam, exteriora & circumstantialia officia magno cum conatu præstare videntur; & tamen Substantialia ac majora legis divinæ præcepta neglectui habent; qualis erat zelus *Phariseorum*: verum prudentia Christiana probe considerat, in hunc finem, S. Scripturam divinitus inspiratam esse, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum perfecte

perfecte instructus, 2-Tim. 3. 17. 5. Denique, Prudentia Christiana praevidet, & sedulo cavet mala ista zelum temerarium & indeliberatum insequentura; qualia sunt, Schisma in Ecclesia, Seditio in Repub. Odia vatiniiana, Censorz rigidae & iniquae, Joan. 16. 1. Superciliosus & superbus contemptus omnium, qui secum non sentiunt; effrenis licentia convitiandi & debacchandi in alios, qui secum ad excessum erroris & secessionis currere volunt; & summa crudelitas: (quoad possunt) in omnes Sectae suae adversantes: qualis fuit zelus *Circumcellionum* adversus Episcopos & Pastores orthodoxos, quos in via sibimet obvios trucidarunt; qualis erat zelus (ut refert *Sleidanus*) *Alphonfi Diazii* adversus *Joannem* fratrem, quem trucidavit in *Germania*; quod ille communionem Ecclesiae Romanae deleterens, Religionem reformatam amplexus fuisset. Plura vide supra in Praecept. 5. De Offic. Subdit. Eccles.

C A P. III.

De Prudentia Scholastica.

Prudentiae Ecclesiasticae prudentiam Scholasticam subijcere, non abs re alienum erit. In quaestionibus theologicis prudentia Christiana sapit ad sobrietatem; revelata quidem sedulo investigat; arcana vero Dei non rimatur; cancellis

cancellis disruptis in montem erumpere non audeat, imo non vult, quippe de Deo etiam vera dicere temere, & inconsulto ipsius verbo, *Prudentia*, cum *Augustino* ipsius *Alumno* eximio, periculosum esse agnoscit.

Prudentia hæc Doctores scholasticos, sobrios & modestos reddit; qui consultius ducunt in occultis dubitare, quam de incertis litigare: qui de modo in mysteriis profundis & abditis, silente S. Scriptura, non loquuntur, ut de modo processionis Filii à Patre, & de modo processionis Sp. Sancti à Patre & Filio: recte & pie *Ambros.* de fide; *Impossibile est scire generationis hujus, nempe, filii Dei, secretum: mens deficit, vox silet, nec mea, sed & Angelorum.* Huic suffragatur *Nazianz.* de Theol. lib. 3. *Quid magni haberet Dei generatio, si angustiis intellectus tui comprehenderetur, qui tui ipsius generationem vel in totum nescis, vel quandam ejus cognitionem ne exiguam habes.* Et paulo post, *Θεὸς γὰρ ἡμῶν οὐκ ἐστὶν ὁρατός,* Dei generatio cum silentio adoretur; sane quod generatus sit, didicisse te magnum quiddam fuerit: verum quomodo generatus sit, ne Angelis nosse, nedum tibi datum esse concessero; porro, si ab isto tuo quomodo, nisi responso accepto discedere non potes, respondeo, sic generatum Filium, ut novit & qui genuit Pater, & qui genitus est Filius.

Prudentiâ hæc instructi Doctores Scholastici sobriè loquuntur de ordine decretorum Dei, de modo operationis divinæ in voluntatem humanam;

manam ; dummodo inter ipsos conveniat affectus omnes humanas, quæ tales, supremo Dei dominio subesse ; Deumque purissimum, nullius peccati autorem esse : verum curiositati in abditis istis mysteriis, silentium & terminum ponunt effato isto Apostolico, *Rom. 11. 33. Quam inscrutabilia sunt ejus judicia, & ejus viæ impervestigabiles.*

Prudentia hac instructi Doctores Scholastici, vias Dei in operibus & operationibus sæpenumero impervestigabiles non metiuntur suis imaginationibus & modulo rerum finitarum, *Is. 55. 8, 9. Non enim, inquit Deus cogitationes meæ sunt ut cogitationes vestre, neque ut viæ vestre, viæ meæ, &c.* Recte in hanc sententiam Patres veteres ; ut *Just. Mart. in Confut. Græc. Quæst.* Non oportet nos cogitationibus nostris metiri Dei opera ; sunt enim Dei opera supra nostram mentem, sensum, & rationem. *August. Enchirid. cap. 4. Hæc sunt defendenda ratione, quæ vel à sensibus corporeis inchoata, vel ab intelligentia mentis inventa : quæ autem nec corporeo sensu experti sumus, nec mente assequi volumus aut palemus, itis sine ulla dubitatione credenda sunt testibus à quibus ea quæ divina meruit vocari Scriptura, confecta est.* *Dionys. cap. 1. Myst. Theol. graviter invehitur in eos, qui in disputationibus de Divinitate rebus terrenis adhaerescunt, & nihil supra Substantiam h. e. supra rationem in creatis cogitant, qui potius arbitrantur sua cognitione semet nosse*
eum.

autem, qui posuit tenebras latibulum suum.
 Ex recentioribus, Bernardus, Epist. 190. *Quid
 magis contra rationem, quam ratione rationem
 conari transcendere? & quid magis contra fidem,
 quam credere nolle, quod non possis ratione attingere?*

Prudentes Doctores Scholastici in perspicue
 revelatis à S. Scriptura, si quæ Adversariorum
 strophæ occurrant, quibus respondere non pos-
 sunt, *Augustini* prudentiam imitantur; qui,
 cum *Pelagiani* propagationem peccati origina-
 lis ratiocinationis humanæ argutiis convellere
 studerent, respondit, & si eorum argumenta
 solvere nequeam, video tamen semper insistendum
 esse divinis literis: siqua in Mysteriis fidei de
 modo subrepat dubitatio, prudenter consulit
Iust. Martyr, ut promptam asseramus solutio-
 nem, nempe, fidem testimonio divino, quod
 suprema ratio est.

Prudentia hac instructi Doctores Scholastici,
 non inanes & inutiles subtilitates *Scientia* no-
 men falso mentitas, *Gnosticorum* more, discipu-
 lis suis tradunt; sed quæ sunt scitu necessariæ
 ad ipsos in fide recta, & morum probitate rite
 instituendos: Quæstiones subtiles, obscuras &
Dionysii supervacaneas ex petulanti hominum ingenio
 excutatas, tanquam spinas è longinquo vident, sed
 manibus non contrectant, ne sibi & discipu-
 lis suis noceant, quibus sæpenumero ex impru-
 dentia juvenili, & experientiæ inopia, nova &
 exotica

exotica magis sapiunt, quam domestica & Antiquitatis canitie veneranda veritas.

Prudentiæ Christianæ Scholasticæ in Theologicis docendis est, doctrinam problematicam, & quodlibetariam neutiquam usurpare in principis fidei perspicue in S. Scriptura revelatis, & jamdudum à multis retro seculis in Ecclesia Christiana receptis; quandoquidem hæc positive magis secundum S. Scripturam, quam polemice & problematice ad modum Scholasticorum quorundam tractanda sunt; hujusmodi problema est illud de *existentia Dei*; quam quæstionem *Aristot.* Topic. verè dicit fuisse magis quam responso dignam esse. Hujusmodi est ista quæstio, *An possit Deus eternitatem illimitatam alii à se communicare?* Quum hæc faveat insomnio *Jacobi Behmii*, materiam ab æterno statuentis, & ipsi Deo cœvæ. Hujusmodi quæstio est ista, *An possit Deus vim creativam etiam creature communicare?* quæ quæstio favet hæresi *Arianæ*, tribuènti vim creativam Christo, licet ex ipsorum blasphema sententia mero homini & *πρωτοπλαστον* per quem omnia creata sunt. Hujusmodi etiam est ista quæstio Scholasticis nonnullis proposita, *An possit virtute divina præter ipsum Deum gloriosum dari Ens actum infinitum?* cujus affirmativam quidam timentur; verum-tamen, quemadmodum veterum Legislatorum etiam apud Ethnicos prudentia fuit, pœnas atrocibus & occultis quibusdam sceleribus irrogandas subticere, ne vetando & minando

minando scelera inaudita docere viderentur: pariter est prudentiæ in *Doctoribus* Scholasticis quæstiones ejusmodi suppressere; cum studentium animi plerumq; ad quæstionem, quam ad responsionem attentiores sint. His accedit, quod hujusmodi luxuriantis ingenii petulantia, Deus sæpe provocet in poenam prætumidæ disputacitatis, ut ejusmodi homines in gravissimos errores incidere sinat: Quod videre est in Apollinare disputare docto plusquam necesse esset, qui in errores sibi & Ecclesiæ Christianæ perniciosos graviter prolapsus fuit. Hujus generis sunt etiam aliæ quæstiones nonnullæ; quas alio silentio præterire, quam disputando ventilare, longe consultius est.

In mere Philosophicis docendis vel discendis etiam necessaria est prudentia, quæ animi sobrietatem, soliditatem, & ingenuam libertatem parit: qui istâ præditus est prudentiâ, non hujus vel illius sententiæ dictatoriæ semet serviliter mancipat, nec cum fastu supercilioso sanam & rectam omnem rationem cerebello suo circumseribit: sed cum *Clemente Alexandrino*, eximio quondam Philosopho, quicquid in *Platone*, *Aristotele*, *Epicuro* & aliis ex quâdam harmonia naturali concinentibus rectæ rationi congruum invenerit, id sanam Philosophiam non immerito nuncupabit, cum in ea in plerosq; Sapientes, lumine naturæ ductos, probe conveniat.

Prudentiâ hac instructi Doctores Philosophici,

phici, veterum Philosophorum sententias temere non explodunt, ut novis aliorum placitis, vel suis Commentis locum faciant: non tam novitate, quam veritate gaudent; nullius opinionem affectu præcipiti amplectuntur & sovent, priusquam ipsius rationem ex animi matura intelligentia disquirant & percipiant: Mira sane est ista opinio, homine prudente indigna, quæ magis est in affectu, quam in mente & intelligentia: prudentia hac instructus Philosophus, discipulis suis tradit, non inanes, umbratiles, & inutiles subtilitates, quibus tempus teritur, imo perditur: sed solida, perspicua, & utilia Principia ac Præcepta veritati Sacra quodam modo subordinata & institutioni Christianæ, quæ omnis cognitionis prora & puppis est, ancillantia & subservientia. Recte enim dixit Veterum ille, ὁ χρηστὸς εἰδὼς, ἂν ὁ πολλὸς εἰδὼς, σπᾶσθαι, *qui fructuosa, non qui multa scit, sapit.* In quæstionibus Philosophico-theologicis, quales sunt Metaphysicæ pleræque, prudentia requirit, ut sana loquendi forma ad modum priscæ Ecclesiæ Christianæ retineatur, & à phrasologia priscis Hæreticis familiari absteineatur, ne veteres hæreses jam dudum consopitæ resuscitari videantur.

Prudentia etiam Christiana exigit, ut Philosophici à quæstionibus pure Theologicis abstineant, cum sint alieni & sublimioris sub-

Optandum & sperandum quidem est ab amplissimis Academicarum Curatoribus à Majestate Regia deputatis, eos pro sua prudentia rationem inituros, qua desultoriæ Opinionatorum levitati obviam eatur, ne Philosophiam sanam unusquisq; Præceptor privatæ suæ rationis modulo metiatur, & discipulos ad inutilium questionum salebras, neglecta Philosophia vera, solida & positiva prorsus abducatur: quapropter viri nonnulli subacti ingenii è Repub. Philosophica fore existimarunt, si, communi opera & consensu Moderatorum, Systema aliquod totius Philosophiæ conficeretur, quod auctoritate D. Curatorum sancitum à singulis Præceptoribus in singulis Academiis præscriberetur; & quod superest temporis disciplinarum Mathematicarum, & Anatomici studio impenderetur.

In regendo non minus, quam discipulos docendo, elucet prudentia; quoniam enim discipuli omnes non sunt unius & ejusdem indolis; cum mollioribus, qui ad officium magis flexiles sunt, mitius; cum procacioribus severius agendum est: verum à ridicula familiaritate cum ullo ex iis prorsus abstinendum est; hæc enim utrique nocet, tum docenti, tum discenti; illius auctoritatem diminuit, hujus vero contumaciam adauget.

CAP. IV.

De Prudentia Oeconomica Christiana.

Prudentia Christiana oeconomica consistit præsertim in pia & honesta familiæ administratione, idque ipsam instituendo præsertim in doctrina cœlesti & vero Dei cultu, *Josua. 24. 15. Ego vero & familia mea colemus Jehovah*, dicebat *Josua. Act. 10. 2. Centurio Cornelius, erat pius ac timens Deum cum tota sua domo. Cum enim prudentia, nihil aliud sit quam inferior providentia quædam Providentiæ divinæ subordinata, prudentia Christiana Patris & Matris-familias domesticorum salutis æternæ imprimis prospicere debet. In hoc eninuit prudentia Abrahami, quod familiam suam Dei statuta edoceret: in hoc apparuit prudentia Jacobi, (*Gen. 35.*) quod domesticos suos omnes ad cultum Dei solennem secum deduceret: eximie laudi fuit faminis lectissimis *Loi & Eunyce*, quod filium *Timotheum* à teneris annis S. Scripturæ lectioni innutrivissent, *2 Tim. 3. 15.**

Prudentia Christiana in marito requisita proponitur, *1 Pet. 3. 7. Viri similiter una habitent, ut Sciennes, Gr. ὡς ὁ κύριος, secundum prudentiam & discretionem: nimirum, ut honorem uxori tanquam vasi fragiliori tribuant. honor autem hic præcipue consistit in velandis infirmitates animi impotentioris, prout videtur honorandi*

honorandi sumitur, 1 Cor. 12. 23. Quemadmodum homines, vasa fragiliora circumspēcte admodum portant, nē rudiori contrectatione frangantur; pariter & viri prudentes uxorum infirmitates obtegere debent, nē eas effutiendo illis infamiam & sibi met opprobrium apud vulgus creent: Pater fidelium, cujus vestigia ipse filii premere debent, *Saræ* uxoris impetum iræ repentinum & iniquiorem, animo leni pertulit, & responso mollissimo eam delenivit, Gen. 16. 6. Sedulo autem observanda est ratio, quam addit *Petrus*, loco citato, *Ne interruptantur preces vestre*: nam hæc requiritur animum sedatum; lites autem & jurgia domestica utriusq; animum disturbant: & quemadmodum Sagittarii manus tremula facit, ut sagitta aberret à scopo; pariter & precum ejaculatio, ab animo turbato emissa, non pertingit ad cælum.

Prudentia Christiana requirit à Parentibus, ne severiore & frequentiori supplicio, quam par est, liberorum animos ad iracundiam & animi despondentiam provocent, Ephes. 6. 4. Cum prudentia humana sit inferior quædam providentia, prudentia Christiana multo magis requirit, ut Parentes Christiani domesticis provideant, 1 Tim. 5. 8.

Prudentia Christiana maxime requiritur in uxore Christiana, 1. Ut officium debitum præstet marito, licet à vera Religione & pietate alieno, 1 Pet. 3. 1, 2. *Similiter uxores sese subjiciant*

*subjiciant suis viris : ut etiam si qui non obedi-
 unt sermoni, per uxorum conversationem absque
 sermone lucrifiant : ubi spectarint cum reveren-
 tia conjunctam castam conversationem vestram :
 & licet maritos in errore & impietate obstina-
 tos non lucrifecerint, animam tamen suam exo-
 nerant, professioni suæ laudem conciliant, & pa-
 ci domesticæ probe consulunt. 2. Ut quæ
 sunt domi, fideliter custodiant & administrent :
 si enim hoc etiam jure naturæ & matrimonii à
 quavis conjugæ requiratur, quanto magis à Chri-
 stiana, ne ipsius delidia vel profusio opprobrio sit
 Religioni Christianæ, 1 Tim. 5. 14. Volo ut do-
 mum administrent, nullamque occasionem dent
 adversario ad maledicendum. Prov. 14. 1. Sa-
 pientum fœminarum quæque edificat domum
 suam ; stulta autem manibus suis destruit eam :
 nimirum, otiando, vel sumptibus in victu &
 amictu, plus quam necesse est ; quod quidem
 adversatur prudentiæ Christianæ, quæ provida,
 non item prodiga est. 3. Ut sit ornata leni
 ac quieto spiritu & bonis operibus, 1 Tim. 2.
 9, 10. 1 Pet. 3. 4. 4. Ut maritum, si gravius
 in Deum vel homines deliquerit, prudenter &
 tempore opportuno admoneat, prout *Abigail*
Nabalem, postquam crapulam hesternam edor-
 mivisset : verum summx imprudentiæ est eum
 palam objurgare, vel imperiose cum eo agere ;
 quod prohibet Apostolus, 1 Tim. 2. 12. *Mul-*
eri docere non permitto, neque auctoritatem il-
*lurpare in virum.**

Prudentia

Prudentia Christiana in liberis summo opere requiritur, 1. Ut in præceptis Dei ambulent, *Prov. 28. 7. Qui custodit legem, filius est prudens; qui autem se confociat comestoribus, ignominia afficit Patrem suum.* 2. Ut in omnibus licitis, Parentibus dicto audientes sint, & diligentiam honestis studiis in ætate juvenili adhibeant, *Prov. 1. 5. Filium sapiens, letitia afficit patrem; filium vero stolidus, maestas est matri sue; comportat in ætate, filius intelligens, somno sopitus est in messe; filius pudefaciens.* 3. Prudentia Christiana requirit, ut liberi semet subjiciant Parentibus etiam duris & morosis: cum enim id requiratur à servis Christianis, (*1 Pet. 2. 18*) multo magis à liberis Christianis, qui parentibus suis plus reverentiae, quam servi Dominis, debent: imo Ethnicus *Chremes* apud *Comicum*, dicit, *Quem ferret, si parentem non ferret suum, licet esset durus Menedemus.*

Prudentia Christiana maximopere requiritur in servis Christianis, 1. Ut in timore Dei auscultent per omnia iis qui domini sunt secundum carnem; idque cum simplicitate cordis coram Deo supremo Domino, *Coloss. 3. 22.* 2. Ut sint modesti, & non sint responsatores, queruli, & morosi; *Tit. 2. 9, 10.* Sed fideles in omnibus, quo pacto professioni suæ ornamento non autem dehonestamento sint. 3. Ut servi Christiani officium omne debitum præstent dominis suis, licet à fide recta & pietate vera

vera alienis ; nè secus nomen Dei & doctrina ejus, tanquam Christianos à debita subjectione eximens, blasphemetur, 1 *Tim.* 6. 1. 4. Prudentia hæc requiritur in servis Christianis qui subunt dominis unius & ejusdem veræ Religionis ; ne secus libertate Christiana, abutantur, quæ paritatem in spiritualibus Christi beneficiis largitur, sed ordinem in politeia civili neutiquam destruit, vel paritatem in civilibus & temporalibus concedit, 1 *Tim.* 6. 2. *Qui vero fideles habent dominos, nè eos despiciant quod fratres sint : sed potius inserviant, quod fideles sint ac dilecti.*

Exemplar familiæ piæ & bene administratæ, ante oculos habemus, *Pf.* 101. 4, 5, 6, 7.

C A P. V.

De Prudentia privata ; & , primo, de fine ipsi proposito.

CUm jam paucis actum sit de prudentia Christiana politica, ecclesiastica, scholastica, & æconomica ; instituti nostri ratio postulat, ut nonnihil dicamus de prudentia privata, quæ cernitur in actionibus privatis & conversatione unius privati cum alio : considerabimus, (Deo dante) 1. In quo sita sit Christiana prudentia privata. 2. Quibus mediis acquiratur & applicetur.

Prudentia

Prudentia Christiana privata, præcipue consistit in tribus, 1. In proponendo sine bono & æquo. 2. In deliberando de mediis in ordine ad finem. 3. In prosequendo finem per ista media post deliberationem & electionem.

Omnis homo ætatis adultioris, cum sit ratione præditus, eam exercere debet in proponendo sibi actionum suarum finem; qui secus fecerit, est instar brutorum animalium, quæ non tam agunt, quam per supremam divinam providentiam & prudentiam aguntur propter finem.

Finis prudentis Christiani ultimus & supremus, in omnibus actionibus, est Dei gloria, 1 Cor. 10. 31. *Sive igitur editis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia in Dei gloriam facite*: nimirum, ut corpus viribus in sobrietate refectis animæ imperio, & totus homo Deo sacrius inserviat. Gloria autem Dei intenditur vel implicite & virtualiter, cum animi nostri proposito vitæ cursum & actionum rationem in genere intendimus ad Dei gloriam; nihilque agere statuimus, quod Deum nostrum ad iram provocet, Ps. 17. 3. *Cum exploraveris animum meum, visitaveris de nocte, probaveris me, non invenes*; quod cogito, non transgreditur os meum. Ps. 119. 5. *Utinam comparentur viæ meæ ad observandum statuta tua*: vel explicitè in quibusdam actibus particularibus, qualis erat particularis intentio Christi & Apostolorum in mira-

miraculis edendis ad Dei gloriam manifestandam, *Joan. 9. 3. Act. 3. 13.*

Finis subordinatus proximus in actionibus prudentis Christiani, est animæ suæ æterna salus, *Philip. 2. 12. Cum timore ac tremore vestram ipsorum salutem conficite.* Ad hunc finem in ordine ad gloriam misericordiæ divinæ erga peccatores manifestandam, possunt & debent pii ac prudentes Christiani collimare, cum Deus ipse bene agentibus vitam æternam proponat, *Rom. 2. 7. & Sanctorum sit, cum omni gratitudine, metam sibi & mercedem ab ipso Deo propositam, intueri; prout fecit Servator noster, Heb. 12. 2. Moses, Heb. 11. 26. Paulus, 2 Cor. 4. 16, 18. & Sancti in die afflictionis gravissimæ, Heb. 10. 34.*

Finis subordinatus & remotior, est bonum proximi, ejusque ædificatio, *Rom. 15. 2. Itaque unusquisque nostrum proximo placeat ad bonum, i. e. ad ejus ædificationem.* Idque exemplo nostro bono in operibus bonis prælucentes, *Matth. 5. 16. & verbo admonitionis opportunæ instigantes, ut salutis communis participes fiant nobiscum, Heb. 10. 24. Et observemus alii alios, ut nos acuamus ad charitatem & bona opera.* Nam sicut homo, non sibi soli, sed etiam aliis, in eorum commodum in statu naturæ natus est; ita & in statu gratiæ in aliorum commodum tum spirituale tum temporale, renatus est, *Philip. 2. 4. Ne sua quisque spectate, sed unusquisque etiam, quæ sunt aliorum: qui*
vero

vero ex inordinata φιλαυπια, rebus suis unice fludet, qui dummodo sibi clam plaudat, aliorum commodum susque deque habet, is abominandæ αυτολατρίας reus est, quippe, cum semetipsum, actionum suarum finem, supremum & unicum proponat.

C A P. V I.

De Prudentia Christiana in deliberando de Mediis in ordine ad finem bonum.

PRudentia Christiana, non modo finem bonum proponit, utpote oculata ad prævidendum; sed etiam est intelligens ad deliberandum & providendum de mediis licitis & idoneis, quibus obtineatur finis: prudens enim Christianus, non est instar *Architeſti* improvidi, qui de futuris ædificii sumptibus non deliberat: nec instar *Thraſonum*, qui ardua suscipiunt, majoraque viribus audent; qui finem bonum cum *Balaamo*, velleitate quadam, qua prægnantes laborant, vehementius appetunt: sed de mediis ad finem necessariis non deliberant: hujusmodi homines (ut vulgo dici solet) in aere turres phantasticas ædificare sibi somniant: hi ad portum absque velis aut remis contententes vel potius intendentes, sæpissime in profundum difficultatum mare summo cum dedecore rejiciuntur.

In deliberando de mediis ad finem bonum obtinendum idoneis, tres Consiliarii à consiliis nostris

nostris longe arcendi sunt, nimirum, *Cupiditas immoderata*, *timor inordinatus*, & *effrenis audacia*.

Immoderata cupiditas finis obtinendi, impellit animum ad medium quodvis illicitum arripendum; sicut *Achabum* ad eadem *Nabothi*, ut hoc cruento medio agellum obtineret, & possideret: *Immoderata vitæ & valetudinis cupiditas Achaziam* ad consilium cum *Hariolis* ineundum instigavit, 2 Reg. 1. *Immoderata cupiditas*, divitiarum & honorum, quos sibi ut finem supremum plerique proponunt, ipsos impellit ad media illicita, nempe, fraudem, oppressionem, dissimulationem, sordidam adulationem, & qualvis artes malas.

Timor inordinatus in consultando argumentis à fine bono dissuasoriis vehementius utitur; quod leo sit in via, & filii *Anak*, h. e. difficultates giganteæ: quo argumento usi sunt exploratores meticolosi, Num. 13. ut populum absterrent à terra *Canaan*, cujus possessionem, ut finem sibi met non olim propoluerant.

Audacia est Consiliarius temerarius & nunquam temulentus, ac orator furibundus. Affectus hic præceps satis pro imperio Consiliarios animi magis sobrios increpat ut satuos, melancholicos, timidos, & quid non? ad quævis autem media, quo jure quave injuria animum exstimulat; *audentes* (inquit) *fortuna juvat*. Hujusmodi Consiliaria filio suo *Achazie* fuit imperiosa *Athalia*, quæ ei ad male agendum

dum consuluit; quod cessit tum in filij tum in matris consultricis perniciem, 2 Chron. 22. 4.

Tres vero in consilium sunt adiscendi, quibus præsudet prudentia Christiana; nimirum, *animi contentatio, Fides in Deum, & timor circumspeditionis.*

Animi contentatio forte nostra præsente, dissuadet à mediis omnibus illicitis ad sortem lautiores obtinendam: cum uxor *Jobi* pessimum consilium suggereret, quo ipse à præsente malo eriperetur; ille ab animi sui contentatione, quam habebat in ipso Deo, & ab antea facta experientia benignitatis divinæ, consilium de medio isto illicito adhibendo, non absque gravi indignatione rejecit, *Job. 2. 10.* Cui ille, ut loqui solet aliqua stultarum, loqueris: scilicet *bonum acceperimus à Deo, & malum non acciperemus?*

Si media sint licita in se & Deo approbata; *fides* in deliberando ad consilium vocanda est: licet enim media nequaquam sint in oculis mundi adeo speciosa & probabilia; fides tamen in Deum iis cum animi fiducia utitur ad finem propositum assequendum: quemadmodum *David*, mediis minus probabilibus usus est ad victoriam obtinendam de Gigante *Goliatho*, 1 Sam. 17. 45. Dixit *David* illi *Pelishtæo*, tu venis ad me cum gladio, & cum hasta & cum humerali; ego vero venio ad te in nomine *Jehovæ Exercituum*. Similiter præcipiente in nomine Dei *Prophetâ*, *Rex Ezechias*, ad valetudinem recuper-

recuperandam medio minus specioso, nempe, sicut emplastro, usus est.

Timor circumspeditionis, animum retrahit & reprimat, ne medio ullo illicito sub specie bonæ intentionis & finis utamur; intentio enim bona non justificat media mala, ut patet, *Joan. 16. 2.* qui dolis confutis causam bonam gerunt, revera perdunt: nunquam enim bona causa malarum artium subsidio eget: ista semper vel causam malam, vel ipsos administrantes malos arguunt; non est faciendum malum, ut eveniat bonum; hoc enim est Deum tentare & impotentiam arguere, quasi non posset absque hominum astutia & dolis causam bonam promoveri.

C A P. VII.

De Prudentia Christiana in prosequendo fine per Media.

Prudencia Christiana cernitur in sedula finis boni prosecutione per media licita & idonea: observat autem actionum circumstantias; cum probe sciat actionem bonam esse ex integra causa; malam vero ex quolibet defectu circumstantiæ autem, quæ ad actionem formaliter bonam, in ordine ad finem bonum, requiruntur, sunt, *intentio bona, modus rectus, tempus opportunum, locus commodus, & prudens* conside-

*consideratio personarum, quibuscum nobis ver-
landum est.*

Christiana prudentia observat, 1. Intenti-
onem in agendo; ut actio fiat animo sincero
absque dissimulatione: licet enim dissimulator
quandoq; bonum agat, nunquam tamen bene;
Jehu fecit, quod Deus præceperat in delendo
ad unum *Balaam*; sed non animo recto & in-
tegro; id enim fecerat ex affectu privati com-
modi, ut Regnum in familia sua constabili-
ret: *Pharisei* in Eleemosynis erogandis, fece-
runt opus quod in se bonum fuit materialiter;
sed non ex intentione rectâ & piâ; verum ex
auidio vanæ gloriæ, ut ab hominibus conspi-
cerentur & laudarentur, *Matth.* 6. Hujusmodi
dissimulatores non sunt prudentes; sed vatri,
astuti, & versipelles, foro utentes, & scenæ ser-
vientes; quorum opera speciosa, sunt summæ
abominationi Deo veritatis, qui veritate in
præcordiis delectatur, *Pf.* 51. 8.

2. Prudentia hæc postulat, ut actio fiat recto
modo, nempe, ex fide & animi persuasionem
opus præstandum, esse à Deo præceptum, il-
liquæ gratum, *Rom.* 14. 23. Quicquid vero ex
fide non est, peccatum est: non est autem pru-
dentia, sed summæ inscitia quicquam agere
tanquam opus bonum, cum de ejus æquitate
ex verbo Dei non constet. Requiritur etiam
ut actio fiat ex charitate in proximum, *1 Cor.*
13. 3. Et si insulam alendis egenis omnia que
mihi suppetunt; & si tradam corpus meum ut
comburetur;

comburar ; charitatem autem non habeam , hoc nihil mihi prodest : Non item ut actio, licet in se & materialiter bona, fiat ex invidia & acerba æmulatione, qualis erat istorum Concionatorum, (Philip. 1. 16.) in hunc finem præcipite, idque ex invidia, ut Paulus, tanquam ipsorum Coryphæus, à persecutoribus notaretur & plecteretur ; neque ut fiat actio ex sordida φιλαυτία & avaritia ; cum quis boni quid in proximum confert, non ex ullo proximi amore sincero, sed spe lucri ; qualis est astutia Avidorum in munusculis suis conferendis.

3. Prudentia Christiana requirit, ut dicta & facta fiant tempore opportuno, *Prov. 25. 11. Velut mala aurea cum figuris argenteis, est verbum dictum commode.* Qualis erat Pauli prudentia in dividendo Phariseos à Sadduceis, atque illo dicto vitæ suæ opportune consulendo, *Act. 23. 6.* Virgines prudentes oleum in tempore (quod omnium rerum primum est) ante adventum Sponsi compararunt. *Josephi* prudentia in hoc conspicua fuit, quod opportune tempore annorum fertiliorum, annonam congereret & reconderet ad famem septennem in posterum sublevandam. Virginum vero imprudentium imprudentia supina in hoc apparuit, quod oleum tempore opportuno non comparassent : scilicet Præfetti sunt infelicitas, quod opportunitati Pauli audiendi defuisset. Siquidem actiones humanæ sunt sæpenumero instar machinæ majusculæ, cujus

cujus motum impedit vel unius clavi defectus;
O! quam bene cessisset *Esau*, si vel paulo ante venisset ad Patrem, à quo vixdum egressus fuerat *Jacob*, qui ipsi benedictionem præripuit: si populus *Israel* tempore opportuno (quo ipsi præceptum fuerat à Deo) montem condescendisset, dierum quadraginta spatium, iter in terram *Canaan* contecisset; sed infidelis cunctatio ipsi annorum quadraginta in deserto peregrinatione constitit; si Rex *Shaul*, paulisper tantum *Samuelis* adventum præstolatus fuisset, in Sacerdotis munus non involasset; quo facto sibi & familiæ suæ ruinam attulit.

4. Prudentia Christiana, actionibus in semet ipsis, locum etiam opportunum deligit: in adibus propriis nonnunquam convivari non improbat prudentia Christiana; verum in ade sacra id fieri nequaquam probat, 1 Cor. 11. 22. & licet sub Novo Test. nulla loca certa & determinata ex institutione divina sint Sacra; *Joan.* 4. 21. Prudentia tamen Christiana potulat, ut loca publica à Magistratu officiis sacris peragendis destinata & assignata; eo, quo par est, decore in istum usum serventur. In admonendo de peccatis occultis etiam gravioribus, prudentia Christiana ea primo non in publicum profert, sed reum privatim corrigit; & si obstinatus fuerit, ad Confessum ecclesiasticum tandem desert, *Matth.* 18. 15, 16, 17. Si autem peccaverit in te frater tuus, ito, & argue eum inter te & ipsam solum, &c.

5. Prudentia Christiana considerat personas, quibuscum versandum est: summa enim opus est prudentia in amicitia ineunda (ut supra dictum in Præcept. 6.) præsertim cum hominibus, qui vitæ antea actæ impiæ & profligatæ mutationem præ se ferunt; hujusmodi ab omni vultus & consortii favore non sunt prorsus arcendi; ne qui sinceri sunt ex iis, nimio animi moerore afficiantur, & à via pietatis absterreantur; neque statim ad intimam societatis familiaritatem admittendi, ne qui sunt versipelles & astuti dissimulatores, societatis consilia arcana prodant: sed sedulo observanda & imitanda est praxis Apostolorum, qui *Paulum*, non olim veræ pietatis & Religionis persequutorem, ad discipulatus societatem temerè non asciverunt, priusquam ipsius sinceritatem à viris fide dignis exploratam habuissent, *Act. 9. 27.* Neque minor prudentia adhibenda ad amicitiam initam conservandam, ut supra etiam dictum, Præcept. 6. Cavendum utique ne leves suspensiones ab incertis vulgi rumoribus de viris fidei & integritatis spectatæ temere admittamus: laude & imitatione digna est Apostolorum prudentia, qui *Petrum*, licet calumniis onustum ob ipsius cum Gentibus (ut falso susurrabant nonnulli) contumeliam, & doctrinæ Mosaicæ oppositionem, primo adventu benigne exceperunt, *Act. 11.* utrinque apparuit prudentia Christiana; in Apostolis, quod rumoribus istis de *Petro* fidem non adhiberent; & in *Petro* prudentia

prudentia cum humilitate pia, quod apologiā
 & purgatione ultioneā semet à calumniis, &
 ipsorum animos ab omni suspitione liberaret:
 si vero sint pii & probi, quibuscum versamur,
 sedulo cavet Christianus prudens, ne quid lo-
 quatur vel faciat, quod ipsis julto offendiculo
 & dolori sit; ne divinationibus (ut quibusdam
 mos fuerat) in ipsorum terrorem confectis, ani-
 mam justorum atterant & discrucient, *Ezech.*
 13. 22. neve infirmioribus sint offendiculo &
 tendiculæ ad errorem quemvis, *Matth.* 18. 6.
 prudens Christianus, homines pios imitatur,
 non tamen absolute, sed cum limitatione &
 subordinatione in Christo, 1 *Cor.* 11. 1. *Petrum*
 non in abnegatione, sed in fidei coram Senatu
 libera & ingenua confessione imitatur; siqui-
 dem in veritatis testium nubem sequendo, non
 quod opacum, sed quod lucidum est, insequi
 debemus. Si quando cum hominibus impiis
 & improbis ex providentia magis, quam ul-
 troneā optione versari prudenti Christiano
 contigerit, is linguæ suæ sedulo invigilat, nè
 quid loquatur, quod ipsorum impietati suc-
 centurari videatur, *Pf.* 39. 1. ut & actionibus
 suis, nè ullam cum intrugiferis tenebrarum
 operibus communionem habeat: *Josephus* &
Daniel semet in *Ægypto* & *Babylone* intamina-
 tos ab Idololatria custodiverunt, veluti pisces
 in ipso mari omnis falsedinis expertes.

CAP. VIII.

*De Mediis quibus acquiritur & applicatur
Prudentia Christiana,*

Duo præsertim sunt media, quibus acquiritur & applicatur Prudentia Christiana,
1. Observatio & experientia operum Dei, tum misericordiæ, tum Justitiæ vindictivæ,
2. Supplex oratio ad Deum Sapientiæ, ut hanc nobis prudentiam elargiatur.

Observatio & experientia Christianum edocet mala cavere; *felix, quem faciunt aliena pericula cautum*: Prophetas cæcutientes graviter increpat Deus, *Is. 42. 20. Videndo multa, tamen non observas*: qui multa vident, sed non observant ad vitæ praxin & rationem recte instituendam ac componendam, sunt tanquam *veredarii*, qui celeriter & citato cursu multa percurrunt loca, verum pauca observant: ad observationem & experientiam colligendam plurimum prodest Historiæ tum sacre, tum profane sedula lectio: ab observatione justitiæ Dei vindictivæ in impios & profanos in S. Scriptura commemoratæ, debemus fieri prudentiores; & prout eorum pœnam formidamus, ita & culpam fugere debemus; siquidem ad nostri terrorem, & opportunam admonitionem, exempla ista in S. Scriptura commemorantur, *1 Cor. 10. 11. Hac autem omnia typice evenerunt in Scriptis vobis, sunt ad nostri admonitionem*, in

quos fines seculorum occurrerunt. Homo itaque prudens ab aliorum experientia prævidens poenam sibi imminentem, si in eorum peccatis persistat, abscondit se à malo culpæ, ne in illud irruat; & exinde in poenam proruat, *Prov. 22. 3. Astutus, prævidens malum, abscondit se; fatui autem transeuntes mulentur.* Quemadmodum tertius ille Præfectus, (*2 Reg. 1. 13.*) postquam observasset duos priores Præfectos ad *Eliam* capiendum missos, igne cælitus demisso interiisse, supplex ab *Elia* petiit ut vitæ suæ parceret: pariter & nos, judiciis divinis in peccatores oblinatos attoniti confugiamus supplices ad Dei misericordiam, & Christi meritum, ut hoc pacto iram venturam fugiamus.

Præterea, observandæ occasionēs & irritamenta, quæ alios his vel illis sceleribus illaqueant, ex. gr. Otium & desidiosa, fuit occasio *Davidi* lapsus in scèdas voluptates; temeritas & præfidentia, *Petro* aulam Pontificis absque vocatione ingressio, fuit occasio *abnegationis*; prava etiam consortia corrumpunt bonos mores; pius *Josephus*, aulicorum exemplo, (ut putant nonnulli) jurat per vitam *Pharaonis*: quocirca homo Christianus, hæc sedulo observans, piè & prudenter ab omni mali occasione & specie abstinet, *1 Thess. 5. 22.*

Denique, observatio beneficentiæ & protectionis divinæ, tum erga alios, tum erga nosmetipsos, producit prudentiam *fiduciam* in tempus posterum, *1 Sam. 17. 37. Dixitque David,*

David, *Jehovah qui eripuit me à leone & ab urso, idem eripiet me è manu Pelistæi istius.* 2 Cor. 1. 10. *Quique ex tanta morte nos eripuit & eripit; in quo speramus nos adhuc etiam ereptum iri.* Ad prudentiam hanc fiducialem inferendam, argumento irrefragabili utitur Apostolus ab experientia specialis Dei beneficiæ erga fideles in tradendo Filio suo ad mortem pro iis, Rom. 8. 32. *Is quidem, qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum; qui non etiam cum eo omnia nobis gratificabitur?*

Alterum medium, quo acquiritur & applicatur Prudentia Christiana, est quotidiana & simplex ad Deum supplicatio, *Jacob. 1. 5. Quod si cui vestrum deest sapientia, postulet à Deo, qui dat eam omnibus benigne, nec exprobrat; & dabitur ei.* Oremus quotidie, ut prudentiam Deus Sapientiæ nobis donet de die in diem, eamque pro loco & tempore subministret in omni vitæ conditione: ne in rebus secundis insolescat nobis animus, nevé in adversis fatiscat; nè mens ab uno errore extremo in alium extremum feratur, vel in errorum circulo circumagatur in pristinum vel pejorem errorem, pro seculi & temporis tentatione relabendo; ne Ἀμαρτία τῆς Ἀνδραλίας, præservido errori uni contradicendi studio abrepti, in alium errorem incidamus; quemadmodum nonnulli, dum *Manichæismum* & crassum istum errorem fatalis necessitatis impugnant, in

in *Pelagianismum* impegerunt, & arbitrii humani vires plus æquo extulerunt; dum vitant *stulti vitia*, in contraria currunt. Prudentiam Christianam postulare quotidie debemus ne à *Judeorum* zelo absque noticia, ad tumidam & superbientem *Laodicæorum* speculationem absque zelo subsidamus; nè à superstitione ad atheismum proruamus; nè desultoria affectuum levitate, viros pietate & doctrina eximios, nunc nimium efferamus, & nunc nimium deprimamus cum *Lystrensis* Apostolo *Paulo* honores divinos altero die adjudicantibus; altero vero, ne favores humanos indulgentibus: Si autem prudentia Christiana nobis à Deo indulta fuerit, neutiquam superbiamus, aut imprudentiores despectui habeamus; cum nihil habeamus quod non acceperimus; quocirca dono isto ad Dei gloriam & aliorum salutem ac commodum utamur; & Deo Sapientiæ laudem omnem Donorum suorum per Christum Redemptorem tribuamus. *Amen.*

F I N I S.

Index Rerum in hoc opusculo.

IN Prolegomenis de Philosophia Morali in genere; de ipsius dignitate & præstantia; de convenientia ac discrepantia Philosophiæ Moralis Ethnicæ, & Christianæ, & de Philosophiæ Moralis Christianæ fine præcipuo.

LIB. I.

Cap. 1. *Actiões humana trisariæ; Primaria & Secundariæ morum regula; Conditiones tres requisite ad actionem formaliter bonam; Actiões Gentilium non erant formaliter bonæ.*

Cap. 2. *In quo consistit malitia Actiōis? Peccatum formaliter sumptum, non est Ens, vel quid positivum: Nullum peccatum est in se veniale.*

Cap. 3. *Varia vocis Indifferentiæ acceptio: dantur actiões quedam indifferentes in specie, seu actu signato; sed nullæ in individuo, seu exercito; prout circumstantiis individuanti- bus vestitæ: Actiões indifferentes, seu me- diæ, quanam sint? Circumstantiæ, quæ red- dunt*

INDEX.

dunt actionem bonam vel malam in genere moris. 9

Cap. 4. Actionum principia intrinseca : earum Subiectum, in quo producuntur, Causa Efficiens actionum bonarum, est Deus gloriosus : Quinque gratie divine in hominis regenti voluntatem operationes, ubi, de Prædeterminatione divina. 13

Cap. 5. Non datur ulla Peccati, qua talis, causa proprie dicta ; quo impulsore vel authore fiat peccatum ? Providentia Dei varia circa peccatum ; Præscientia Dei non est causa peccati. 21

LIB. II.

Cap. 1. Quid sit Virtus, & quotuplex : Virtus Heroica virtutum connexio inter se quo sensu intelligenda. 24

Cap. 2. Virtutes primo Decalogi præcepto comprehensæ, nimirum, Pietas in genere; Cognitio veri & vivi Dei ; fidei assensus Revelationi divine, & cultus Religiosus in Deum solum : Argumenta ad harum virtutum studium & exercitium incitantia. Vitia in primo præcepto prohibita, nimirum, Impietas in genere, Ignorantia Dei ; Infidelitas ; & Idololatria : Quid sit Idololatria, & quanam fuerit ejus origo : Rationes dissuasoriæ ab istis vitiis. 33

Cap. 3.

INDEX

Cap. 3. De recto veri Dei cultu, qui præcipitur in secundo Decal. Præcept. Quid requiritur, ut animus ritè præparetur ad Dei cultum, præsertim ad invocationem Nominis Divini? Quid requiritur in ipso recto Deum colendi & adorandi modo? Quid nobis ipso tempore cultus divini, siue privati, siue publici, faciendum, ne tentationum & suggestionum importunis & inopportunis insultibus interpellemur. Vitia recto Dei cultui opposita, nimirum, Hypocrisis; Superstitio; Ethelothreskia; & Imaginum cultus seu Iconolatria, ubi vitia hæc seu peccata singulatim describuntur, & argumenta ab iis dissuasoria proponuntur.

Cap. 4. Virtutes Christianæ Præcept. Tertio Decal. comprehensa: Sanctificatio nominis Dei quid sit? Licitum est etiam sub Nov. Test. jurare coram Iudice: tres conditiones in juramento licito requisitæ: juramenti obligatio: juramentum ex officio: discrimen inter juramentum & votum: Conditiones requisitæ in voto pio & licito: Obligatio voti: Votum Jephthæ: Pia in Dei nomine divinatio, quid sit? Vitia virtutibus istis in Præcept. 3. comprehensis opposita sunt, nimirum, Blasphemia in genere: juramentum temerarium & supervicaneum: Perjurium: Divinatio impia; ubi de his singulatim & de rationibus dissuasoriis à teterrimis istis vitiis: de Astrologia judiciaria: de Sortilegio: de diebus fastis & nefastis: de Insomniis: de impia & diabolica

I N D E X

lica divinatione de Absconditis, vel de futuris
contingentibus; ubi de Magorum octo generi-
bus enumeratis, (Deut. 18. 10, 11. 56

Cap. 5. De Virtutibus & vitiis oppositis quar-
to Decal. Præcept. comprehensis. Sabbatum
triplex: tempus institutionis Sabbathi hebdo-
modarii: Quodnam sit = ceremoniale; quod-
nam vero = morale in quarto Præcepto? qua-
nam fuit ratio mutandi Sabbatum, seu diem
septimum, in primum septimana: In quan-
tum nos sub Evangelio liberamur ab ista cere-
moniali & Judaica Sabbathi observatione?
Quamodo sanctificandus sit dies Dominicus,
sive Sabbatum Christianum? Quanam opera
licet facere die dominico? An recreationes
vel ludi quilibet sunt die dominico liciti? Quid
censendum de diebus festis Ecclesie solummodo
auctoritate constitutis, & de locis sacris. Vi-
tia Sabbathi Sanctificationi opposita, & argu-
menta ab iis dissuasoria. 82

Cap. 6. De virtutibus & Officiis nec-non de
vitiis oppositis Præcept. 5. Decal. comprehen-
sis. Quinam intelligantur sub nomine Patris:
Magistratus officium in Subditos, & Subdito-
rum in Magistratum; Vitia mutuo huic officio
maxime opposita: Pastoris Ecclesie in populum
seu Gregem sibi subditum, officium, & contra;
Vitia mutuo huic officio maxime opposita: Of-
ficium Mariti in Uxorem, & contra; & vi-
tia mutuo huic officio opposita: Officium Pa-
rentum in Liberos, & contra; Vitia mutuo
huic

INDEX,

huic officio opposita: Officium Domini & He-
ri erga Servum, & contra; Virtus mutuo
huic officio opposita: Officium Præceptoris in
discipulum, & contra; Virtus mutuo huic of-
ficio opposita. 98

Cap. 7. De virtutibus & vitiis, Præcept. 6. De-
cal. comprehensis. Amicitia quomodo inveni-
da, & jam inita conservanda: Vitium Ami-
citie oppositum est tum animi malitia, tum
odium professum; rationes ab utroque hoc vi-
tio dissuasoria: *σύνουχας*, Studium pacis, &
argumenta ad hanc virtutem incitantia, Vi-
tium studio Pacis oppositum, est *ἐχθρότης*, stu-
dium contentionis, cujus cause & mala con-
sequentia describuntur: Studium Pacis pub-
licæ, & quæ requiruntur ad illud; Paci pub-
licæ opposita, nimirum, Seditio; Duellum;
Bellum: Quid sit Seditio, & quænam sint
mala ipsam consequentia: Duellum est illi-
citur, & rationes ab eo dissuasoria: Condi-
tiones, ad Bellum justum & licitum requisitæ:
An liceat homines impios, vel à vera Religi-
one alienos, adsciscere ad faciem belli & Pacis
in defensione Patriæ? defensio & conservatio
vitæ propriæ modis omnibus legitimis secun-
dum vocationem nostram est procuranda: *αὐ-
τοκτονία*, sui-cidium, est huic virtuti maxime
oppositum: Quid censendum de Sampson, &
aliis qui dire persecutionis tempore sibi ma-
num intulerunt? Quid censendum de iis, qui
pulvere tormentario Navem, in qua vehuntur
accen-

INDEX.

accendunt, ne in hostis potestatem veniant ;
Argumenta dissuasoria à Suicidio : Conservatio vite aliena nobis ex officio charitatis incumbit ; vitium virtuti huic oppositum, est homicidium peccati hujus atrocitas : Humilitas, & argumenta ad eam suasoria ; vitium oppositum, Superbia, & argumenta ab ea dissuasoria : Lemitas seu mansuetudo, & argumenta virtutem hanc suadentia ; Vitium ei oppositum, est Iracundia, seu Excandescencia, & Rationes dissuasoriae : fortitudo Christiana, & media quibus corroboramur ad ipsam ; Vitium oppositum est Pusillanimitas, ejus cause, & remedia. 130

Cap. 8. De virtutibus & vitiis Præcept. 7.
Decal. comprehensis. Castitas & media ad eam conservandam ; vitium Castitati oppositum, est Scottatio ; Argumenta dissuasoria ab omni cordis immunditie interna ; Argumenta dissuasoria ab occulta Scottatione : Lupanaria non sunt toleranda in Repub. Temperantia in vitio, & argumenta eam suadentia : Vitium virtuti huic oppositum, est Intemperantia & Ebrietas ; Argumenta dissuasoria ; Remedia adversus Intemperantiam & Ebrietatem : Modestia in vestitu ; rationes dissuasoriae ab Immodestia in vestitu ; ubi de vestitu & ornatu hominis interioris . Modestia in sermonibus ; & vitium oppositum ; & rationes ab eo dissuasoriae : de Fuco : de Tripudiatione & Ludis scenicis. 171

INDEX.

Cap. 9. De virtutibus & vitiis, Præcept. 8. Decal. comprehensis : iustitia, ejusque divisio ; argumenta suadentia iustitiam commutativam in Commercio : furtum, est vitium iustitiæ oppositum ; ejus quatuor species earumque descriptio ; rationes dissuasoriae à Sacrilegio ; An decimarum Persolutio sit juris divini ? An furtum sit crimen capitale & morte plerendum ? Rationes dissuasoriae ab omni furtiva fallacia in Commercio : Quid sit usura, & an licitum sit eam accipere ? Misericordia humana, & argumenta ad eam incitantia ; Conditiones requisitæ in Misericordiae affectu & effectu : Vitium oppositum, est oppressio egenorum & afflictorum ; Rationes dissuasoriae : Sedulitas, & rationes ipsam in honesta aliqua occupatione suadentes ; vitium oppositum, est otium & desidiosa ; Rationes dissuasoriae : Liberalitas, & conditiones requisitæ in Liberalitate exercenda ; vitium oppositum, est Avaricia, cujus duæ sunt species ; Rationes dissuasoriae ab utraque.

191

Cap. 10. De virtutibus & vitiis, Præcept. 9. Decal. comprehensis. Veritas seu veracitas humana ; quid sit ? Quid fides humana ? Argumenta veracitatem Ethicam suadentia ; Argumenta incitantia ad fidem hominibus datam servandam. Vitiis opposita veracitati, nimirum, Mendacium ; Equivocatio verbalis & Reservatio mentalis ; Malidissentia ; Adulatio ; Jactantia, seu inanis gloriatio ; Mendacium, ejusque species ; Argumenta dissuasoria ab omni prorsus mendacio : An possit quis veritatem nonnunquam celare absque mendacii reatu ? Quid censendum de Loquutionibus

I N D E X.

tionibus tropicis & parabolicis ? *Aequivocatio* seu *Reservatio mentalis*, est merum mendacium : *Maledicentia*, species duæ : argumenta dissuasoria ab utraque : *Adulatio*, & argumenta dissuasoria : *jaçtantia* est vitium homini probo fugiendum ; *fidei humana* inter homines ; vitium oppositum, est *Perfidia* ; *Rationes dissuasoriae* ab istis : *An licet fidem publicam Hereticis datam violare ?* 21 ;

Cap. 11. De virtutibus & vitiis, *Præcept. 10.* *Decal. comprehensis.* *Animi contentatio*, quid sit : cum possit homo absque peccato inlolere suis afflictionibus, quomodo dici potest esse animo contentus in rebus adversis ? *Contentationis Christianæ objectum præcipuum & adequatum*, est ipse Deus gloriosus ; *Argumenta Contentationem animi suadentia* ; *Media conducantia ad Contentationem hanc acquirendam & possidendam.* *Vitium oppositum* est *concupiscentia inordinata* : *Motus concupiscentiæ primo-primi*, sunt etiam peccata : *quenam cogitationes habende sunt pro peccatis ?* *Triples circa malum cogitati* : *Quomodo Actus concupiscentiæ inordinatæ primo-primi*, sunt *preveniendi ne oriantur* ; & si *oriantur*, quomodo *supprimendi* ? *Obmurmuratio*, & *argumenta dissuasoria* : *Vitium animi contentationi etiam oppositum*, est *Invidia*, cuius duæ sunt species ; *Rationes dissuasoriae* ab utraque ; *Remedia adversus Invidiæ tabem* ; *Discrimen inter Emulationem bonam*, & *Invidiam*, seu *zelum acerbum.*

INDEX.

LIB. III.

De Passionibus seu Affectibus.

Cap. 1. De passionibus in genere, & earum speciebus tribus. An huiusmodi affectus sensitivi appetitus, qui hominibus cum brutis animantibus communes sunt, dici possunt Actiones, an vero Passiones? An Passiones sint in se & naturâ suâ prave? defenditur negativa adversus Stoicos variis rationibus. 252

Cap. 2. De Subiecto passionum: de triplici Appetitus genere: Passiones neutiquam Deo glorioso competunt; imo neque Angelis Passiones propriæ dicuntur: competunt brutis animantibus; de Plantanimalibus, & de Sympathia & Antipathia inter arbores quasdam: Passiones seu affectus resident in corde humano, tanquam Acropoli. 259

Cap. 3. De origine Affectuum tum ordinatorum; tum inordinatorum: An affectus seu Passiones sequantur temperamentum corporis? 263

Cap. 4. De Passionum Effectibus; quorum alia sunt bona & utilia; alia, nempe, pravorum Affectuum sunt noxia & perniciofa; eaque varia. 266

Cap. 5. De varia Affectuum divisione: an Appetitus concupiscibilis & irascibilis, sint facultates realiter distinctæ. 272

Cap. 6. De Affectuum in excessu remediis magis generalibus; iisque variis. 276

Cap. 7. De remediis Affectuum in excessu specialibus. 279

INDEX.

ART. 1.

Amor licitus : Remedia adversus amorem illicitum & libidinosum.

271 283

ART. 2.

Odium licitum & laudabile : Remedia adversus odium illicitum & implacabile.

283

ART. 3.

Desiderium licitum : Remedia adversus animi inordinata & prava desideria.

285

ART. 4.

Licita mali pœne fuga : Remedia adversus inordinatam mali pœne fugam.

289

ART. 5.

Tristitia licita & pia : Remedia adversus animi tristitiam immoderatam & inordinatam.

291

ART. 6.

Gaudium seu delectatio licita : Remedia adversus gaudium immodicum & inordinatum.

294

ART. 7.

Spes licita & laudabilis : Remedia adversus affectum Dei vane & inordinate.

298

ART.

INDEX

ART. 8.

Desperatio pia & humilis : Remedia adversus effectum desperationis prava & inordinata. 302

ART. 9.

Audacia licita & laudabilis : Remedia adversus effectum Audacie inordinata. 307

ART. 10.

Timor bonus & licitus : Remedia adversus effectum timoris inordinati. 311

ART. 11.

Ira justa & licita : Remedia adversus iram immoderatam & inordinatam. 317

LIB. IV.

De Prudentia Christiana.

Cap. 1. *Quid sit Prudentia, ejusque divisio : Prudentia politica est maxime necessaria Magistratui christiano circa Sacra ; Consilium Caroli Regis, beatæ memoriæ, ad Filium hac de re : Prudentia in coercendis Hereticis pertinacibus & faciosis : Prudentia Christiana politica in Subditis requisita ; licet Magistratus à verâ Religione alienus esset : Subditi Christiani, in universo terrarum*

INDEX.

rarum orbe, sunt in triplici differentia ; Prudentia in iis pro ratione conditionis requisita. 322

Cap. 2. Prudentia Christiana Ecclesiastica requisita in Præpositis Ecclesiæ, nimirum, in concionando ; in admonendo & corripiendo peccatores ; in immunitate, quoad fieri potest, à negotiis secularibus ; in Ecclesiæ regimine ; & in persecutione subeunda pro veritate Evangelii. Prudentia Christiana requisita in Ecclesiæ Subditis seu gregibus, nimirum, in privata doctrinæ traditæ examinatione secundum S. Scripturas ; in semet adjungendo cætui publico istius Ecclesiæ particularis cuius est membrum ; in mutua charitate ; in moderatione erga lapsos ex infirmitate ; & in moderatione zeli, tum in Præpositis, tum in Ecclesiæ Subditis, ne ipsos in errorem transversos abripiat. 324

Cap. 3. Prudentia Scholastica, tum in Theologicis ; tum in Philosophicis. 348

Cap. 4. Prudentia Christiana æconomica ; requisita in marito ; in parentibus ; in uxore Christiana ; in liberis ; & in servis Christianis. 348

Cap. 5. De Prudentia Christiana privata : hæc consistit præcipue in tribus, 1. In proponendo fine bono & æquo. 2. In deliberando de mediis licitis & idoneis in ordine ad finem. 3. In prosequendo fine per ista media post deliberationem & electionem: finis prudentis Christiani ultimus & supremus in omnibus ipsius actionibus ; finis subordinatus & remotior. 352

Cap. 6. Prudentia Christiana privata de mediis licitis & idoneis : tres Consiliarii à consiliis nostris

INDEX.

stris longe arcendi ; tres vero in consilium adscendi.

Cap. 7. Prudentia Christiana privata conspicua est in sedula finis boni prosecutione, per media licita & idonea : circumstantia requisita ad actionem formaliter bonam : Prudentia Christiana leves suspiciones de viris fidei & integritatis spectata temere non admittit.

Cap. 8. Duo media praesertim, quibus acquiritur & applicatur Prudentia Christiana privata. 1. Observatio & experientia operum Dei, tum misericordiae, tum justitiae vindicativae in nosmet & alios. 2. Supplex oratio ad Deum Sapientiae ut hanc nobis prudentiam pro sua benignitate elargiatur.

FINIS.
